

VINDING KRUSE

ARBEJDETS OG KAPITALENS ORGANISATIONER

RETSLIG BEDØMT

I DEL
SYNSPUNKTER FOR RETSUDVIKLINGEN
I INDUSTRIENS HOVEDLANDE

KØBENHAVN
TRYKT I P. HANSENS BOGTRYKKERI
1913

Denne Afhandling er af det juridiske Fakultet ved Københavns Universitet fundet værdig til at forsvares for Erhvervelsen af den juridiske Doktorgrad.

København, den 9. Oktober 1913.

H. Munch-Petersen,
Prodekanus.

FORKORTELSER.

Ashley	W. J. Ashley: An Introduction to English economic History and Theory. 2 Bd. London, 1888 og 1893.
B. G. B.	Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich af 18. Aug. 1896.
Broecker	R. v. Broecker: Schadenersatzansprüche aus dem Lohnkampf. Hamburg, 1906.
Bryan	J. W. Bryan: The Development of the English Law of Conspiracy, i 27de Række af Johns Hopkins University Studies. Baltimore, 1909.
C. civ.	Den franske Code civil.
C. pén.	Den franske Code pénal.
Cour de cass.	Dom af den franske Cassationsret.
Carew Hazlitt	W. Carew Hazlitt: The Livery Companies of the City of London. London, 1892.
Chalmers-Hunt	D. R. Chalmers-Hunt: The Law relating to Trade-Unions. London, 1902.
Cheyney	Edward P. Cheyney: An Introduction to the Industrial and Social History of England. New York, 1901.

IV

Cosack	Konrad Cosack: Lehrbuch des Deutschen bürgerlichen Rechts auf der Grundlage des bürgerlichen Gesetzbuchs. 1. Bd. Jena, 1903.
Cunningham	W. Cunningham: The Growth of English Industry and Commerce in modern times. Cambridge, 1907.
Dalloz	Jurisprudence générale Dalloz.
D. J. Z.	Deutsche Juristen-Zeitung.
Dernburg	H. Dernburg: Das bürgerliche Recht. 3. Udgave 2. Bd. 1. og 2. Afd. 1905 og 1906. Halle.
Documentary History	A Documentary History of American Industrial Society, ved Richard T. Ely og John B. Clark. Ohio, 1910—1911.
Drioux	J. Drioux: Etude sur les Associations. Paris, 1884.
Eddy	A. J. Eddy: The law of combination. Chicago, 1901. 2 Bd.
Endemann	F. Endemann: Lehrbuch des bürgerlichen Rechts. 9. Oplag. Berlin, 1903. 1. Bd.
Federal Rep.	Den amerikanske Domssamling: The Federal Reporter.
Garraud	René Garraud: Traité théorique et pratique du Droit pénal Français. 1—5 Bd. Paris, 1888—94.
Gen. Dig.	Domssamlingen: The American General Digest.

V

G o l t d a m m e r	Golddammer's Archiv für Strafrecht und Strafprozess.
J. W.	Juristische Wochenschrift. Udgivet af L. Kuhlenbeck, Berlin.
J o l l y	W. Arnold Jolly: Contracts in Restraint of Trade. 2. Udg. London, 1900.
K r a m e r	S. Kramer: The English Craft Gilds and the Government, i 23de Bd. af Studies in History, Economics and Public Law. New York, 1905.
L a g a r d e l l e	H. Lagardelle: L'évolution des syndicats ouvriers en France. Paris, 1901.
L a n d m a n n	R. v. Landmann: Kommentar zur Gewerbeordnung für das Deutsche Reich. 5. Oplag. München, 1907.
L. J.	Den engelske Law Journal.
L. R.	De engelske Law Reports.
» A. C.	Appeal Cases.
» Ch.	Chancery Division.
» Q. B. (K. B.)	Queens Bench (Kings Bench) Division.
L. T.	Den engelske Law Times.
L e v a s s e u r	E. Levasseur: Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France avant 1789. 2. Udg. 1—2 Bd. 1900—1901.
L e v a s s e u r : L e s c l a s s e s o u v r i è r e s	E. Levasseur: Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France de 1789 à 1870. 2. Udg. 1—2 Bd. 1903—1904.

VI

Liszt	Fr. v. Liszt: Deliktobligationen im System des bürgerlichen Gesetzbuchs. Berlin, 1898.
Massachusetts Rep., New Jersey Rep., Ohio Rep. o. s. v.	De paagældende amerikanske Staters officielle Domssamlinger.
Oertmann	Paul Oertmann: Das Recht der Schuldverhältnisse. 2. Udg. Berlin, 1906.
O. L. G.	Tysk Oberlandesgericht's Dom.
Paul Pic	Paul Pic: Traité élémentaire de Législation Industrielle. Les Lois ouvrières. 2. Udg. Paris, 1903.
Planck	G. Planck: Bürgerliches Gesetzbuch. 3. Udg. Berlin, 1907. 2. Bd.
Planiol	M. Planiol: Traité élémentaire de droit civil. 3. Udg. 1—3 Bd. Paris, 1904 og 1905.
R. G.	Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen.
R. G. Strafs.	Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen.
Reger	A. Reger's Entscheidungen der Gerichte und Verwaltungsbehörden auf dem Gebiete des Verwaltungs- und Polizeistrafrechts.
Revised Reports	The Revised Reports, udg. af Frederick Pollock. 1—65 Bd. London, 1891—1905.

VII

Royal Rep.	The Report of the Royal Commission on Trade Disputes and Trade Combinations. London, 1906. 1—2 Bd. 2. Bd. er Minutes of Evidence.
Seligmann	Edwin R. A. Seligmann: Two Chapters on the Mediæval Gilds of England. 1887.
Seuffert's Bl.	J. A. Seuffert's Blätter für Rechtsanwendung. Udg. af R. Gareis.
Sirey	J. B. Sirey: Recueil général des lois et des arrêts.
Staudinger	J. v. Staudinger: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 4. Udg. München, 1908. 2. Bd. 2. Del.
Stephen	J. F. Stephen: History of the Criminal Law of England. London, 1883.
Str. G. B.	Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich af 15. Maj 1871.
T. L. R.	Times' Law Reports.
U. S. Rep.	The Reports of the cases argued and decided in Supreme Court of the United States. Lawyers' Ed.
Webb	S. og B. Webb: The History of Trade Unionism. 2. Udg. London, 1911.
Wright	R. S. Wright: The Law of Criminal Conspiracies and Agreements. London, 1873.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
INDLEDNING	IX—XXIII
1. AFSNIT: Lavenes Opløsning. Den uindskræn-	
kede Erhvervsfrihed.	
Indledende Bemærkninger.....	1—6
1. <i>Kap.</i> England og Nordamerika.....	7—52
2. <i>Kap.</i> Fastlandsstaterne	53—72
2. AFSNIT: De nye Erhvervsorganisationers Dan-	
nelse og deres Kamp for retslig Aner-	
kendelse.	
Oversigt	73—80
1. <i>Kap.</i> England og Nordamerika.....	81—131
2. <i>Kap.</i> Frankrig	132—145
3. <i>Kap.</i> Tyskland og andre Stater.....	146—161
3. AFSNIT: Organisationernes Kamp for Magten.	
Boycottingens Periode.	
Indledning	162—179
1. <i>Kap.</i> England	180—223
2. <i>Kap.</i> Oversigt over Organisationsbevægel-	
sen i Amerika, Frankrig og Tyskland	
siden 80erne.....	224—232
3. <i>Kap.</i> Trustproblemet i de samme Landes	
Retsforfatninger	233—251
4. <i>Kap.</i> Boycotproblemet.	
A. Strafferetligt Ansvar	252—283
5. <i>Kap.</i> Boycotproblemet. Fortsættelse.	
B. Civilretligt Ansvar.....	284—331

INDLEDNING

Intet Samfundsspørgsmaal har i nyere Tid bevæget Sindene saa stærkt som det Spørgsmaal, Modsætningen mellem Kapital og Arbejde rummer. Paa store Omraader af Erhvervslivet er denne Modsætning jo bleven langt dybere og skarpere i nyere Tider end før kendt, nemlig paa de Omraader, den moderne Storindustri har erobret. Og man har som bekendt heraf draget dristige Slutninger og profeteret, at denne Modsætning ogsaa i Fremtiden vilde blive bestandig dybere og skarpere for tilsidst at føre til den store sociale Katastrofe, til det Ragnarok, hvori det gamle, fordærvede Samfund skulde forgaa og en ny Jord og Himmel fødes. Den Slags Undergangsforestillinger indfinder sig nu regelmæssig i Menneskehedens Historie, naar de lavere Klassers Kaar er blevet saa slette, at kun Haabet om en helt ny og bedre Verden kan bringe Trøst. Vi møder disse Undergangsforestillinger allerede i Oldtiden. Det antikke Samfunds store sociale Brist var som bekendt Slaveriet. Den Elenighed og de menneskelig uværdige Kaar idethele, Slaveriet som retslig Tilstand betød for de arbejdende Klasser, gav en frugtbar Jordbund for de inderligste Ønsker om Tilintetgørelse og for de mest ideale Fremtidshaab. Vi forstaar derfor, hvorledes den mærkelige Tro, der opstod hos de ældste Kristne, paa Verdensundergangen og paa Gudsrigets nær forestaaende Komme overalt blandt de lavere Klasser i Romerriget hilstes med en saa brændende Lidenskab og Begejstring. Og da paa Overgangen mellem Middelalderen og den nyere Tid Bondebefolkningens Kaar under Livegenskabet stærkt nærmede sig

X

Slaveriets, møder vi som bekendt atter under Gendøberbevægelsen i Tyskland de mest levende Undergangslængsler og Troen paa et idealt Fremtidsriges, Tusindsaarsrigets Komme. Og saaledes opstaar da ogsaa i det 19de Aarhundrede, under de elendige Kaar, som Storindustrien i dens første Fase beredte Arbejderklassen, Troen paa den store sociale Omvæltning og paa et derefter kommende Idealsamfund. Vi møder denne Tro i forskellige Former; men sit mest typiske Udtryk fik den i Marxismen.

Medens man naturligvis ikke skal tillægge de saaledes opstaaede, mer eller mindre uklare Forestillinger om Katastrofer og om et nyt Idealsamfund nogen objektiv Gyldighed, har disse Forestillinger derimod deres store Interesse som *Symptomer*, nemlig som Symptomer paa, at der et eller andet Sted i Samfundsorganismen maa være noget vrangt og uret til Stede, en social Sygdom, der maa helbredes, hvis det menneskelige Samfund ikke skal hæmmes i Væksten. At vor Tid gennem Modsætningen mellem Kapital og Arbejde lider under en saadan Sygdom, vil erkendes af de fleste. Men under den moderne industrielle og økonomiske Udvikling er det sociale Problem blevet mange Gange mere sammensat og indviklet end i tidligere Tider kendt. Hvor Sygdommen inderst inde ligger, og hvor Midlerne imod den skal søges, derom hersker der da som bekendt ogsaa den største Strid. Der vil vanskelig kunne findes et Omraade, hvor der raader en større Forvirring af modstridende Anskuelser end paa dette.

En ikke ringe Del af denne Forvirring og Strid kunde nu efter vor Opfattelse være undgaaet, hvis man ikke netop havde tillagt de sociale Fremtidfantasier mere end symptomatisk Betydning, tillagt dem en reel, objektiv Værdi, som de ifølge deres Oprindelse aldeles ikke havde Krav paa. Vi vil ikke sige, at man har taget dem for alvorlig, forsaavidt som de opstod i Befolkningen selv. Ti man kan aldrig tage en lidende Samfundsklasses Længsel efter en højere og renere Retsorden alvorlig nok. Men der synes os at være andre Veje end en overlegen Afvisning paa den ene Side og en fanatisk Tro paa de ideale

XI

Forestillinger, hvori Længslen giver sig Udtryk, paa den anden. Der er noget instinktivt rigtigt i selve Længslen; men den er desværre kun altfor ofte bleven vildledt af dem, der paatog sig at give den Udtryk i bestemte sociale Profetier. Og herved er der sket en Skade, der er vanskelig at komme ud over. Erfaringen viser, at intet kan hæmme eller forskertse en naturlig Udvikling paa disse Omraader saa meget som det at spænde de socialt lavere Klassers Forventning højere end Livet, som det nu engang er fra Naturens Haand, overhovedet er i Stand til at virkeliggøre. Ulykken er, at visse Mennesker, der ikke var i tilstrækkelig praktisk Kontakt med Livet, alligevel dristede sig til at optræde som Underklassens Ledere; de omsatte og udformede dennes Længsler i faste Teorier, Teorier om en kommende, tilmed snarlig kommende, Samfundsudvikling; og disse Teorier fastsloges overfor den arbejdende Befolkning som intet mindre end videnskabelig Sandhed, endskønt det Grundlag i Erfaringen, hvorpaa de støttedes, jo var ganske utilstrækkeligt. Men den Skuffelse og Bitterhed, der har bredt sig i denne Befolkning, siden det har vist sig, at Virkeligheden formede sig anderledes end Teorierne, er efterhaanden blevet et virkeligt socialt Onde, som ikke mindst Arbejderbevægelsen selv maa lide under. Og den Splittelse i forskellige Retninger, i revolutionære og i mere maadeholdne, som Kampen for og imod Utopierne stadig har fremkaldt, betyder en stor Svækkelse af Arbejderbevægelsens Kraft.

Men selv indenfor mere udviklede Krese har de sociale Fremtidsteorier spillet en altfor stor Rolle. Over en meget stor Del af den sociale Litteratur er der ikke mindst paa dette Omraade noget højst usikkert og abstrakt. Selv efterat man er begyndt at stille sig kritisk overfor disse Teorier, spildes der altfor megen Tid og Kraft paa dem, nemlig paa almindelige Overvejelser, om og hvorvidt Udviklingen nu ogsaa kan siges at gaa med eller imod disse Profetier. Man ser ikke, at alene ved at stille Livet Spørgsmaal ud fra saadanne vilkaarlige, forud tagne Synspunkter fører man Undersøgelsen ind i et skævt Spor.

Det bedste Middel mod den herskende sociale Forvirring vil

XII

formentlig være at samle Opmærksomheden paa dette Omraade om en saa direkte praktisk, paa det virkelige Livs Enkeltheder indgaaende Undersøgelse som mulig. Her vil det bedste Værn være imod alle overilede og skæbnesvangre Udviklingshypoteser i Fremtiden. Istedenfor at behandle Modsætningen mellem Kapital og Arbejde i abstrakt social Almindelighed gælder det altsaa om at følge Konflikten paa nærmeste Hold, undersøge, hvorledes den virker i det daglige Livs Brydninger og Kampe. Men intetsteds lærer man disse Brydninger og Kampe mere indgaaende og klart at kende end i *Retslivet*. Her findes der efter vor Opfattelse et stort og værdifuldt Materiale, som hidtil ikke har været udnyttet til Belysning af de sociale Spørgsmaal. Hvad dette Materiale her i nærmere Enkeltheder kan yde, skal vi i det følgende søge at vise. Men et enkelt, mere alment Resultat maa vi dog allerede paa dette Sted fremhæve; og det er det rent negative, at dette Materiale ihvertfald ikke peger i Retning af nogen af de sociale Profetier, som det 19de Aarhundrede var saa rig paa. Al praktisk Iagttagelse paa dette Omraade turde jo idetheletaget vise, at Kampen mellem Kapital og Arbejde i Løbet af de sidste Menneskealder ganske har skiftet Karakter. Den har forskudt sig bort fra det Plan, hvor den bevægede sig under Storindustriens første Fase; og navnlig har den forskudt sig bort fra Tilstande, som under denne Fase var særlig iøjenspringende og som dannede det spinkle og usikre Grundlag for de sociale Fremtidsteorier i det 19de Aarhundrede. Fra at være det, som det første Indtryk viste: en Kamp mellem *I n d i v i d e r*, mellem Kapitalister og Arbejdere, de første en ret faatallig Klasse, de sidste Masserne, — er Kampen mellem Kapital og Arbejde jo lidt efter lidt, men i stadig stigende Grad gaaet over til at blive en Kamp mellem Kapitalens og Arbejdets *O r g a n i s a t i o n e r*. Af disse repræsenterer ogsaa Kapitalens Organisationer Interesser, der forgrener sig vidt og dybt i Samfundets Organisme. Og en endnu videre Forgrening er der fremkommet, idet Arbejdsgiverne jo ogsaa har maattet danne Organisationer overfor *F o r b r u g e r n e*. Disse Sam-

XIII

menslutninger er blandt andet til en vis Grad ogsaa i Arbejdernes Interesse.

Jo nærmere man betragter den Vækst, disse Organisationer, altsaa Arbejder- og Arbejdsgiverforeningerne, Kartellerne, Syndikaterne og Trusterne har gennemgaaet Verden over i den sidste Menneskealder, jo mere vil man efter vor Opfattelse erkende, at der her i det stille er sket en Udvikling, der i dybeste Forstand er Livets egen. Og som vi i det følgende skal vise, rejser der sig her med disse Organisationers Tilblivelse og senere med deres Udbredelse og Vækst en hel Række Problemer, der kan føre ind til mere begrænsede og derfor mere frugtbare Omraader. Disse Problemer er af retslig Art. Som alt andet menneskeligt er de omtalte Organisationer naturligvis ikke fuldkomne, Arbejdets ligesaa lidt som Kapitalens. Deres Organisationsformer saavel som deres Kampmidler krænker ofte andres Ret, ja indeholder ofte de mest hensynsløse Angreb paa andres Goder, personlige saavel som økonomiske. Følgelig rejser der sig uvilkaarlig op af Livet betydningsfulde og vanskelige Spørgsmaal om Retsordenens Indgriben paa dette Omraade, om dens Stilling idethele til disse nye Sammenslutninger.

De talrige Problemer, der her findes, har hidtil ikke været meget behandlet. Og naar det er sket, har Behandlingen været lidet dybtgaaende. Men det maa paa den anden Side ogsaa erkendes, at de Vanskeligheder, der er at overvinde for en virkelig videnskabelig Opdyrkning af dette Omraade, er overordenlig store. Vi befinder os her, efter min Opfattelse, paa et helt nyt Felt, hvor de nedarvede juridiske Begreber ikke slaar til. Jeg vil i det følgende adskillige Gange faa Lejlighed til at vise, hvorledes Domstolene ofte har maattet kæmpe en møjsommelig Kamp for paa en eller anden Maade at kunne forlige de hævdevundne, almindelig anerkendte juridiske Begreber og Grundsætninger med de nye Erfaringer. Denne Kamp er efter vor Opfattelse meget lærerig, baade for Videnskab og Praxis. Dommerne har faktisk her været uden virkelig Vejledning i den juridiske Teori. Ligesaa lidt som denne har de været klar over, at her i

XIV

Virkeligheden var opstaaet en hel Kres af nye Erfaringer, som for en dybere Undersøgelse slet ikke lod sig forene med de nedarvede juridiske Opfattelser. At denne manglende Erkendelse ofte har ført til Forvirring og Vaklen i Domsafgørelserne og til mange urigtige Resultater, skal jeg i det følgende forsøge at vise. Heraf vil det bl. a. ogsaa blive klart, at Dommene paa dette Omraade ialfald i adskillige Tilfælde er blevet uretfærdig beskyldt for Partiskhed, hvor den tilsyneladende Partiskhed i Virkeligheden skyldtes uklar Erkendelse, der atter skyldes Mangel paa Vejledning fra Videnskabens Side.

Enhver, der som Dommer eller paa anden praktisk Maade har haft med disse Problemer at gøre, hvad enten det nu har været et Fagforenings- eller Kartelspørgsmaal, et Boycot- eller Strejkespørgsmaal o. l., vil sikkert have følt de Vanskeligheder, jeg ovenfor har paapeget¹⁾. Men ligesaalidt som der er nogen virkelig Løsning at finde i den gældende juridiske Teori, ligesaalidt er den at finde i nogen af de andre sociale Videnskaber, der paa dette Omraade kunde være Juraens Hjælpevidenskaber. Naturligvis findes der en meget omfangsrig Litteratur af socialøkonomisk Art om Strejker, Lock-outer, Fagforeninger, Truster o. s. v. Denne Litteratur behandler imidlertid overvejende disse Fænomeners Betydning for det økonomiske Liv i al Almindelighed. Derimod belyser de i Reglen meget lidt de egenlig juridiske Spørgsmaal, altsaa Spørgsmaalene om Retsordenens Stilling til de mange særlige Interessekonflikter, som de nye Organisationer, deres Virkeformer og Kampmidler rejser. Naar Socialøkonomien imidlertid bringer faktiske Oplysninger af social og socialhistorisk Art,

¹⁾ Man vil forøvrig ogsaa snart opdage, at naar de nedarvede juridiske Begreber ikke slaar til, bliver man heller ikke hjulpen af den i nyere Tid saa almindelig brugte Udvej at løse Spørgsmaalet efter en skønsommæssig Afvejelse af de modstridende Interesser, der viser sig i den enkelte Konflikt; ti gaar man dybere til Værks i denne, vil man formentlig opdage, at Problemet i det enkelte Tilfælde naturnødvendig fører ud til større, mere vidtrækkende Problemer.

har den den største Værdi ogsaa for Retsvidenskaben. Og denne Opgave er i den senere Tid taget op med større og større Flid. Der er allerede nu samlet et betydeligt Materiale af denne Art. Det savner imidlertid i høj Grad egenlig Bearbejdelse, og ganske særlig savner det Behandling ud fra juridiske Synspunkter. Det maa her idethele bebrejdes Juraen, at den i altfor ringe Grad har benyttet og draget Fordel af dette Materiale. Naar man fra juridisk Side kan synes, at de socialøkonomiske Udviklinger paa disse Omraader ofte er lidt vel almindelig holdt, maa det omvendt fremhæves, at Juraens Behandling paa de samme Omraader — hvor en saadan findes — til Gengæld har været altfor snever og ensidig. Juraens stærke Side er dens faste Teknik, ikke mindst dens gennem Aartusinders logiske og praktiske Træning vundne Fasthed og Klarhed i Begreberne. Og denne Fasthed og Klarhed skyldes naturligvis, at Juristen stadig og alvorlig maa staa til Regnskab for sin Undersøgelse, ja for hvert Begreb og Forestilling, overfor Livet. De Resultater, han kommer til, kan straks omsættes i Handling, til Brug for det daglige Livs utallige Interessekollisioner. Heraf den stærke *K o n c e n t r a t i o n*, den i de praktiske Situationers utallige Enkeltheder indtrængende Undersøgelse og Afgørelse af Interessekonflikter, der er Juraens Styrke sammenlignet med alle andre Samfundsvidenskaber. Men det kan ikke nægtes, at denne Styrke i Begrænsningen kan føre og ganske særlig paa disse Omraader har ført til en Ensidighed, til en bornert Afvisning af hele det sociale og socialhistoriske Materiale, hvis direkte Nytte i de enkelte Situationer ikke er umiddelbart indlysende, men som ikke desmindre efter vor Opfattelse i høj Grad kan belyse ogsaa de retslige Problemer, bringe en Forstaaelse af disse, som ellers ikke kan vindes, og som derfor ogsaa til syvende og sidst kan faa afgørende Indflydelse paa de praktiske Enkeltafgørelser. I det følgende vil det formentlig i adskillige og vigtige Tilfælde blive gjort indlysende, at Mangel paa Viden om og Forstaaelse af en betydningsfuld socialhistorisk Udvikling kan faa en skæbnesvanger Indflydelse paa Resultaterne i det praktiske Retsliv.

XVI

Idetheletaget vil det efter vor Opfattelse, jo længere Tid og jo dybere man beskæftiger sig med disse Emner, efterhaanden blive klart, at Jura i nedarvet, traditionel Forstand ikke slaar til til Løsningen af de juridiske Spørgsmaal paa disse Omraader. En Udredning og Fortolkning af Lovregler med tilhørende Appendiks af Domme vil ligesaa lidt som den konkrete Afvejelse kunne gøre Fyldest. Juraen bør, særlig paa disse Felter, søge at løse den videre og vanskeligere Opgave: tillige at undersøge, hvorledes Retsreglerne naturnødvendig vokser op, efterspore de sociale Bevægelser og Dannelser, der lidt efter lidt krystalliserer sig i Retslivet og antager Retsreglens Former, og dernæst vise, hvorledes disse Former atter virker tilbage paa Livet. Nu undersøges sædvanlig blot det krystalliserede Resultat, Formen, Reglen; deraf det stivnede Præg, Juraen ofte antager. Ikke blot dette ene Led, men alle Led i den levende retslige Udvikling burde undersøges.

Men samtidig med at Juraens Opgaver saaledes maa udvides ved disse Spørgsmaal, maa dens gennem mange Tidsaldres Erfaringer vundne Teknik bestemt og stadig fastholdes. Vi kan da idethele kort sammenfatte det udviklede saaledes, at det, efter vor Opfattelse, paa disse Omraader gælder om at finde en Form for retslig Forskning, der kan forene den juridiske Fasthed og Klarhed i Begreberne med en større social Viden og Forstaaelse.

Det er dette, vi med den følgende Undersøgelse vil prøve at gøre et Forsøg paa. Men vi er efter det udviklede ikke blind for Vanskelighederne. Hvormeget man end har talt om og bebudet en saakaldt social Retsvidenskab, er en saadan dog stadig ikke blevet til; og man har end ikke med Bestemthed kunnet angive, hvilke Veje der skulde følges. Vi tror, som udviklet, at Vejen maa søges i saa vidt mulig at forene juridisk Metode og Erfaring med et nyt socialt Stof. Og dette sidste maa, som antydet, søges ad to Veje, nemlig dels gennem Retspraksis og dels gennem de socialøkonomiske og andre sociale Fakta, der har retslig Interesse. Disse to Kilder til Erfaring har hidtil været skarpt adskilt. Der har været ligesom en Mur imellem dem; og

XVII

dette har, som jeg i det følgende skal vise, paa begge Sider ført til megen Ensidighed, til urigtige Resultater og idethele forhindret den rette alsidige Behandling af Spørgsmaalene. Denne Mur maa efter vor Opfattelse fjernes; først naar dette er sket, naar hele det store Materiale fra begge disse Omraader søges forenet under en konsekvent og sikker retslig Metode, først herigennem vil vi vinde Betingelserne for at naa til en praktisk Løsning af de socialretlige Spørgsmaal.

Men her møder os da den næste Hovedvanskelighed efter Metoden: Materialet. Ti dette er baade paa juridisk og økonomisk-social Side overvældende rigt og samtidig, som omtalt, ikke bearbejdet og vurderet ud fra de rette, omfattende Synspunkter. Jo længere vi har beskæftiget os med disse Spørgsmaal, jo klarere er det blevet os, at det, der næst efter en sikker Metode særlig tiltrænges paa dette nye Omraade, var et nyt omfattende Materiale fra Livet, og at der her forestod et stort Rydnings- og Opdykningsarbejde, inden sikre Resultater kunde opnaas. Vi kunde ikke afvinde hele den store og lidenskabelige Debat om de mange forskellige, modstridende sociale »Systemer« og Anskuelser nogen reel Interesse, fordi vi som berørt følte, at selve Grundlaget baade for Systemerne og Striden var ganske løst og usikkert. Altfor hastige og for omfattende Generaliseringer, ensidig konstruerede Opfattelser, der ikke des mindre er blevet til fikse Ideer og Dogmer for mange, det er den ureelle Luft, hvori denne forvirrede Debat føres. Der vil sikkert gaa lange Tider hen, inden Sindet atter er blevet en tabula rasa, modtagelig for nye Erfaringer og for mere stilfærdige og mere begrænsede Betragtninger.

Det Materiale, vi vil benytte, er som fremhævet dels det, vi vil fremdrage fra Retslivet, fra Domstolenes og Myndighedernes Praksis, og dels det sociale og socialhistoriske Stof, der paa anden Maade er pålidelig konstateret. Det førstnævnte Materiale har jeg fundet i Retspraksis i Industriens Hovedlande. Her ligger der efter min Opfattelse en overordenlig rig Kilde til Erfaring, som man hidtil ikke har draget Fordel af ved Undersøgelsen af de sociale Spørgsmaal, en Kilde til Oplysning

XVIII

om alle de Livets Enkeltheder og Forskelle, som Systemerne overser, om hele det brogede Liv af Interessekonflikter, hvoraf den virkelige Verden bestaar og som skarpere end andet belyser den menneskelige Natur. Men der møder store Vanskeligheder under Benyttelsen af denne Kilde. Dette Materiale er nemlig selv fra rent juridisk Side kun lidet opdyrket; og hvor det er Tilfældet, er det sket ud fra de nedarvede, snævre juridiske Synspunkter, der som ovenfor fremhævet netop paa disse Omraader ikke slaar til. Man er derfor aldrig sikker paa, at den traditionelle Behandling, hvor en saadan findes, har faaet fat netop i de Sider af Dommene, der i denne Sammenhæng har den største Interesse. Ofte, naar der i Dommenes Præmisser uvilkaarlig baner sig Betragtninger frem, der omend ubevidst, men dog faktisk gør Brud paa de herskende juridiske Opfattelser, kan det ske, at den juridiske Teori slet ikke opdager dem. Derfor kan man ganske særlig paa dette Omraade ikke, saaledes som man sædvanlig gør, naar det gælder udenlandsk Ret, forlade sig paa det paagældende Lands egne juridiske Forfattere i Gengivelsen af Praksis; men man maa i Reglen gaa til Dommene selv. Men denne Vej har flere Vanskeligheder, ikke mindst fordi Domssamlingerne særlig paa disse Omraader er inddelt og ordnet efter helt andre Synspunkter — almindelig traditionelle eller særlig positivretlige — end dem, hvorefter disse ny Emner rettelig bør behandles. Som det vil fremgaa af det følgende, har jeg i meget vidt Omfang maattet foretage denne direkte Undersøgelse og Behandling af de fremmede Retsafgørelser. Ganske særlig har dette været Tilfældet ved det Materiale, jeg vil fremdrage i det største af de følgende Afsnit, nemlig det 3die. Som det der nærmere vil blive paavist, frembyder denne Del af Retspraksis — den seneste — dels en saadan Mangfoldighed af Tilfælde og dels en saa broget Forvirring af modstridende Afgørelser og Præmisser paa dette Omraade, at Teorien faktisk overalt har givet op. Jeg mener dog at kunne paavise, at trods den store Forvirring kæmper der sig her, omend famlende og usikkert og kun lidt efter lidt, i Præmisser og Resultater visse Strømninger og visse ledende

XIX

Synspunkter frem. De kommer ikke alle frem i et enkelt Land; ét Synspunkt kommer særlig frem i ét Land, et andet i et andet, alt efter Erfaringernes og den positive Rets Forskellighed. Det skal her være Opgaven for vor Undersøgelse at belyse disse Strømninger og disse Synspunkters Forskellighed, og saa vidt muligt efterspore, hvorfra de stammer. Vi vil dernæst forsøge at vurdere dem og begrunde, hvilke der efter vor Opfattelse har den største Værdi. De Tendenser og Synspunkter i Praksis, der formentlig er urigtige paa dette Omraade, findes, som jeg skal søge at vise, i nyere Tid ikke særlig paa de Omraader, hvor Domstolene har kunnet afgøre Spørgsmaalene efter almindelige Retsgrundsætninger, men kan langt oftere føres tilbage til visse uheldige Sider af den positive Lovgivning, og heriblandt desværre ikke alene til Sider, der skyldes en saglig urigtig Behandling, men i enkelte Tilfælde ogsaa til saadanne, der stammer fra Misbrug af Lovgivningsmagten i enkelte Klassers Tjeneste. Af disse to Forgreninger af Retsordenen, Lovgivningsmagten og Domsmagten, er det i vore Dage ubetinget den sidste, der staar med de reneste Hænder i Klassekampen. Og det skyldes naturligvis det Grundlag, hvorpaa den førstnævnte i Reglen er organiseret i Nutidens Forfatninger.

Det sociale og socialhistoriske Materiale, der, som ovenfor berørt, heller ikke har været særlig udnyttet af den juridiske Teori, udfylder og belyser, som det følgende formentlig vil vise, paa en gavnlig Maade det Stof, som findes i Retspraksis, og forhindrer derved en Ensidighed, der vilde følge af alene at øse af denne Kilde. Gennem det socialhistoriske Stof bliver vi, som ovenfor fremhævet, i Stand til at følge, hvorledes de Strømninger, vi møder i Retslivet, hænger nøje sammen med Bevægelser paa andre Livsomraader, uden hvilke de retslige ikke kan forstaas. Og herigennem godtgøres det yderligere, at de snevre Begreber i den nedarvede Ret og Retsteori paa disse Omraader ikke slaar til.

Men omvendt aabenbarer, som jeg skal vise, Materialet fra Retslivet en vis Ensidighed, som ofte præger socialhistoriske Undersøgelser og socialøkonomiske Systemer. I disse Fremstillin-

ger og Systemer regnes der ofte alene med rent økonomiske Faktorer som de alt drivende Kræfter i Samfundets økonomiske Udvikling. Men herved overses det formentlig, at jævnsides med de økonomiske Kræfter virker der en hel Række andre, snart modvirkende, snart fremmende, men overalt indgribende overfor de økonomiske; og det er netop de retslige eller retspolitiske. Som jeg nedenfor skal søge at belyse, giver den socialøkonomiske Opfattelse ofte ved at overse disse Faktorer et skævt Billede af den sociale Udvikling¹⁾. Og denne Skævhed er ikke indskrænket til den Udvikling, der er foregaaet; men Fejlen gaar igen, naar der opstilles Hypoteser om eller Grundsætninger for den kommende Udvikling. Overhovedet: eliminerer man de retslige Faktorer ud af det økonomiske Livs Ligning, bliver Facit urigtigt, hvad enten det gælder Fortidens eller Fremtidens Udvikling.

Det vil af hvad vi i det foregaaende har udviklet være fremgaaet, at Formaalet for denne første Del af vor Undersøgelse skal være at forsøge at paavise de ledende Strømninger i den retslige Udvikling og den paagældende positive Ret i Industriens Hovedlande paa dette Omraade og samtidig hermed forsøge en retssammenlignende Vurdering. De positivretlige Forskelligheder og de forvirrende Forskelle mellem Landenes Retspraksis er saa store, og vi lever idethele paa dette Omraade i en saa bevæget social Gæringstid, hvor de mest forskellige Strømninger og Synspunkter søger at gøre sig gældende og vinde Magt, at en blot historisk, faktisk Skildring af den retslige Udvikling efter vor Opfattelse ikke vil gøre Fyldest. Samtidig med den faktiske Skildring maa der gives en Vurdering af Stoffet. Vi vil søge at skelne mellem de Strømninger og Opfattelser, der er mere forbigaaende, overfladiske, og de dybere

¹⁾ Undertiden kan denne Ensidighed føre til, at man enten helt overser et vigtigt retsligt Materiale eller ikke ser dets Betydning. Ofte ligger der spredt omkring i meget forskellige Undersøgelser og i meget forskellige Sammenhæng et værdifuldt Stof, som, naar det samles og behandles under det rette Synspunkt, synes mig at stille Udviklingen i en hel ny Belysning; jfr. f. Eks. 1. Afsnit i det følgende.

gaaende. Men ogsaa overfor de sidste vil vi forbeholde os Dommen; og navnlig gælder det her om ikke at henfalde til den Art Beundring, der gør en enkelt Strømning til ét med hele Verdensudviklingen, og et enkelt Synspunkt til ét med hele Sandheden. Vi vil da idethele forsøge en selvstændig Bedømmelse, søge at finde de Elementer i Udviklingen, der synes os at have den største Værdi for den kommende Tid.

De sociale Strømninger, der efter vor Opfattelse er de dybere gaaende paa dette Omraade, og som har den største retslige Interesse, har, som vi begyndte med at fremhæve, i det stille, naturnødvendig vokset sig stærkere og stærkere, og udgaaende fra meget forskellige Omraader har de efterhaanden bredt sig, hver indenfor sit, og udgør allerede nu tilsammen en Bevægelse, hvis Magt strækker sig over et meget betydeligt økonomisk Omraade. Denne Bevægelse kan vi kalde Bevægelsen for Erhvervslivets Organisation. Det har som bekendt tidligere været en meget almindelig Teori, at den naturligste og bedste Tilstand for Erhvervslivet var en saadan, hvor Individerne virkede uafhængig af hinanden, i en ganske fri Kamp om de økonomiske Goder. Erfaringen viser jo noget andet. Som vi skal se, har Erhvervslivet faktisk ingensinde været helt uden Organisation, saalænge der overhovedet har eksisteret et menneskeligt Kultursamfund. Oldtiden havde sine Erhvervssammenslutninger, ligesaavel som Middelalderen og Nutiden. Og de Tider, hvor Organisationen har været svagest, kan ingenlunde tages som en normal Tilstand for Erhvervslivet, men er tværtimod Opløsnings- og Overgangstider, hvor en ældre Tids Organisationer var i Opløsning og en ny Tids var i Færd med at blive til.

Den bedste Vej til at vinde Klarhed over den moderne Organisationsbevægelse vil efter min Opfattelse være at naa til en sikker Erkendelse af de forskellige retslige Stadier i Organisationernes Udvikling. Som Resultat af denne Undersøgelse mener jeg at kunne inddele det moderne Erhvervslivs Udvikling paa dette Omraade i tre Perioder.

I. Den første Periode betegner de gamle Erhvervsorganisa-

tioners, Lavenes Opløsning og Fald og Bevægelsen for uindskrænket Erhvervsfrihed. Denne Periode begynder i England i det 16de og 17de Aarhundrede og naar i dette Land i det væsentlige sin Afslutning allerede i det 18de. I de andre Lande begynder denne Periode derimod først i det 17de og 18de Aarhundrede og finder i Reglen først sin Afslutning i det 19de, de fleste Steder endda først omkring Midten af det 19de Aarhundrede.

II. Den anden Periode vil jeg karakterisere som de nye Erhvervsorganisationers Dannelse og deres Kamp for retslig Anerkendelse. Denne Periode oprinder i England allerede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede; de fleste andre Steder derimod først i det 19de, i Reglen ved Midten af dette Aarhundrede. Naturligvis maa dette ikke forstaas saaledes, at der er et aldeles skarpt Skel mellem denne og den foregaaende Periode. Der er tværtimod et vist fælles Tidsrum, hvor den ene glider jævnt over i den anden. Opløsningsprocessen foregaar jævnsides med den nye Dannelsesproces. De nye Organisationer fødes samtidig med, at de gamle dør ud.

Indenfor denne Periode maa atter sondres mellem forskellige retslige Stadier i Udviklingen. Disse svarer til forskellige Grader i Retsordenens Anerkendelse; og de naas i de forskellige Lande til forskellige Tider. Der er i hele Perioden en stadig Stigning fra begrænsede, ufuldstændige til mere og mere fuldstændige Former for retslig Anerkendelse. Her som i den foregaaende Periode er England forrest i Retsudviklingen. Allerede i Begyndelsen af 20erne af det 19de Aarhundrede opnaar Organisationerne i dette Land en vis Frihed, som først tilstaas dem i de andre Lande i Aarhundrets sidste Del. Perioden kan idethele betragtes som afsluttet med 70erne og 80erne af det 19de Aarhundrede.

III. Med 80erne og 90erne af forrige Aarhundrede begynder et nyt Afsnit i Organisationernes Tilværelse, et Afsnit, jeg vil karakterisere som Organisationernes Kamp for Magten eller Boycottingens Periode. Ligesom de to foregaaende Perioder betegner denne en ny økonomisk Udvikling og en ny Række

XXIII

særlige Retsproblemers Opstaaen. Naturligvis kan enkelte Lande ogsaa i denne Udvikling siges at være noget forud for andre. Men Afstanden mellem de forskellige Landes Udviklingstrin er dog idethele kun ringe i denne Periode sammenlignet med Forholdet i det foregaaende. I Hovedtrækkene kan som fremhævet Periodens Begyndelse overalt i Industrilandene sættes til Slutningen af det 19de Aarhundrede.

Den ovenfor skitserede Opfattelse og Inddeling skal jeg i det følgende søge at godtgøre nærmere i Enkeltheder. Den betyder ikke blot en historisk Inddeling. Den er tillige en *Problemdeling*. Til hver Periode svarer, som allerede antydnet, en særlig Række Problemer. Inddelingen vil derfor, dens Rigtighed forudsat, bidrage til en klarere Skelnen paa dette Omraade mellem Problemer og Betragtninger, der maa holdes ude fra hinanden; og den kaster idethele — synes det mig — et skarpt Lys over Problemer og Forhold, som paa vigtige Punkter kan vise Vej.

Iøvrigt maa min Inddeling ikke opfattes saaledes, at de Problemer, der er de bevægende i de ældre Perioder, nu skulde være endelig afgjort og løst, afsluttet én Gang for alle med den Tid, hvori de opstod. De lever tværtimod stadig, omend de nu har en anden Betydning og maa ses i et andet Lys. Erhvervslivets seneste Udvikling har taget en Retning, som ikke var forudset i de foregaaende Perioder; men derved har disses Problemer ligesom faaet en ny og dybere Mening. Og idetheletaget har enhver af de sociale Bevægelser, der præger de tre Tidsrum, som jeg skal vise, den mest afgørende Betydning for Forstaaelsen af den nugældende Ret. Bevægelserne fra disse Tidsrum er som tre Hovedstrømninger, der hver især har afsat sit Præg i Nutidens positive Ret. Denne bestaar paa dette Omraade ligesom af tre Lag, det ene dybere liggende end det andet, hver stammende fra sin Periode. De følgende Afsnit fører saaledes op til hver sin Del af den gældende Ret.

1. Afsnit.

Lavenes Opløsning. Den uindskrænkede Erhvervsfrihed.

At man allerede i Oldtiden har kendt Sammenslutninger mellem Erhvervsdrivende, foreligger der sikre Vidnesbyrd om. Saaledes viser de romerske Retskilder os, at der baade i Republikkens og Kejserdømmets Tid har bestaaet adskillige Sammenslutninger af selvstændige Haandværkere, *collegia opificum*, f. Eks. *collegium pistorum*, *fabricensium* o. s. v. Mod Republikkens Slutning blev disse Collegier ganske vist ophævede — af Cæsar — med Undtagelse af dem, der havde bestaaet fra den ældste Tid. Men under Kejserne oprettedes de igen. Dog indførtes der nu en Slags offentlig Autorisering af dem, uden hvilken de ikke retsgyldig kunde bestaa.¹⁾ Naar Collegierne var gyldig stiftede, besad de en vis retslig sikret og reguleret Stilling (almindelig Retsevne, en vis Arveret efter deres Medlemmer), se l. 1 pr. Dig. (3—4), l. 1 og 5 Cod. (6—62). Om Collegiernes Vedtægter, indre Regler og deres nærmere Forhold til Erhvervene ved vi forøvrigt intet bestemt. Men et tør vi ihvertfald betragte som givet, nemlig at de ingensinde opnaaede nogen betydelig Magtstilling i Erhvervslivet, endsige noget virkeligt Monopol paa Erhvervene. Og det laa naturligvis i, at de frie selvstændige Haandværkere, hvoraf Collegierne bestod, hele Old-

¹⁾ Jfr. Ordene i l. 1 pr. Dig. (3—4): *»quorum corpus Senatusconsultis atque Constitutionibus Principalibus confirmatum est«*.

tiden igennem bestandig i deres Erhverv var truet af Slavearbejdet. I Kampen med dette kunde de frie Haandværkere selvfølgelig ikke staa sig. Private Folk ejede jo ofte et meget betydeligt Antal Slaver og lod disse udføre alt Arbejde til eget og ofte ogsaa til mange andres Forbrug. Om en privat Mand paa Augustus' Tid, Cæcilius Claudius siges det, at han blandt anden Ejendom efterlod sig 4116 Slaver. Imod Republikkens Slutning var der rimeligvis i Rom og selv i mange af Italiens andre Byer flere Slaver end frie. Overalt i Erhvervslivet traf man hine, ikke blot i almindelig Husholdning og Landbrug, men ogsaa i Haandværk, Handel og Søfart. Hermed var det givet, at de frie Haandværkere aldrig nogensinde kunde opnaa nogen virkelig Kontrol over Erhvervet. Og om nogen Organisationsret for Slaverne til Hævdelse af en vis standard of life var der selvfølgelig slet ikke Tale.¹⁾

Først efter Romerrigets Fald forsvandt jo efterhaanden i Løbet af den ældre Middelalder hele den retslige Modsætning mellem frie Arbejdere og Slaver. Den antikke Rets Forestilling, at en hel Klasse menneskelige Væsener — omfattende Størstedelen af den arbejdende Klasse — i retslig Henseende overhovedet ikke var Mennesker men Ting, anerkendtes nu ikke længere. Og herved genfødtes Retsordenen i Virkeligheden paa et helt nyt Grundlag.

Da saa Middelalderens Byer begyndte at rejse sig, og Haandværk og Handel atter blev store og betydningsfulde Erhverv, saa skabtes her lidt efter lidt Betingelserne for Sammenslutninger mellem Næringsdrivende, der var i Stand til at vinde en

¹⁾ Iøvrigt træffer vi i de romerske Retskilder ogsaa Spor af Sammenslutninger mellem Handlende til Opnaaelse af højere Varepriser; de blev i Aaret 483 e. Chr. udtrykkelig forbudt af Kejser Zeno, se l. 1 Cod. (4—59): *neve quis illicitis habitis conventionibus conjuret aut paciscatur, ut species diversorum corporum negotiationis non minoris, quam inter se statuerint, venumdentur*. — Se om de romerske Collegier Levasseur 1. Bd. S. 1 ff., 54—69, 108—9, Drioux S. 1 ff., 21—68, Windscheid: Lehrbuch des Pandektenrechts, 7de Udg. 1891, 3die Bd. S. 101, Note 7.

langt stærkere Magt over Erhvervslivet, end Oldtidens Collegier nogensinde havde haft eller kunnet tænke sig Muligheden af.

Overalt i Landene, hvor der i Middelalderen har været Byer og Bykultur, har der bestaaet Lav. I England kaldtes de craft gilds eller trade companies, i Frankrig corporations eller corps de métier, i Tyskland Zünfte eller Innungen. Men hvad de end kaldtes, var deres Organisation og Formaal overalt i Hovedtrækkene de samme. De var staaende, fagvis grupperede Sammenslutninger mellem Haandværkere indenfor samme By med det Formaal at beskytte fælles Erhvervsinteresser og give fælles Regler for Erhvervets Udøvelse¹⁾. Men da dette Maal ikke fuldtud kunde naas, medmindre de fik Magten i Erhvervslivet, blev Lavenes inderste Stræben, bevidst eller ubevidst, overalt: Monopolet. Det kan nu heller ikke have faldet dem særlig vanskelig at vinde dette, saaledes som de faktiske Forhold idethele var i den egenlige Middelalder. Markedet var paa Grund af sin stærke Begrænsning let at beherske. Hver By med sit Opland var jo i hine Tider saa at sige en lille afsluttet Verden for sig. Paa Grund af Samfærdselsmidlernes ufuldkomne Beskaffenhed og den almindelige Retsusikkerhed behøvede man ikke særlig at frygte for Konkurrence udefra. Hvis derfor Haandværkerne indenfor samme By blot kunde blive enige om at ophæve Kampen mellem dem selv indbyrdes, kunde de altsaa i det hele og store beherske Erhvervet og dele det mellem sig. Sjældent har da Grundene til menneskelig Sammenslutning været mere indlysende og tvingende end her. Det er derfor ikke underligt, at der overalt i Landene opstaar Lav med en Naturlovs Regelmæssighed. Og skønt vi ved meget lidt om Lavene, før de søger Statsmagten om Privi-

¹⁾ Ved dette Formaal adskiller Lavene sig, som bekendt, fra de ældre Gilder, som væsenlig forfulgte almene Beskyttelsesformaal, religiøse og selskabelige Interesser. Vel søgte Lavene tillige ogsaa at tilfredsstille disse Interesser, men de økonomiske var Hovedsagen.

legier, synes det da efter det udviklede rimeligst at antage, at de allerede forinden ved Forholdenes og Sammenslutningens Magt havde naaet et vist f a k t i s k Monopol paa Erhvervet.

Lavene maa imidlertid snart have følt Trang til ogsaa at faa Monopolet r e t s l i g anerkendt. Ved at haandhæve Reglen, at ingen maa udøve Næringen uden at høre til Lavet, tiltog dette sig jo i Virkeligheden en Myndighed, som alene Statsmagten kunde forlene det med; og det kunde følgelig kun med denne bag sig aabenlyst og virksomt forfølge de enkelte genstridige, der ikke vilde bøje sig for Reglen og som maaske endog klagede til Øvrigheden over Lavets Optræden. Og hvis derfor Lavene i nogle Tilfælde ikke af egen Drift har søgt Retsordenens Anerkendelse, har dennes Haandhævere efterhaanden belært dem om Nødvendigheden heraf. Det er da et Træk, vi møder overalt i Landene, at Lavene søger højere Stadfæstelse af deres Privilegier. De søgte den naturligvis hos den Magthaver, af hvem de var mest afhængige, enten det nu var Byens Myndigheder eller Landets Fyrste¹⁾. Hvem af disse det blev, varierede, som vi skal se, til de forskellige Tider, ligesom der ogsaa indenfor samme Tidsrum gjorde sig en stor Forskel gældende mellem et enkelt Land paa den ene og de andre Lande paa den anden Side. Men hvem det nu end blev, der meddelte Stadfæstelsen, blev det altsaa allevegne Grundsætningen i middelalderlig Ret, at Lavsvedtægterne først faar Retskraft ved Byens eller Fyrstens Segl.

Gennem sine Vedtægter og i sin Praksis udformede Lavene nu efterhaanden et helt System af udførlige Regler om Erhvervenes Udøvelse. Ikke blot bekæmpede de herigennem kraftig alle uhæderlige Former for Konkurrence; men de søgte idethele at begrænse denne saaledes mellem deres Medlemmer, at der sikredes hver enkelt et passende Udkomme. De blev enige om ikke at underbyde hinanden, men overholde visse

¹⁾ I den ældste Tid ser vi dem ogsaa søge Stadfæstelse hos den stedlige Magthaver, som Byen tilhørte: Hertug, Greve, Biskop.

bestemte Priser. De vedtog, at der indenfor hvert enkelt Fag kun maatte være et vist begrænset Antal Mestre, og at hver Mester kun maatte holde et bestemt Antal Lærlinge; og disse Tal fastsattes selvfølgelig under Hensyn til Markedets Behov. Gennem disse Regler hindredes Overproduktion og andet Spild af Værdier, der følger med en planløs, ubunden Kappelstrid. Idethele kan der næppe være Tvivl om, at Lavenes i deres bedste Tid, i det 13de, 14de og tildels i det 15de Aarhundrede, i overvejende Grad har virket til Gavn ogsaa for den øvrige Befolkning, selvom der allerede i denne Periode begyndte at lyde Klager over Lavsmisbrug. Der var i denne Tid i det hele og store en lykkelig Overensstemmelse mellem Tilgangen af ny Arbejdskraft og Lavenes Behov; og der var en stadig stigende Efterspørgsel paa Lavenes Varer og Ydelser. Idet Stæderne i Middelalderen voksede, var der bestandig nok at gøre for Haandværkserhvervene; og Lavenes behøvede derfor, saalænge denne Opgang varede og Befolkningstilvæksten stod i et rimeligt Forhold hertil, ikke at sætte kunstige Skranker for Tilgangen til deres Erhverv. I dette Tidsrum ydede Lavenes en højst værdifuld Indsats i Byernes økonomiske og aandelige Udvikling. Under deres Ledelse steg Haandværkets Teknik overalt i Landene. De hævdede blandt deres Medlemmer med Hensyn til Arbejdets Kvalitet en streng Justits, der i lige Grad var i deres egen og i Forbrugernes Interesse. At yde ærligt og dygtigt Haandværk blev Standens Ære. Og de sørgede for en grundig faglig Uddannelse af de unge gennem bestemte Lærlingeaar, i visse Lande ogsaa Vandreaar, Mesterstykke o. l.

Men allerede i det 15de og endnu mere i det 16de Aarhundrede begynder Lavenes Misbrug af Monopolet allevegne at blive et Samfundsonde, som Statsmagten mere og mere nødes til at beskæftige sig med. Befolkningen i Byerne tog stærkt til. Men denne Befolkningstilvækst stod ikke i rimeligt Forhold til den Arbejdsmængde, Haandværket kunde byde. Og overalt i Landene ser vi da Lavenes mere og mere søge at besværliggøre Adgangen til at blive Medlem. Optagelsesgebyrerne blev højere og højere, Mesterstykket blev sværere og bekosteligere, Lav-

mestres Sønner begunstigedes o. s. v. Der opstod derved i Byerne en stadig voksende Klasse af Haandværkere, som kun havde ringe Udsigter til at blive selvstændige Mestre. Og blandt denne Klasse forefaldt der nu og da Uroligheder og Nedlæggelser af Arbejdet. Men saalænge Lavsordningen bestod og det mindre Haandværk endnu var den herskende Erhvervsform i Byerne, opstod der dog aldrig den systematiske og bitre Klassekamp, som kendetegner vor Tid. Først efterhaanden som der i Landene opstaar nye, store Bedriftsformer og Lavene opløses, bliver Nutidens Arbejderspørgsmaal til. Denne Udvikling begynder først i England; herfra breder den sig efterhaanden til alle de andre Stater.

1. Kap.

England og Nordamerika.

Der findes ikke noget Land, der frembyder saa stor Interesse for Arbejderspørgsmaalets Vedkommende som England. Man har med Rette kaldt England for Arbejderbevægelsens Hjemland. De engelske Fagforeninger, trade unions, har jo været Forbilledet for Arbejdersammenslutningerne i alle andre Lande. Og de vigtigste Vaaben, der anvendes i Nutidens Kampe mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, Strike, Lock-out og Boycotting, er, som Navnene viser, alle af engelsk Oprindelse. Paa dette ligesom paa saa mange andre praktiske Omraader er det engelske Folk langt tidligere udviklet end de øvrige Folk og har derfor nu lange Tiders Erfaring bag sig, medens Arbejderbevægelsen andetsteds sammenlignet hermed er forholdsvis ny. En Arbejderbevægelse i moderne Forstand opstaar i de andre Lande først i det 19de Aarhundrede, og nogen særlig Betydning faar den endda først i den sidste Halvdel af Aarhundredet. Men i England er Arbejderbevægelsen i fuld Udvikling allerede i det 18de Aarhundrede; gennem hele dette Tidsrum træffer vi Stridigheder mellem Arbejdsgivere og Arbejdersammenslutninger; og saa talrige og alvorlige Uroligheder fremkaldte disse Stridigheder, at Statsmagten saa sig nødsaget til at gribe ind. Gennem hele det 18de Aarhundrede ser vi Parlamentet Gang paa Gang vedtage Love rettede mod Arbejdernes Sammenslutninger. Og Haand i Haand med Lovgivningen virkede Domstolene, idet de, endda uden Hjælp fra og uafhængig af statute law, erklærede Arbejdersammenslutninger for rets-

stridige efter common law; og Retterne fik snart rig Praksis i Arbejdsstridigheder.

At Arbejderbevægelsen i England saaledes er mere end et Aarhundrede forud for Bevægelsen i andre Lande, hænger nu paa det nøjeste sammen med, at England, som vi skal se, allerede gennem en ejendommelig tidlig Udvikling i det 16de, 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede frier sig fuldstændig ud af den gamle Retsordning, der hidtil havde været Grundlaget for Byernes Erhvervsliv, Lavsvæsenet. Der skabtes under denne Periode efterhaanden langt større Driftsformer, end Lavshaandværket nogensinde havde kendt. Og i Slutningen af det 18de Aarhundrede opstaar som Kronen paa hele Udviklingen den engelske *Storindustri*, en Samling af Kapital og Arbejde af et saa mægtigt Omfang, som aldrig før set. I de andre Lande kommer Lavsvæsenets Afskaffelse og Storindustriens Opstaaen derimod langt senere, i Reglen først i Løbet af det 19de Aarhundrede, efterhaanden som man mere og mere følger Englands Forbillede. Man har med Rette kaldt den engelske Industris stærke og rivende Udvikling i Aarene 1760—1830 for den industrielle Revolution. Under denne skabtes, efter en Række dybt indgribende Opfindelser paa Maskinteknikkens Omraade, for første Gang i Historien det Driftssystem, som vi nutildags er saa fortrolig med, men som den Gang betød noget helt nyt, et Gennembrud, som i Løbet af mærkelig kort Tid ganske skulde omforme de økonomiske og sociale Forhold og idethele indlede en ny Tid, nemlig the factory system, det moderne Fabrikssystem.

Det er indlysende, at saalænge Lavsvæsenet er et Samfunds Erhvervsforfatning, vil en egenlig Arbejderbevægelse ikke opstaa. I Lavstiden tjente man sig jo op fra Lærling til Svend og Mester; og det normale var, at den, der nu var Svend, med Tiden vilde blive Mester. Nogen varig og dyb Klassemodsætning, som den, der findes mellem Nutidens Arbejdere og Arbejdsgivere, kunde der saaledes ikke opstaa mellem Lavstidens Svende og Mestre. Lavene var Fællesorganisationer for Mestre og Svende og havde til Formaal at vare-

tage begges Interesser. Og selvom der i Lavenes senere Udvikling, som omtalt, mange Steder opstod en Klasse af Haandværkssvende, som havde ringe eller ingen Udsigt til at blive Mestre, saa opstod der dog aldrig den dybe sociale Kløft, som i Nutiden findes mellem Kapital og Arbejde. Og selve Lavsordningen var og blev, trods alle dens Svagheder, et Bindeled mellem Mestre og Svende, som vor Tid ganske savner. Der var derfor ingen Grund for Svendene til at grunde saadanne varige Kamporganisationer mod Mestrene, som Nutidens Arbejdere har dannet i Fagforeningerne, eller til at iværksætte en saadan systematisk økonomisk Krig, som Nutidens Strejker betyder.

Det er da kun naturligt, at der i nyere Tid har rejst sig en stigende Interesse for Lavene og deres Historie. Jo mere Skyggesiderne ved Nutidens Erhvervsliv og dets dybe Klassemodsætninger har udviklet sig, desto mere har man vendt Opmærksomheden mod Lavstiden som den Tid, hvor disse Skyggesider ikke fandtes og hvor der idethele raadede en Harmoni mellem de enkelte Led i Erhvervssamfundet, som er ukendt i vore Dage. Som vi skal se, var denne Harmoni nu ingenlunde fuldkommen for alle Interessers Vedkommende, ikke engang i Lavenes bedste Tid. Men selvom man nu vilde beklage den Udvikling, der har ført over Lavsvæsenets Ruin til Nutidens Erhvervsliv, saa maa man, jo nærmere man undersøger Aarsagerne til Lavenes Fald, ialtfald erkende, at dette Fald var lige saa naturligt og nødvendigt som Lavenes Opstaaen i sin Tid var det i den ældre Middelalder. Og klarest fremgaar dette af Udviklingen i det Land, der først afskaffede Lavsvæsenet, England.

Ligesom ved Spørgsmaalet om Lavenes Opstaaen maa der ved Spørgsmaalet om Lavenes Opløsning sondres mellem deres faktiske og deres retslige Magtstilling. Disse to ophørte nemlig som Regel ingenlunde samtidig. Ti den sidstnævnte, hvorved jeg betegner Lavsmonopolet og hele det System af Retsregler, der knyttede sig hertil, bevaredes de allerfleste Steder lange Tider efter, at Lavenes faktiske Magtstilling

var svækket og deres Værdi for Erhvervslivet idethele var kommet i et urimeligt Misforhold til den Retsbeskyttelse, som de nød og som de udnyttede til Skade for den naturlige og frie Udvikling.

Her opstaar nu et retsligt Problem af stor Interesse: h v o r tidlig og p a a hvilken M a a d e greb Retsordenen da ind paa dette Omraade; hvor hurtigt og effektivt fjernede man i de forskellige Lande Lavssystemet, da dette mere og mere viste sig at være en Hindring for Udviklingen fremad mod større og rigere Erhvervsformer? Som jeg skal søge at vise, frembyder Retsudviklingen nu særlig paa dette Omraade store nationale Forskelligheder; og navnlig er der her en karakteristisk Modsætning mellem England paa den ene og Fastlandsstaterne paa den anden Side. Hele dette Spørgsmaal har man hidtil ikke skænket Opmærksomhed, hvilket hænger sammen med, at Lavenes Opløsning hidtil overvejende har været undersøgt fra rent økonomisk Side. Man har her slaaet sig til Taals med, at det i sidste Instans var langsomt virkende økonomiske Aarsager, der hidførte Lavenes Fald¹⁾. Men herved har man overset, at gennem disse Aarsager forklares alene Svækkelsen af den økonomiske Magt, at Retsordenen var i Stand til i ikke ringe Grad at modvirke og forhale denne Svækkelse, og at følgelig de Lande kom forrest i den økonomiske Udvikling, som ogsaa i retslig Henseende var højest udviklet. Som jeg i det følgende skal søge at vise, vil en Undersøgelse af dette Spørgsmaal idetheletaget klart godtgøre, hvilken dybt indgribende Betydning Retsordenens hele Karakter har ogsaa for et Lands økonomiske Udvikling.

I de fleste Stater paa Fastlandet ophæves Lavenes retslige Magtstilling ved en Række Næringslove i det 19de Aarhundrede. I Tyskland ophæves Lavsvæsenet saaledes endelig, da nordtysk Gewerbe-Ordnung af 1869 efter 1871 udvides til hele det nye Rige; men i enkelte af de tyske Stater var det ophævet forinden ved Love i Aarhundredets Begyndelse. I Østrig af-

¹⁾ Se saaledes f. Eks. Ashley S. 155, Kramer S. 137—39.

skaffes Lavene ved Lov af 1859, i Italien ved Lov af 1864, i Norge, Sverrig og Danmark ved Love henholdsvis af 1839, 1846 og 1857 o. s. v. Mest fremmelig var som bekendt Frankrig, der ophævede Lavsvæsenet ved Lov i 1791. Men Lavenes økonomiske Stilling var allerede, længe forinden disse Love kom, overalt i Landene stærkt svækket; og det skadelige ved, at de besad en retslig Magtstilling, der ikke svarede til deres økonomiske Betydning, var forlængst anerkendt af alle virkelig kyndige. Hvor stort dette Misforhold efterhaanden var blevet i Fastlandsstaterne, aabenbarede sig klart, da man endelig for Alvor besluttede at ophæve Lavene. Ti fra det Øjeblik, det retslige Monopol blev frataget dem, sank de overalt meget hurtigt i Forfald og forsvandt mange Steder fuldstændig.

I England, hvor Lavene, som jeg skal vise, allerede ophører i Løbet af det 16de, 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, frembyder Retsudviklingen dernæst det ejendommelige Træk, at der her ikke kan paavises nogen bestemt Lov, der har afskaffet Lavenes Monopoler og hele retslige Stilling. I Modsætning til Forholdet paa Fastlandet hører Lavene i England lidt efter lidt op at eksistere, uden at det er muligt at paavise nogen enkelt bestemt almindelig Statsforanstaltning som Aarsag hertil. Som jeg skal vise, greb Samfundet her ind ad en helt anden, for engelsk Retsliv særlig ejendommelig Vej. Vel har man ogsaa her ofte brugt i historiske Fremstillinger at fremhæve bestemte Love som Aarsagen til Lavsvæsenets Ophør, og særlig har ment, at Loven af 1547 (1 Edw, 6, c. 14) og navnlig Elizabeths berømte Arbejderlov af 1563 i hvert Fald i høj Grad bidrog til at undergrave Lavenes Stilling¹⁾. Nyere historiske Kildestudier har imidlertid vist, at disse Love hverken havde til Hensigt eller fik den Virkning at ramme Lavene og deres Privilegier. Loven af 1547, der var en Følge af Reformationen, og som ophævede Institutioner af katolsk-religiøs Karakter og

¹⁾ Jfr. herved endnu Cheyney S. 154—159, se ogsaa Toulmin Smiths Afhdl. om Guilds i Encyclopædia Britannica, 9de Udg., Vol. XI, S. 262.

konfiskerede deres Formuer, undtog udtrykkelig de egenlige Lav (craft gilds) fra sit Virkeomraade og konfiskerede kun de Dele af Lavenes Formue, der havde været helliget udelukkende til religiøse Formaal¹⁾). Og ihvorvel denne Konfiskering i Øjeblikket tilføjede flere af Lavene betydelige Tab²⁾), saa var dog de fleste engelske Lav paa den Tid saa rige, at de med Lethed bar denne middelalderlige Form for Beskatning³⁾). Og Lavenes Monopoler og Privilegier, der var den permanente Kilde til deres Rigdom, ramte Loven aldeles ikke. Vi ser da ogsaa efter Lovens Tid, 1547, Lavene leve og virke som før i alle Dele af Landet; og ikke blot ser vi de bestaaende Lav faa Fornylse af deres Privilegier, men vi ser endog nye dannes og opnaa lignende Anerkendelse⁴⁾). Om nogen Uvilje mod Lavene fra Kronens Side er der saaledes slet ikke Tale. Og ligesaa lidt er dette Tilfældet ved Elizabeths Arbejderlov af 1563⁵⁾).

For det første bragte denne Lovs vigtigste Bestemmelser i Virkeligheden ikke noget nyt, men gav væsenlig kun en Stadfæstelse af tidligere Praksis og en Samling af en Mængde tidligere spredte Bestemmelser i én Lov. Loven udtaler selv i sin Fortale, at dens Formaal er at codificere og klarlægge, hvad der hidtil har været spredt i en utallig Række Love, hvilket har frembragt stor Forvirring. Og en Betragtning af Lovens Hovedbestemmelser viser da ogsaa, sammenlignet med den foregaaende Retsudvikling, virkelig overalt Codification og Klarlæggelse, men ingenlunde nogen Nyskabelse⁶⁾).

En af de vigtigste Bestemmelser i Elizabeths Lov er saaledes

¹⁾ Ashley S. 155, Kramer S. 86.

²⁾ Jfr. Eksempler hos Cheyney S. 157.

³⁾ Ashley anf. St., Kramer S. 86—87; dette fremgaar iøvrig selv af de Eksempler, Cheyney anfører, Cheyney S. 159.

⁴⁾ Kramer S. 86—87.

⁵⁾ Denne Lovs Titel er 5 Elizabeth c. 4: An act containing divers orders for artificers, labourers, servants of husbandry and apprentices; alt-saa er den i Virkeligheden baade en Haandværker- og Arbejderlov, Tyende- og Lærlingelov. Denne Lov er i høj Grad interessant ved det Lys, den kaster over Datidens Arbejderforhold idetheletaget.

⁶⁾ Kramer S. 88—89.

Bestemmelsen om Fastsættelsen af Arbejdslønnen. Ved en nærmere historisk Undersøgelse viser det sig imidlertid, at ligesom Fastsættelsen af Varepriserne har Fastsættelsen af Arbejdslønnen i England fra meget gammel Tid (saa tidlig som fra Henrik d. II's Dage) været et Spørgsmaal, hvor saavel de stedlige Myndigheder som Regeringen greb ind. I Begyndelsen var dette særlig Tilfældet, naar der ved Ildebrand, hærgende Sygdomme og andre store Ulykker var indtraadt saadanne Nødstilstande, at Haandværkere og Arbejdere benyttede sig af den herved indtraadte store Efterspørgsel paa eller ringe Tilbud af Arbejdskraft til at skrue Arbejdslønnen i Vejret. Englands første Arbejderlov kommer saaledes lige efter, at den store Pest, der som bekendt hærgede de europæiske Lande i Midten af Middelalderen, havde bragt Forvirring i alle Forhold, og denne Lov¹⁾ bestemte, at »no one was to pay or to promise to pay more than was customary in the twentieth year of this reign« d. v. s. før Pesten havde bragt Forvirring i de økonomiske Forhold. Loven vilde altsaa hindre den vilkaarlige, ved Nødstilstand frembragte unaturlige Stigning af Arbejdslønnen; og den forordnede de stedlige Myndigheder (mayors and bailiffs) til at paase, at Loven blev overholdt. Og fra denne Lovs Tid af udkom der atter og atter Love — kendte under Navnet statutes of labourers — der greb ind og regulerede Arbejdslønnen²⁾. En af de senere af disse, en Lov af Henrik den VIII's Parlament fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede³⁾, fastsatte en Arbejdslønskala og gav Fredsdommerne, the justices of peace, Myndighed til at paase Lovens Overholdelse. Og det maa her fremhæves, at naar Regeringen saaledes Gang paa Gang ved Love greb ind til Regulering af Arbejdslønnen, skete det ofte paa Lavenes Opfordring; og i Almindelighed bøjede Lavene sig villigt for de stedlige Myndigheders Afgørelse i Lønspørgsmaalene⁴⁾.

¹⁾ Af 1349, 23 Edw. III.

²⁾ Seligmann S. 93—95, Kramer S. 92 ff., Bryan S. 115.

³⁾ Af 1514, 6 Henry VIII c. 3.

⁴⁾ Jfr. Bryan S. 116, Kramer S. 91—95, 99.

Det er derfor intet nyt, men kun en almindelig Stadfæstelse af, hvad der alt i Forvejen ved den omtalte Række Arbejderlove var blevet Praxis, naar Loven i sin § 15 angaaende Arbejdslønnens Fastsættelse (assessment of wages) bestemmer, at »justices of the peace in every shire, the sheriff in the counties, and every mayor, bailiff or other head officer within any city or corporate town are yearly to limit, rate and appoint wages«. Loven viser imidlertid ved denne Bestemmelse en klar Forstaaelse af det økonomiske Liv, naar den ikke som de fleste af de omtalte tidligere Arbejderlove indlader sig paa at fastsætte en bestemt og fast Lønskala, men overlader det til de stedlige Myndigheder hvert Aar at fastsætte Arbejdslønnen¹⁾ efter — som Loven selv siger — Tidens »plentie or scarcity«. Loven viser altsaa herved for det første, at den rigtig opfatter Arbejdslønnen som noget fluktuerende, ligesom Varepriserne; men dernæst viser den en virkelig human Tendens. Den ønsker ganske vist ikke, at Haandværkere og Arbejdere skal benytte sig af Nødstider til at skrue Arbejdslønnen i Vejret, men paa den anden Side ønsker den ligesaa lidt, at en Overfyldning paa Arbejdsmarkedet skal bringe Arbejdslønnen uretfærdigt langt ned.

Om nogen fjendtlig Tendens mod Lavsvæsenet som saadant er der imidlertid ved denne Bestemmelse aldeles ikke Tale. Som omtalt ovenfor, var Lavene allerede længe før Loven af 1563 blevet vant til i Almindelighed at bøje sig for de stedlige Myndigheders Afgørelse i Lønspørgsmaal. Men selve den omtalte Bestemmelse i L. 1563 viser endog, at Lavenes Indflydelse paa Lovgivningen afgjort er i Stigning særlig for Lønspørgsmaalets Vedkommende. § 15 tilføjer nemlig efter at have hen-

¹⁾ Enkelte af de tidligere Arbejderlove havde allerede forsøgt at indføre denne Fremgangsmaade, at lade de stedlige Myndigheder periodisk fastsætte Arbejdslønnen, nemlig Lov af 1389, 13 Rich. II og Lov af 1427, 6 Henry VI Chapt. 3; men direkte Fastsættelse af Arbejdslønnen ved Loven selv blev atter indført ved den tidligere omtalte Lov af 1514, 6 Henry VIII 3; først med Elizabeths Arbejderlov blev dette System endelig opgivet, jfr. Bryan S. 116.

lagt Arbejdslønnens Fastsættelse til de stedlige Myndigheder, at disse ved denne Fastsættelse skal raadføre sig med »some of the discreet and grave men of the neighbourhood«. Som det imidlertid fremgaar af en kongelig Ordre af Jakob I til at sammenkalde et Møde af Fredsdommere i London, mentes der i Virkeligheden med disse »discreet and grave men« Lavenes Forstandere. Denne Lavenes stigende Indflydelse i Lønspørgsmaal blev desværre i den følgende Tid skæbnesvanger for Lovens omtalte humane Tendens. Ti senere under Jakob I udkom der Love, hvori der klages over, at L. 1563 ikke er »duly put in execution, whereby the rates of wages for the poor artificers have not been rated and proportioned according to the plenty, scarcity, and necessity and respect of the time which was politicly intended.« Lavene misbrugte altsaa den Indflydelse, § 15 gav dem, til Mestrenes Fordel¹⁾.

Den mest bekendte Bestemmelse i L. 1563 er Bestemmelsen om 7 Aars Lærlingetid, Lovens §§ 26 og 27. Ingen skal herefter kunne nedsætte sig og bruge noget Haandværk, medmindre han har gennemgaaet 7 Aars Læretid. Ogsaa om denne Bestemmelse har man ment, at den var et Slag direkte rettet mod Lavene²⁾. Imidlertid gælder der om denne Regel det samme som om Lovens § 15, nemlig, at den i Virkeligheden ikke indfører noget nyt. Selve § 26 henviser til London som det Sted, hvor 7 Aars Læretid, apprenticeship, længe har været fast Skik. Og efter Londons Eksempel havde allerede tidlig mange andre engelske Byer optaget Reglen. Og selv flere statutes of Parliament havde før L. 1563 indført de 7 Aars Læretid, enten for enkelte Byers eller enkelte Fags Vedkommende. L. 1563 er derfor kun en Stadfæstelse af den foregaaende Udvikling, naar den gør til almindelig Regel for hele Landet, hvad der allerede længe havde været fast Praksis paa de vigtigste Steder og som fra disse stadig bredte sig mere og mere ad frivillig Vej³⁾. Ser

¹⁾ Jfr. herved G. Unwin: *Industrial Organization in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, 1904, S. 119—20 og Kramer S. 101—103.

²⁾ jfr. bl. a. Cheyney S. 154—56.

³⁾ Kramer S. 103—106.

man endvidere hen til Læretidens Længde — 7 Aar — kan der ingen Tvivl være om, at Reglen var i Lavsmestrenes Interesse. Naar den opstod og bredte sig ad frivillig Vej, længe før den tiltrak sig Lovgivningens Opmærksomhed, kan der da heller ingen Tvivl være om, at Bevægelsen skyldtes Lavenes eget Initiativ¹⁾. L. 1563 viste sig saaledes i fuld Forstaaelse med Lavene ved at gøre en Skik, der var opstaaet indenfor disse, til obligatorisk for hele Landet. Kun i Tilfælde af, at Loven havde sagt: for at kunne nedsætte sig som Mester kræves kun, at man har gennemgaaet 7 Aars Læretid, og ingen andre Betingelser, navnlig ikke at man er Medlem af et Lav o. s. v., kun i saa Fald kunde Bestemmelsen opfattes som et Slag mod Lavenes Privilegier. Men saaledes siger Loven som anført ikke. Den gør blot 7 Aars Reglen almindelig for hele Landet. Hvilke andre Betingelser, der kræves for at kunne nedsætte sig som Mester, omtaler den ikke, idet den gaar ud fra som selvfølgeligt, at disse nærmere Betingelser beror paa de af Autoriteterne stadfæstede Lavsvedtægter paa de forskellige Steder i Landet; og disse Betingelser kunde som meget varierende ikke indfattes under almindelige Regler.

At Loven 1563 altsaa saa langt fra var fjendtlig stemt mod Lavene, at dens Hovedbestemmelser som ovenfor udviklet tværtimod var i fuld Forstaaelse med Lavenes Ønsker og endog udvidede Lavenes Indflydelse, ses da ogsaa af den følgende Tid. Allerede nu d. v. s. i Slutningen af det 16de Aarhundrede begyndte det engelske Erhvervsleve Udvikling lidt efter lidt at gaa Lavene imod, og deres faktiske Magtstilling blev derved truet. Men trods denne begyndende Nedgang bevarede Lavene endnu en kort Tid baade Kronens og Parlamentets Gunst. Vi ser saaledes Elizabeths Regering ogsaa efter 1563, for at ophjælpe Lav, der var begyndt at komme i Forfald, udstede kongelige charters til disse med særdeles gunstige og vidtgaende Privilegier²⁾. Men ogsaa Lovgivningen

¹⁾ Jfr.. herved om Londonske Lav Carew Hazlitt S. 69.

²⁾ se Eksempler Kramer S. 121—22. 145, Carew Hazlitt S. 72.

viste sig en Tid velvillig stemt mod Lavene. Saaledes undtog en Lov af 1624 under Jakob den I, der iøvrigt ophævede Monopolerne, udtrykkelig Lavene fra sit Virkeomraade. Men snart hørte Lovgivningen helt op at beskæftige sig med Lavsvæsenet; den stillede sig neutral overfor Udviklingen og overlod Lavene til deres Skæbne. Idetheletaget kan der lige op til vore Dage ikke paavises en eneste engelsk Lov, der kan siges at have ophævet Lavene. England ejer overhovedet ingen »Næringslov«, ingen Lov, der saaledes som i Staterne paa Fastlandet erklærer Erhvervsfriheden som Grundsætning og afskaffer Lavsvæsenet¹⁾. At alle Erhverv er frie, d. v. s. staar aabne for alle og enhver uden Betingelser, anses i England i nyere Tid for saa selvfølgeligt, at der ikke behøves nogen Lovudtalelse herom. Og Undtagelse herfra gælder i vore Dage kun i de faa Tilfælde, hvor en særlig Lov gør et bestemt Erhvervs Udøvelse afhængig af en Bevilling, licence²⁾.

Det er sikkert denne Omstændighed, at Lavenes Fald ikke i England skyldes nogen bestemt Lov, der har forledt de socialøkonomiske Forfattere paa dette Omraade ind paa den Tankegang, at dette Fald kan forklares udelukkende ud fra rent økonomiske Aarsager, som en rent økonomisk Opløsningsproces, altsaa uden at Statsmagten har haft nogen Indflydelse

¹⁾ Derimod findes der i en enkelt Paragraf i Kommunalloven af 1835, 5 og 6 Will. 4 c. 76 en ex tuto Bestemmelse, der indeholder en positiv Bekræftelse af den den Gang allerede forlængst indførte Næringsfrihed. Blandt anden gammel Uskik i visse ældre Byer, som denne Lov ophæver, ophæver den nemlig ogsaa i en enkelt af sine Bestemmelser, s. 14, for en Sikkerheds Skyld de sidste gamle Rester, hvor saadanne endnu maatte findes, af lokale Lavsprivilegier. Denne Bestemmelse ramte altsaa aldeles ikke, saaledes som de store Næringslove paa Fastlandet senere i det 19de Aarhundrede, en almindelig herskende retslig Lavsordning. Den gjaldt kun nogle enkelte sjældne Rudimenter af et Lavsvæsen, der allerede paa denne Tid forlængst var forsvundet i England.

²⁾ Om de Erhverv, der efter engelsk Ret i vore Dage kræver licence, se J. Paterson: The Licencing Acts, 19th Ed. London 1908, og N. J. Highmore: The Excise Laws, Vol. II, 2 Ed. London 1899.

herpaa. Herved er det sket, at man overhovedet ikke har set det Problem, der efter vor Opfattelse har den største Interesse: hvilken Indflydelse har — ikke blot Lovgivningen — men Retsordenens hele Holdning, dens Indgriben under den ene eller den anden Form, haft paa de engelske Lavs Skæbne? I ældre Tiders Socialøkonomi var det jo en almindelig herskende Anskuelse, at det økonomiske Liv bevægede sig saa at sige efter almene, uafvendelige Naturlove, at en Indgriben fra Statsmagts Side paa dette Omraade derfor til syvende og sidst var ganske ørkesløs; det økonomiske Livs Gang lod sig overhovedet ikke paavirke af Retsregler (jfr. næste Afsnit). Denne ældre Opfattelse over stadig ubevidst sin Magt over Sindene. Man sporer den ofte, selv i nyeste Tid, bag mange Argumenter mod Retsordenens Indgriben paa dette eller hint økonomiske Omraade, ligesaavel som den mærkes i historiske Undersøgelser. Og den har utvivlsomt ogsaa øvet sit Spil paa det heromhandlede Omraade ved Spørgsmaalet om Lavenes Opløsning.

Retslivet har jo andre Former og Udtryk end Loven. Retsordenen kan paa mange andre Maader, direkte og indirekte, gøre sin Indflydelse gældende i det økonomiske Liv. Forbindelsen mellem dette og Retslivet er idetheletaget meget sammensat og vidt forgrenet.

Da Lavene nu ikke nogensinde er blevet ophævet ved Lov i England, og da de dog faktisk her for længst har ophørt at eksistere, endog over 100 Aar før de ophævedes paa Fastlandet, er Problemet, der er overset, altsaa dette: hvad er Grunden til denne, om saa maa siges, lydløse og tidlige Forsvinden af de engelske Lav. Grunden vil efter min Opfattelse for en nærmere Undersøgelse vise sig at være den, at det engelske Folk i retslig Kultur idethele er flere Aarhundreder forud i Udvikling for Folkene paa Fastlandet, navnlig paa det politiske og kommunale Selvstyres Omraade.

Englands frie Forfatning har jo i Aarhundreder været det store Forbillede, som alle andre Lande senere har forsøgt at

efterligne. Allerede i det 14de Aarhundrede træffer vi i England et stærkt udviklet Selvstyre og i Slutningen af det 17de Aarhundrede kan den engelske parlamentariske Forfatning betragtes som urokkelig grundfæstet, altsaa 100 Aar før et enkelt Folk paa Fastlandet gør det første, isolerede Forsøg — endda kun gennem en voldsom og blodig Revolution — paa at indføre noget lignende¹⁾. Og idet dette Forsøg mislykkes paa Grund af Umodenhed hos Folket, er det som bekendt først i Midten af det 19de Aarhundrede, at Flertallet af Folkene paa Fastlandet gennem en Række Revolutioner begynder at lægge Grunden til et parlamentarisk Styre, altsaa først over 150 Aar efter, at det er rodfastet i England. Men det er netop denne enestaaende tidlige *M o d e n h e d*, der, som vi skal se, sætter det engelske Folk i Stand til gennem det politiske og kommunale Selvstyre at skille sig af med Lavene over 100 Aar, før dette lykkes i Fastlandsstaterne, og uden nogen Lovgivningsforanstaltning, men blot gennem den gradvise Udvikling i Myndighedernes Praksis. Og her træffer vi det andet Træk, der er ejendommeligt for det engelske Folks retslige Udvikling foruden den overraskende tidlige Modenhed, nemlig: *d e n l a n g s o m m e o g g r a d v i s e T i l l æ m p n i n g g e n n e m P r a k s i s* af Samfundsinstitutionerne efter de ændrede Tiders Behov. Ogsaa dette Træk møder vi overalt, ligesaavel i engelsk Erhvervsordning som i engelsk Forfatningsliv og Retspleje. Ligesom den engelske Forfatning ikke saaledes som Forfatningerne paa Fastlandet er blevet til ved Revolutioner paa et Par Dage, men gennem Aarhundreders møjsommelige og støtte Udvikling, saaledes er det engelske Erhvervslivs nuværende frie

¹⁾ Træffende karakteriserer Macaulay i History of England den ejendommelige engelske »Revolution« i 1688: *»And if it be asked what has made us to differ from others, the answer is that we never lost what others are wildly and blindly seeking to regain. It is because we had a preserving revolution in the seventeenth century that we have not had a destroying revolution in the nineteenth. It is because we had freedom in the midst of servitude that we had order in the midst of anarchy«*, Kap. X i Slutningen.

Forfatning — og den er ligesom Statsforfatningen friere end noget andet Lands — heller ikke blevet til ved nogen pludselig Omvæltning, ved nogen Proklamering af Erhvervsfriheden af en bestemt Dato i en lovgivende Forsamling, eller ved en almindelig Næringslov, der iøvrigt regulerer Erhvervslivet i de mindste Enkeltheder og opstiller en Mængde kunstige Sondringer i Erhvervene uden praktisk Grund; nej, denne Frihed er blevet til gennem en langsom Udvikling, Trin for Trin, alt efterhaanden som de ændrede økonomiske Forhold gjorde den middelalderlige Erhvervsforfatning, Lavsvæsenet mere og mere utidsvarende, idet det engelske Selvstyres stedlige Organer Landet over da ved en forstandig og besindig Indgriben, lidt efter lidt, indskrænkede Lavenes Magt, indtil den tilsidst helt forsvandt. Parlamentet bekræftede gentagne Gange de stedlige Myndigheder i deres almindelige Ret til Indgriben paa dette Omraade; og Domstolene støttede dem altid kraftig overfor de genstridige Lav.

Det politiske Selvstyre er jo af gammel Dato i England. Til en vis Grad kan den første Begyndelse dertil jo siges at ligge allerede i Magna Charta. Man har ganske vist tidligere dannet sig ganske overdrevne Forestillinger om dettes Betydning, og fejlagtig indlagt moderne Ideer om parlamentarisk Styre og Folkets Skattebevillingsret deri. Magna Charta var væsenlig en Overenskomst mellem Kronen og Adelen, der sikrede denne mod overdrevne Skattepaalæg og idethele søgte bestemt at fiksere dens Lensforpligtelser. Og der oprettedes et common counsel (commune concilium), repræsenterende u d e l u k k e n d e Adelen, og uden hvis Samtykke Kronen i Reglen ikke kunde paalægge Adelen nye Skatter. I anden Række sikrede Magna Charta London og andre større Byer deres Friheder og frie Sædvaner, »liberties and free customs«. Herved sigtedes uden Tvivl navnlig til den Ret til Selvstyre, som allerede Vilhelm Erobreren til en vis Grad havde indrømmet de større Byer¹⁾.

¹⁾ Jfr. herved McKechnie: Magna Charta, Glasgow 1905 S. 136—37. jfr. S. 26—43 og S. 274—83.

Men allerede heri ligger den første Spire til den Udvikling, der tilsidst gav det engelske Folk dets Parlament med Skattebevillingsret og dets frie kommunale Selvstyre. I Løbet af Middelalderen lykkes det efterhaanden de større engelske Stæder at frigøre sig helt af de omboende stedlige Magthavere (Lords of Manors) og idetheletaget at tilkæmpe sig Retten til selv at ordne deres egne Anliggender, derunder ogsaa deres Erhvervsforhold, og til selv at vælge deres Myndigheder, navnlig the justices of peace. Denne Udvikling er fuldbyrdet i det 17de Aarhundrede¹⁾. Og i Løbet af samme Tidsrum rodfæstes det politiske Selvstyre. Efterhaanden nemlig som Kronen trængte til flere Penge, blev den nødt til at skabe et bredere Grundlag for Beskatning og henvende sig til større Klasser af Befolkningen, navnlig Borgerne. Men derved blev den atter nødt til at optage Repræsentanter for disse i the common counsel, uden hvis Samtykke nye Skatter jo ikke maatte paalægges, og denne Forsamling voksede saaledes gradvis og langsomt til at blive det senere engelske Parlament. Denne Udvikling af et egenlig parlamentarisk Styre begyndte i det 13de Aarhundrede og ledes her langsomt men sikkert i den angivne Retning af Edward I. Og Parlamentet blev efterhaanden hyppigere og hyppigere indkaldt²⁾.

Men fra denne Tid af havde Borgerne i Parlamentet et Organ, gennem hvilket de kunde lade deres Misfornøjelse over bestaaende Tilstande komme til Orde overfor Kronen, og idet denne stadig blev mere og mere økonomisk afhængig af Parlamentet, blev den mere og mere villig til at give Misfornøjelsen Ret og indlade sig paa Reformen. Hver Gang Kronen indkaldte Parlamentet og søgte Bevilling til Skatternes Optrævelse, havde Borgerne i Reglen en Række »grievances«, en Liste af Klager over bestaaende Tilstande, som de ønskede reformerede — eller ihverfald bestemt Løfte herom — inden de bevilgede Regerin-

¹⁾ Se herved S. and B. Webb: English Local Government, London 1906 og 1908 2. Bd. S. 331—82.

²⁾ Jfr. McKechnie S. 189 ff.

gen Skatterne. Paa Erhvervslivets Omraade blev det imidlertid i Middelalderen Lavene, der ved Misbrug af deres Privilegier og Monopoler til at skrue Priserne i Vejret efterhaanden blev en stadig Kilde til Klager fra de andre Borgeres Side. Oprindeligt var ganske vist Lavene (the craft gilds) voksende op i Ly af Byautoriteterne og søgte stadig at faa disses Bekræftelse af deres Vedtægter med de monopolistiske Bestemmelser¹). Det tidlige udviklede kommunale Selvstyre bragte saaledes i den ældre Middelalder Lavene direkte under dets Myndigheders Kontrol²). Men i den senere Middelalder, i det 14de og 15de Aarhundrede, hvor Lavene naaede en stedse stigende økonomisk Indflydelse og Magt, bliver de mere og mere selvstændige og egenraadige i Forhold til Bymyndighederne og søger uafhængigt af disse navnlig at diktere de øvrige Borgere Prisen paa Lavets Varer og begrænse Tilgangen af nye Lavsmedlemmer. Særlig dristige i disse monopolistiske Misbrug blev Lavene i de Tilfælde, hvor de i tidligere Tid havde opnaaet crown charters eller letters patent, altsaa en kongelig Stadfæstelse af deres Privilegier og Monopoler³). Disse crown charters fortolkede Lavene naturligvis paa den videst mulige Maade i deres egen Favør, og hævdede, at disse Kronprivilegier som udstedt af en højere, over de stedlige Myndigheder

¹) Seligmann S. 65—66. Kramer S. 29—55. Se idethele om Lavenes Oprindelse og Udvikling de nævnte Forfattere samt Ashley S. 70—96, 105, 124, 134, 155, 167—69, 200—202, 219 og Cheyney S. 147 ff.; for de londonske Lavs. de saakaldte Livery Companies Vedkommende se Carew Hazlitt.

²) Fra det 13de Aarhundrede har vi flere Eksempler paa, at Haandværkere er blevet idømte Bøder, fordi de sluttede sig sammen og vedtog Regler uden Bymyndighedernes Samtykke; se de i Selden Law Publications offentliggjorte Leet Rolls, 5te Bd. S. 39 (Leet Roll fra 1290—91), og S. 42—43 (Leet Roll fra 1292—93).

³) Hovedpunktet i disse charters var altid, at Lavet fik Monopol paa sit særlige Erhverv, idet det bestemtes, at ingen maa vove at drive det paagældende Erhverv i Byen eller dens Forstæder, medmindre han er Medlem af Lavet; Seligmann S. 64—65, Carew Hazlitt S. 69; jfr. de i Selden Law Publications 14de Bd. meddelte Lavsvedtægter.

hævet Autoritet, gav Lavene Rettigheder, der var uafhængig af disse Myndigheders Kontrol. Den Misfornøjelse, der først kom til Orde mod Lavene fra Borgernes Side, var da netop ogsaa rettet mod disse crown charters. I 1376 indgav de kommunale Autoriteter et Andragende til Parlamentet, hvori der klagedes over, at Bymyndighederne hindredes i at udføre, hvad de ansaa for deres Pligt i Lavsanliggender paa Grund af de særlige charters, der af Kronen var tilstaaet visse Lav; og der androges om, at saadanne charters maatte blive ophævede, og at ingen lignende maatte blive udstedt, saaledes at de kommunale Embedsmænd ikke skulde blive »restrained from the due corrections pertaining to their offices«. Dette Andragende var ikke uden Virkning. Regeringen foretog ihvertfald i 1388 et Skridt, der viste, at dens Opmærksomhed overfor Lavsmisbrugene gennem de kongelige charters var vakt. Den sendte nemlig i nævnte Aar Skrivelser rundt til Sherifferne i hele Landet befalende dem at forlange, at Forstanderne for de Lav, som var i Besiddelse af charters eller letters fra Kongen eller hans Forgængere, skulde bringe dem for Kongen og hans Raad for »certain good and reasonable causes«, bragt til Kongens Kundskab ved det foregaaende Parlament¹⁾. Denne Foranstaltning vil altsaa nærmest svare til, at der i vore Dage nedsættes en Kommission til Sagens Undersøgelse.

Klagerne over Lavsmisbrugene blev imidlertid stedse stigende i den følgende Tid. Og da Regeringsinitiativet ikke havde vist sig kraftigt nok, androg the commons i 1437 P a r l a m e n t e t om at tage Sagen i dets Haand, fordi, som de udtrykte sig, Lavene, »often times by colour of rule and governance and other terms in general words to them granted and confirmed by charters and letters patent by the kings progenitors, make among themselves many unlawful and unreasonable ordinances«; og Lavene virker paa denne Maade ved deres Sammenslutnings Magt til »their (Lavenes) singular profit and common damage to the

¹⁾ Se Kramer S. 40—43.

people«. De (af mig) udhævede Ord viser klart Kærnen i Klagerne: Lavene misbruger de dem i tidligere Tider tilstaaede kongelige Privilegier i monopolistisk Retning, altsaa navnlig til at skrue Priserne i Vejret, til »særlig Fordel for dem selv, men til Skade for Folket i Almindelighed.«

Som Svar paa dette Andragende blev det da bestemt ved Lov i 1437 (15 Hen. 6, c. 6), at i Fremtiden skulde Lavenes Forstandere sørge for, at alle deres letters patent og charters blev registrerede hos de kommunale Autoriteter; og endvidere bestemtes det, at i Fremtiden ingen »ordinances which might be considered unlawful were to be enforced unless first approved as lawful or reasonable« af de stedlige Autoriteter¹⁾.

Denne Bestemmelse gav saaledes for det første en positiv Bekræftelse af den alt gældende Praksis, at Lavsvedtægterne skulde stadfæstes af Bymyndighederne. Men i denne Praksis gjorde jo som nævnt de i tidligere Tider givne kongelige Charters et ikke ringe Skaar. For at Lavene nu ogsaa selv i disse Tilfælde ikke skulde være unddragne de stedlige Myndigheders Kontrol, bestemtes det da endvidere som anført, at Lavene altid skulde lade Charter'ne registrere. Herved fik Bymyndighederne ihvertfald nøje Kendskab til Charternes Indhold, og Lavene kunde følgelig ikke i Fremtiden i Ly af et mystisk gammelt, maaske med Vilje hemmeligholdt Krondokument tilsnige sig Rettigheder, som dette Dokument i Virkeligheden ikke hjemlede. Tværtimod maatte de nu lægge Kortene paa Bordet og indlade sig paa en Drøftelse med de kommunale Myndigheder om den rette Fortolkning af disse Krondokumenters Ordlyd²⁾. Og endelig var hele denne Lovbestemmelses Aand

¹⁾ Se talrige Eksempler paa denne Registrering fra den følgende Tid i Beverley Town Documents i Selden Law Publications 14de Bd. S. 74—131.

²⁾ Registrering af Lavsvedtægter synes da ogsaa idethele at være blevet langt hyppigere og langt mere regelmæssig efter denne Lovs Tid end i Tiden forinden; smlgn. Eksemplerne i Selden Law Publications anf. St. med de Eksempler fra den foregaaende Tid, der anføres samme St. i Indledn. til 14de Bd. S. 52.

jo en manende Advarsel fra Parlamentet til Regeringen om for Fremtiden at vise større Varsomhed med at udstede charters til Laven¹⁾.

I den følgende Tid blev imidlertid Parlamentets Opmærksomhed bortledt fra de kongelige charters, idet man nemlig snart opdagede, at Laven havde fundet andre Veje til at indsnige Misbrug end disses charters, Veje, ad hvilke de endog kom uden om Reglen, at Lavsvedtægterne skulde stadfæstes af Bymyndighederne. Lavenes Ledere undlod nemlig i Reglen klogelig at optage nogensomhelst Bestemmelser om *V a r e r n e s P r i s i L a v s v e d t æ g t e r n e*. Vi træffer ingensomhelst Lavsvedtægter, der hævder Lavenes Ret til selv at bestemme Prisen paa deres Varer. Derimod søgte Laven stadig i deres *P r a k s i s* at diktere Almenheden Priserne; og ligeledes begrænsede de i deres Praksis stadig Adgangen til Lavets Erhverv, nemlig ved at sætte urimelige høje Gebyrer for Optagelse i Lavet, og senere, da dette ved Lov blev forbudt, ved at træffe særlige Aftaler med deres Svende og Lærlinge om, at disse ikke efter Læretidens Udløb maatte nedsætte sig uden Samtykke fra Lavets Forstandere. Imod disse Misbrug kæmpede Byautoriteterne i Lavenes Magtperiode meget ofte forgæves; og Parlamentet saa sig derfor nødsaget til gennem Love for hele Landet at dæmme op herfor. Saaledes udstedtes en Lov under Henrik VII af 1504 (19 Hen. c. 7) særlig rettet mod Lavenes Diktering af utilbørlig høje Varepriser, idet denne Lov forsøgte at bringe Laven i saa Henseende direkte under de *c e n t r a l e* Myndighedsers Kontrol²⁾, og ved Love af 1531 og

¹⁾ Det er saaledes ikke rigtigt, naar det hos Kramer S. 45—49 hævdes, at den ovenfor omtalte Lovbestemmelse ikke betød noget nyt men alene var en positiv Stadfæstelse af den alt gældende Praksis.

²⁾ Dette Forsøg fik dog ingen synderlig praktisk Betydning. Kontrollen synes idethele at være bleven slapt og tilfældig gennemført; se Eks-empler hos Kramer S. 65 ff. — Det var forøvrigt fra gammel Tid Skik, at Regeringen greb ind og fastsatte bestemte Varers Pris, i Begyndelsen navnlig Prisen paa Fødevarer, men senere ogsaa paa Klædevarer og andre Ting, eller overlod Fastsættelsen til de sted-

1537 søgte man at hindre det andet Hovedmisbrug: Lavenes vilkaarlige Begrænsning i Adgangen til Lavets Erhverv. Loven af 1531 var netop den Lov, der som ovenfor berørt forbød de urimelig høje Gebyrer for Optagelse i Lavet, og L. 1537 var rettet mod de særlige Næringsaftaler med Svende og Lærlinge.

Hvor stor praktisk Betydning Lovgivningens Indgriben mod Lavsmisbrugene i det 15de og 16de Aarhundrede idethele har haft, er det vanskeligt at udtale nogen bestemt almindelig Dom om; dertil savner vi for meget Materiale. Men netop derfor synes det ogsaa ubeføjet som Helhed at frakende den omtalte Lovgivning saadan Betydning, saaledes som man fra økonomisk Side har villet hævde¹⁾. Og navnlig har man her ikke haft Blikket aabent for, at det ihvertfald sikkert har været en ikke ringe Støtte — juridisk og moralsk — for de stedlige Myndigheder i deres Kamp med Lavene, at Lovgivningen gentagne Gange, lige siden Loven af 1437, bestemt udtalte den ledende Grundsætning, at Lavene idethele er underkastet det kommunale Selvstyres Myndigheder. I denne Grundsætning, og ikke i de mange særlige Love, laa den virksomste Dæmper paa Lavenes Overgreb. Og man tør sikkert idethele gaa ud fra, at de lokale Myndigheder som Regel har været langt mere effektive og heldige i deres Indgriben end de centrale.

Med Lovene af 1531 og 1537 hører iøvrigt Lovgivningens stærke Indgriben overfor Lavsmisbrugene i det væsentlige op. Allerede paa denne Tid, i det 16de Aarhundrede begynder der, som vi skal se, en økonomisk Udvikling udenfor de gamle Lavs-

lige Myndigheder, jfr. Seligmann S. 75—76, se om det samme Forhold for Arbejdslønnens Vedkommende ovenfor S. 12 ff. — I Midtaldertiden var den engelske Kongemagt idethele stærk og centraliserende, vistnok endda i højere Grad end Kongemagten paa Fastlandet; som Vidnesbyrd herom kan foruden den ovennævnte Lov af 1504 nævnes en Lov af 1363 (37 Edw. III c. 5), der søgte at indføre en almindelig Lavstvang. Senere, nemlig i Løbet af det 16de og 17de Aarhundrede blev Forholdet derimod efterhaanden lige det omvendte, jfr. nedenfor.

¹⁾ Saaledes idethele Kramer S. 47 ff.

byer, der førte til en større og større Svækkelse af disse Byer og Lavene. Der voksede nye Erhverv og herved nye Byer op, med hvilke Lavene og de gamle Byer fik vanskeligere og vanskeligere ved at konkurrere. Og fra da af sker der en Ændring i Parlamentets Holdning overfor Lavene. Disse var nu ikke længere farlige; Lovgivningen fik mindre og mindre Grund til at træffe Bestemmelser mod deres Misbrug, ti Lavene blev i Nedgangsperioden mere og mere afhængige af de kommunale Myndigheder. Her maa man endvidere erindre, at Folkets Repræsentanter i Parlamentet jo fortrinsvis var valgte af disse gamle Byer. Men da disses Velfærd jo paa det nøjeste hang sammen med, at Lavenes Næring trivedes, og da disse nu begyndte at blive truede af de nye Erhverv, der dukkede op udenfor Lavsbyernes Omraade, begyndte disses Repræsentanter i Parlamentet ganske naturligt at tænke paa, hvad der kunde gøres for at ophjælpe Lavene og derved styrke deres Byers Stilling idethelt. Naar disse Repræsentanter i tidligere Tid ved den ovenomtalte Række Love søgte at forhindre Lavenes Misbrug, maa denne Bestræbelse ingenlunde opfattes som fjendtlig mod Lavsvesenet som saadant. Disse Love var givne i Lavenes økonomiske Magttid, da Bymyndighederne i Konflikten mellem Lavenes og den samlede Bys Interesser søgte at værne disse mod Lavenes Overgreb. Men nu, da Byens og Lavenes Interesser fuldtud mødtes i den fælles Fare udefra, blev Lavene mere og mere lydige mod Byens Myndigheder, og samtidig søgte Byens Repræsentanter paa Tinge at gøre alt, hvad de kunde, til Lavenes Ophjælpning. Hvor tidligt den økonomiske Fare for Lavene og deres Byer begyndte at vise sig, ses bedst deraf, at allerede Love fra det 16de Aarhundrede klager over de gamle Byers stærke Tilbagegang.

De her nævnte Forhold leverer et yderligere Bevis for, at Elizabeths tidligere omtalte Arbejderlov, der jo netop er fra det 16de Aarhundredes sidste Halvdel (1563), ingenlunde var rettet mod Lavene, men tværtimod tilsigtede at styrke Lavenes Indflydelse. Ti netop da har, som udviklet, Byrepræsentanterne i Underhuset været i høj Grad opsat paa at hjælpe Lavene og

befæste deres Stilling. Elizabeths Lov fastholder fuldtud den gennem gammel Praksis udviklede og ved Loven af 1437 positivt fastslaaede Grundsætning, at Lavene og Erhvervslivet idethele er undergivet Byautoriteternes Kontrol, L. 1563 § 30, men samtidig søger den, som tidligere vist, ved sine Bestemmelser i §§ 15 og 27 at udvide Lavenes og Lavsreglernes Indflydelse.

Men da Parlamentet i denne Periode selv bestræbte sig for at styrke Lavenes og de gamle Byers Stilling, synes det ogsaa fuldt forstaaeligt, at Parlamentet nu heller ikke længer havde noget imod, at Kronen gennem charters udstedte nye Privilegier til Lavene; ti, som ovenfor (S. 16) nævnt, gaar de kongelige charters fra denne Periode navnlig ud paa at ophjælpe Lav, der er kommet i Forfald. Vel havde, som vi ovenfor saa, Folkets Repræsentanter i tidligere Tid udtalt sig skarpt imod disse charters. Men det engelske Parlament har aldrig været en Forsamling af Principryttere. Ændrede Tider skaber ændrede Principper. Medens det i det 14de og 15de Aarhundrede, der er Lavenes Magttid, var praktisk at bekæmpe de kongelige charters paa Grund af de Misbrug, som Lavene anvendte disse charters til at indsnige, ansaas det nu, i det 16de Aarhundrede, da de ældre Byer og Lavene begyndte at svækkes, i visse Tilfælde for praktisk at benytte de samme charters til at hjælpe Byerne og Lavene paa de Steder, hvor deres Stilling var særlig truet.

Men selv denne ret uskyldige og uinteresserede Form for kongelig Indgriben kunde det engelske Selvstyre alligevel i Længden ikke finde sig i. Det gennemførte efterhaanden i stor Udstrækning, at de nævnte Lavsprivilegier til indirekte Støtte af Byerne gaves af P a r l a m e n t e t ved særlig Lov i de enkelte Tilfælde¹). Forøvrigt viste disse Privilegier sig idethele at være ret uheldige for Byerne, og de blev derfor i mange Tilfælde hurtig tilbagekaldt. Overhovedet begyndte Byernes Styrelse og Repræsentanter allerede i det 16de og endnu mere

¹) Se Eksempler paa denne Byprotektionisme i det 16de Aarhundrede: G. Unwin: Industrial Organization S. 91—92, 96—98.

i det 17de Aarhundrede at indse, at Lavenes fortsatte Bestaaen ikke var til Gavn for Byerne; og de blev derfor mindre og mindre tilbøjelige til at finde sig i Indgriben ovenfra. Navnlig under Stuarterne blev Selvstyret mere og mere ømfindligt paa dette Punkt; og det taalte tilsidst ikke nogensomhelst kongelig Indblanding, selv ikke den mest velmenende i Byernes Erhvervsliv.

Samtidig hermed fører det engelske Folks Repræsentanter i Parlamentet en ligesaa udholdende og virkningsfuld Kamp mod en hel anden Form for Enevælde i Erhvervslivet, nemlig mod Kronens Tildeling af Monopoler til enkelte private Personer. Fyrsten skænkede i Reglen disse Monopoler (paa Tilvirkning af enkelte bestemte Artikler) til sine Yndlinge, der derved hurtig samlede sig store Formuer. Og da disse Monopoler efterhaanden blev talrigere og talrigere, og mere og mere vidtgaaende, opstod der tilsidst utaalelige Tilstande i Erhvervslivet. Forbitrelsen i Folket mod Monopolerne blev tilsidst saa stærk, at Elizabeth, der jo ellers var en ret enevældig Natur, ansaa det for klogt at bøje sig for Parlamentet og love det en uforbeholden Opgivelse af dette Erhvervsenevælde¹⁾. Domstolene støttede afgjort Folkets Retsopfattelse paa dette Punkt. I det bekendte case of monopolies, Darcy v. Allein erklærede Dommen en kongelig Bevilling, der gav Eneret paa Tilvirkning af en bestemt Artikkel, for ugyldig²⁾. Da Elizabeth's Efterfølger, Jakob I imidlertid ikke destomindre vedblev at udstede indbringende Monopoler til sine Yndlinge og deres Familie, gennemførte Parlamentet tilsidst en Lov, 21 James I c. 3, 1624, som afskaffede alle Monopoler (dog, som ovenfor nævnt, med Undtagelse af Lavenes). Men da de efterfølgende Stuarter trods denne Lov og trods den almindelige Uvilje idetheletaget imod Kronens Indblanding i Erhvervslivet alligevel dristede sig til ved adskillige Lejligheder at udstede Monopoler, dels til private, dels til Selskaber og Lav — for-

¹⁾ Jfr. Macaulay: Burleigh and his times S. 246—47, 256—58. (Collins' Ed.)

²⁾ 11 Coke 84 b (1602).

øvrigt i mangfoldige Tilfælde i ganske uinteresseret, velmenende Hensigt — tabte Folket Langmodigheden. De kongelige Monopoler var blandt de Forsyndelser, der kostede Karl den 1ste Livet og hans Hus Tronen.

I det 17de Aarhundrede er altsaa det politiske og kommunale Selvstyre i England naaet saa vidt, at det har bragt Lavsvæsenet i fuldstændig Afhængighed af sig og sine Myndigheder og idetheletaget afskaffet Enevældet paa Erhvervslivets Omraade. Nu fik den Grundsætning, som det engelske Folk gennem Aarhundreder i Praxis og Lovgivning saa sejt havde fastholdt, sin største Betydning, Grundsætningen, at Lavenes i hele deres Virken er undergivet de stedlige Myndigheders Kontrol. Kongelige Privilegier gaves vel, som vi saa, nu og da til Lav, som var kommet i Forfald, men det var paa en Tid, da Parlamentet endnu selv gennem sin Lovgivning viste, at det interesserede sig for Lavenes Ophjælpning. Idetheletaget, saalænge det engelske Selvstyres Repræsentanter ansaa det for formaalstjenligt — af Hensyn til Byerne — at støtte Lavenes, saalænge kunde disse endnu holde sig oppe, omend deres faktiske Magt i det økonomiske Liv med den Udvikling, der foregik uden om dem, stadig blev mindre. Men saasnart Selvstyrets Repræsentanter indsaa, at Lavsvæsenets Opretholdelse saa langt fra gavnede Byerne, at det tværtimod var en Hindring for disses frie Udvikling, da var Lavenes Time slaaet. De kunde da ikke i England som i andre europæiske Lande endnu længe kunstigt holdes i Live ved en enevældig Konges Gunst. De hjemfaldt helt til den naturlige Udviklings Lov.

Men samtidig med, at det engelske Folk saaledes Aarhundreder forud for andre naar en saa høj politisk Udvikling, at det selv holder den middelalderlige Erhvervsordning og dens Skæbne helt i sin Haand, foregaar der, som flere Gange i det foregaaende antydet, en tilsvarende ejendommelig tidlig Udvikling i det engelske Erhvervsliv selv, en Udvikling, der ført frem af den engelske Races Initiativ og Handlekraft,

skaber for første Gang i Historien de mægtige og forhen ukendte Former for Erhvervsvirksomhed, der senere efterlignes i andre Lande og som kendetegner vor Tid i Modsætning til alle tidligere Tider.

I det 14de og 15de Aarhundrede naar, som tidligere omtalt, Lavene i England deres største Magt. Men allerede i det 16de Aarhundrede begynder de Aarsager i Erhvervslivet at virke, der i det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede fører til Lavenes Fald.

I det 16de Aarhundrede begynder der nemlig i England at udvikle sig H a a n d v æ r k i Landdistrikterne, altsaa u d e n f o r d e g a m l e B y e r o g L a v s c e n t r e r og dermed udenfor Lavenes Magtomraade. Allerede i dette Aarhundrede lægges nemlig Grunden til den senere saa mægtige, alle andre Lande overfløjende engelske Klædeindustri. Medens Ulden i tidligere Tider var den største af engelske Eksportvarer, begyndte man i det 15de og endnu stærkere i det 16de Aarhundrede at bearbejde den i Landet selv. En foretagsom Klasse af Købmænd, kendt under Navnet »clothiers« eller »merchant clothiers«, begyndte at opkøbe Ulden eller andet Raamateriale, lod en Mængde Haandværkere arbejde for sig (i disses egne Hjem), betalte disse — Vævere, Kartere, Spindere o. s. v. — hver for deres Del i Tilvirkningsprocessen og solgte det færdige Produkt baade til Ind- og Udland. Disse initiativstærke Købmænd bragte saaledes videre Syn og stærkere Fart i engelsk Erhvervsliv; og da de jo ikke kunde lade deres Haandværkere arbejde indenfor Lavsbyernes Omraade uden at komme i Strid med Lavenes Regler og Ret, bosattes disse Haandværkere paa Landet eller i Forstæderne, udenfor Byernes Mure. Her opstod da en stedse voksende Klasse af smaa Haandværksmestre, der ikke havde nogen Forbindelse med Byerne og Lavene, men derimod var afhængige af de store Købmænd, der besad Kapitalen, tog Ini-

tiativet i deres Haandværk og disponerede for Salget af de færdige Varer¹⁾).

Den stigende Udvikling af dette Erhvervssystem, kaldet Hjemmesystemet, the domestic system²⁾, der snart kom til at omfatte andre Haandværk end Uldvævningen, mærkedes snart i de gamle Lavsbyer. Mestrene i disse søgte jo, som vi ovenfor saa, i den senere Lavstid, navnlig i det 16de Aarhundrede, paa alle mulige Maader at begrænse Adgangen til Optagelse i Lavet. Men efterhaanden som samtidig hermed Haandværkssvendenes Antal i disse Byer steg, og Udsigterne for den enkelte til at blive Mester stadig blev ringere og ringere, blev Misfornøjelsen i denne Lavenes Underklasse naturligvis stor. Paa denne Underklasse virkede the domestic systems Erhverv selvfølgelig lokkende ved Udsigten til i Landdistrikterne hurtig at kunne nedsætte sig som Mester, arbejdende uden Risiko, for bestemt Løn i Storkøbmændenes Tjeneste. Der begyndte derfor nu en stadig stigende Udvandring fra de gamle Lavsbyer. I det 16de Aarhundrede klager den Tids Love og Litteratur over, at mange af Englands største og ældste Byer er i Færd med at blive

¹⁾ Jfr. Cheyney S. 151—53, Carew Hazlitt S. 72, 184—85.

²⁾ Man har kaldt Systemet saaledes, fordi Haandværkerne her — i Mod-sætning til, hvad der er Tilfældet under Fabrikssystemet — arbejdede for Arbejdsgiveren i deres eget Hjem. Ogsaa i vore Dage træffer vi som bekendt Hjemmesystemet anvendt; men det er selvfølgelig nu stillet i Skygge af Fabrikssystemet. Cunningham tager Udtrykket »domestic system« i en ret snever Betydning, nemlig som alene omfattende de Tilfælde, hvor Haandværkeren selv ejer Materialet og sælger det færdige Produkt til Storkøbmanden; Cunningham I S. 497. Da imidlertid Overgangen mellem disse Tilfælde og de Tilfælde, hvor Storkøbmanden ogsaa leverer Materialet, er ganske jævn og faktisk under Erhvervslivets Udvikling vanskelig paaviselig, og da det gælder om at finde en Betegnelse, der omfatter hele den Erhvervsform, der paa den ene Side adskiller sig skarpt fra Fabrikssystemet ved Driftsmaaden, men paa den anden Side ligner dette deri, at den er kapitalistisk, synes den videre Sprogbrug mig ubetinget den heldigste. Ti kapitalistisk er Udviklingen begyndt at blive i samme Øjeblik, Storkøbmanden er traadt ind som Mellemlid mellem Haandværkerne og Forbrugerne, hvad enten han saa tillige leverer Materialet eller ej.

mer eller mindre affolkede. I det 17de og i første Halvdel af det 18de Aarhundrede udvides dette Hjemmehaandværk i mægtigt Omfang. En stor Del af dette Haandværk blev udført i Landsbyerne; mange nye Landsbyer opstod, og idethele tog Befolkningen i Landdistrikterne under the domestic system stærkt til. Men senere voksede nye Byer op. Nuværende store Industribyer som Birmingham, Sheffield, Bolton, Manchester o. fl. a. er opstaaede i denne Periode som Centrer, rundt om hvilke Hjemmesystemets Haandværk samlede sig. I disse nye Byer fandtes der i Reglen liden eller slet ingen Organisation mellem den talrige Klasse af Smaamestre. Og ingen Lavsvedtægter med deres snævre og smaalige Regler, der kun passede paa de middelalderlige Forhold, hindrede den frie Udvikling¹⁾.

Hele den stærke Vækst af frie Haandværkserhverv udenfor de gamle Lavsbyer undlod naturligvis i Længden ikke at gøre Indtryk paa disse Byers Myndigheder. Kampen for Tilværelsen maatte naturligt lidt efter lidt lære dem Lavsordningens Uholdbarhed. I Begyndelsen troede de gamle Stæders Myndigheder og Repræsentanter i Parlamentet uden Tvivl, at disse Stæder kunde ophjælpes ved at styrke Lavenes Stilling. Herom bærer Lovgivning og Regeringspraksis fra det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, som ovenfor vist, endnu stadig Vidnesbyrd. Men mange kommunale Raad begyndte allerede nu at indse, at Byernes Interesser ikke længer var tjent med Lavenes Bestaaen, idet Lavsmonopolerne stødte de nye Erhverv bort fra de gamle Stæder til Fordel for Landdistrikterne og de nye opvoksende Byer. Fra da af hørte Parlamentet efterhaanden op med at interessere sig for Lavenes Ophjælpning, og disse var nu helt henviste til det kommunale Selvstyres Naade. Men dette Selvstyres Myndigheder nægtede i stigende Grad at stadfæste

¹⁾ Jfr. Cunningham I S. 494 ff., Cheyney S. 153—54. I nogle Tilfælde fik Købmandselementet endog Indpas og efterhaanden Magt indenfor selve Lavene; og i saa Fald maatte naturligvis selv indenfor disses Omraade særlig de Lavsregler vige, der satte Grænser for Svendenes og Lærlingenes Antal. Dette var navnlig Tilfældet med de store Livery Companies i London, se Unwin anf. V. S. 103 ff.

Lavsvedtægterne og idethele at godkende Lavenes monopolistiske Bestræbelser. Uddrag af Byraadsforhandlinger fra det 16de og 17de Aarhundrede viser os allerede tydeligt, hvorledes Byraadene mere og mere afslaar at imødekomme Lavenes Ansøgning om Stadfæstelse af deres Vedtægter; og vi ser Lav som Følge heraf efterhaanden forfalde og tilsidst helt forsvinde. Lavsvæsenet er derfor allerede i det 17de Aarhundrede overalt i Tilbagegang og Forfald, og ved Aarhundredets Slutning var det mangfoldige Steder helt forsvundet. Og med Hjemmehaandværkets mægtige Udvikling i det 18de Aarhundrede maatte det blive alle selvstyrende Byer indlysende, at Lavsordningens Tid var uigenkaldelig forbi. Allerede omkring Midten af det 18de Aarhundrede kan man betragte Lavenes Rolle, baade retslig og faktisk, som udspillet i England.

Da Lavenes retslige Opløsning jo, som før bemærket, idethele hidtil ikke har været Genstand for særlig Undersøgelse, savnes der endnu meget Materiale fra de forskellige Byers indre Forvaltningshistorie til at paavise Udviklingen i alle Enkeltheder gennem det 16de, 17de og 18de Aarhundrede. Men der findes dog formentlig allerede nu saa meget, at man kan trække Udviklingens Hovedlinier op, saaledes som jeg ovenfor har forsøgt. Vi har Oplysninger om Lav i deres Forhold til de stedlige Myndigheder fra en Række Byer, der kan tages som Paradigmer paa Udviklingen idethele. I enkelte Byer møder vi meget tidlig Eksempler paa, at Bymyndigheder erklærer Lavsvedtægter for fuldstændig ugyldige. I *C o v e n t r y* kender Byraadet saaledes allerede i Slutningen af det 15de Aarhundrede et Lavs Vedtægter for »void, quashed and annulled«. I det 16de Aarhundrede bliver disse Tilfælde imidlertid hyppigere og hyppigere. Meget betegnende for den stigende Frygt, som nu greb Byerne for det omkring dem i Landdistrikterne opvoksende Haandværk, er et Tilfælde fra *L i n c o l n* fra 1550, hvor Byens Styrelse endog indbød nogle clothiers til at nedsætte sig, skænkede dem en Grund til Farvehus og Valkemølle og tillod dem at tage lige saa mange Haandværkere i deres Tjeneste, som de ønskede. Og Væverlavet, hvem hele denne Virk-

somhed ramte, var ikke i Stand til at forhindre den. En lignende Foretagsomhed viste Bystyrelsen i C h e s t e r i 1575. Og selvom ikke alle Byer var lige saa stærkt om sig som disse, viste de fleste sig dog mere og mere villige til at lade Lavsskrænkningerne falde for at komme med i den nye Bevægelse indenfor Klædehaandværket. Men ogsaa udenfor dette Fag begynder Byernes Styrelse at gribe ind mod Lavene. Saaledes greb f. Eks. Byraadet i L o n d o n i 1581 ind mod Bagerlavet; og dettes Privilegium blev ophævet.

Idethele bærer Domspraksis og kommunal Praksis fra det 16de og 17de Aarhundrede stærke Vidnesbyrd om, hvor dybt i common law den Grundsætning havde fæstnet sig, at alle Lavsbestemmelser er underkastet Bestyrelsens Afgørelse. Da saaledes Slagterne i C h e s t e r i 1587 ikke vilde bøje sig for denne Bys Myndigheder, blev hele Lavet sat i Fængsel. Endnu hyppigere bliver denne Bymyndighedernes Indgriben i det 17de Aarhundrede; og samtidig viser de, som før omtalt, en stigende Uvilje mod enhver Indblanding ovenfra. Hvor uafhængig Byernes Retsfølelse var i denne Retning, viser et Tilfælde fra samme By, C h e s t e r i 1634. I dette Aar blev Forstanderne for et betydeligt Lav anklaget og sat i Fængsel for »upassende Taler«. Det bevistes nemlig under Sagen, at de paa et Møde, de havde afholdt, havde talt om at ansøge Kronen om et Privilegium, der vilde gøre dem uafhængige af Byens Styrelse. Og de blev ikke løsladt, før de havde afgivet Løfte om fuldstændig Underkastelse under Byraadets Dom. Hvad der i de enevældige Stater paa Fastlandet var den eneste lovlige og passende Fremgangsmaade, at søge Kongen om Lavsprivilegier, var altsaa her en Forbrydelse. Af andre Eksempler paa genstridige Lav kan anføres et Tilfælde fra S h r e w s b u r y i 1656. Paa denne Tid nægtede denne Bys Garvere at bringe deres Lavssvedtægter for Byens Myndigheder. Følgen var, at Lavet blev tiltalt og dømt.

Disse Forsøg paa at slippe uden om Byens Myndigheder, viser jo iøvrigt, at Tendensen hos disse paa denne Tid bestemt har gaaet i Retning af at nægte Lavene Stadfæstelse af deres

Monopoler. Dette fremgaar da ogsaa klart af de normale Tilfælde fra denne Periode d. v. s. de Tilfælde, hvor Lavene lydig ansøgte Byraadet og kun dette om Privilegier. Saaledes viser f. Eks. Nottingham Byraads Forhandlingsprotokol fra 1609, at Lavsvedtægter, der da blev indsendt til Stadfæstelse, blev nedstemt. Som det hedder i Beretningen: »*the voyces called for the ordinances for the tradesmen to passe under the townes seale. The voyces are gone agaynst the allowinge of them*«. I Hull viser Beretningerne fra det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, at Byraadet mere og mere nægtede at stadfæste Lavsvedtægterne, og at Lavene som Følge heraf forfaldt og tilsidst helt forsvandt. I 1699 hedder det om et af de allerbetydeligste og ældste Lav: »*The antient grandeur of this Corporation of Merchants is much of late decreased*«.

Idetheletaget var Lavene i de fleste Byer sikkert opløst allerede i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Derimod har der i nogle enkelte Byer, ikke blot i nogle mindre som f. Eks. Berwick on Tweed, Ruthin, Morpeth, men selv i enkelte større Byer som Bristol, Norwich og Leeds bestaaet Lav med Erhvervsmonopoler noget ind i det 18de Aarhundrede. I Bristol har vi udførlige kommunale Beretninger, der klart viser, hvorledes Byraadet i det 18de Aarhundrede lidt efter lidt hører op med at beskytte Lavene og med at anerkende deres Vedtægter. Endnu i 1732 ser vi Byraadet give en ny Vedtægt for et Lav med Bestemmelser bl. a. om Straf for Ikke-Medlemmer, der udøver Lavets Erhverv. Men omtrent fra denne Tid synker Lavene hurtig i Forfald. I deres Nød klager de da (i 1734 og 1739) til Byraadet; men dette henviste Sagen til et Udvalg, der aldrig afgav Betænkning. Byraadet hørte dernæst op med at fremtvinge Medlemskab af Lav som Betingelse for Erhvervets Udøvelse. Ved Aarhundredets Midte var derfor de faa Lav, der endnu var tilbage, sunkne ned til at blive rent selskabelige Foreninger. I Norwich ser vi Lavene i den første Halvdel af det 18de Aarhundrede stadig bringe deres

Vedtægter til Myndighedernes Stadfæstelse; i 1714 føjes der endog et nyt Lav til de gamle. Men fra Midten af det 18de Aarhundrede hører alle Andragender fra Lavene og al Omtale af dem i kommunale Beretninger op. Fra da af maa Lavene ihvertfald have ophørt at kontrollere deres Medlemmers Erhvervsvirksomhed. I Leeds virker Lavene i flere Erhverv endnu i Slutningen af det 17de Aarhundrede; og selv i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede gør Byens Styrelse Forsøg paa at styrke Lavsordningen. Men det blev herved snart klart, at ingen saadan middelalderlig Ordning længer kunde opretholdes i Leeds. Efter en sidste Kraftanstrengelse i 1720 maa alle Forsøg paa at regulere Erhvervslivet ved nogen Art af Lavssystem anses for endelig opgivet¹⁾.

Lavene opløses saaledes i England ingenlunde pludselig og ej heller paa samme Tid paa de forskellige Steder i Landet, men lidt efter lidt, i Løbet af de nævnte Aarhundreder, alt eftersom Byernes Styrelse, følgende den økonomiske Udvikling omkring i Landet, mere og mere indskrænkede Lavenes Magt, indtil de tilsidst helt forsvandt eller — paa de yderst faa Steder, væsenlig kun i London, hvor de bevaredes — gik over

¹⁾ Den ovenfor givne Skildring vil kunne illustreres med endnu flere Eksempler; og mange flere vil der sikkert fremkomme, naar engang alt det utrykte Materiale, der endnu findes i de forskellige Byers Arkiver bliver offentliggjort. De ovennævnte Tilfælde er taget fra Undersøgelser, der beskæftiger sig med andre Spørgsmaal, men som lejlighedsvis indeholder Oplysninger om det her omhandlede. Tilfældene fra Lincoln, Chester i 1634 og London findes meddelt hos Unwin før anf. V. S. 95, 99—100 og S. 68. Tilfældene fra Coventry, Nottingham og Shrewsbury findes omtalt i Kramer Noten til S. 147. Beretningerne fra Byraadspraksis i Bristol, Norwich og Leeds findes meddelt forskellige Steder i S. og B. Webb's: *English Local Government* (fra 1688—1835), London 1906 og 1908; se saaledes 3die Bd. S. 449—50 og 450 Noten, S. 537—39 og S. 417—18, jfr. 2det Bd. S. 398. Desuden findes der for enkelte Byers Vedkommende Monografier over deres indre Historie i visse Perioder, saaledes over Byen Chester, R. H. Morris: *Chester in the Plantagenet and Tudor Reigns*, hvor Eksemplerne fra denne By i 1575 og 1587 findes omtalt, se S. 408, 417—22., 438—42.

til at blive det, de i vore Dage er: private Foreninger med selskabelige, filantropiske og andre uskyldige Formaal¹⁾.

Med Hjemmehaandværkets stærke Udvikling og Lavenes Opløsning beredes Vejen for den senere engelske Storindustri. De faktiske Erhvervsbetingelser for denne er allerede skabt ved the domestic system. I dettes frie Forhold mellem en kapitalstærk Købmand og Arbejdsleder, der bærer Initiativet og Risikoen, og en Mængde Smaamestre, økonomisk afhængige af ham, har vi allerede Spiren til den moderne Tids dybe Kløft mellem Kapital og Arbejde. Man har med Rette karakteriseret Lavsvæsenets Tid som en Tid, hvor Arbejdet havde Overvægten over Kapitalen. En Konflikt af Interesser var derfor i Lavenes bedste Tid ukendt. Der var dengang ingen egenlig løntjenende Klasse, adskilt fra Kapitalisten eller Arbejdsgiveren. Lavssystemet betød: en lille Kapital besiddet af Arbejderen selv²⁾. Men allerede i Hjemmesystemets Tid har vi faaet Kløften, ihvorvel den store Klasse af mindre Haandværksmestre, dette System frembragte, dog sammenlignet med vore Dages Arbejdere maa karakteriseres som en Middelstand. Til at gøre Kløften mellem Kapital og Arbejde saa dyb, som den er i vor Tid, behøves kun et Skridt videre, og dette Skridt er: de store industrielle Opfindelser. Gennem disse gaar Vejen fra the domestic system til the factory system, til det moderne Fabriksliv.

Om Lavene i Hull se J. M. Lambert: Two Thousand Years of Gild Life, Hull 1891, S. 156 ff.

¹⁾ Se om de londonske Lav nærmere Carew Hazlitt. Disse Lav er den Dag i Dag i Besiddelse af store Kapitaler; et af dem har en aarlig Indtægt af ca. 1½ Million Kr., men de har forlængst tabt enhver Forbindelse med Erhvervslivet og dets Interesser, jfr. Carew Hazlitt S. 184—85, S. 65—66; se om de londonske Lav idethele ogsaa the City of London Livery Companies Commission Report. London 1882—83, 4 Bd.

²⁾ Seligmann S. 90, 100—101.

Ogsaa i denne Udvikling er det England, der er Foregangslandet. I Slutningen af det 18de Aarhundrede sker der som bekendt i dette Land en Række banebrydende Opfindelser paa alle de Omraader, der har praktisk Betydning i Erhvervslivet. Indenfor de forskelligste Erhvervsgrene — Klædeindustrien, Metalindustrien o. s. v. — naaedes der i dette Tidsrum en saa høj Udvikling af Maskinteknikken, at England mere afgørende end nogensinde før lod alle andre Lande bag sig og gjorde sig til Eneherre paa Verdensmarkedet. Denne Udvikling begyndte som bekendt først indenfor Bomuldsindustrien; derfra bredte den sig hurtigt til de andre Omraader. I Løbet af Aarene 1760—1790 bliver Maskinspinderiet og Maskinvævningen til. Flere fremragende Opfindere arbejdede paa dette Omraade mange Aar ihærdigt med samme Formaål for Øje, stadig byggede videre paa og forbedrende Forgængerens Arbejde. I 1767 opfandt *Hargreaves* sin forbedrede *Spindemaskine*, the spinning jenny; og i 1768—69 opfandt *Arkwright* sin waterframe. Paa Grundlag af disse to Arbejder og forbindende begges Fortrin konstruerede *Crompton* i Aarene 1774—79 den første fuldkomne *Spindemaskine*, the mule, der revolutionerer Tekstilindustrien og som, trods alle senere Forbedringer, den Dag i Dag er den tekniske Grundtype paa dette Omraade. Dernæst gjorde Vævningen tilsvarende Fremskridt; ti i 1784—87 opfandt *Cartwright* den første praktiske *Maskinvæv*.

Blandt alle de tekniske Fremskridt var der dog et, der beherskede dem alle og som mere end noget andet skulde præge vor Tid. Haandkraften afløstes af Dampkraften. Da *James Watt's* Dampmaskine i 80erne og 90erne toges i Industriens Tjeneste, var den industrielle Revolution fuldblyndet. En ny Erhvervsform, Storindustrien begyndte sin Tilværelse.

Maskinteknikkens Udvikling fremkaldte jo nemlig som bekendt en hel Omvæltning i Driftsformerne og dermed i hele det økonomiske Liv. Det blev selvfølgelig nu det mest praktiske at samle et saa stort Antal Maskiner som muligt paa samme Sted. Hertil krævedes langt større Bygningsanlæg og

til Maskinernes Pasning et langt større Antal Folk paa samme Sted, end man nogensinde før i Tiden havde kendt. Og saaledes blev da *F a b r i k k e n* i den moderne Betydning af dette Ord til. Vel fandtes der ogsaa før den Tid, nemlig allerede i det 17de Aarhundrede, hist og her større industrielle Bedrifter end det middelalderlige Værksted. Og paa Fastlandet søgte Fyrsterne ofte at skabe eller støtte en Udvikling i denne Retning. Men der var baade en afgørende Størrelsesforskel og Væsensforskel mellem disse Bedrifter og Nutidens Fabrikker. De Genstande, hine tilvirkede, var for det første overvejende Luksusgenstande (Porcelæns-, Tapet-, Silke- o. l. Industri); og dernæst var Drivkraften stadig Haandkraft. De var da idethele kun lagt an paa de højeste Klassers Forbrug, ikke paa Masseproduktion. Og følgelig var hverken deres Omfang eller Antal ret stort. Først med de engelske Spinde- og Vævemaskiner og Dampkraftens Anvendelse begyndte den *M a s s e p r o d u k t i o n* af de *v i g t i g s t e F o r b r u g s g e n s t a n d e*, som har skabt Nutidens mægtige Fabriksliv og dets Følge, den store skarpe Samfundsdeling.

Mellem Fabrikkens Folk forsvandt jo Ordningen og Rangfølgen: Mester, Svend og Lærling i den gamle Tids Forstand. En stor ensartet Klasse Arbejdere stod nu under en enkelt Driftsherres Ledelse. Og til Fabriksanlægene krævedes betydelige Kapitaler. Driftsherren blev da tillige den store Kapitalist. Det gamle Systems gradvise sociale Deling forsvandt. Den økonomiske og sociale Kløft blev dyb.

Hjemmesystemet havde jo, som vi saa, frembragt en stor Middelstand af smaa Haandværksmestre baade i Landdistrikterne og i nye opvoksende Byer. Men med Fabrikernes Opstaaen er denne Middelstands Time slaaet. Med den nye Industris billigere Varer, og idetheletaget med den nye Tekniks Masseproduktion, kunde Hjemmehaandværket ikke konkurrere. De smaa Haandværksmestre saa sig nødsaget til at opgive Erhvervet, og hele denne før saa talrige Haandværksklasse forsvandt. Størstedelen af de Haandværkere, der havde været bosat ude paa Landet, vandrede til de nye opvoksende Fabriks-

byer og sank dermed ned i Lønarbejdernes Klasse. Visse Dele af Landet, der før havde været tæt befolkede med disse Haandværkere, mistede den største Del af sine Beboere, og flere Landsbyer forsvandt fuldstændig¹⁾).

De større nye Byer, der havde dannet sig udenfor Lavenes Omraade i Hjemmesystemets Tid som Centrer, hvorom dettes Haandværk havde samlet sig, Byer som Birmingham, Manchester, Sheffield o. l. voksede nu op til store Fabriksbyer; og her forsvandt naturligvis Hjemmesystemet ogsaa, og de fleste af dets Udøvere gik over i Lønarbejdernes Klasse.

Den Fart og Voldsomhed, hvormed denne Storindustris Vækst og hele dens ledsagende sociale Omvæltning her foregik, har med Rette vakt Undren. Men den er let forklarlig, naar man kender den ejendommelige Udvikling i engelsk Erhvervsliv og Retsliv, der gik forud. Vejen var for det første, som vi har set, vel forberedt gennem hele den kapitalistiske Udvikling, der havde været i stadig og stærk Stigen i England gennem hele det 16de, 17de og 18de Aarhundrede. Ved den uafbrudt voksende Handel med det øvrige Europa og med de andre Verdensdele, som de engelske Købmænd tilkæmpede sig gennem disse Aarhundreder, og ved den vidtstrakte Hjemmeindustri, som det gennem denne Verdenshandel lykkedes Købmændene at organisere, samledes efterhaanden støt og sikkert og ad mange Veje de mægtige Kapitaler, uden hvilken Storindustrien overhovedet ikke havde været mulig. Og gennem Hjemmesystemet skabtes, som vi saa, atter den talrige og tætte Haandværkerbefolkning, fra hvis Lag de store Arbejdermasser med kort Varsel kunde mobiliseres, som den nye Fabriksindustri straks, da den opstod, krævede. Det er saaledes i Virkeligheden *Storhandelen*, der gaar forud for og bereder Vejen for Storindustrien.

Men dernæst havde Industrien i dette Land alene fuldstændig frie Baner i Kraft af hele den Retsorden, som Folket her gennem de foregaaende Aarhundreder med en sjælden Fasthed

¹⁾ Jfr. Cunningham II S. 609 ff., Cheyney S. 221.

og Ubøjelighed havde tilkæmpet sig. Her var Erhvervslivet ikke som i de enevældige Stater paa Fastlandet belemret med et Monopolvæsen, der var i samme Grad sløvende for Initiativet som det beroede paa Hoffets og Kongens Gunst og ikke paa personlig Dygtighed. Og ej heller var Erhvervslivet her som paa Fastlandet hæmmet af alle den middelalderlige Lavsoverordnings smaalige Regler. Ti de selvstyrende Byer havde, som vist, længe før Storindustriens Opstaaen, allerede under Hjemmehaandværkets Udvikling indset Lavsoverordningens Uholdbarhed og derfor efterhaanden nedbrudt hele Lavenes retslige Magtstilling.

Det var imidlertid ikke blot Lavsvæsenet og dets Skranker for Erhvervsfriheden, som det nye Erhvervsliv i Forening med Selvstyret brød ned. Det middelalderlige Regeringssystem af indgaaende Overopsyn med Erhvervslivet havde jo to Sider. en lokal og en almindelig. Lavsvæsenet var den lokale Side; det var vel, som vi ovenfor saa, et gennem Parlamentet ved talrige Love billiget og nøje reguleret System; men det var og blev altid begrænset til de gamle Byer, hvormed det var vokset op. Men det middelalderlige Erhvervssystem havde jo ogsaa faaet Udtryk i den almindelige, for hele Landet gældende Lovgivning. Vi saa jo, at der i Middelalderen Gang paa Gang udstedtes Love, der fastsatte Arbejdslønnen (eller Antallet af Lærlinge, en Mester maatte anvende o. s. v.), se ovenfor S. 12—13, undertiden kun for enkelte Fag, men for hele Landet¹⁾. Og flere af disse Love bestod endnu i det 18de Aarhundrede. Dette var ogsaa Tilfældet med den mest omfattende af alle Arbejderlove, Elizabeths Lov, der jo fastslog som almindelig Regel Landet over, at Arbejdslønnen

¹⁾ Saaledes Lov om Vævere af 1555 (»Act touching weavers«), Love om Hattemagere af 1566 og 1603.

skulde fastsættes periodisk af de stedlige Myndigheder (justices of peace, sheriff, bailiff), og endvidere Reglen om 7 Aars Læretid.

Disse middelalderlige Regler var naturligvis aldeles uforenelige med den engelske Industris Udvikling i det 17de og 18de Aarhundrede. Efter denne Udvikling var det jo ganske urimeligt at fiksere Arbejdslønnen eller Lærlingenes Antal efter en flere Aarhundreder gammel Lov. Men selv den Ordning, som Elizabeths Lov gennemførte: at overlade de stedlige Myndigheder at fastsætte Arbejdslønnen, var helt uholdbar under de nuværende sammensatte økonomiske Forhold, der forudsatte et saa omfattende Kendskab til en hel Industris Vilkaar og Marked, som man ikke med Føje kunde vente af stedlige Øvrigheder.

Det varede da heller ikke længe, før der begyndte en Bevægelse blandt Arbejdsgiverne, hver indenfor deres særlige Fag, for at faa fjernet de Love, der satte Skranker for Fagets Erhvervsfrihed; og da alle praktiske Grunde talte herfor, og da Arbejdsgiverne tilmed besad stærk Indflydelse i Parlamentet, ophævede dette i Løbet af det 18de Aarhundrede lidt efter lidt, paa forskellig Tid indenfor de forskellige Fag, disse Skranker¹⁾. Der er saaledes her ligesaa lidt som ved Lavenes Fjernelse Tale om nogen fælles, almen Bevægelse ledet af en bevidst Anskuelse om, at Erhvervsfriheden gennemført som Grundsætning er det gavnligste for Samfundets økonomiske Liv. Ligesom det stedlige Selvstyre skaffede sig af med Lavene, efterhaanden som de praktiske Erfaringer viste Lavsordningens Uholdbarhed, saaledes fjernede det centrale Selvstyre fra de forskellige Fag den almindelige Lovgivnings Indskrænkninger, efterhaanden som Udviklingen indenfor disse Fag gjorde disse Indskrænkninger meningsløse. Parlamentet

¹⁾ Saaledes ophævedes Indskrænkningerne i Væverfaget i 1757, i Hattemagerfaget i 1777 o. s. v., se nærmere om disse Eksempler og andre Webb S. 43—47.

havde ophævet de ældre Forbudslove indenfor adskillige Fag længe før bevidste økonomiske Anskuelser om Erhvervsfrihed overhovedet var trængt igennem¹⁾).

Men efter at det engelske Folk saaledes ad Erfaringernes Vej var kommet til det Resultat, at baade Lavsordningen, Monopolerne og mange andre Indskrænkninger i Næringsfriheden maatte falde for det nye Erhvervsliv, da grundlægges paa disse Erfaringer en ny Aandsretning, en ny Opfattelse af det økonomiske Liv, der skulde faa stor Betydning ikke alene i England, men navnlig ogsaa i de andre Stater; ti gennem denne Aandsretning blev den engelske Erhvervsfrihed efterhaanden den ledende Grundsætning ogsaa for Tænkere og Statsmænd i det øvrige Europa.

Allerede i det 17de Aarhundrede tog Storkøbmanden Josiah Child særlig til Orde imod de kunstige Indskrænkninger i Næringsfriheden, som Lavsordningen medførte²⁾. Men senere, navnlig omkring Midten af det 18de Aarhundrede og derefter opstod der en Række Tænkere, der ud fra mere bevidste og almene Overvejelser paa forskellige Omraader alle udtalte sig mod Statens Indgriben i Erhvervslivet. Friheden blev for dem Løsningen paa alle Omraader, ikke alene i Landets indre Erhvervsliv, men ogsaa i dets Handelsforhold til Udlandet. Blandt disse Tænkere maa navnlig fremhæves T u c k e r, C a n t i l l o n og H u m e³⁾. Sin Fuldendelse naaede denne Retning, som

¹⁾ Jfr. Webb S. 47—49.

²⁾ I hans Bog: *Brief observations concerning trade and the interest of money*, London 1668, se navnlig 73 ff., 105 ff., 140—47.

³⁾ Disse ydede hver i sin Retning en afgørende Kritik af hele den da almindelig raadende merkantilistiske Opfattelse med dens Krav om stadig Regulering og Indgriben fra Statens Side i Handel og Erhverv. T u c k e r fremhævede allerede i en Afhandling af 1750: *A brief essay on the advantages and disadvantages which respectively attend France and Great Britain with regard to trade*, Fordelene ved den vidtgaaende Handelsfrihed. C a n t i l l o n fremhævede — før Fysiokraterne — Jorden som den store Rigdomskilde og ramte herved de overdrevne Forestillinger om Handelens Betydning som Erhverv, som den merkantilistiske Opfattelse havde gjort sig skyldig i; og han tog stærkt til

bekendt, i A d a m S m i t h. Gennem hans *Wealth of Nations* fik Erhvervsfriheden sin mest omfattende Begrundelse.

Det er jo, efter hvad vi i det foregaaende har set, ingen Tilfældighed, at denne nye Retning netop grundlægges i England. Kun i dette Land havde man det mægtige Stof af nye Erfaringer, hvorpaa den kunde bygges. Adam Smith's og hans Retnings Anskuelser var i Virkeligheden omfattende Generaliseringer af de praktiske Resultater, hvortil det engelske Erhvervsliv gennem dets enestaaende Udvikling i Løbet af det 16de, 17de og 18de Aarhundrede var naaet, og en Begrundelse af disse Resultater. Den nye Retning hævdede jo nemlig, at det var uklogt af Samfundet at indlade sig paa nogensomhelst Kontrol eller Regulering af det økonomiske Liv; dette trivedes bedst, naar det overlodes til sin egen naturlige Gang, naar hvert Menneske fik Lov til at raade over sin Arbejdskraft og idethele drive sit Erhverv, som han vilde. Alt, hvad der satte Skranker for denne Frihed, alt Lavs- og Monopolvæsen var derfor forkasteligt. Og ligeledes maatte det

Orde imod Indskrænkninger i Erhvervslivets Frihed; se hans Værk: *Analysis of trade* m. m. S. 1, 17—19, 134—35, 162. Dette Værk blev oversat til Fransk i 1755. (Den ældste engelske Udgave af dette Værk er fuldstændig forsvundet.) Og H u m e gav endelig, navnlig i sine Afhandlinger: *Of money* og *Of the balance of trade* den første afgørende og klare Kritik af hele Grundlaget for Merkantilismen, Overvurderingen af Pengenes og idethele de ædle Metaller's Betydning for et Lands Velstand. I Afhandlingen om Penge findes Humes bekendte Sætning: »*Money is none of the wheels of trade: it is the oil which renders the motion smooth and easy.*» Og i Afhandlingen om Handelsbalancen sammenfatter han saaledes sit Resultat: »*A Government has great reason to preserve with care its people and its manufactures. Its money it may safely trust to the course of human affairs, without fear or jealousy.*» Se Hume's *Essays* i T. H. Green's og Grose's Udg. London 1889. I Bd. S. 309 og 345. Den første Udgave af Hume's *Political Discourses* udkom i 1752. — Det maa her erindres, at medens England, som ovenfor skildret, overalt i sit indre Erhvervsliv mere og mere havde gennemført Friheden, var dets Handelspolitik overfor Udlandet, som bekendt, stadig i det 17de og 18de Aarhundrede stærkt merkantilistisk.

fordømmes, naar Lovgivningen forsøgte at fastsætte bestemte Regler for Arbejdslønnen eller Varepriserne, eller naar den gav sig til at foreskrive, hvor lang Tid man skulde staa i Lære o. l. Endelig laa det ogsaa ganske udenfor Statens Opgave at op-hjælpe eller støtte Industrier. Idetheletaget var det frie pri-vate Initiaiv og Arbejde Kilden til Folkets Velstand, til alle Værdier¹⁾).

Men den nye Aandsretning virkede atter tilbage paa Livet. Den løste Tidens Tanker. Alle de talrige Tendenser, der hidtil havde virket spredt paa forskellige Omraader, blev sig nu deres fælles store Formaal bevidst. Frihed taget i Betydning Frihed for al Samfunds-Indblanding i det økonomiske Liv blev Tidens Løsen.

Storindustriens Ledere havde derved faaet deres fælles Pro-gram og en klar Begrundelse heraf. Og snart følte Parlamentet og de ledende Statsmænd sig overbevist om Nødvendigheden af at fjerne de Rester, der endnu var tilbage i Lovgivningen af Skranker for Friheden. Tilsidst samlede Bevægelsen sig imod den største af den gamle Tids Arbejderlove, Elizabeths Lov. Den stod som det store Mindesmærke om det middelalderlige Regeringssystem og den holdt længe ud. Men med Storindu-striens Udvikling var dens praktiske Betydning blevet stedse mere og mere svækket. Dens vigtigste Bestemmelser blev be-standig tilsidesatte. Saaledes savnede praktisk talt alle Arbej-dere under den nye Industri de Betingelser, Loven krævede, navnlig 7 Aars Læretid. Og Reglen om Myndighedernes Fast-sættelse af Arbejdslønnen var de fleste Steder gaaet af Brug. Domstolene vægrede sig ved at dømme Myndighederne, naar disse ikke gjorde deres Pligt og fastsatte Arbejdslønnen. Og

¹⁾ Jfr. Adam Smith: *Wealth of Nations*, 3 Udg. 1784 S. 70—96 om Vare-priserne og de faktiske Forhold, der betinger disses Stigning og Fald, se imod Monopoler og Lav S. 92—94, om Arbejdslønnen S. 96 ff., særlig 104 ff., se imod Arbejdslønnens Fastsættelse ved Lov S. 117—18, imod Lærlingelove og andre Love, der indskrænker den frie Konkurrence S. 93—94; se endvidere 1. Bog 10. Kap. Part II. 11. Kap. Part I in., 4. Bog 9. Kap. in fine o. s. v.

idethele tilsidesatte common law Elizabeths Lov, naar Talen var om nye Industrier. Denne Lov havde saaledes længe i Retspraksis væsenlig været et dødt Bogstav, da Parlamentet endelig i 1813 ogsaa formelt ophævede Bestemmelserne om Arbejdsløn-
nens Fastsættelse og i 1814 Bestemmelserne om 7 Aars Læretid. Hvor gennemtrængt Parlamentet var af den nye Aandsretning, ses klart af de Betænkninger, som de Parlamentsudvalg afgav, der var nedsat til Spørgsmaalets Undersøgelse¹⁾. I en af disse Betænkninger hedder det saaledes: »*No interference of the legislature with the freedom of trade, or with the perfect liberty of every individual to dispose of his time and of his labour in the way and on the terms which he may judge most conducive to his own interest can take place without violating general principles of the first importance to the prosperity and happiness of the community.*«

Retsudviklingen i de engelske Kolonier i Nordamerika fulgte naturligvis nøje Bevægelsen i Moderlandet. Paa den Tid, da det middelalderlige Erhvervssystem med Statens Regulering af Pris- og Arbejdsforhold endnu var raadende i England, udstedtes der i Amerika flere colonial acts, der ligesom Lovgivningen i Moderlandet gav en nøje Fastsættelse af Varepriser og Arbejdsløn²⁾. Ligeledes forplantede Lavsvæsenet sig til Kolonierne. Men nogen særlig stor eller blivende Betydning fik det ikke blandt Nybyggerne. Kolonierne og deres Byer grundlagdes jo først for Alvor i det 17de Aarhundrede; og paa den Tid var, som vi tidligere saa, Lavene overalt i Tilbagegang og Forfald i Moderlandet. Det eneste fuldstændige amerikanske charter med Lavspremier, der er bevaret, er, betegnende nok, fra en af Amerikas allerældste Byer, nemlig Boston. Dette

¹⁾ Se Uddrag af Betænkninger anførte hos Webb S. 49—50, 54—56. Angaaende Domstolens Stilling se samme V. S. 53 og den S. 53 i Note 1 anførte Dom af Lord Ellenborough.

²⁾ Jfr. 106 Massachusetts Rep. 1.

Dokument, der er udstedt i 1648 til Skomagerlavet i denne By — vistnok det ældste Lav i Amerika — viser i hele sit Indhold, hvor nøje man i Kolonierne fulgte den Grundsætning, som hjemme i England gennem de sidste Aarhundreder havde været fastslaaet i common law og statute law som den ledende for Samfundets Stilling til Lavsvæsenet. Det nævnte charter viser os nemlig paa alle Punkter Lavet i fuldstændig Afhængighed af de stedlige Myndigheder. Privilegiet er tilstaaet Lavet af Stedets Regering, the Colony of the Massachusetts Bay, og giver det Ret til at vedtage »orders for the well governinge of their company, in the managinge of their trade and all the affayres thereunto belonging, to change and reforme the same as occasion shall require, and to annex reasonable pennalties for the breach of the same«, men lige herefter tilføjes der følgende Forbehold: *»provided that none of their said orders, nor any alteration therein, shall be of force before they shall be passed and allowed of by the Court of that country, or by the Court of Assistants.«* Vi træffer altsaa her den fulde Hævdelse af Sætningen, at Lavsvedtægterne ingen Retskraft har, medmindre de stadfæstes af den stedlige Øvrighed. Hvis endvidere nogen uden Lavsforsandernes Samtykke (Prøvelse af Duelighed) udøver Lavets Erhverv, maa Lavsforsanderne forfølge dem ved Domstolene. Endelig er der en meget vigtig Bestemmelse i Charteret, rettet mod mulige Misbrug af Privilegiet til at skrue Priserne eller Arbejdslønnen i Vejret,: *»provided also, that no unlawful combination be made at any time by the said company of shoemakers for inhancinge the prices of shoes, bootes, or wages, whereby either or owne people may suffer«*¹⁾.

Lavene kunde saaledes, naar Tidens Fylde kom, ophæves i Amerika paa samme stille, praktiske Maade som i Moderlandet: ved simpelt Afslag fra de stedlige Myndigheder paa Lavenes Ansøgning om fornyet Stadfæstelse af deres Privilegier.

Da saa Lavene efterhaanden opløses i England, da end-

¹⁾ En Gengivelse in extenso af dette charter findes i Documentary History III Bd. S. 20 ff.

videre alle private Monopoler afskaffes, og da endelig ogsaa den middelalderlige Lovregulering af Arbejdsforholdene lidt efter lidt ophæves gennem common law eller statute law, da breder hele denne Frihedsbevægelse sig naturligtvis ogsaa til Amerika. Lavene forsvinder; de gamle Lovbestemmelser om Arbejdsløn og Varepriser ophæves; og idethele trænger de Grundsætninger om Næringsfrihed, som efterhaanden sejrede i engelsk Ret, ogsaa igennem i den amerikanske. Common law er jo Retsgrundlaget, hvorpaa al senere amerikansk Jura er bygget. Men ogsaa de engelske statutes, der var i Kraft paa Kolonisationens Tid, fik Gyldighed i Amerika, forsaavidt de var forenelige med de nye Forhold; og en af de vigtigste af disse Love var Loven af 1624 mod Monopolerne¹).

Moderlandets Erhvervsfrihed var saaledes grundfæstet i Kolonierne, da disse løsrev sig i 1776. Og de vogtede denne Frihed vel. Ikke blot bevarede de, ogsaa efter Adskillelsen, common law og de tidligere statutes paa dette Omraade saavel som paa alle andre. Men de indskrev Erhvervsfriheden i Staternes Fællesforfatning. Allerede i The Declaration of Independence (4. Juli 1776) fremhæves blandt Menneskerettighederne »Liberty and the pursuit of happiness«. Og ifølge Forfatningens 14de Amendment er de Rettigheder, som ingen af Staterne kan berøve nogen Borger uden lovlig Rettergang »life, liberty and property«²). Og Ordet »liberty« er af de Forenede Staters Højesteret forstaaet saaledes, at det omfatter ikke blot den personlige Frihed, men ogsaa Erhvervsfriheden. Højesteret udtaler: *The liberty mentioned in that amendment* (nl. den 14de) *means not only the right of*

¹) Jfr. Commonwealth v. Hunt, 4 Metcalf's Reports 11, Carew v. Rutherford, 106 Massachusetts 1. »The common law of England is the basis of the jurisprudence of the United States. It was brought to this country by the colonists together with the English statutes. Of the statutes the benefit of which were thus claimed, the statute of James I against monopolies was one of the most important«. Domsudtalelse hos Eddy I S. 15.

²) Jfr. The Federal and State Constitutions. Udg. af Fr. N. Thorpe. I Bd. Washington 1909.

the citizen to be free from the mere physical restraint of his person, as by incarceration, but the term is deemed to embrace the right of the citizen to be free in the enjoyment of all his faculties; to be free to use them in all lawful ways; to live and work where he will; to earn his livelihood by any lawful calling; to pursue any livelihood or avocation.«¹⁾ Denne Erhvervsfrihed er naturligvis i høj Grad kommet den amerikanske Industri til Gode. Dennes store Udvikling hører imidlertid først det 19de Aarhundrede til.

Naar man taler om det frie England, tænker man paa Frihed i flere forskellige Retninger, men navnlig dog paa to: Frihed i Forfatning og Frihed i Erhverv. Som jeg i det foregaaende har søgt at vise, staar den sidste i nøje Sammenhæng med den første. At Lavenes forsvinder tidligere i England end i noget andet Land, skyldes, som jeg har søgt at vise, ikke alene den tidlige industrielle og økonomiske Udvikling, men derimod denne i Forbindelse med det tidlige udviklede kommunale og politiske Selvstyre. Den moderne industrielle og økonomiske Udvikling kunde undergrave Lavenes økonomiske Magtstilling, men deres retslige Magtstilling, deres Privilegier og Monopoler — og den var i sig selv ogsaa et værdifuldt økonomisk Aktiv — den besad de alene ifølge Retsordenens Vilje; og saalænge de havde denne med sig, kunde de i lang Tid holde sig oppe, selv efterat den økonomiske Udvikling var gaaet dem imod. Det er naturligvis vel saa, at en forældet Retsordning til syvende og sidst ikke kan stanse en dybt indgribende økonomisk Udvikling, men den kan forhale og formulæmpe den. At Lavsordningen ikke fik Lov hertil i England, men blev afskaffet fra samme Øjeblik af, at Folket indsaa, at den ikke længer stemmede med dets Tarv, det laa, som vist i, at Folkets Udvalgte i dette Land allerede før den moderne

¹⁾ Udtalt i Dommen: United States v. Louisiana, 165 U. S. Rep. 578, 589.

industrielle Udvikling selv havde taget Styret i det økonomiske Livs Anliggender og frataget Kongemagten enhver Indflydelse herpaa. Allerede i det 14de Aarhundrede begyndte det engelske Folk jo, som vi saa, en Kamp mod de kongelige Privilegier til Lavene; og ved Sejghed og Udholdenhed bragte det endelig i det 16de og 17de Aarhundrede den Grundsætning til Sejr, at Lavene i hele deres retslige Stilling var afhængig af det kommunale Selvstyres Myndigheder. Og Kronen paa Værket satte det engelske Folk, da det i 1624 afskaffede den sidste Rest af Enevældet i Erhvervslivet, idet det ved Lov fratog Kongen Retten til at udstede private Monopoler.

Men at Lavenes retslige Magtstilling saaledes i England helt blev lagt i Folkets Haand, betød i Virkeligheden, at denne Magtstilling i dette Land blev bragt i nøje Kontakt med Livet. Det var ikke en enevældig Centralregering, der i hine Tider havde de bedste Forudsætninger for at kunne forstaa Livet, følge dets Udvikling i alle Enkeltheder og forme Retsreglerne efter dets Krav. Det er efter vor Formening den mest afgørende Indvending, der kan rettes mod Enevælden i hine Tider, selv mod de mest oplyste Former for denne: den var for livsfjern. Selv den mest velmenende Landsfader og hans Cancelli besad ikke hin vidunderlige Evne, som Guden Hejmdal har: at kunne høre Livets Græs gro. Og kun altfor ofte kom Budskaberne fra Livet til Landsfyrsten ad den uheldigste af alle Veje, den personlig indtrængende, private Henvendelse. Gennem denne afskares ofte paa Forhaand den uhildede Behandling af Erhvervslivets Anliggender efter stærke almene Hensyn; og Vilkaarligheden i Tildeling af Monopoler og Privilegier tog dens Plads. Men i England besad Statsmagten gennem de talrige selvstyrende Byer, gennem disses Myndigheder og deres Repræsentanter i Parlamentet et praktisk fornemmende og vidtforgrenet Organ, gennem hvilket Bevægelserne ude i Livet snart forplantedes og snart gjorde sig gældende baade i Retsordningen og i Retshaandhævelsen. Jeg har i det foregaaende fulgt disse Bevægelser, i Myndighedernes Praksis saavel som i Lovgivningen; og her laa, som jeg søgte

at vise, den inderste Grund til, at de engelske Lav ogsaa retslig knækkes i Løbet af det 16de, 17de og første Halvdel af det 18de Aarhundrede.

I Staterne paa Fastlandet var det derimod ikke Folket, men Kongemagten, der sejrede. Og som vi nedenfor skal se, bragtes derfor Lavene her tilsidst i direkte Afhængighed af den enevældige Konge. Ham maatte de bønfalde om deres Monopoler og Privilegier. Og skønt han ofte søgte efter bedste Evne at skride ind mod deres Misbrug, lyttede han dog lige saa ofte til deres Klager i Nedgangens Tid. Dertil kom, at Enevælden ofte til en vis Grad var fiskalt interesseret i Lavsordningen; ti mange Steder betalte Lavene en ikke ringe Tribut til Kronen for dens Stadfæstelse af Privilegierne. Hvormeget derfor Lavene end udartede paa Fastlandet, og hvormeget man end søgte at forbedre dem, man greb dog intetsteds til det eneste afgørende Middel, Ophævelsen af hele deres Retsstilling. Saalænge Enevælden bestod, bestod Lavene.

I det 18de Aarhundrede begynder imidlertid de engelske Frihedsideer, de økonomiske saavel som de politiske, at forplante sig til Fastlandet. Med Undren betragtede man paa Fastlandet i det 18de Aarhundrede den engelske Industris mægtige Udvikling paa denne Tid; man saa endvidere England bemægtige sig Verdenshandelen og gøre sig til Centrum i det mest vidtstrakte Kolonirige. Og snart drog de tænkende Aander i Europa den Slutning, at Grunden til Englands Magt og Storhed laa i dets Frihed paa alle Omraader, navnlig i dets Frihed i Forfatning og Erhverv, medens i det øvrige Europa Selvvirkomheden i Folket hæmmedes af et gennemført Monopol- og Lavssystem og al den øvrige statslige Indblanding. Fra da af oprinder den politiske og økonomiske Frihedsbevægelse blandt Folkene paa Fastlandet. Først gør den sig gældende i Frankrig; men snart rejste Folkene sig, det ene efter det andet, mod Enevælden og Lavsvæsenet. Men der gik, som bekendt, lange Tider hen, inden de engelske Frihedsideer blev endelig virkeliggjort for Fastlandsfolkene. Det skete først i Løbet af det 19de Aarhundrede og først efter mange Revolutioner og Kampe.

2. Kap.

Fastlandsstaterne.

I Frankrig. Med Byernes Opkomst i Middelalderen dannes der i Frankrig ligesom andetsteds Lav, corporations eller corps de méter. Og ligesom i andre Lande bliver ogsaa i Frankrig den bærende Aand i Lavene i Tidens Løb mere og mere Monopolet. Lavene søgte jo imidlertid, som vi saa, i engelsk-amerikansk Ret i Reglen at faa deres monopolistiske Vedtægter stadfæstede af en eller anden højere Myndighed. Saaledes ogsaa i Frankrig. I den ældre Middelalder, da Kongernes (Capetingernes) Magt var meget ringe og de stedlige Magthavere næsten var uafhængige Fyrster, søgte Lavene i Reglen Stadfæstelsen hos disse, altsaa hos den Hertug, Greve eller Biskop, der var Landsherre i den paagældende Provins. Og i de Byer, der naaede en betydelig Størrelse og Selvstændighed, søgte de den naturligvis hos Byens Myndigheder.

Det er værd at lægge Mærke til, at det er i den Del af Frankrig, hvor det nordisk-germanske Element er stærkest, i Nordfrankrig, at de egenlige Lav med Monopoler paa Erhvervene først opstaar. I Normandiets Hovedstad, Rouen, bestemmer det ældste Charter, der findes og som er givet et Haandværk af Hertug Geoffroy (i det 12te Aarh.), at ingen maa udøve det paagældende Haandværk i Byen uden Lavets Samtykke. Størstedelen af Nordfrankrigs Byer efterlignede snart Rouens Eksempel. I Syden havde Haandværkets Sammenslutninger derimod i hele den ældre Middelalder en filantropisk og religiøs, ikke en monopolistisk Karakter. Helt ind i det 13de Aarhundrede viser Lavsvedtægterne fra Syden ingen Hævdelse af Monopolet. Men i det 14de og 15de Aarhundrede tager Syden mere

og mere Norden til Eksempel. Da søger ogsaa de sydfranske Lav mere og mere at beskytte sig mod Konkurrence udefra og begrænse Adgangen til Lavene.

Men samtidig med, at der saaledes kommer større og større Ensartethed i Lavsbestræbelserne Landet over, er den centrale Myndigheds, Kongens Magt i stærk Stigning. De franske Konger i Middelalderen fulgte jo den kloge Politik at slutte sig sammen med Borgerskabet i de opvoksende Byer i en fælles Kamp mod Lensadelen. Herved lykkedes det efterhaanden Kongedømmet baade at knække Lensadelens Magt og samtidig at bringe Byerne i Afhængighed af sig. Kongen begunstigede overalt Byernes Udvikling og gav Lavene Privilegier. Til Gengæld var Byerne og Lavene en økonomisk Støtte for Kongen, der blev mere og mere værd. Beskatningen af Lavserhvervene — under den ene eller den anden Form — blev en stigende Indtægtskilde for Kronen; og det, denne først og fremmest trængte til, var Penge til at opretholde de staaende Hære, hvormed baade Lensherrerne og de andre Fjenders Magt skulde knækkes.

Det blev da efterhaanden mere og mere Skik, at Lavene søgte deres Vedtægter stadfæstede af Kronen. I den senere Middelalder, da Kongedømmet har vundet Magt i alle Dele af Riget, finder denne Stadfæstelse Sted i meget stort Omfang. I Reglen betalte Lavene Kronen en Tribut ved Privilegiernes Meddelelse. Fra oprindelig at være spredt og frivillig blev Ansøgning om kongelig Stadfæstelse tilsidst almindelig og tvungen.

Men ihvorvel Kronen paa alle Maader opmuntrede og hjalp Byerne og Lavene, taalte den paa ingen Maade deres Selvstyre. I Løbet af det 14de og 15de Aarhundrede undertrykte Kongemagten overalt de kommunale Selvstændighedsbestræbelser. Disse forekom den at være lige saa stor en Fare for dens Myndighed som Provinsernes Lensherrer. Byernes Styrelse maatte efterhaanden give Plads for Kongens Embedsmænd. Disse førte en stadig større og større Opsigt med Byens Anliggender, derunder ogsaa Lavenes. Det blev saaledes Reglen at Lavsforsamlingerne skulde autoriseres af den kongelige Øvrighed¹⁾.

¹⁾ Hovedværket om de franske Lav og idethele om fransk Haandværks

Forfatnings- og Erhvervslivets Udvikling i Frankrig danner, som det vil ses, en slaaende Modsætning til Udviklingen i England. I dette Land begrænses Kongemagten mere og mere af Parlamentet, Adels og Borgerskabets fælles Repræsentant; og i Parlamentet er det atter Borgerskabet, der bliver den afgørende Magt. Og samtidig sker der en stærk Udvikling af Byernes Selvstyre. Saaledes bliver Folket da efterhaanden Herre over sine vigtigste Anliggender, herunder ogsaa Erhvervslivet. De almindelige Regler for dette gives da af Parlamentet, og Lavsvæsenet undergives som særlig knyttet til Byerne det kommunale Styres Myndigheder. Hos disse skal Lavsvedtægterne stadfæstes.

I Frankrig hævdede Borgerskabet sig derimod ikke overfor Kronen og Adelen. Af disse tre Magtfaktorer er det her Kronen, der bliver den stærkeste og Midtpunktet i Stats- og Erhvervslivet. Benyttende sig af Modsætningen mellem Adel og Borgerskab vokser den franske Enevælde frem, bringer alle Stænder i Afhængighed af sig, kuer al politisk og kommunal Selvstændighed og bringer Folkets Erhvervsliv under sin direkte øverste Kontrol. Det synlige Udtryk for denne Kontrol er Reglen, at Lavenes Vedtægter skal stadfæstes af Kronen.

I denne ejendommelige Modsætning maa Grunden søges til disse to Folks senere saa vidt forskellige Skæbne i Forfatnings- og Erhvervsliv. Medens Britannien gik en rolig Udvikling i Møde, fremad mod stadig større og større Selvstændighed og Frihed, men i jævne Overgange, uden Katastrofer og medens Staten her efterhaanden mere og mere trak sig tilbage fra al Indblanding i det indre Erhvervsliv og gav den private Foretagsomhed og Forretningsevne den videst mulige Tumleplads, saa samledes derimod i Frankrig efterhaanden alle Stats- og Erhvervslivets Traade i en enkelt, vilkaarlig Mands Haand; og

og Industris Udvikling er Levasseur: Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France, 4 Bd. Dette Værk er en meget omfattende og betydelig Materialsamling til fransk Erhvervslivs Historie. Om Lavenes Opstaaen og Udvikling se særlig 1. Bd. 3. Bog Kap. 3—6 og 4. Bog Kap. 1—4, 7 og 9.

denne Haand lagde sig lammende over alle frie Rørelser i det økonomiske saavel som i det aandelige og politiske Liv. Enevælden anviste enhver sin bestemte Plads i Erhvervsordningen; udenfor denne maatte han ikke komme; ti Lavssystemet blev efterhaanden *Tvangsordning* for hele Riget. Dette skete ved Forordningerne af 1581 og 1597, der bestemte, at der i alle Byer for alt Haandværk og Handel skulde være Lav. Hvor de ikke i Forvejen bestod, skulde de altsaa indføres¹⁾. Og Forordningen af 1673 indskærpede paany dette Bud. Foruden at Kronen ved denne Lovgivning, der haandhævedes af dens talrige stedlige Embedsmænd, saaledes tvang alt Haandværk og Handel ind under sin Kontrol, vandt dens Finanser jo desuden ved de mange nye Lav, der oprettedes. Men for fransk Erhvervsliv var denne Tvangsordning til stor Skade, idet den satte Skranker for en ny industriel Udvikling som den, der i det samme Tidsrum fandt Sted i England i de nye Byer, der voksede op udenfor de gamle Lavscener.

Intetsteds kunde man ifølge denne Næringsordning slippe udenfor Statens Forsorg og Kontrol. Valgte man Haandværk som Erhverv, faldt man altsaa allevegne ind under den statsautoriserede Lavsordning. Og dennes mange smaalige Bestemmelser, dens skarpe Adskillelser mellem de enkelte Haandværksfag, saavel som mellem Haandværket og dets Lav paa den ene Side og Handelen og dens Lav paa den anden, alt traadte en hindrende i Vejen, hvis man vilde stile mod Stordrift. Og fattede man den dristige Plan at søge helt udenfor de gamle kendte Erhverv og dermed udenfor Lavenes Rammer, vilde man altsaa anlægge en større industriel Bedrift, da skulde man først dertil erhverve Kongens eller de kongelige Øvrigheders Tilladelse. Borgerne var saaledes umyndiggjort, økonomisk lige saa vel som aandelig og politisk. Ligesom de ikke engang i deres Bys Styrelse kunde foretage sig nogetsomhelst, selv ikke i de mindste Anliggender, uden Kongens eller hans Embeds-

¹⁾ Naturligvis søgte disse Forordninger ogsaa at komme Lavsmisbrugene til Livs. Men i denne Retning havde de dog ikke ubetinget Held med sig; se Levasseur 5. Bog Kap. 5 S. 138—143, 6. Bog Kap. 1 S. 156 ff.

mænds Samtykke, saaledes var de altsaa heller ikke i deres private Erhverv deres egen Herre. Og denne dobbelte Umyndighed virkede sjælelig i samme Retning og afsatte efterhaanden i det franske Borgerskabs Karakter et Præg af Uselvstændighed, der fik det til altid at se hen til Kronen som den, hvorfra alt Initiativ til nye, større Foretagender skulde komme. Typen paa den franske Borger under Enevælden blev da kun altfor ofte en Smaaborger, der naar han havde samlet sig lidt Kapital, kun havde ét Maal: at trække sig tilbage fra al Forretning med en smuk Statsstilling eller Titel og nyde Livet i Ro. I en tjenstlig Indberetning fra Intendanten d'Herbigny til Colbert hedder det: »*Des qu'un marchand a amassé un peu de bien, il ne songe plus qu'à estre eschevin et puis ne veut plus se mesler d'aucun commerce; en effet, je ne pense pas qu'en cette ville, hors un marchand qu'on dit avoir 25,000 escus en bien, il y en ait deux qui aient chascun 10,000 escus vaillant. Cela fait que les artisans demeurent inutiles*«¹⁾. Den her skildrede Købmandstype danner, som man vil se, en ejendommelig Modsætning til den britiske Storkøbmand paa samme Tid, der kun tænkte paa at bruge den indvundne Kapital som Basis for nye, stadig større og dristigere Foretagender. Man behøver her ikke at fortabe sig i almindelige racepsykologiske Betragtninger, ligesom man naturligvis heller ikke bør drage for vidtgaaende Generaliseringer fra nævnte Karakteristik. Den Sandhed fordunkles dog ikke, at hele det enevældige Statsmaskineri med dets gennemførte Tvangssystem paa Erhvervslivets og alle andre Omraader bærer sin Del af Ansvar for den store Mangel paa frit borgerligt Initiativ i det 17de og 18de Aarhundredes Frankrig²⁾).

¹⁾ Indberetning anført hos Levasseur II Bd. S. 237.

²⁾ At der trods alt i fransk Erhvervsliv i disse Aarhundreder var Kræfter, der under en friere Forfatnings- og Erhvervsordning kunde være naaet vidt, derom vidner ikke blot den dygtige huguenottiske næringsdrevende Befolkning (som Enevælden jo desværre jog i Landflygtighed), men ogsaa de sydfranske Købmænd, som i *Levanthandelen* med Held tog Kampen op med selve Englænderne; se herom E. Arup: *Studier i engelsk og tysk Handels Historie*. København, 1907. S. 143—202. Se ogsaa Cunningham I S. 250 ff.

Vi forstaar saaledes, hvorfor den franske Industri i hine Tider i mange Tilfælde blev en kongelig Industri og en Luksusindustri. Talrige industrielle Virksomheder grundlagdes der under Enevælden paa Kronens Initiativ og — da der som anført i Reglen ikke i Borgherskabet var Kapitalgrundlag nok — for Kronens Penge. For en stor Del levede disse Virksomheder tilmed af Hoffets og Statens Forbrug (Gobelin-, Tapet-, Porcelæn-, Vaaben- og lignende Industrier). Og endelig beskyttedes de meget ofte ved kongeligt Monopol mod enhver Konkurrence udefra. Særlig energisk i denne Retning var som bekendt Colbert. Men efter hans Død gik talrige af de Foretagender, han havde skabt, i Staa. Det var som laa der en død Haand over de industrielle Statsvirksomheder; de visnede. Den franske Enevælde belyser saaledes paa sin Maade en Statssocialismes Virkninger. Enevælden vilde blande sig i alt. Gennem et Utal af Embedsmænd vilde den sørge for alt, lige til de mindste Enkeltheder i Undersaatternes Haandværk, Handel og Industri; og den endte med at sørge for intet. Den skabte efterhaanden en Misregering, en social Elendighed og Forvirring, der tilsidst maatte føre til Katastrofen.

Det er jo i Løbet af det 18de Aarhundrede, at alle disse Skyggesider hos den franske Enevælde træder skarpest frem. Men jo elendigere Forholdene blev, desto nærmere laa en Sammenligning mellem Tilstandene paa denne Side og hinsides Kanalen. Paa den ene Side boede et Folk, der havde bragt Kongemagten i Afhængighed af sig, som Landet over havde grundlagt frit Styre og frit Erhverv, som ved sit Initiativ og sin Opfindsomhed havde skabt større og rigere Former for Erhvervsliv end før kendt og derved var kommet forrest i Folkenes Udvikling. Paa den anden Side levede et Folk, der var bukket under for Kongemagt og Hofadel, og hvis Erhvervsliv var hæmmet af et gennemført Tvangssystem.

Det er Fortjenesten hos det 18de Aarhundredes franske Tænkere at have foretaget denne Sammenligning. Der gik i dette Tidsrum en stadig Strøm af aandelig Paavirkning fra

Britannien til Frankrig. De franske Tænkere tilegnede sig med Begejstring den engelske Filosofi og Socialøkonomi; ofte bosatte de sig flere Aar i England for ved Selvsyn at lære dets Institutioner at kende. Og de blev senere overalt Banebrydere for de britiske Frihedsideer, ikke blot i Frankrig, men ogsaa i det øvrige Europa. *Voltaire* levede flere Aar i England; og dette Ophold betegner et Vendepunkt i hans aandelige Udvikling. I sine »Lettres sur les Anglais« (1733) skildrede han sine Indtryk herfra og angreb overalt de bestaaende Forhold i Frankrig ved bestandig at sammenholde dem med de tilsvarende engelske. For *Montesquieu*, der opholdt sig to Aar i England, blev, som bekendt, den engelske konstitutionelle Forfatning Mønstreret for alle andre. Det var saaledes ingen Stat Utopia, han havde for Øje, da han skrev »De l'esprit des lois« (1748), men et Statsideal, der allerede var virkeliggjort af et stort Folk. — Men ogsaa paa socialøkonomisk Omraade søgte den franske Tænkning samme Vej; og herved blev Erhvervsfriheden snart dens almindelige Løsen. *Gournay* oversatte *Josiah Child's* Bog paa Fransk i 1733. *Humes* økonomiske Essays blev oversat til Fransk i 1753 og opnaaede snart en ualmindelig Yndest og Udbredelse. Og *Richard Cantillon's* »Analysis of Trade« blev oversat i 1755 under Titlen: *Essai sur la Nature du Commerce*. Gennem disse Værker fik det franske Aandsliv da de Grundtanker om Erhvervslivets Frihed, som *Quesnay* og de andre Fysiokrater senere udbredte og kæmpede for. Og dette var, praktisk set, den fysiokratiske Retnings største Fortjeneste¹⁾.

¹⁾ Det er tidligere omtalt, at *Cantillon's* Bog ogsaa indeholder Grundtanken om Jorden som den sande Rigdomskilde, der var Fysiokratismens teoretiske Kerne. Denne *Cantillon's* Betydning som Forløber for Fysiokratismen har tidligere været overset, men er i nyere Tid blevet anerkendt baade paa fransk og engelsk Side, se *Léonce de Lavergne: Les économistes français du XVIIIe siècle*, 1870 S. 167, og *W. Stanley Jevons i Contemporary Review*, Jan. 1881, jfr. ovenfor S. 44 Note 3. — I en vis fjernere Forstand kan ældre franske Økonomer som *Boisguillebert* og *Vauban* anses som Fysiokratismens Forløbere, nemlig forsaavidt som disse Forfattere jo stærkt fremhævede Jordbrugets Interesser.

Til denne Retning hørte, som bekendt, ogsaa T u r g o t. De engelske økonomiske og filosofiske Forfattere var hans Yndlingslæsning; og han blev personlig kendt med flere af dem. Da han kaldtes til Regeringen, satte han jo som en af sine vigtigste Opgaver Lavenes Ophævelse. Dette skete ved hans bekendte Forordning af 1776. Men saalænge Enevælden bestod, var Erhvervsfriheden ikke sikret. Da Turgot paa Grund af Hoffets Modstand maatte udtræde af Ministeriet, ophævedes hans Reform. Kun 6 Maaneder efter Februarforordningen blev Lavene paany indført, nemlig ved Forordningen af August 1776. Først med Revolutionen opløstes Lavene endeligt og Erhvervsfriheden sikredes i den frie Forfatning. Den 4. August 1789 erklærede den grundlovgivende Forsamling alle Privilegier og Monopoler for afskaffede. Og denne almene Erklæring blev særlig for Lavenes Vedkommende ført ud i Livet ved Loven af 2.—17. Marts 1791, hvis Art. 7 bestemte: *il sera libre à toute personne de faire tel negoce ou d'exercer telle profession, art ou métier qu'elle trouvera bon*¹⁾. Og denne Bestemmelse er fransk Rets Grundlov for Næringslivet den Dag i Dag.

Den franske Revolution betød saaledes den første store Sejr paa Fastlandet for den engelske Forfatnings- og Erhvervsfrihed. Den ret almindelige Forestilling, at alle Frihedsbevægelser i Nutidens Europa har deres Udspring i den franske Revolution, er ialtfald paa det særlige Omraade, denne Undersøgelse har omfattet, ganske misvisende. Den Frihedsaand, der baade i Forfatningsliv og Erhvervsliv begyndte at gøre sig gældende paa F a s t l a n d e t med den franske Revolution, den fødtes, som jeg har søgt at vise, dybere set i de engelske Byraad og i det engelske Parlament, i disses udholdende, gennem Aarhundreder fortsatte Kamp med Kongemagten, en Kamp, der, som vist, gik ned i det daglige, praktiske Livs mange Enkeltheder og som derfor, da Kongemagten her, Skridt for Skridt, maatte

¹⁾ Se om Enevældens Næringsforordninger og om Lavenes Ophævelse nærmere Levasseur 5. Bog 5. Kap., 6. Bog 1—3. Kap., 7. Bog 1., 3. og 4. Kap. Om de statslige eller statsunderstøttede Virksomheders Skæbne efter Colberts Død se s. V. II Bd. S. 239. ff.

vige og tilsidst mistede ethvert Hold paa disse Enkeltheder, betød en langt varigere og solidere Sejr for Selvstyret end Fastlandets Revolutioner. Havde det franske Folk ogsaa i Maa-den, hvorpaa det tilkæmpede sig og gennemførte Friheden, fulgt det engelske Forbillede, var det blevet sparet for de Rystelser af det politiske og økonomiske Liv, som senere har været Frankrigs Ulykke. Men i Revolutionens voldsomme politiske Katastrofe gik for lange Tider de Værdier tabt, der er det engelske Folks Styrke: den trygge Forfatningsudvikling og dens Følge: Kræfternes uforstyrrede Samling om Erhvervslivet.

II. Tyskland. Intetsteds bunder den gamle Lavsaand saa dybt som i Tyskland. Vi møder Udslag af den selv i det moderne Tyskland indtil allerseneste Tid. Og flere af Staterne er blandt de sidste i Europa til at afskaffe Lavsordningen. Dette er ikke underligt. Der findes næppe noget Land, hvor de middelalderlige Lav i deres Glanstid besad saa megen Magt og Indflydelse i Byernes Næringsliv som i Tyskland.

De ældste sikre Efterretninger, vi har om de tyske Lav, die Zünfte, stammer fra det 12te Aarhundrede. De ældste Lavsvedtægter, Zunftrollen eller Zunftbriefe, der findes, er nemlig fra denne Tid. Langt mere righoldige er Efterretningerne dog fra det 13de Aarhundrede. De utallige Lavsvedtægter, der findes opbevarede fra denne Tid, bærer Vidnesbyrd om Lavsinstitutionens stigende Betydning og Fremgang i Landet. Ved Vedtægternes Affattelse har de mindre Byer sikkert lært af de større, navnlig af saadanne Byer som Lübeck og Hamborg i Nord, Nürnberg og Augsburg i Syd, Cöln og Strassburg i Vest, Königsberg og Danzig i Øst.

Ligesom i England og Frankrig søgte Lavene ogsaa i Tyskland at faa deres Vedtægter stadfæstede af de stedlige Magthavere. De tyske Byer naaede jo i Middelalderen efterhaanden en betydelig Størrelse og Rigdom og som Følge heraf og af de splittede politiske Forhold en ikke ringe Magt og Selvstændighed. Det blev derfor almindeligt, at Lavene søgte

Stadfæstelse hos Byernes Raad. Men ogsaa Landsfyrsterne begyndte at gribe ind i Lavenes Tilværelse. Vi har saaledes fra det 13de Aarhundrede flere Eksempler paa, at Fyrsterne viste sig højst fjendtlige mod Lavene og forbød dem.

Her som andetsteds blev naturligvis Lavenes inderste Tanke og Maal: Monopolet. Det blev den stadig tilbagevendende Grundsætning i Vedtægterne, at alle, der udøver Erhvervet, skal tilhøre Lavet. Af de 7 ældste Zunftbreve, der er bevarede, udtaler de 6 klart denne Grundsætning. I Lavenes bedste Tid virkede Monopolet imidlertid ingenlunde til Skade for den øvrige Befolknings Interesser. Der synes i de tyske Stæder i Middelalderen i det hele og store at have været et rimeligt Forhold mellem Befolkningstilvæksten og Arbejdsmængden; og Lavene behøvede derfor ikke kunstig at spærre for Tilgangen af ny Arbejdskraft. Derimod øvede Lavene netop gennem sin retslige Magtstilling en faglig og moralsk Justits, der hævdede Standens Anseelse og idethele har haft en væsenlig Lod i de tyske Stæders Blomstring. I den faglige Uddannelse lagde man megen Vægt paa Vandreaarene, die Wanderschaft, og disse fik stor kulturel Betydning, idet de tekniske Fremskridt herved gensidig forplantedes fra By til By. Frugten af disse Lavenes Bestræbelser var en almindelig økonomisk og aandelig Fremgang, der varede Middelalderen ud. Tysk Haandværk var anset viden om. Og i hele den ejendommelige middelalderlige Bykultur havde Lavenes Virksomhed sin store Andel.

Men allerede i det 16de Aarhundrede begyndte Nedgangen. Befolkningen i Byerne tog meget stærkt til, og der blev ikke Arbejde nok. Senere indtraadte der som Følge af de langvarige Religionskampe en almindelig Nedgang og Forvirring i det økonomiske Liv. Tredveaarskrigen knækkede mange Byers Selvstændighed, lagde Haandværk og Handel øde og nedbrød derved ogsaa Lavenes økonomiske Magtstilling. De eneste, der drog Fordel af Religionskrigene, var Landsfyrsterne. Overalt steg Enevælden frem. Det lykkedes efterhaanden Fyrstемagten ligesom i Frankrig ved Hjælp af de staaende, hvervede Hære at bringe alle Stænder i Afhængighed

af sig. Den tidligere Stat i Staten, Kirken, mistede al politisk Magt og blev Kronens Tjener. Den tidligere selvraadige Ridderadel blev Hofadel. Og det Selvstyre, som mangfoldige Byer i Middelalderen havde glædet sig ved, knækkedes. Byernes Raad fortrængtes mere og mere af Landsherrens Embedsmænd; og denne Udvikling var ikke mindst fremtrædende i den største af alle tyske Stater, Preussen. Saaledes bragtes da ogsaa Lavene i Afhængighed af Kronen.

Ligesom andetsteds kendte Lavene i Tyskland kun ét Middel mod den almindelige økonomiske Tilbagegang, nemlig at besværliggøre Optagelsen i Lavet. Dette naaede man paa mange vilkaarlige Maader. Man fastsatte for det første en utilbørlig lang Lære- og Vandretid. Mesterstykket har ligesom Vandretiden altid spillet en større Rolle i Tyskland end andetsteds og i den gode Tid uden Tvivl til Gavn for tysk Haandværk. Men nu, under Tilbagegangen udartede det og gjordes langt vanskeligere og bekosteligere, end nøgensomhelst faglig Interesse kunde kræve. Endelig sattes der naturligvis her som alle andre Steder urimelig høje Gebyrer for Indtrædelse i Lavet.

Den uundgaaelige Følge af disse Forhold var naturligvis, at Klassen af »Unzüftige« d. v. s. Haandværkere, der ikke havde Raad til at opfylde Lavsfordringerne, blev bestandig større og større. Idet nu disse Unzüftige søgte at ernære sig udenfor Lavenes Regler og Ret, nødtes de til at føre en underlig halvskjult Tilværelse. De behandledes idethele som en Pariakaste; og talrige Skældsord fra den Tid vidner om den Foragt, de var Genstand for (Bönhasen, Störrer, Stümper, Pfuscher). Ofte anstillede Lavene en formelig Jagt paa dem, hvorunder Voldshandlinger, ja Drab ikke var ualmindelige. Men dernæst anvendte Lavene en ejendommelig økonomisk Forfølgning, som var kendt under Navnet »Schelten und Auftreiben«. De »uærlige« Haandværkere d. v. s. alle, som paa en eller anden Maade havde forbrudt sig mod Lavenes Regler, erklæredes for »gescholten« og forfulgtes ved Stikbreve fra Sted til Sted; ingen turde da tage dem i sin Tjeneste eller arbejde sammen med dem.

En anden meget uheldig Side af Lavsoordningen var dens skarpe og vilkaarlige Adskillelse mellem Erhvervene, for det første Adskillelsen mellem Handel og Haandværk (Handelslav og Haandværkslav), indenfor Handlen igen mellem Handel i Stort og i Smaat, og indenfor Haandværket mellem de mange forskellige Fag. Jo mere Lavsvæsenet udartede, desto videre drev man Særdelingen mellem Haandværksfagene. Og hvert Fag vaagede skinsygt over, at de andre ikke greb ind paa dets Omraade. Men selv imellem de enkelte Handlende og Haandværkere (indenfor samme Fag) var Erhvervene nøje stykket ud og afgrænset. Ligesom man smaalig vaagede over, at det ene Fag ikke fik mere end det andet, saaledes vaagede man ogsaa over, at den ene Haandværker eller Handlende ikke fik mere end den anden. Derfor var det en meget almindelig Regel, at ingen maatte have mere end ét Udsalg eller Værksted i Byen. Disse Forbud, der stemmede godt med Lavstidens smaaborgerlige Forhold, blev i senere Tiders Erhvervsliv lige-saaavel som de skarpe Sondringer mellem Fagene en væsenlig Hindring for Stordrift.

Lavenes Misbrug rejste efterhaanden en meget stærk Bitterhed imod dem i den øvrige Befolkning. Landsfyrsterne begyndte at beskæftige sig med Sagen. Da Lavene jo imidlertid var Institutioner, der var fælles for alle Stater i Riget, og da en ensartet Regulering derfor var ønskelig, blev den Opfattelse mere og mere almindelig, at Kejseren og Riget burde gribe ind. Sagen blev da ogsaa gentagne Gange behandlet paa Rigsforsamlingerne; man indsamlede Materiale til Belysning af Misbrugene og udtalte sig bestemt imod dem (Reichsgutachten af 1672). Men virkelig effektive Forholdsregler blev der ikke taget.

De enkelte Fyrster søgte da paa egen Haand at regulere Lavsvæsenet. I Brandenburg ordnede den store Kurfyrste Lavsvæsenet ved sin Politiforordning af 3. Januar 1668. Paa en af Rigsforsamlingerne havde Brandenburg endog taget til Orde for helt at afskaffe Lavene, men det vandt ingen Tilslutning; og da Brandenburg nu paa egen Haand gav sig til at

reformere, gik det heller ikke saa radikalt til Værks. Lavene bevarede, men Lærlingevæsen, Vandretid og Mesterstykke blev reguleret gennem strenge Forskrifter; og Prisaftaler straffedes.

Endelig i det 18de Aarhundrede vedtoges der en Lavsforskrift for hele Riget, nemlig die Reichszunftordnung af 16. August 1731. Heller ikke denne tænkte imidlertid paa at opheve Lavene, men søgte kun at afskaffe Misbrugene. I dette Øjemed forbød den alle Lavssammenkomster uden Øvrighedens Samtykke. Alle af Haandværkere egenmægtig truffne Ordninger erklæredes for ubetinget ugyldige. Adgangen til Lavene lettedes. De unyttige og kostbare Mesterstykker afskaffedes; og der blev fastsat billigere Gebyrer.

Nogen praktisk Virkning fik denne Forordning imidlertid ligesaa lidt som Rigets tidligere Udtalelser mod Misbrugene. Tildels var vel Rigets Afmagt Skyld deri. Og Landsfyrsterne, der havde Magten, dadlede vel Misbrugene, men var dog stadig Lavene bevaagne. Intetsteds greb de til det mest effektive Middel mod Ondet, Lavenes Afskaffelse. Endelig opstod der heller ikke udenfor Lavserhvervene nogen ny stor industriel Udvikling, der kunde bryde Stilstanden¹⁾. Her som i Frankrig virkede det enevældige Monopolsystem og Statsmaskineriet idethele kun sløvende paa det private Initiativ. Borgerne vænnedes til at se hen til Kronen som alt Initiativs Kilde.

¹⁾ Naturligvis er Hjemmeindustrien et alment Fænomen, som vi ogsaa i ældre Tid møder ikke blot i England men mange Steder paa Fastlandet, saaledes i Tyskland, Frankrig, Østrig, Italien o. fl. a.; og den særlige Bevægelse, at Købmandselementet trængte ind og vandt Overhaand indenfor flere vigtige Haandværkslav, en Bevægelse, der var saa fremtrædende i The Livery Companies i London møder vi ligeledes visse Steder paa Fastlandet, saaledes i de seks Corps de Métiers i Paris, i Arti Maggiori i Florens, i de saakaldte Herrenzünfte i Basel o. a.; se navnlig Schmoller i Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung o. s. v. 14. Aarg. (1890) S. 1035 ff. og 15. Aarg. S. 1 ff., og Unwin tidligere anf. V. S. 31, 81, 87. Men i det hele og store var denne Udvikling kun ringe, sammenlignet med den mægtige Udbredelse, Hjemmesystemet fik i England i 17de og 18de Aarhundrede.

Og Landsfyrsterne søgte vel at skabe større industrielle Foretagender. Men Resultatet af de statsunderstøttede Virksomheder var her som i Frankrig i Reglen kun magert. Det var saaledes givet, at Stødet til en ny Bevægelse maatte komme udefra¹⁾.

I Slutningen af det 18de Aarhundrede begyndte imidlertid de friere Anskuelser om Erhvervslivet, der fra England bredte sig til Fastlandet, ogsaa at forplante sig til Tyskland. I Begyndelsen var de franske Tænkere Mellemmand. Men snart kom der ogsaa direkte Paavirkning fra England. I 1776 udkom der i Tyskland en Bog: »*Geschichte der Engländischen Handelschaft in den alten, mittleren und neueren Zeiten bis auf das laufende Jahr*«, af Fr. Wilh. Taube. Og i et andet større Værk gav samme Forfatter en indgaaende, paa Selvsyn grundet Skildring af den engelske Industri og Handel paa det Udviklingstrin, de paa hans Tid havde naaet²⁾. Taube havde opholdt

¹⁾ Af den tyske Litteratur vedrørende Lavene og deres retslige Udvikling maa navnlig fremhæves W. E. Wilda: *Das Gildenwesen im Mittelalter*, Halle 1831; O. Gierke: *Das deutsche Genossenschaftsrecht*, Berlin 1868; G. L. v. Maurer: *Geschichte der Städteverfassung in Deutschland*, 2 Bd., Erlangen 1869 og 1870; Karl Hegel: *Städte und Gilden der Germanischen Völker im Mittelalter*, Leipzig 1891, 2 Bd. — Blandt Landsfyrsterne, der søgte at opmuntre til industrielle Foretagender, maa Frederik den Store sikkert anses for den mest virksomme. Ligesom Colbert! besad han en særlig praktisk Evne til at sætte saadanne Virksomheder i Gang; og han opnaaede, navnlig i Silkeindustrien, ikke ubetydelige Resultater. Men medens han vel ved sin almindelige industrielle Politik (navnlig Beskyttelsen overfor Udlandet) nok kan siges at have givet tysk Industri en Støtte, der havde Virkning ud over hans Død, gik derimod de særlige industrielle Virksomheder, der direkte skyldtes hans Initiativ, efter hans Død væsenlig samme Skæbne i Møde som den, der ramte de Colbert'ske. Saaledes sank den Silkeindustri, han skabte i Berlin og Kurmarken, hurtig i Forfald, saasnart hans stærke og virksomme Aand var borte, og den forsvandt tilsidst fuldstændig; se Hintze: *Die Preussische Seidenindustrie im 18. Jahrhundert und ihre Begründung durch Friedrich den Grossen* (Acta Borussica). Berlin, 1892, 3. Bd., navnlig S. 262 ff., 313—340.

²⁾ *Abschilderung der Engländischen Manufacturen, Handlung, Schiffahrt*

sig en lang Tid i England og var herved bleven slaaet af den overraskende Udvikling paa Industriens og Handelens Omraade, dette Land havde naaet, sammenlignet med de andre europæiske Lande. Som tysk Patriot satte han sig nu det Maal at give sine Landsmænd en nøjagtig og grundig Skildring af det engelske Industri- og Handelsliv for derigennem at vække dem til at følge det engelske Folks Eksempel. Hele hans Værk er en indtrængende Fremhævelse af, at Grundene til Englands Rigdom og Magt er det engelske Folks store tekniske Opfindsomhed og Flid i Forbindelse med den udstrakte Frihed i Handel og Industri, hvorunder det lever. Han fremhæver, hvorledes i England enhver, være sig Englænder eller Fremmed, er berettiget til frit at handle med hvilke Varer, han vil, og baade i Stort og Smaat, uden at det dertil er nødvendigt at erhverve Borgerskab eller høre til et Lav, og uden at nogen idetheletaget vil spørge ham om, hvem han er, hvorfra han kommer, og hvilken Nationalitet eller Religion han hører til. Og han tilføjer, at denne udstrakte Handelsfrihed heller ikke er indskrænket ved nogen Art af Monopoler, idet disse allerede blev afskaffet paa Elizabeths Tid. Ligesaa lidt er der kunstige Skranker for Haandværk og Industri. Enhver, der har udstaaet sin Lærlingetid, kan i England nedsætte sig som Mester. Der kræves slet ingen Svendeaar eller Vandreaar, ej heller kostbare Lavsgebyrer »lauter Misbräuche, die nur den Zünften und Handwerkern in Deutschland vorbehalten sind«. Han tager kraftig til Orde for Lavenes fuldstændige Afskaffelse og omtaler som Eksempel til Efterfølgelse Turgot's Forordning, der da nylig var udkommen. Efter hans Mening er Lavene intet andet end »eine Erfindung des Brotneides und Eigennutzes, eine Misgeburt der dunklen Zeiten.« Den nye Industri i England behandler han endvidere meget udførlig, omtaler de mange nye ejendommelige Maskiner, som er opfundet i dette Land

und Colonien nach ihrer jetzigen Einrichtung und Beschaffenheit (2 Udg. I Del 1777, II Del 1778; første kortfattede Udg. 1774).

og som endnu ikke kendes andetsteds; og han fremhæver, at i England anlægges Fabrikkerne overalt af private Folk, for privat Kapital. Hverken Hof, Ministre eller Parlament tager nogen Del heri¹⁾).

Det værdifulde i Taubes Værk var hans egne friske Iagttagelser af engelsk Erhvervsliv. De maa i mangt og meget have virket paa Datidens Tyskland som Bud fra en anden Verden. Selvstændige videnskabelige Anskuelser udviklede han vel ikke. Han fulgte klart den engelske liberale Skole. Han viser sig idethele stærkt paavirket af Forfattere som Child, Tucker og Hume. Men han var en praktisk Mellemmand mellem denne Skole og Tyskland.

Omtrent samtidig med at Taubes Abschilderung udgaves i 2. Oplag, kom der imidlertid en langt betydeligere Paavirkning fra England. I 1776 og 1778 blev nemlig Adam Smiths Hovedværk oversat paa Tysk. I de første Aar vandt det vel ikke den rette Forstaaelse. Dertil var Tænkningen paa dette Omraade i Tyskland endnu for umoden og uudviklet. Men fra Begyndelsen af det 19de Aarhundrede bliver dette Værks Indflydelse stadig stærkere; og her som andetsteds blev det grundlæggende for den ny Tids Opfattelse af det økonomiske Liv²⁾).

Gennem de her skildrede Paavirkninger blev Spørgsmaalet om Erhvervsfrihed kontra Lavsvæsen efterhaanden sat under almindelig Debat. Men først i det 19de Aarhundrede gik man til Handling. De første Sejre vandt Erhvervsfriheden naturligvis i de vestlige, under fransk Overhøjhed staaende Stater, saaledes i Westfalen ved Love af 1808 og 1810. Derefter fulgte Preussen. Men her gennemførtes Friheden dog ikke fuldstændig. Man ophævede ganske vist Lavstvangen ved Love af 2. November 1810 og 7. September 1811; men samtidig bestemte man, at et Erhvervs Udøvelse fremtidig skulde være

¹⁾ Se idethele Abschilderung der Engländischen Manufacturen, Handlung o. s. v. 2. Udg. særlig: I Del S. 1 ff., 11, 104—217, II Del S. 5—17, 69 ff., 270 ff.

²⁾ Se om Adam Smith's stigende Indflydelse i Tyskland paa denne Tid H. Westergaard: Den ældre Nationaløkonomis Opfattelse af det sociale Spørgsmaal. København. 1896. S. 61, 86 ff.

afhængig af et Næringsbevis, hvis Opnaaelse var betinget dels af en vis Skat og dels af Attest fra Politiet for ordenlig Livsvandel. I de andre tyske Stater nøjedes man derimod foreløbig med at rense Lavenes for de værste Misbrug. Først i 60'erne faldt den gamle Næringsordning i mange af Staterne; og da det nordtyske Forbund var stiftet, indførtes Erhvervsfriheden i alle dets Lande ved Fællesloven, Gew. O. af 21. Juni 1869. Denne Lov blev efter det nye tyske Riges Grundlæggelse i 1871 snart udvidet til hele Riget.

Gew. O. § 1 fastslaaer Erhvervsfrihedens Grundsætning i Almindelighed. § 4 ophæver Lavenes Ret til at udelukke andre fra Erhvervene, ophæver m. a. O. Lavenes som Lav; jfr. herved ogsaa § 10. Og § 2 afskaffer den tidligere, i Sammenhæng med Lavsinteresserne staaende Adskillelse mellem By og Land i Henseende til Erhvervsdriftens Udøvelse.

En af de uheldigste Sider af Lavsordningen var, som tidligere omtalt, den skarpe og vilkaarlige Adskillelse mellem Erhvervene, der udartede i en stedse videre og videre dreven Særdeling af Fagene og medførte en Mængde urimelige og smaalige Næringsforbud, saaledes navnlig Forbudene mod at forene Haandværk og Handel, mod at drive Handel i Stort sammen med Handel i Smaat og mod at forene det ene Haandværk med det andet. Og ligesaa urimelig var den personlige Udstykning af Erhvervene, der resulterede i Forbudene mod at have mere end én Forretning eller ét Værksted i Byen.

I de andre Hovedlande, England, Amerika og Frankrig var alle disse smaalige Sondringer og Forbud jo forlængst afskaffet; de faldt bort sammen med Lavenes. Og saaledes gik det ogsaa i Tyskland. Her blev de altsaa først endelig afskaffet ved Gew. O. 1869. Dennes § 3 bestemmer nemlig: »*Der gleichzeitige Betrieb verschiedener Gewerbe sowie desselben Gewerbes in mehreren Betriebs- oder Verkaufsstätten ist gestattet*«.

Medens Gew. O. saaledes har ophævet Lavsmonopolet og Lavsordningen idethele, har den derimod ikke forment Lavenes, om de ønskede det, at fortsætte deres Tilværelse som rent frivillige, private Foreninger. Dette forsøgte de ogsaa; men da

de først var berøvede deres Privilegier, sank de hurtig i Forfald. Heri saa de smaa Haandværksmestre en Fare for Standen, og da deres Erhverv samtidig mere og mere svækkedes i Kampen med den opvoksende Industri, begyndte de Riget over en Bevægelse til Fordel for Lavenes Genoprettelse og androg Lovgivningsmagten om at tage sig af Sagen. Regering og Rigsdag stillede sig ogsaa velvillig overfor Haandværkets Interesser, men vilde dog ikke gaa med til atter indføre Lavsordningen. Derimod har man paa forskellig Maade søgt at opmuntre til Dannelsen af almindelige Mesterforeninger, Innungen, og styrke disse som Organer for Mestrenes Interesser. Dette er for det første sket ved das Innungsgesetz af 18. Juli 1881¹⁾, der gav disse Foreninger en nøje reguleret og fordelagtig retslig Stilling (Retsevne, Gew. O. §§ 86 og 92 b). Og dernæst har man ved den saakaldte Handwerkerschutzgesetz af 26. Juli 1897 tilladt Oprettelsen af tvungne Mesterforeninger (Zwangsinnungen), saafremt Flertallet af Haandværksmestre i Distriktet stemmer derfor; nuværende Gew. O. §§ 100 og 100 a—q. Men for det første er disse Foreningers Omraade meget stærkt begrænset, nemlig til Haandværket i snever Forstand; alle de, der driver Erhvervet fabrikmæssig, staar udenfor; Gew. O. § 100 f. Og dernæst har disse Foreninger ingen retslig Magt over deres Medlemmers Erhvervsvirksomhed; ti det er udtrykkelig forbudt dem at indskrænke deres Medlemmers Frihed til at bestemme Prisen paa deres Varer og Ydelser eller til at erhverve Kunder; Gew. O. § 100 q²⁾.

¹⁾ Denne Lov ændrede navnlig Gew. O. §§ 97—104. I Gew. O. i dens nuværende Affattelse findes de almindelige Bestemmelser om Innungerne i §§ 81—99, jfr. Loven af 26. Juli 1897.

²⁾ De tvungne Mesterforeninger har forøvrigt ikke haft Held med sig. I de første Aar efter Loven af 1897 stiftedes der vel en Del af dem. Men efter 1900 er Antallet af nyoprettede tvungne Foreninger bestandig taget af. Flertallet af de tyske Haandværksmestre har holdt sig udenfor. I 1907, altsaa selv efter Lovens 10 Aars Virke, tilhører det langt overvejende Antal af tyske Mestre bestandig de helt frie Foreninger; se Statistik over Innungen i Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 3. Udgave 1910, 5te Bd. S. 651 ff. Ogsaa Østrig har

III. I det hele og store formede Udviklingen i Staterne paa Fastlandet sig paa samme Maade som i Frankrig og Tyskland. Der er selvfølgelig stedlige og folkelige Ejendommeligheder. Men i Hovedtrækkene var Udviklingens Linjer de samme. Enevælden blev jo idethele den herskende Regeringsform paa Fastlandet. Og alt bragtes efterhaanden i Afhængighed af den, saaledes ogsaa Erhvervslivet. Det var af Landsfyrstens Vilje Lavenes Monopoler til syvende og sidst kom til at afhænge. Og da Enevælden idethele i Lavsordningen fandt et System, gennem hvilket det kunde kontrollere Erhvervene, fik denne Ordning overalt i Staterne Lov at bestaa, hvilke Ulemper den end medførte. Det er derfor først i det 18de Aarhundrede, da de nye Strømninger for politisk og økonomisk Frihed fra England forplanter sig til Fastlandet, at der her overalt ligesom i Frankrig og Tyskland begynder en Bevægelse mod Lavsvæsenet saavel som mod Enevælden. Og navnlig blev de franske Tænkere som omtalt vigtige Agitatorer for denne Frihed overfor den tænkende Del af det øvrige Europa. Overalt, i Tyskland og Østrig saavel som i Norden begyndte man at sætte den bestaaende Samfundsorden under Debat.

Den første Handlingens Sejr paa Fastlandet for de engelske Ideer var jo, som vi saa, den franske Revolution. Med et Slag indførte denne Forfatningsfrihed og Erhvervsfrihed. Og hurtigt bredte denne Bevægelse sig til de tilgrænsende Lande. I Belgien og Schweiz proklameredes Erhvervsfriheden ligeledes med Revolutionen. Schweiz beherskedes før dennes Udbrud af et lille, snevert begrænset Oligarki, der styrede lige saa despotisk som nogen enevældig Fyrste. Dettes Magt blev nu brudt; men alligevel gennemførtes den proklamerede Erhvervsfrihed ingenlunde demokratisk; og der vedblev at bestaa Lav og Lavstvang i adskillige Kantoner til langt ind i det 19de Aarhundrede.

Lidt efter fulgte Holland og Spanien Frankrigs Eksempel. I Holland blev Lavene i det væsentlige ophævet i 1798;

indført tvungne Mesterforeninger, nemlig ved østrigsk Gew. O. af 15. Marts 1883, jfr. Loven af 23. Februar 1897.

men fuldstændig gennemførtes Næringsfriheden først i 1819. I Spanien skete dette i 1813.

De første Stater i Tyskland, der indførte Næringsfriheden, var jo, som omtalt, de vestlige, under fransk Overhøjhed staaende. Derefter fulgte Preussen (1811), omend med Forbehold.

I Norden trængte Erhvervsfrihedens Grundsætning betegnende nok først igennem i det Land, der først fik en virkelig fri Forfatning, nemlig i Norge, ved Loven af 15. Juli 1839 og Forordningen af 19. Aug. 1845; men fuldstændig gennemførtes Grundsætningen dog først ved Lovene af 14. April 1866 og 25. April 1874. I Sverrig ophævedes Lavene ved Forordningen af 22. Dec. 1846; dog indførtes fuldstændig Erhvervsfrihed først ved Forordningen af 18. Juni 1864. I Danmark bevarede Lavene derimod en Tid endnu.

Da Februarrevolutionen forplantedes til det øvrige Europa, tog Bevægelsen for politisk og økonomisk Frihed atter Fart. Baade i Italien, Østrig, Tyskland og Danmark faldt Enevælden jo. Og endskønt Reaktionen i de tre førstnævnte Lande snart igen vandt Sejr, blev denne Sejr dog kun kort; i Længden kunde disse Bevægelser ikke holdes nede. I Danmark proklameredes Erhvervsfriheden jo med Forfatningen af 5. Juni 1849; men den gennemførtes først ved Loven af 29. Dec. 1857. I Østrig sejrede den ved Loven af 20. Dec. 1859. I Italien blev Lavene først afgjort undertrykt i hele Riget i 1864, altsaa først efterat Landets Enhed og Selvstyre var grundlagt. Ogsaa i Tyskland sejrede den økonomiske Frihed jo sammen med den politiske. Begge havde de gjort stadig Fremskridt før 1871. Men først efter den nye Rigsforfatning trængte de jo afgørende igennem i hele Riget. I Schweiz var Lavstvangen efterhaanden bleven ophævet i de allerfleste Kantoner allerede før 1848; i den nye frie Forfatning af 1848 betonedes Erhvervsfriheden yderligere; men fuldstændig sejrede den dog først ved Bundesverfassung af 1874.

2. Afsnit.

De nye Erhvervsorganisationers Dannelse og deres Kamp for retslig Anerkendelse.

Da Lavsvæsenet og hele den øvrige middelalderlige Næringsordning var afskaffet, burde man egentlig have stillet sig det Spørgsmaal: hvilken ny Retsordning skal her træde i Stedet. Det gjorde man imidlertid ikke. I Tilslutning til den omtalte nye socialøkonomiske Lære mente man almindelig, at Erhvervslivet for Fremtiden overhovedet ikke behøvede nogen Retsforfatning. Det kunde helt overlades til sig selv. Paa dette Omraade skulde der altsaa herske en Slags Naturtilstand, hvor Kræfterne fik Lov til at tumle sig fuldstændig frit. Af den frie økonomiske Kappelstrid mellem Individerne ventede man sig alt. Den alene skulde føre Menneskene fremad mod et større og rigere Erhvervsliv.

Frihed er et vanskeligt Ord; ti det forleder næsten altid Mennesker til f o r a l m e n e Slutninger og Domme. Erhvervsfriheden kom saaledes ikke blot til at betyde Frihed for Lavsvæsenet, Frihed for det enevældige Monopolssystem og for den gamle Næringsordning idetheletaget; men denne Frihed voksede op til at blive en for alle Tider evig og almen gyldig Sandhed, som ingen Undtagelser taalte. Endskønt det Erfaringsgrundlag, man havde at bygge paa, egentlig kun beviste, at d e m i d d e l a l d e r l i g e R e t s r e g l e r var uforenelige med det nye Erhvervsliv, saa generaliserede man ikke destomindre dristig og hævdede, at a l l e Retsregler overhovedet i Fremtiden var

unødvendige paa dette Omraade. Statsmagtens Opgave indskrænkedes væsenlig til at værne Individene mod ydre og indre Fjenders Angreb paa Liv og Ejendom. Fra Erhvervslivet kunde Retsordenen derimod rolig trække sig tilbage¹⁾. Tidens Slagord blev som bekendt: *Laissez faire, laissez passer*. Hos Adam Smith og idethele hos de ældre Økonomer af samme Skole havde denne Lære dog nu ikke tilnærmelsesvis den dogmatiske og absolute Form, som den fik hos mange af hans Efterfølgere og Tilhængere. Hos disse blev Generaliseringen dristigere. Og hvad man manglede i Erfaringer, søgte man at erstatte ved Teorier. Man nøjedes ikke længer med at paavise, at det var skadeligt, at Statsmagten greb regulerende ind i det økonomiske Liv; men man hævdede stærkere og stærkere, at alle Forsøg paa en saadan Regulering desuden i sidste Instans var ganske ørkesløse. Erhvervslivet lod sig i Virkeligheden ikke binde af retslige Indskrænkninger. Dets Udvikling foregik efter økonomiske, »naturlige« Love, der ikke lod sig ændre ved Statens eller anden menneskelig Indgriben. Da saaledes Arbejdslønnens saavel som Vareprisernes Størrelse bestemtes efter uforanderlige Naturforhold, var det følgelig ikke alene ørkesløst, om Staten ved Lovgivning forsøgte at fastsætte disse Størrelser; men lige saa haabløst var det, om Arbejderne eller de næringsdrivende selv ved frivillig Sammenslutning vilde søge at sætte »kunstige« Grænser for Arbejdslønnens eller Prisernes Nedgang²⁾. Disse Teorier betød altsaa i Virkeligheden, at In-

¹⁾ Jfr. Adam Smith: *Wealth of Nations*, 4. Bog, 9. Kap. in fine.

²⁾ For Arbejdslønnens Vedkommende maa her den bekendte Wage Fund Theory særlig erindres. Efter denne Teori fandtes der jo i Erhvervslivet en vis Kapital, et vist Fond særlig til Arbejdslønnens Udredelse; og dette Fond havde en konstant, forud given Størrelse. Den eneste Maade, hvorpaa Arbejdslønnen kunde stige, var den, at Arbejdernes Antal formindskedes. Og det maatte følgelig efter denne Teori anses for ganske haabløst, hvis Arbejderne forsøgte ved Sammenslutning og Strejke at fremkalde en Stigning af Arbejdslønnen. Spiren til denne Teori kan siges at ligge allerede hos Adam Smith (se *Wealth of Nations* 1stre Bog Kap. 8). Men det var som bekendt først hos Efterfølgerne (Malthus, Senior, Mill o. fl. a.), Teorien fik sin egenlige, dogmatiske Udformning.

dividerne for Fremtiden skulde staa fuldstændig isolerede i Erhvervskampen. Ingen Organisation, ingen Ret skulde sætte nogensomhelst Skranker for den Krig af alle mod alle, som det fuldstændig frie Erhvervsliv indførte.

Den faktiske Udvikling, der er foregaaet i Nutidens Erhvervsliv siden Lavenes Opløsning og Erhvervsfrihedens Indførelse, har imidlertid formet sig helt anderledes end de økonomiske Teorier havde tænkt sig. Troen paa den frie Konkurrences ubetingede Velsignelse er efterhaanden bleven brudt. Efter Lavenes Fald har der lidt efter lidt rejst sig nye Erhvervsorganisationer, der tilsidst har vokset sig større og mægtigere, end Lavene nogensinde havde drømt om, selv i deres bedste Tid. Disse Organisationer betyder i stigende Grad, at den isolerede Erhvervskamp er opgivet. De har lige fra deres Fødsel, paa Trods af de økonomiske Teorier, altid søgt at fastsætte Arbejdsløn og Varepriser; og idetheletaget er gennem disse Organisationer et helt nyt System af Regler for Erhvervenes Uøvelse ved at blive til. Der gælder imidlertid om Nutidens Erhvervsorganisationer den samme Sandhed, som gjaldt om Fortidens: de bærer i sig Spiren baade til godt og ondt. Om det endelige Udfald skal blive det ene eller andet, beror, som vi skal vise, i højeste Grad paa, hvilken Stilling Retsordenen vil indtage overfor dem.

Der gik ikke lang Tid hen efter Lavenes Opløsning, før de nye Erhvervsorganisationer begyndte at dannes. Den frie Naturtilstand i Erhvervslivet, som man havde drømt om og som var en forstaaelig Reaktion mod de tidligere Tiders Overregulering af alle Erhvervsforhold, viste sig at høre hjemme i Idealismens og ikke i det virkelige Livs Verden, lige saa vel som de andre Naturtilstande, Tiden sværmede for. Erfaringen viste selvfølgelig snart, at den frie Konkurrence først og fremmest betød den hensynsløse Konkurrence. De, der først og i den største Udstrækning fik dette at føle, var Arbejderne. De Arbejdermasser, som Stordriften kaldte frem, førtes nødvendigvis i Kampen for Tilværelsen ind paa en konstant Underbydning, der tilsidst ikke levnede dem tilstrækkeligt til Livets Ophold. Og endnu

slettere blev Tilstanden, da den nye Fabriksindustri Ledere i stor Udstrækning begyndte at anvende Kvinders og Børns Arbejde. Herved trykkedes Arbejdslønnen yderligere ned; og Arbejdsløsheden blev større og større. Som saa ofte maatte altsaa ogsaa her menneskeligt Fremskridt vindes paa Bekostning af menneskeligt Velfærd. Nøden fulgte overalt Storindustrien som dens Skygge.

Under disse Forhold greb Arbejderne da uvilkaarlig til Menneskeheds ældgamle, men dog evig unge Middel til dens Rejsning mod højere Livsvilkaar: Sammenslutningen. Dette skete først i England, nemlig i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. Paa denne Tid — altsaa samtidig med at de midtalderslige Erhvervsorganisationer, Lavene døde ud, — begyndte Fagforeningerne at blive til. Og i Løbet af det 19de Aarhundrede fulgte efterhaanden Arbejderne i de andre Lande de engelske Arbejders Eksempel. Overalt har Fagforeningsbevægelsen vokset sig stærkere og stærkere Dag for Dag. Og dette betyder, som bekendt, at Arbejdslønnen og Arbejdsbetingelserne nu idethele mere og mere fastsættes, ikke efter en blind Erhvervskampe Tilfældigheder, men efter en planmæssig, organisatorisk Optræden.

Men jo større Magt Fagforeningerne vandt over Arbejdsmarkedet, des mere maatte det naturligvis blive nødvendigt, at ogsaa den anden Part, der havde Interesse i Fastsættelsen af Arbejdsbetingelserne, Arbejdsgiverne organiserede sig. Hvornaar denne Organisationsbevægelse begyndte, er det vanskeligere bestemt at angive, da Arbejdsgiverne paa Grund af deres relative Faatallighed havde langt lettere ved at holde deres Sammenslutninger og Overenskomster hemmelige end Arbejderne. Men sandsynligvis begyndte denne Organisation samtidig med eller kort efter Fagforeningernes Opstaaen. I England var der talrige Sammenslutninger mellem Arbejdsgiverne allerede i det 18de Aarhundrede. Og senere har disse Organisationer efterhaanden overalt i Landene faaet en lignende Vækst som Fagforeningerne.

Arbejdsgiverne har jo imidlertid ogsaa maattet organisere

sig til en anden Side, og det baade i Arbejdernes og deres egen Interesse, nemlig overfor *F o r b r u g e r n e*. Under det nye Erhvervsliv blev Konkurrencen paa Varemarkedet tilsidst lige saa hensynsløs som paa Arbejdsmarkedet. Den nye Industris Ledere, være sig Storkøbmænd eller Fabrikanter, kappedes om at underbyde hinanden. Varepriserne gik urimeligt langt ned; Overproduktion blev et almindeligt Onde, og de lave Varepriser havde selvfølgelig deres store Lod i hele Tidens utilbørlig lave Arbejdsløn. Sammenslutning maatte da tilsidst ogsaa her blive en Nødvendighed. Ikke alene den konstante Underbydning og Overproduktion, men ogsaa den Regulering af Arbejdslønnen, som i stigende Grad iværksattes af Organisationerne paa Arbejdsmarkedet, maatte nødvendigvis efterhaanden føre en tilsvarende organisatorisk Regulering af Varepriserne med sig.

Sammenslutninger af denne Art møder vi ligeledes meget tidlig i England. De Købmænd og Industridrivende, der brød deres Vej udenfor Lavsvæsenets Rammer, fik snart ikke blot Fordelene men ogsaa Ulemperne ved det helt ubundne Erhvervsliv at føle. Allerede i det 17de Aarhundrede møder vi i Retspraksis sikre Vidnesbyrd om Sammenslutninger mellem Handlende og Industridrivende med det Formaal at hæve Varepriserne og regulere Produktionen. I den følgende Tid hører vi vel ikke meget til disse Sammenslutninger; men dette hænger sikkert sammen med, at de blev forfulgt som ulovlige og derfor maatte holdes strengt hemmelige. Og senere, i Slutningen af det 18de og en stor Del af det 19de Aarhundrede var Fabriksindustriens Opstaaen og første overstrømmende Udvikling sikkert ikke gunstig for nogen større Trustdannelse. Under den industrielle Revolution rørte de individuelle Kræfter sig ganske naturlig frodig og hensynsløs. Den enkelte var saa stærkt optaget af at gribe til sig af den rige Verden, som den nye Storindustri aabnede for ham; og det Marked, som de billige Fabrikvarer erobrede sig, syntes foreløbig saa ubegrænset, saa uendelig til at give Plads for stadig nye Kræfter, at Tanken om Regulering og Begrænsning af Produktion og Udbytte gen-

nem faste Organisationer ikke havde nogen naturlig Jordbund. Det er derfor først i den sidste Del af det 19de Aarhundrede, hvor Storindustrien ikke alene har gennemtrængt hele England men ogsaa i de andre Lande for Alvor har holdt sit Indtog, hvor den idethele saa at sige har begyndt at skimte Grænserne for sit Rige, og hvor Kampen indenfor dette derfor er bleven mere og mere intens, at Organisationstanken igen begynder at melde sig, stærkere og stærkere, og vor Tids store Trustdannelse begynder.

Allerede i 50erne møder vi igen gennem engelsk Retspraksis sikre Vidnesbyrd om Sammenslutninger mellem Industridrivende med det Formaal at regulere Erhvervet indbyrdes. Men det er dog først i 80erne, 90erne og vort Aarhundrede, at det store Opsving i den engelske Trustbevægelse finder Sted. Det er ogsaa først i disse Aar de mægtige amerikanske Truster bliver til. Og samtidig gaar Bevægelsen sin Sejrsgang i Tyskland og de andre Industristater paa Fastlandet.

I almindelig daglig Sprogbrug anvender man som bekendt Ordet »Truster« eller »Ringe« om hele den her omhandlede Art Erhvervsorganisationer. Og der er i og for sig heller intet i Vejen for at fastholde disse Udtryk som omfattende Fællesbetegnelse. En saadan er alligevel for Kortheds Skyld nødvendig. Men man maa da samtidig erindre, at der under dette Fællesudtryk skjuler sig meget forskellige Organisationsformer. Her findes alle Grader, lige fra de løseste til de mest faste og centraliserede Sammenslutninger. Ofte sondrer man mellem Karteller paa den ene og Truster i snevrere Forstand paa den anden Side. Ved Karteller forstaar man sædvanlig Sammenslutninger eller Foreninger mellem Industridrivende med det Formaal at skabe fælles Regler for Erhvervets Udøvelse, navnlig dog for Overholdelse af visse Mindstepriser og Produktionsgrænser¹⁾. Bortset fra disse

¹⁾ Karteller maa vel adskilles fra de saakaldte »corners«. Disse er overhovedet ikke varige Erhvervsorganisationer, men rent forbigaaende Sammenslutninger i Spekulationsøjemed, bestaaende af en mindre Kres Forretningsmænd, der paa en given Tid søger at gøre sig til

Regler beholder de enkelte Medlemmer iøvrigt deres Selvstændighed. De enkelte industrielle Bedrifter drives stadig særskilt. Ved Truster i snevrere Forstand finder der derimod en egenlig Sammensmeltning (under Aktieselskabs Former) Sted, idet de tidligere selvstændig drevne Firmaer eller Selskaber for Fremtiden opgaar i eller kontrolleres af et større, alt omfattende Selskab. Men ligesom der indenfor disse to Grupper, som vi senere skal se, igen findes meget forskellige Organisationsformer, er Overgangen mellem dem alle idethele jævn. Der findes saaledes blandt dem, der kaldes Karteller, visse Organisationer, hvor der delvis er foregaaet en Sammensmeltning, delvis ikke (Syndikaterne). Og mellem dem, der kaldes Truster i snevrere Forstand, kan Sammensmeltningen ogsaa være gennemført i større eller mindre Grad. —

Hvorledes har Retsordenen nu i de forskellige Lande stillet sig til de nye Erhvervsorganisationer, til Fagforeningerne og Arbejdsgiverforeningerne og til Trusterne?

Skønt vi naturligvis ofte møder Forskelligheder mellem de enkelte Landes Ret paa dette som paa andre Omraader, kan der dog, som jeg i det følgende skal søge at godtgøre, paavises visse Hovedstrømninger i Retsudviklingen, der efterhaanden gør sig gældende overalt.

I lange Tider stillede Retsordenen sig afgjort fjendtlig overfor de nye Erhvervsorganisationer. Engelsk Ret gik som sædvanlig paa dette Omraade i Spidsen og gav Kursen. Middelalderlig Regeringsopfattelse og moderne økonomiske Teorier førte, saa mærkelig det end lyder, her i samme Retning og forenede sig om at lægge de nye Organisationer alle Hindringer i Vejen. Men forøvrigt var denne Fjendtlighed jo meget naturlig for enhver Retsorden, der havde afskaffet Lavsvæsenet. Med Lavenes Afskaffelse blev Erhvervsfriheden jo overalt den ledende Retsgrundsætning. Udfra den maatte da alle Fænomener i Erhvervslivet bedømmes. Men de nye Sammenslut-

Herre over en bestemt Vares Marked for derved at skrue Priserne i Vejret.

ninger, Arbejdernes saa vel som Kapitalisternes, var jo i den mest afgjorte Strid med denne Grundsætning. Som Fortidens Lav var de Sammensværgelser mod den frie Konkurrence. Og alle Lavenes Synder var endnu i frisk Minde. Vi ser derfor Retsordenen overalt i Industrilandene med en sand Naturlovs Regelmæssighed gribe ind og stemple de nye Erhvervsorganisationer som ulovlige.

Denne Forfølgning ramte ubetinget Arbejdernes Organisationer haardest. Ganske bortset fra Partiskhed i Retsfølgningen, kunde Arbejderne selvfølgelig paa Grund af deres Mængde ikke holde deres »Sammensværgelser« mod Erhvervsfriheden nær saa let hemmelige som Arbejdsgiverne. Det blev derfor Arbejderne, der i første Række kom til at kæmpe den haarde og møjsommelige Kamp for at opnaa Samfundets Anerkendelse af de nye Organisationer. Og det blev her den engelske Arbejderstand, der gav Eksemplet og viste Vejen, som Arbejderne i alle de andre Lande senere efter den har fulgt.

1. Kap.

England.

Det, der karakteriserer den moderne Arbejderbevægelse mere end noget andet, er **Fagforeningerne**. En Fagforening kan bestemmes som en **varig bestaaende** Sammenslutning mellem Arbejdere, der har til Formaal at virke for højere Løn og idethele bedre Arbejdsvilkaar. Naar en Fagforeningsbevægelse opstaar i et Land, er det et sikkert Tegn paa, at Udviklingen i dette Lands Erhvervsliv har naaet Storiindustriens første Stadium, hvor Arbejdets Ledere ikke længer som i Lavstiden er en forholdsvis talrig Stand, som enhver Arbejder har Adgang til at blive Medlem af, men er blevet en lille faatallig Kapitalistklasse, i hvis Tjeneste staar hidtil ukendt store Masser af Arbejdere, der som Regel ingensomhelst Udsigt har til at arbejde sig op. Det er for at modarbejde de uheldige Følger af denne Tilstand, at Organisationen vokser op.

Dette Stadium af Udviklingen naas i England, som ovenfor vist, allerede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. Heraf vil det ses, at det ikke i og for sig er Fabriksindustrien, der er Aarsagen til den nye sociale Deling. Den populære Forestilling, at det er den moderne Maskinteknik og Fabriksindustrien, der er Aarsag til Lavenes Fald og de store Klasse modsætningers Opstaaen, er ganske misvisende. I Virkeligheden var, som vi viste i forrige Afsnit, Lavenes Magt knækket og den kapitalistiske Udvikling begyndt længe før den moderne Fabriksindustriens Opstaaen. Allerede i Hjemmesystemets Tid var, som vi saa, den sociale Kløft mellem de rige Storkøbmænd og den talrige Klasse af Smaahaandværkere, som arbejdede for bestemt Løn i deres Tjeneste, af samme Art, om-

end ikke af samme Grad, som mellem senere Tidens Arbejdere og Arbejdsgivere. Istedetfor Udsigten til at arbejde sig op var allerede her traadt som eneste Interesse: Kravet om højere Løn. Vi træffer da ogsaa store, vidtforgrenede og varige Sammenslutninger mellem disse Haandværkere allerede i det 18de Aarhundredes Begyndelse¹⁾).

Men naturligvis tager Fagforeningsbevægelsen særlig Fart, da Fabriksindustrien senere i Aarhundredet udvikler sig. Arbejdernes Antal blev nu mangedoblet indenfor alle Industriegrene. Til de nye opvoksende Fabriksbyer gik der en stadig Strøm af ny Arbejdskraft; og den stærke Konkurrence, der derved opstod, bevirkede en aldeles urimelig Nedgang i Arbejdslønnen: der var Fag, hvor Arbejdslønnen sank ned til omtrent $\frac{1}{3}$ af, hvad den havde været 10 Aar i Forvejen. I den Kamp, som Arbejderne nu naatte begynde for at opnaa menneskeligere Livsvilkaar, var den stadige, faste Sammenslutning deres eneste Redning.

Arbejderne var nemlig under denne Kamp i Virkeligheden fuldstændig henviste til sig selv. De var ikke som i Lavenes Tid forbundet med Arbejdsgiverne ved nogensomhelst fælles Næringsordning, der blot til en vis Grad kunde beskytte deres Interesser. Og af Parlamentet og Myndighederne kunde Arbejderne til syvende og sidst ingen Hjælp vente. Det varede imidlertid længe, inden dette gik op for dem.

Der bestod jo, som i forrige Afsnit nævnt, endnu i det 18de Aarhundrede adskillige af de middelalderlige Love — enten for enkelte Fag eller som Elizabeths Lov for alle Fag — der fastsatte en bestemt Læretid, en bestemt Arbejdsløn, en vis

¹⁾ Se Webb S. 25 ff. Derimod har man før Aar 1700 hidtil ikke fundet sikre Eksempler paa varige Sammenslutninger mellem Arbejdere. Vi har ganske vist flere Vidnesbyrd fra tidligere Tid om, at Haandværkere har forenet sig om Strejke for højere Løn, og fra Hjemmesystemets første Tid, i det 16de Aarh., er der endog en Lov, der i Almindelighed forbyder Sammenslutninger mellem Haandværkere for at opnaa Lønforhøjelse o. l., 2. og 3. Edw. VI. C. 15 (1548), jfr. Bryan S. 117; men der haves intet Bevis for, at disse Sammenslutninger har haft mere end en forbigaaende Karakter; Webb S. 2—4.

Grænse for Antallet af de Lærlinge, en Mester maatte anvende o. s. v. Meget af denne Lovgivning var forlængst gaaet af Brug som uforenelig med Fabrikslivets Udvikling. I denne forældede Lovgivning mente Arbejderne imidlertid en lang Tid at kunne finde et Værn mod den Udbytning af deres Arbejdskraft til laveste Løn, som den uidskrænkede Konkurrence paa Arbejdsmarkedet medførte. Gang paa Gang søgte Fagforeningerne ad Rettens Vej at udvirke en streng Gennemførelse af Reglen om 7 Aars Læretid eller af Begrænsningen i Lærlingenes Antal — hvorved Arbejderne navnlig vilde opnaa at faa indskrænket den udstrakte Brug af Børnearbejdet i Fabrikkerne —, og ligeledes opfordrede de de stedlige Autoriteter til i Henhold til Elizabeths Lov at fastsætte Arbejdslønnen. Men da Udviklingen jo afgjort var gaaet al saadan Øvrighedsindblanding imod, viste Retterne og Myndighederne sig mere og mere utilbøjelige til atter at bringe disse middelalderlige Love til Anvendelse. Og naar Arbejderforeningerne henvendte sig til Domstolene for at faa de stedlige Myndigheder dømt til at gøre deres Pligt og fastsætte Arbejdslønnen, viste Domstolene sig, som tidligere omtalt, uvillige, og det blev snart klart, at Sagsanlæg herom var ganske unyttige. Ligesaa frugtesløse viste Arbejdernes Henvendelse til Parlamentet sig i Længden at være. Gennem hele det 18de Aarhundrede ser vi Fagforeningerne vedholdende appellere til Parlamentet med Bøn om at faa de gamle Love med deres Fastsættelse af Arbejdslønnen, deres Begrænsning af Lærlingenes Antal, 7 Aars Læretid o. s. v. virkelig sat i Brug igen, eller om at faa udstedt nye Love med Forbud mod de nye Maskiner, med Fastsættelse af en Minimumsløn eller lignende. Den regelmæssige Skæbne, disse Andragender fik, var den: Parlamentet nedsatte et Udvalg til Sagens Undersøgelse. For dette Udvalg fremlagde imidlertid altera pars, Arbejdsgiverne et overvældende Materiale af Beviser for, at de nye Erhverv, og navnlig disses stigende Eksport til Udlandet, overhovedet ikke kunde fortsættes uden de nye Maskiner, at disse Maskiners Pasning kunde læres i et Par Maaneder istedetfor i 7 Aar, at Forbudet mod, at en Haandværksmester ikke maatte anvende mere end et vist

Antal Lærlinge, selvfølgelig var fuldstændig umuligt under den nye Industris Vilkaar, at Arbejdslønnen naturligvis ikke lod sig fikseres paa den ene eller den anden Maade under Storindustriens hastig skiftende Konjunkturer o. s. v. Overfor denne indlysende Bevisførelse var det umuligt for selv det mest arbejdervenlige Udvalg at gaa ind paa Arbejdernes Fordringer. Disse havde Udviklingen imod sig. Og ikke blot kom der derfor intet ud af Arbejdernes Henvendelser, men Parlamentet ophævede endog, som tidligere omtalt, lidt efter lidt de gamle Forbudslove, tilsidst ogsaa Elisabeths Lov. Hvor mange Hundreder af Andragender Arbejderforeningerne end indsendte til Fordel for den middelalderlige Lovgivning, det nyttede intet. Den uindskrænkede Erhvervsfrihed var blevet Tidsaandens og de Herskendes Ideal¹).

Den Virksomhed, som Fagforeningerne i det 18de Aarhundrede udfoldede i disse Retninger, var altsaa forfejlet. Maalet, de forfulgte, var rigtigt: at søge Hjælp mod de elendige Livsvilkaar, som Stordriften og den frie Konkurrence paa Arbejdsmarkedet havde medført. Men de tog i Begyndelsen fejl af Vejen. Vejen, de valgte: at klage til Myndigheder, Domstole og Parlament over, at de middelalderlige Erhvervslove ikke blev overholdt, var Vejen tilbage. Disse Loves Skranker for Erhvervsfriheden passede til Lavshaandværkets smaa Forhold og langsomme Tempo, men var umulige under den nye Industris mægtige og hastige Produktion. Vejen fremad for Arbejderforeningerne var den Udvikling af egen Styrke, som laa i en stedse mere og mere fuldkommen Organisation. Det gjaldt nu ikke at klynge sig til gamle Rettigheder, der forlængst havde udspillet deres Rolle, men at kæmpe for at opnaa Retsordenens Anerkendelse af en helt ny Rettighed: Retten til Organisation med dens to Forgreninger: Strejke retten og Fagforeningsretten. Dette gik da ogsaa tilsidst op for den engelske Arbejderstand, og fra da af sattes alle Kræfter ind paa Kampen herom.

¹) Der er naturligvis Undtagelser, der bekræfter Reglen, saaledes the Spitalfields Acts i 1765 og 1773; se idethele Cunningham II S. 658 ff., jfr. S. 796, og Webb S. 41—56.

I vore Dage anser vi disse to Rettigheder for selvfølgelige; og dog er de begge af ny Dato. Den Tid ligger ikke langt tilbage, da man ansaa disse Rettigheders Anerkendelse som det samme som at rokke ved Samfundets Grundvold. Da Strejkerne begynder at optræde hyppigt, foraarsager de jo en stadig Række af Forstyrrelser i det økonomiske Liv og derved en Usikkerhed i alle Erhvervsforhold, som man i tidligere Tider ikke havde tænkt sig Muligheden af. Og Fagforeningerne var jo disse Forstyrrelses Arnested. Det var derfor forstaaeligt, at det borgerlige Samfund følte sig truet i sine væsenligste Interesser, og at det i lang Tid ansaa Fagforeninger og Strejker for ulovlige. Det saa ikke, at disse Vaaben i Virkeligheden under den bestaaende Retsorden var Arbejderklassens eneste Middel mod et Onde, som Samfundet selv havde sin Del af Skylden for.

Det er den engelske Arbejderbevægelses Fortjeneste, at den lange Tider forud for Bevægelsen i andre Lande begyndte en haard og udholdende Kamp baade for Domstolenes og Lovgivningsmagts Forum og tilsidst opnaaede at overvinde de andre Samfundsklassers Fordomme og at faa Retsordenens Anerkendelse af Fagforenings- og Strejkefriheden. Den engelske Arbejderstands Kamp kom saaledes ikke blot den selv, men ogsaa dens Brødre i de andre Lande tilgode. Det blev en mægtig Støtte for den unge Arbejderbevægelse i disse Lande at kunne henvise til England som det Land, hvor Arbejdernes sociale Kamp var 100 Aar ældre end andetsteds, og hvor den forlængst havde vundet Sejr for Strejke- og Fagforeningsretten.

Saalænge de engelske Fagforeninger indskrænkede sig til at virke for en streng Gennemførelse af de middelalderlige Loves Indskrænkninger i Erhvervsfriheden, hvilket jo, som vist, var en af deres vigtigste Opgaver i det 18de Aarhundrede, saalænge var der naturligvis ingen Tvivl om, at de var lovlige. Et var, at Domstolene, som nævnt, kun uvilligt gik med til en saadan Gennemførelse; men angribe Foreninger, der havde streng Lovlydighed til Formaalt, kunde man selvfølgelig ikke. Men hvis Fagforeningerne derimod forfulgte det Formaalt, som

i vore Dage er det væsenligste, ved Hjælp af Strejker eller paa anden Maade at hæve Arbejdslønnen, ansaas de af Domstolene for ulovlige, og Deltagerne i Sammenslutninger og Strejker med dette Formaal for Øje straffedes for den Forbrydelse, der er særlig ejendommelig for engelsk Ret: *C o n s p i r a c y*. Fagforeningernes Stilling i det 18de Aarhundrede var saaledes højst uheldig. Søgte de at virke for bedre Livsvilkaar ved Hjælp af de bestaaende Love, var deres Bestræbelser ganske vist lovlige, men resultatløse; og søgte de at opnaa noget ved egen Hjælp, var de ulovlige og hjemfaldne til Straf.

Ingen Retsregel har grebet saa dybt ind i den engelske Arbejderbevægelses Liv som Conspiracyreglen. Ikke alene for Domstolenes Stilling til Strejker og Fagforeninger, men, som vi senere skal se, for deres Holdning overfor Kampen mellem Arbejdere og Arbejdsgivere idetheletaget, baade gennem det 18de og 19de Aarhundrede og til vore Dage, er Conspiracybegrebet blevet det ledende Synspunkt. Hvergang der i denne Kamp ved Hjælp af den store Magt, der ligger i Sammenslutningen, er begaaet Handlinger, der for en Dommers Opfattelse maatte staa som utilbørlige Krænkelser af Enkeltmands Ret, har de engelske Domstole med den Selvstændighed og retsskabende Evne, der er dem egen, forstaaet at ramme disse Handlinger ved Hjælp af Conspiracygrundsætningen. Denne har, anvendt paa de forskelligste Forhold, vel altid bevaret en fælles fast Kærne, men har samtidig været smidig nok til at kunne møde Livets nye Krav, en Egenskab, der hænger nøje sammen med, at denne Grundsætning i meget væsenlig Grad er udformet af Retspraksis selv.

Ved Conspiracy forstod man oprindelig en Sammenslutning eller Sammensværgelse, der havde til Formaal ved ugrundet, ondsindet Anklage (for visse større Forbrydelser) at ødelægge eller skade Andenmand; gennem senere Retspraksis udvidedes Begrebet til at omfatte ikke blot alle falske Anklager, men ogsaa alle Retstrætter, overhovedet ethvert Forsøg paa at forhindre eller fordærve Rettergangen med nævnte Formaal. Conspiracy i denne (processuelle) Betydning er meget gammel i engelsk Ret.

Den var en Forseelse efter common law, før den første Lov, der behandlede den, udkom i 1293 (21 Edw. I). Og denne og to andre Love, der gaves faa Aar efter under samme Konges Regering, nemlig i 1300, (28 Edw. I, Stat. 3. C. 10) og i 1304 (33 Edw. I, Stat. 2) gav i Virkeligheden kun en Klarlæggelse og Codification af de materielle Retsregler, der i Forvejen var gældende efter common law. Loven af 1304 gav saaledes en omfattende Bestemmelse af og Opregning af, hvilke Handlinger der faldt ind under Conspiracy; men denne Begrebsbestemmelse holdt sig ganske indenfor de Rammer, som var fastslaaede i common law, altsaa til Sammensværgelser med ovennævnte Formaal. I én Henseende betegnede disse Love dog vistnok noget nyt. Efter common law var Conspiracy nemlig, saavidt vides, kun Genstand for kriminel Forfølgning. Lovene af 1293 og 1300 indførte derimod en overvejende civil Klage, omend der under samme civile Sag foruden Erstatning tillige kunde idømmes Bøder og Fængsel. Men denne Straf fremtraadte nærmest som et Tillæg. Hovedsagen var Erstatningen. For den ældre kriminelle Klage efter common law var det iøvrigt en Betingelse, at Sammensværgelsen var kommet ud over den blotte Planlæggelses Stadium, at der var udført bestemte Handlinger rettet mod Tredjemand. Denne Fordring var jo naturlig for ældre Tiders grove Strafferetsopfattelse, der kun tog Notits af den forbryderiske Vilje, naar denne havde givet sig Udslag i en virkelig Krænkelser af Andenmands Ret. For den yngre overvejende civile Klage, som Loven af 1294 og 1300 indførte, var den nævnte Fordring derimod en selvsagt Ting. Erstatning gaves selvfølgelig kun, naar de Sammensvorne var naaet til at begaa virkelig skadegørende Handlinger¹⁾.

I den her beskrevne Retstilstand laa nu aabenbart Spiren til en Udvikling i dobbelt Retning. Det, der fra den ældste Tid havde tiltrukket sig Retternes Opmærksomhed og givet den oprindelig Aarsag til Conspiracyklagen, var sikkert dels det overordentlig farlige ved Sammenslutninger mellem flere

¹⁾ Bryan S. 9—22.

Personer med det Formaal at ødelægge en Mand ved falske Anklager (eller Retstrætter), og dels det særlige Bevis for Ondsindethed, der laa i selve Sammenrotningen med det nævnte Formaal. At en enkelt Person med en Anklage (eller Sagsanlæg) forfølger et saadant Formaal, er for det første ikke nær saa farligt, men dernæst er det vanskeligt at bevise. I selve Sammenrotningen havde man derimod den ydre Kendsgerning, gennem hvilken Ondsindet klart lagde sig for Dagen. Efterhaanden som imidlertid Retsplejens Midler til Sagens Oplysning idethele blev mere fintmærkende, maatte der vise sig flere og flere Tilfælde af Enkeltmands Anklage eller Sagsanlæg, hvoraf man lige saa klart som ved Sammensværgelser kunde slutte, at de ikke tjente andet end en ond Hensigt. Følgelig maatte der efterhaanden opstaa Trang til en Erstatningsklage ved ildesindet Retsforfølgning, hvad enten denne var sat i Værk af en eller flere; og der vilde da ingen Grund være til længere at opretholde en særlig civil Conspiracyklage. — Derimod var det kriminelle Synspunkt, der bundede i Bevidstheden om det for Samfundet overordentlig farlige i Sammenslutninger med det omtalte Formaal, Livskraften i Conspiracylæren og egnet til at føre denne videre ad helt nye selvstændige Baner. Først og fremmest maatte man, efterhaanden som den strafferetlige Opfattelse udvikledes, nødvendig komme ind paa at straffe saadanne Sammenslutninger, hvad enten deres Plan kom til Udførelse eller ej, hvad enten det var lykkedes dem at tilføje nogen Skade eller ej; og var man saaledes først naaet til at lægge Hovedvægten paa det farlige Formaal, var der den største Opfordring til at straffe Sammenslutninger med andre farlige Formaal end ondsindet Retsforfølgning.

Med den højere Udvikling af Retsbegreberne maatte altsaa den civile Conspiracyklage nødvendig forsvinde, medens den kriminelle derimod maatte faa en stor Fremtid for sig. Viser da ogsaa den førstnævnte Klage i Tidens Løb mere og mere gaa ud af Spillet eller rettere mere og mere opsluges af den

nyere, mere omfattende civile Klage, der senere udvikles gennem Kanslerrettens Virksomhed og som gælder al ondsindet Retsforfølgning (malicious prosecution), hvad enten den er iværksat af en eller flere, og som sætter som første Betingelse, at Skade er lidt¹⁾. Dannelsen af denne omfattende Klage og dens Sejr over den snevre Conspiracyklage skete imidlertid kun gennem en meget langsom Udvikling i Løbet af det 14de, 15de og 16de Aarhundrede, og først i det 17de Aarhundrede forsvinder den civile Conspiracyklage helt²⁾).

Den kriminelle Klage var jo den oprindelige, men den var traadt noget i Baggrunden ved Lovene af 1293 og 1300, som jo vel indeholdt nogle Straffebestemmelser, men som dog hovedsagelig beskæftigede sig med Erstatningsspørgsmaalet. Først i 1330 udkom der en Lov, der udelukkende helligede sig den kriminelle Side. Denne Lov³⁾ ramte alle »alliances, confede-

¹⁾ Udviklingen af denne Klage kan tages som et godt Paradigma paa hele den ejendommelige retsskabende Virksomhed, som Kansleren udfoldede i Middelalderen. Oprindelig kunde man kun anlægge Sag, naar ens Paasiand faldt ind under en af de gamle Stævningsformler. Efterhaanden som disse nu viste sig at være mere og mere ude af Stand til at omfatte nye Retskrav, følte det naturligvis som højst ubilligt, at man af den Grund skulde miste sin Ret. Det blev da Skik at henvende sig til Kansleren med Bøn om Retshjælp; og han udstedte da en Stævning, der imødekom det nye Retskrav. Disse nye Stævninger var ikke bunden til nogen streng, bestemt Form, men rettede sig efter hvert nyt Retskravs Ejendommelighed. Denne Kanslerens Virksomhed blev saaledes i Middelalderen den drivende Kraft i common laws Udvikling. Hvad nu ondsindet Retsforfølgning angaar, da kunde man altsaa oprindelig kun faa Erstatning, naar ens Krav faldt ind under den gamle Stævning: the writ of conspiracy. Var Retsforfølgningen imidlertid kun iværksat af en enkelt, kunde man jo ikke bruge the writ of conspiracy, og følgelig var man retsløs. Her er det da, at Kansleren griber ind og efterhaanden udformer et writ, der rummer al malicious prosecution, hvad enten den er sat i Værk af flere i Forening eller kun af en enkelt, se nærmere Bryan S. 28—29 samt Note 6 og 8.

²⁾ Jfr. nærmere Bryan S. 23—50, og G. Lushington i Royal Report S. 81—82.

³⁾ 4. Edw. III. C. 11.

racies and conspiracies to maintain parties, pleas and quarrels, whereby divers have been wrongfully disinherited, and some ransomed and destroyed, and some for fear to be maimed and beaten durst not sue for their right to the great hurt of the peoble, and slander of the law and common right.« Den kriminelle Klage holdt sig altsaa oprindelig indenfor den samme Ramme som den civile, idet den kun angik malicious prosecution, og idet den krævede, at Sammensværgelsen skulde være naaet udover Planlæggelsens Stadium, til Udførelsen af bestemte Handler til Skade for Trediemand. Indenfor dette Omraade holdt Klagen sig lige til det 17de Aarhundrede; og den spillede indtil da en langt ringere Rolle end den civile. Men i det 17de Aarhundrede, altsaa netop paa samme Tid som den civile mere og mere forsvinder, begynder den kriminelle Klage at vise en Udviklingsevne og navnlig en Evne til at brede sig til de forskelligste Livsomraader, som man tidligere ikke havde anet Muligheden af¹⁾.

Først trængte den Erkendelse efterhaanden igennem i Praksis, at den blotte Conspiracy, den blotte Overenskomst om malicious prosecution var strafbar, altsaa ganske uanset, om den var kommet til Udførelse eller ej. Dette betragtedes allerede som fastslaaet ved et leading case i 1610 og fulgtes i senere Domme som gældende Ret²⁾.

Men dernæst begyndte Domstolene at inddrage under Conspiracy Sammensværgelser med samfundsskadelige Formaal. Der fandtes nu et andet Omraade, der laa malicious prosecution fjernt, men hvor man ogsaa fra ældre Tid havde anvendt Ordet Conspiracy, nemlig Sammensværgelser med Højforræderi til Formaal; og det er jo egenlig det, man i andre Lande først kommer til at tænke paa ved Ordet Conspiracy. I Højforræderisager havde der imidlertid fra Aar 1600 ud dannet sig en Retspraksis, hvorefter selve Sammenslutningen, som Vidnesbyrd om den forræderiske Hensigt, var strafbar

¹⁾ Stephen: II Bd. S. 227—228, Wright S. 20—23.

²⁾ Jfr. Wright S. 7, Bryan S. 55—65.

Conspiracy, fordi den var direkte rettet mod Statens Vel. Erfaringerne fra dette Omraade har sandsynligvis paavirket Udviklingen paa den strengt tekniske Conspiracys Omraade. Og man føres derfor her ikke blot ind paa, som nævnt, at anse det blotte Forsæt for strafbart; men der begynder at dæmre en omfattende Tanke om, at Sammenslutninger med andre farlige Formaal end de hidtil kendte ogsaa bør forfølges som Conspiracy. I en Dom af 1615, der angik et Tilfælde, hvor en kommunal Embedsmand var bleven afskediget, og hvor han klagede over at være blevet uretfærdigt behandlet, træffer vi for første Gang en saadan vidererækkende Grundsætning antydende, idet Dommens Motiver i Forbigaaende udtaler: »*So if he (nævnte Embedsmand) conspires with others to do a thing against the duty or trust of his freedom, and to the prejudice of the public good of the city or borough but he doth not execute it*¹⁾, *it is a good cause to punish him.*«²⁾ I disse Ord ligger som i Kim Spiren til hele den senere Udvikling. Foruden at de udtrykkelig og klart fastslaar Principet fra the leading case i 1610, at Conspiracy er strafbar, selvom den ikke er kommet til Udførelse, viser Ordene, at den videre Erkendelse er ved at trænge igennem, at i al Almindelighed Sammensværgelser, der er til Skade for det almene Vel, er strafbare som Conspiracy, altsaa hvad enten de sammensvorne har Statsforræderi eller en anden Samfundsfare til Formaal.

Denne vidererækkende Grundsætning kom første Gang direkte og klart til Anvendelse i Sagen Rex v. Sterling, 1664. Flere Bryggere i London havde i Forening besluttet, at der ikke længere skulde brygges en vis Slags let Øl, hvoraf der navnlig solgtes store Mængder til de fattige, og til ikke at sælge stærkt Øl under en vis Pris. De blev anklagede for at have til Hensigt ved Hjælp af de nævnte Midler at forarme Skatteopkræverne, saaledes at disse blev ude af Stand til at betale deres

¹⁾ Udhævet af mig.

²⁾ Dom anført hos Bryan S. 66 Note 34.

Forpagtningsafgift til Kongen. Bryggernes Advokat gjorde gældende, at de Anklagede i hvert Fald ikke var kommet ud over den blotte Overenskomst, den blotte Conspiracy, idet der ikke var oplyst nogen anden Handling; men da den blotte Conspiracy kun var strafbar, naar den var rettet mod det offentlige Vel, og da Bryggerne jo ikke var anklagede for noget saadant, men kun for at have conspireret mod bestemte private Personer, nemlig Skatteforpagterne, var Anklagen uden Grundlag. Hertil svarede Kronens Advokat, at Bryggernes Conspiracy netop var af offentlig Karakter, idet den berørte Kongens Indkomster. Dommen anerkendte denne Betragtning. Og de Anklagede blev dømt, Hovedmanden til en Bøde paa Lst. 1000, de andre til Lst. 300 hver¹⁾).

Der udtaltes i denne Dom en Tanke, der i Virkeligheden havde en langt større Rækkevidde, end nogen af dem, der afsagde Dommen, sikkert anede. Det, der statueredes, var jo i Virkeligheden hverken mere eller mindre end, at hvis Næringsdrivende i Forening beslutter for Fremtiden kun at fabrikere en vis bestemt Varesort, og ikke at sælge den under en vis Pris, da er en saadan Overenskomst ulovlig, hvis den er skadelig for det almene Vel. I det særlige Tilfælde, Dommen angik, var det almene Vel Statens Finanser; men det almene Vel er et mangesidigt Væsen; idag viser det én Side, imorgen en anden. Hvis en Overenskomst mellem Handlende som den nævnte ikke har til Formaal at ramme de kongelige Skatter, men f. Eks. blot det i det daglige Liv nærmere liggende Formaal: at hæve Prisen paa den omspurgte Varesort, da er en saadan Overenskomst utvivlsomt ogsaa skadelig for det almene Vel. Her er dette Vel blot ikke Staten, men den købende Almenhed, idet denne jo kommer til at betale mere for Varen, end hvis en saadan Overenskomst ikke var indgaaet og Prisernes Størrelse bestemtes ved den frie Konkurrence mellem de Handlende. Og efter samme Betragtning er det ogsaa stridende mod Almenvellet, hvis Arbejdere slutter sig sammen og bliver enige om ikke at ville arbejde under en bestemt Løn.

¹⁾ I Keble's Reports, Kings Bench, 655 ff.

Disse Konsekvenser udeblev heller ikke. Ved en Dom i 1698 statueredes det, at en Sammenslutning mellem Næringsdrivende med det Formaal at hæve Varepriserne var strafbar Conspiracy¹⁾. Og i 1721, netop i Arbejderbevægelsens første Periode, faldt den Dom, der skulde angive det ledende Synspunkt baade for Domstolenes og Lovgivningens Stilling til Arbejderbevægelsen i de følgende 100 Aar. Det var Dommen i den berømte Sag the King v. the Journeymen Tailors of Cambridge, og den fastlog, at Sammenslutninger mellem Arbejdere med det Formaal at hæve Arbejdslønnen var strafbar Conspiracy²⁾.

Som omtalt i forrige Afsnit, var det jo den middelalderlige Regeringsopfattelse, at Vareprisernes og Arbejdslønnens Fastsættelse var et Statsanliggende, og, som vi saa, udkom der Gang paa Gang Love, der regulerede Pris- og Lønforholdene. Det er sandsynligt, at denne almindelige Opfattelse har bidraget til at fæstne den Overbevisning hos Domstolene, at Sammenslutninger med det Formaal at hæve Varepriserne eller Arbejdslønnen var samfundsfarlige³⁾. Men Domstolene behøvede ingenlunde at beraabe sig paa de middelalderlige Love, der regulerede Arbejdslønnen, for at erklære Arbejdersammenslutninger til at opnaa højere Løn for retsstridige. Den Udvikling af Conspiracylæren, som vi ovenfor har skildret, var jo foregaaet i Retspraksis selv, paa Domstolenes eget Initiativ; og satte tilsidst disse istand til, uafhængig af Hjemmel i nogen statute, at ramme alle Foreninger eller Sammenslutninger, som Dommeren ansaa for stridende mod Almenvellet, som strafbar Conspiracy efter common law. Dommen i the Journeymen Taylors' case udtaler da ogsaa udtrykkelig, at skønt Arbejderne i dette Tilfælde nægtede at arbejde under en bestemt Løn, og skønt denne Løn ifølge Anklagen var større end den, der var fastsat ved Lovene, var det dog ikke derfor de dømtes. Ti selvom det maatte være lovligt for dem at vægre sig ved at

¹⁾ 12 Modern Reports 248.

²⁾ 8 Modern Reports 11.

³⁾ Jfr. de hos Bryan S. 117—118 nævnte Love.

arbejde, naar de ikke conspirerede herom, var en saadan Conspireren derimod ulovlig. De straffedes derfor ikke for Nægtelsen af at arbejde under en Løn, der var højere end den i Loven tilladte, men for en »conspiracy to raise their wages«, hvilket er en »offence at common law«. Denne Sondring mellem Nægtelse af at arbejde under en bestemt Løn og Conspireren for at hæve Arbejdslønnen er jo meget naturlig, set ud fra det Samfundssynspunkt, der laa til Grund for den skildrede Udvikling af Conspiracylæren. Ti at Arbejderne enkeltvis, isoleret nægter at arbejde under en vis Løn har paa Grund af disse Nægtelsers spredte og tilfældige Karakter for det første ikke megen Udsigt til at faa nogensomhelst Virkning og er navnlig ikke egnet til at frembringe en almindelig Stigning af Arbejdslønnen. Almenhedens Interesse berøres saaledes slet ikke. Først gennem den organiserede Arbejdsnægtelse, som er Strejksens Væsen, er der Udsigt til at fremtvinge Lønforhøjelse. Og først ved denne kan der være Tale om en Kollision med det øvrige Samfunds Interesser. Det var altsaa i Sammenslutningen om den fælles Arbejdsnedlæggelse, at Faren laa. Dommen af 1721 ramte saaledes Arbejderbevægelsen ved dens Rod. Det var selve Strejkeretten og Fagforeningsretten, som ved denne Dom underkendes fra Grunden af. Strejken var jo ulovlig som den midlertidige, Fagforeningen som den varige »conspiracy to raise the wages«¹⁾.

¹⁾ Wright har draget Dommen af 1721 i Tvivl og idethele forsøgt at hævde, at Arbejdersammenslutninger med det Formaal at regulere Arbejdslønnen og idetheletaget Forholdet mellem Arbejdere og Arbejdsgivere ikke i det 18de Aarhundrede var straffbare efter common law; se Wright S. 42, 48—56; se ogsaa Stephen S. 209—11 og Chalmers Hunt S. 123—24. Wright har imidlertid her uden Tvivl ladet sig lede af den moderne Sympati med Arbejderbevægelsen ogsaa i sin historiske Undersøgelse og uden Hjemmel tillagt ældre Tider en lignende Sympati. Dommen af 1721's Autoritet lader sig ikke rokke. Denne Dom falder, som ovenfor vist, fuldkommen naturlig i Traad med hele den foregaaende historiske Udvikling af Conspiracylæren i common law, og er i nøje Overensstemmelse med hele den middelalderlige og paa Dom-

Principet i disse Domme om Sammenslutninger mellem Handlende og mellem Arbejdere for at hæve Varepriser eller Arbejdsløn, er sikkert klarest udtrykt af Lord Mansfield i en Bemærkning i en Dom af 1783, hvor han siger: »*The illegal combination is the gist of the offence; persons in possession of any articles of trade may sell them at such prices as they individually may please, but if they confederate and agree not to sell them under certain prices, it is conspiracy; so every man may work at what price he pleases, but a combination not to work under certain prices is an indictable offence*«¹).

Det vil ses, at der i Domstolenes Holdning overfor Arbejderbevægelsen ikke var den ringeste Partiskhed eller Fjendtlighed. Ti de rige Købmænd, der forenede sig om ikke at sælge deres Varer under en vis Pris, straffedes for den selvsamme Forbrydelse, som Arbejderne, der i Fællesskab besluttede ikke at arbejde under en vis Løn. Med andre Ord: Kapitalisternes Trust var ulovlig lige saavel som Arbejdernes Fagforening; de opfattedes begge som stridende mod det almene Vel. Og heri ligger der efter vor Opfattelse en Sandhed, der ikke dør med den engelske Conspiracylære.

I Slutningen af det 18de Aarhundrede ændrede, som i forrige Afsnit skildret, de almindelige Anskuelser om det økonomiske Liv sig fuldstændig. Den middelalderlige Regeringsopfattelse, hvorefter det var Statens Opgave at regulere Arbejdslønnen og Varepriserne, opgaves, og den mest ubundne Erhvervsfrihed blev Løsenet. Denne nye Anskuelse rokkede imidlertid ingenlunde ved den gamle Sætning, at Sammenslutninger med det Formaal at hæve Arbejdslønnen eller Varepriserne var

mens Tid stadig raadende samfundsøkonomiske Opfattelse. Dommens Afgørelse er endelig fuldtud billiget i senere Domme, jfr. det følgende og idethele nærmere Bryan S. 127—30.

¹) Leach's Crown Law 274, 276.

samfundsskadelige. Den nye Opfattelse kom tværtimod konsekvent til ganske det samme Resultat, omend ud fra en helt ny Begrundelse. For den var jo, som vi saa, ikke blot Statens, men overhovedet enhver ydre Regulering af det økonomiske Liv urigtig; det var følgelig forkasteligt, hvadenten det var Købmænd eller Arbejdere, der ved Hjælp af Sammenslutninger, Foreninger søgte kunstig at skabe højere Varepriser eller Arbejdsløn, eller det var Staten, der ved sin Lovgivning søgte at gennemtvinge bestemte Pris- og Lønforhold. I begge Tilfælde syndedes der mod den frie Konkurrences naturlige Love¹⁾. Saaledes var altsaa Arbejderforeninger (eller Foreninger mellem Handlende) med nævnte Formaal samfundsskadelige baade efter den middelalderlige og efter den nye socialøkonomiske Opfattelse; efter den middelalderlige Opfattelse, fordi Arbejdslønnens Fastsættelse var en Statsopgave, efter den nye Socialøkonomi, fordi Arbejdslønnens Bestemmelse hverken var Statens eller nogen anden menneskelig Institutions Opgave. Forudsætningerne var forskellige, men Resultatet det samme.

Det er saaledes ikke at undre sig over, at Domstolene efter de nye økonomiske Teoriers Opstaaen ingenlunde følte sig opfordret til at ændre deres Opfattelse af Strejker og Fagforeninger, men tværtimod følte deres Overbevisning bestyrket ved den nye Aandsretning. Allerede længe førend der havde dannet sig almindelige bevidste Anskuelser om Erhvervsfrihedens Gavn, var forøvrigt den Opfattelse trængt igennem i Retspraksis, at alle Kontrakter og Overenskomster, der har til Formaal at skabe almindelige Indskrænkninger i Erhvervsfriheden, var ulovlige. For at tage Eksempler: Hvis en Mand ved en Kon-

¹⁾ Stephen har træffende karakteriseret denne helt naturvidenskabelige Opfattelse af de økonomiske Love hos Datidens Socialøkonomer: »*The political economists in many instances at least wrote as if an attempt to alter the rate of wages by combination of workmen was like an attempt to alter the weight of the air by tampering by barometers. It was said that the price of labor depended, like the price of other commodities, solely upon supply and demand, and that it could not be altered artificially*«; Stephen S. 211.

trakt paalægger sig den almindelige Indskrænkning i sin Erhvervsfrihed, at han ikke indenfor Landets Grænse vil handle med de og de Varer, eller ikke vil forhandle dem under en vis Pris, da ansaas saadanne Kontrakter for ulovlige som værende »in restraint of trade« og kunde følgelig ikke fremtvinges. Det første leading case herom falder i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede¹⁾, altsaa paa samme Tid som de sidste Rester af Lavenes Magt forsvinder og Udviklingen i det økonomiske Liv idethele for fuld Kraft styrer mod den uindskrænkede Erhvervsfrihed. Og da den nye Socialøkonomi opstaar i Aarhundredets sidste Halvdel, faar Domstolenes Opfattelse af Kontrakter og Oversenskomster in restraint of trade jo ligefrem moderne videnskabelig Begrundelse. Det blev idetheletaget et bedre og bedre Argument i Retssager at beraabe sig paa »the freedom of trade«. Og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede møder vi de første Udtalelser i Retspraksis om Fagforeningerne ud fra dette Synspunkt.

En Fagforening (eller Strejkeaftale) var jo i høj Grad in restraint of trade, idet dens samtlige Medlemmer gensidig havde paalagt sig det almindelige Baand paa deres Erhvervsfrihed, at de ikke selvstændig paa egen Haand vilde afslutte Arbejdskontrakter, men kun indgaa paa saadanne Løn- og Arbejdsvilkaar, som de ved Fagforeningsaftaler havde forpligtet sig til. Følgelig udtrykte man nu den gamle Opfattelse af Fagforenin-

¹⁾ Mitchel v. Reynolds i 1711; denne Dom danner det første almindelige Grundlag for engelsk Rets Lære om disse Kontrakters Ugyldighed, omend Læren naturligvis i vore Dage har faaet en Udformning, der svarer til det nuværende økonomiske Livs Vilkaar, se Jolly: S. 3, 11 ff. Nævnte Dom er dog ingenlunde den ældste Afgørelse, der findes om contracts in restraint of trade. Der maa fra gammel Tid have raadet en stærk Uvilje i engelsk Retsliv mod den Slags Aftaler. Saaledes findes der allerede fra 1415 meddelt et Tilfælde (i the Year Books 2 Henry 5, Fol. 5 Pl. 26), hvor en Dom i meget kraftige Udtryk erklærede en Kontrakt ulovlig, hvorved en Person havde forpligtet sig til ikke i en vis By at drive Farvernæring i et halvt Aar. Som omtalt i første Afsnit, gjorde Lavene udstrakt Brug af saadanne Aftaler overfor Svende og Lærlinge; og Loven af 1537 var jo særlig rettet herimod; se ovenfor S. 25—26.

ger som Conspiracy saaledes: Fagforeningen er en ulovlig Conspiracy, fordi den er in restraint of trade. Hvor skadelige man idethele ansaa Fagforeningerne for at være ud fra denne Betragtning, fremgaar af en Dom i 1802, *Rex v. Marks et al.*, hvor det hedder om disse Foreninger, at de »strike at the root of the trade of the kingdom«, og hvor de i Samfundsfarlighed sidestilles med Mytteri og Oprør¹).

Efter denne Sammensmeltning af Conspiracylæren med Restraining of trade-Teorien havde engelsk Rets Stilling til Fagforeningerne naaet en vis Afrunding og Fuldstændighed. Fagforeningens Ulovlighed havde herefter klart nok baade civilretlig og strafferetlig Virkning. Selve Fagforeningsaftalen med deraf følgende Forpligtelser var naturligvis ugyldig. At endvidere Medlemmerne af en Fagforening kunde straffes for Conspiracy, var jo allerede givet med Dommen af 1721. Men lige saa strafbart maatte det naturligvis være at søge at tvinge en Arbejder til at blive Medlem af en saadan Forening (f. Eks. ved at fremtvinge Ikke-Fagforeningsarbejderses Afskedigelse gennem Strejke hos den Arbejdsgiver, der tager dem i sin Tjeneste)²). Endelig betragtedes Fagforeningen overhovedet ikke som retslig eksisterende. Den kunde følgelig ikke optræde som Sagsøger eller som Sagsøgt; den kunde ikke være Indehaver af Rettigheder og ligesaa lidt gyldig paatage sig Forpligtelser.

Gennem Aarhundreders langsomme, gradvise Udvikling var saaledes common laws Opfattelse af Fagforeninger og Strejker blevet til. Den skyldte Conspiracylæren sin Oprindelse. Den blev til, den Gang denne Lære gik udenfor sit middelalderlige Omraade, og lagde alle samfundsfarlige Sammenslutninger ind under sit Herredømme; og den fik sin Begrundelse i hele det økonomiske Statsreguleringssystem, der var det herskende i Middelalderen og lige til Midten af det 18de Aarhundrede. Men common laws Opfattelse af Arbejdersammenslutningen som

¹) Revised Reports Bd. 6 (1801—1802) S. 583, jfr. 582.

²) Dette udtales udtrykkelig i den anførte Dom *Rex v. Marks*.

ulovlig Conspiracy stod sin Prøve gennem Skærsilden af de vekslende Tiders forskellige Anskuelser. Den anses for Sandheden under den mest ubundne Erhvervsfrihed ligesaavel som under det mest bundne, statsregulerede Erhvervssystem. Den drager frisk Næring af de nye økonomiske Anskuelser; den faar en almindelig Begrundelse og et omfattende ledende Synspunkt gennem Restraint of trade-Teorien.

Det er da ikke underligt, at common laws Opfattelse efter at have bestaaet denne de skiftende Tiders Prøve ved det 18de Aarhundredes Slutning er dybt rodfæstet i engelsk Retsliv, og bestemt til at have en lang Fremtid for sig. Faktisk blev Conspiracy- og Restraint of trade-Synspunktet det ledende for Domstolene i deres Stilling til Arbejderbevægelsen, strafferetlig og civilretlig, gennem det 19de Aarhundrede. Hele den senere arbejdsvenlige Lovgivning i det 19de og 20de Aarhundrede er en eneste lang Kamp med common laws Conspiracy- og Restraint of trade-Standpunkt. Lovene af 1824—25, 1859, 1871, 1875 og 1906 er alle Mærkepæle paa den Vej, ad hvilken Parlamentet under stedse stigende Indflydelse af Arbejderpartiet mere og mere sætter common laws Opfattelse til Side. Men common law viger i denne Kamp, sejt og udholdende, kun Skridt for Skridt. Hver Gang der udkom en arbejdsvenlig Lov, der var rettet mod Conspiracylæren, fortolkede Domstolene den saa snevert som muligt, for derved stadig at lade en saa stor Plads aaben for common laws Opfattelse som muligt. Disse Love betragtedes altid som stærkt begrænsede Undtagelser fra common law som Baggrund. Naar Arbejderpartiet troede, at det med en ny Lov endelig havde faaet fuldkommen Bugt med Conspiracyopfattelsen, viste denne sig i Retspraksis i Besiddelse af en forunderlig Livskraft og dukkede pludselig op paa helt nye Omraader, som Loven ikke havde forudset. Disse Love er en stadig Fremhæven og Indskærpelse af, at naar Arbejderne begaar de og de, nærmere betegnede Handlinger, skal de ikke derfor blive »subject or liable to any prosecution or indictment for conspiracy«. Men da Arbejderne stadig begik nye Handlinger — foruden de gamle — og da Domstolene

ansaa disse for hensynsløse Angreb paa andres Ret, hjemfaldt de til Conspiracyreglen, naar de ikke udtrykkelig og særlig var erklæret for retmæssige af den nye Lov.

Om i denne ejendommelige Kamp mellem statute law og common law, mellem Parlamentet og Domstolene, det første altid har haft Retten paa sin Side, er et Spørgsmaal, som vi senere skal komme tilbage til. Først maa vi upartisk følge denne Kamp. Den giver et værdifuldt Indblik i et af de største Retsproblemer, der bevæger vor Tid.

Den arbejdsvenlige Lovgivning begynder som anført først i 1824. Før den Tid fulgte Lovgivningen common law, eller rettere, den overbød denne i Strenghed mod Arbejderne. Gennem hele det 18de Aarhundrede udkom der Gang paa Gang Love, der tog endnu kraftigere Forholdsregler mod Strejker og Fagforeninger, end common law hjemlede. Disse Love var imidlertid særlige i den Forstand, at de kun gjaldt enkelte bestemte Fag. Dette laa i, at den uundgaelige Udvikling i engelsk Erhvervsliv i det 18de Aarhundrede, der kort kan betegnes ved Stordriftens Indførelse, Dannelsen af en lille kapitalstærk Overklasse og et stort Arbejderproletariat, der ingen Udsigt har til at arbejde sig op — denne Udvikling og dens lige saa uundgaelige Følge, Fagforeningsbevægelsen, naaede de forskellige Fag til meget forskellige Tider. Naar nu denne Udvikling havde naaet et bestemt Fag, hjemsøgte dette selvfølgelig af en stadig Række af Strejker, organiserede af Fagforeningerne, for højere Løn eller kortere Arbejdstid. Forulempede eller foruroligede heraf henvendte Fagets Arbejdsgivere sig til Parlamentet med Bøn om en Lov, der kunde give dem en kraftigere Beskyttelse mod Strejker og Fagforeninger, end common law gav dem. Og da Arbejdsgiverne i de Tider havde stærk Indflydelse i Parlamentet, gik en saadan Lov ogsaa igennem; men Loven blev selvfølgelig begrænset til det særlige Fag, hvis Arbejdsgivere havde indgivet Besværing. Men naar dernæst nogle Aar senere Udviklingen havde naaet et andet Fag, gen-

tog det samme sig; og der udkom en ny Lov, men ligesom den forrige begrænset til sit særlige Fag.

Som omtalt i forrige Afsnit, begyndte denne Udvikling af Stordriften først indenfor Klædeindustrien. Vi møder da ogsaa tidlig Love af nævnte Art indenfor denne Erhvervsgren. I 1725 udkom saaledes Loven 12 Geo. I, C. 34, hvis Titel er: »*An act to prevent unlawful combinations of workmen employed in the wollen manufactures, and for better payment of their wages*«. Den bestemmer, at alle Kontrakter, Overenskomster, Foreninger mellem Arbejdere indenfor nævnte Fag med det Formaal at hæve Arbejdslønnen eller forkorte Arbejdstiden skal være aldeles ulovlige og ugyldige: »*illegal, nul and void to all intents and purposes*«; og de, der indgaar i og forbliver i Foreninger med et saadant Formaal, kan straffes med Tugthus eller almindeligt Fængsel indtil 2 Maaneder; Retsforfølgningen er kort og summarisk. I 1749 udkom der en Lov, Act 22 Geo. II, C. 27, der udvidede Loven af 1725's Virkeomraade til en hel Række andre, særlig nævnte Fag, navnlig indenfor Tekstilindustrien; og senere i Aarhundredet kom der lignende Love for andre Fag¹⁾. Disse Love, der jo alle kommer efter den tidligere omtalte Dom i 1721, forudsætter klart, at de Arbejdersammenslutninger, de vil ramme, i Forvejen er ulovlige; alt, hvad de tilsigter, er som fremhævet kun at træffe mere effektive Forholdsregler mod disse Sammenslutninger end den gældende Ret hjemler²⁾.

Da jo efterhaanden de fleste Fag kom med i den almindelige Udvikling, og da der saaledes blev Brug for flere særlige Love, opstod naturligvis tilsidst Tanken om en Codification, om en alle Fag omfattende Lov. Det var imidlertid ikke blot Codificationstrangen, men ogsaa Kravet fra Arbejdsgivernes Side om at faa endnu strengere Forholdsregler mod Arbejderforeningerne, end de særlige Love hidtil havde hjemlet, der førte til den omfattende Lovordning³⁾. Denne kom i Aarhun-

¹⁾ Jfr. Webb S. 60—62, Bryan S. 118—19.

²⁾ Jfr. nærmere Bryan S. 129 med Note 9.

³⁾ Jfr. Webb S. 62—63.

dredets sidste to Aar, nemlig Antiforeningsloven af 1799 (39 Geo. III, C. 81.), gentaget med enkelte supplerende Bestemmelser ved Loven af 1800 (40 Geo. III, C. 106.) Denne Lov staar ved Aarhundredets Slutning som den fuldt færdige Bygning, til hvis Opførelse de mange særlige Love gennem hele Aarhundredet havde bidraget. Men den betegner ikke blot Højdepunktet af den arbejderfjendtlige Lovgivning, men tillige Afslutningen. Den er den mest arbejderfjendtlige Lov i Englands Historie, men den er tillige den sidste¹⁾.

Loven af 1799 er strengere end de tidligere Love, dels ved at den sætter højere Straf, dels ved at den omfatter langt flere Arbejdersammenslutninger end de tidligere. Den rammer nemlig ikke blot alle Kontrakter, Overenskomster og Foreninger, der har til Formaal at opnaa højere Løn eller kortere Arbejdstid, men ogsaa dem, der har til Formaal at forhindre nogen at tage i sit Arbejde, hvem han finder egnet dertil²⁾. Alle de nævnte Overenskomster og Foreninger erklærer Loven for ulovlige og ugyldige i enhver Retning, og Deltagerne straffes; Lovens Sect. 1—3. For yderligere at ramme Fagforeningerne sættes der tillige Straf for at forsøge paa at bevæge nogen Arbejder til at indtræde i en Fagforening og for at indsamle eller modtage Penge til en saadan; Lovens Sect. 4 og 5. Loven af 1800 satte ogsaa Straf for Arbejdsgiverne, der indgik Kontrakter og Overenskomster med det Formaal at sætte Arbejdslønnen ned eller at forøge Arbejdstimernes Antal udover det sædvanlige, ligesom den naturligtvis ogsaa erklærede saadanne Kontrakter og Overenskomster for ugyldige. Baade for Arbejdsgiverne og Arbejderne satte denne Lov Fængselsstraf (gaol or House of Correction); men for Arbejdsgiverne var der tillige Alternativstraf af Bøder.

¹⁾ Rimeligvis har ogsaa den Frygt, som den franske Revolution overalt indgav de herskende Klasser, været et medvirkende Motiv til denne Lovs Strenghed.

²⁾ Dette viser, at Strejker for at tvinge Arbejdsgiverne til at afskedige Ikke-Fagforeningsarbejdere er blevet almindelige allerede i det 18de Aarhundrede, jfr. ogsaa den ovenfor S. 98 nævnte Dom.

Praktisk talt erklærede denne Lovgivning altsaa alle Strejker og Foreninger mellem Arbejdere eller Arbejdsgivere for at ændre Løn- eller Arbejdsvilkaarene for ulovlige og strafbare. Den ramte saaledes ligesaa vidt som common law og opfattedes idethele kun som en Bekræftelse af denne. Det var stadig forudsat, at de Foreninger, Loven forbød, i Forvejen var ulovlige, ganske bortset fra statute¹⁾).

Tiden mellem 1800 og Antiforeningslovens Ophævelse i 1824 er den mørkeste Periode i den engelske Arbejderbevægelses Historie. Loven af 1800 ramte jo ifølge sine Ord baade Arbejdsgivernes og Arbejdernes Foreninger; men som Loven virkede i Livet, eksisterede denne Lighed faktisk ikke. Først og fremmest kunde Arbejdsgiverne naturligvis paa Grund af deres Faatallighed langt lettere skjule deres Foreninger end de store Arbejdermasser. Men dernæst var Antiforeningslovens Gennemførelse lagt i Hænderne paa de stedlige Autoriteter, Fredsdommerne, der idømte Straffene efter en summarisk Retsforfølgning; og disse Autoriteter kunde ingenlunde anses for upartiske Dommere i Arbejdsstridigheder. Under hele denne Undertrykkelsesperiode maatte da Tusender af Arbejdere lide for »Foreningsforbrydelsen«, medens der faktisk ikke findes meddelt et eneste Tilfælde, hvor en Arbejdsgiver er blevet straffet for samme Forbrydelse. Antiforeningsloven gav saaledes i Virkeligheden Arbejdsgiverne et Middel til at besvare ethvert Krav om højere Løn med den haardeste Retsforfølgning. Og det maa desværre erkendes, at dette Middel ofte blev hensynsløst anvendt.

Hele dette Undertrykkelsessystem i Forbindelse med den hensynsløse Kappelstrid, der herskede mellem Arbejdsgiverne indbyrdes og som førte til en stadig Nedgang i Varepriserne, bevirkede naturligvis, at Arbejdslønnen tilsidst sank langt ned under, hvad der kunde sikre en menneskelig Tilværelse. Nøden mellem Arbejderne var, navnlig indenfor de store Industriegrene som f. Eks. Bomuldsindustrien og Kulmineindustrien,

¹⁾ Stephen S. 210—11, Bryan S. 143.

»beyond credibility«, for at benytte en samtidig lagttagers Ord¹⁾. I 1816 indtraadte der tilmed usædvanlig daarlige Tider for Erhvervslivet idethele, hvilket førte til en yderligere almindelig Nedgang i Arbejdslønnen hele Landet over. Det er da ikke mærkeligt, at der netop nu lidt efter lidt begynder at danne sig en offentlig Stemning til Gunst for Arbejderne. Disse var paa denne Tid saa heldige at finde enkelte Talsmænd, der med usædvanlig Dygtighed forstod, ikke blot at bearbejde den offentlige Mening udenfor Parlamentet, men ogsaa ved en Række taktiske Manøvrer at skabe en Bevægelse indenfor dette, der tilsidst førte til Antiforeningslovens Ophævelse ved Loven af 1824 (5 Geo. IV, C. 95), gentaget med enkelte Ændringer i Loven af 1825 (6 Geo. IV, C. 129)²⁾.

Ved disse Love blev Strejkeretten anerkendt, naar man ved Strejkeret forstaar Retten til gennem fælles Arbejdsnedlæggelse at søge gennemført højere Løn eller kortere Arbejdstid. Loven af 1825 bestemmer nemlig, at det for Fremtiden skal være straffrit, at raadslaa om eller at indgaa Overenskomster, skrevne eller mundtlige, om »fixing the rate of wages or the hours or time for which he or they will work, in any manufacture, trade or business«, L. 1825, Sect. 4; ligeledes retmæssigt er det naturligvis, naar Arbejdsgivere raadslaa eller indgaa Overenskomster om Arbejdslønnen og Arbejdstiden, Sect. 5. Derimod sættes der Straf for ved visse Arter af Vold eller Trusler, nemlig »by violence to the person or property, or threats or intimidation or by molesting or in any way obstructing another«, at tvinge eller forsøge at tvinge »any workman to quit his work, to return to his work before the same shall be finished, to refuse to accept employment, to belong to any club or association, to pay any fine or penalty for not belonging to such club or for

¹⁾ Se Webb S. 78.

²⁾ Se nærmere om Arbejdernes Stilling mellem 1800 og 1824 og om Bevægelsen for Antiforeningslovens Afskaffelse Webb S. 64—97, jfr. om Lovene af 1824 og 1825 ogsaa Stephen S. 212—16, Chalmers Hunt S. 123—24.

not complying with any order of regulation..... or for not contributing to the union funds«; endvidere sættes der Straf for ved nævnte Vold eller Trusler at tvinge eller forsøge at tvinge nogen Arbejdsgiver »to alter the mode of carrying on his business, to limit the number or description of his workmen«, L. 1825 Sect. 3. Denne Bestemmelse skulde altsaa sikre den enkelte Arbejders eller Arbejdsgivers personlige Frihed mod Overgreb fra Fagforeningernes Side.

Arbejderpartiet troede uden Tvivl, at de ved Loven af 1825 havde opnaaet ikke blot en Ophævelse af Antiforeningsloven, men tillige, at alle Strejker og Sammenslutninger i Fremtiden ikke længer skulde kunne straffes som Conspiracy. Heri tog de imidlertid fejl. Domstolene hævdede nemlig, at da Loven af 1825 kun havde ophævet Antiforeningsloven af 1800, men ingenlunde berørt common law, maatte denne atter gælde i sit fulde Omfang, medmindre Loven af 1825 udtrykkelig havde gjort Undtagelse fra den. Nu havde Loven af 1825 jo imidlertid som anført udtrykkelig kun legaliseret Strejker og Sammenslutninger for højere Løn og kortere Arbejdstid; følgelig var Strejker og Sammenslutninger, der forfulgte andre Formaal, stadig strafbare som Conspiracy efter common law. Saaledes straffede Domstolene Strejker eller Sammenslutninger for at tvinge en Arbejdsgiver til at afskedige enkelte Arbejdere eller en Sammenslutning, der søger at forlede Arbejdere til at nedlægge Arbejdet hos en Arbejdsgiver, for Conspiracy¹⁾.

I Conspiracyreglen havde Domstolene idetheletaget et for Arbejderne overordenlig farligt Vaaben. Det var navnlig farligt, fordi det stadig blev mere og mere smidigt. Dette laa i, at Conspiracylæren idetheletaget, altsaa ogsaa udenfor Arbejderspørgsmaal, var i bestandig Udvikling gennem det 18de og 19de Aarhundrede. Ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede

¹⁾ Se Dommene anførte hos Bryan S. 138, jfr. S. 144, S. 133, jfr. Royal Report S. 96, og den hos Webb S. 262—63 omtalte Dom; jfr. ovenfor S. 98.

var, som tidligere omtalt, Udviklingen naaet saa vidt, at Conspiracybegrebet omfattede to Grupper af Sammenslutninger nemlig 1) den oprindelige: Sammenslutning med malicious prosecution til Formaal¹⁾ og 2) Sammenslutninger med samfunds-skadeligt Formaal. Men i Løbet af det 18de og 19de Aarhundrede udvidedes Conspiracybegrebet i Retspraksis til at omfatte 3) alle Sammensværgelser om at begaa en Forbrydelse²⁾ og 4) Sammenslutninger med det Øjemed at skade Trediemand³⁾. Medens Domstolene gennem Udvidelse til Gruppe 3 skabte et gavnligt Supplement til den strafferetlige Lære om Forsøg og Meddelagtighed⁴⁾, maa det derimod erkendes, at der med Gruppe 4 skabtes en Retstilstand, der ikke var uden Betænkelighed. Gennem denne Gruppe stod det jo faktisk i Domstolenes Magt at erklære enhver Handling, som udført af en enkelt kun vilde være civilt retsstridig, for strafbar, hvis den var udført af flere i Forening. Nu skal det vel indrømmes, at engelsk Ret ved denne Regel har fremhævet en stor Sandhed, som man andetsteds ikke har agtet tilstrækkelig paa, nemlig, at en Handling i mange Tilfælde faar en højere Grad af Retsstridighed netop ved at udføres af flere i Forening. Dette gælder navnlig, naar flere i Forening forsætlig søger at tilføje Trediemand Skade; og der vil derfor kunne være Grund til i de mere graverende Tilfælde af saadanne Sammensværgelser at straffe Handlingen, skønt den, udført af en enkelt, kun kunde paadrage et Erstatningsansvar. Men det uheldige ved den engelske Rets Regel er, at den er alt-

¹⁾ Her tænkes alene paa den kriminelle Conspiracyklage. Den særlige civile Conspiracyklage for malicious prosecution var jo, som ovenfor omtalt, lidt efter lidt forsvundet.

²⁾ Wright S. 7, 26—27, Bryan S. 71.

³⁾ Wright S. 37—43, Bryan S. 71—72.

⁴⁾ Det erindres herved, at Conspiracy, som tidligere udviklet, omfatter den blotte Overenskomst, ganske uanset om der er udført nogen Handling; derimod er der den Ulempe ved Conspiracyreglen, anvendt paa rent strafferetligt Omraade, at den ikke giver den tilstrækkelige Graduering af Straffens Størrelse efter Forbrydelsens Størrelse, se Wright's Kritik i Wright S. 80 ff.

for almindelig holdt, og at den derved giver Domstolene en betænkelig Generalfuldmagt til efter et vilkaarligt Skøn at hemsøge enhver almindelig retsstridig Handling med Straf, alene fordi flere handler i Fællesskab. Som fremhævet, vil der her i mange Tilfælde være god Grund til, men i mange andre Tilfælde lige saa sikkert ingen Grund til Straf. Der kan følgelig blive Tale om at give særlige Regler for særlige Grupper af Tilfælde efter nærmere Undersøgelse af disse, men ikke om nogen almindelig Regel. Naar den almindelige Regel alligevel i engelsk Ret maa siges at have virket i det Hele og Store tilfredsstillende, skyldes det udelukkende den udmærkede Dommerstand, England har; og naar en saa omfattende og elastisk Straffegrundsætning ikke forlængst er blevet afskaffet af Lovgivningsmagten, men stadig er gældende Ret, viser det bedst, hvilken ubegrænset Tillid det engelske Folk i Almindelighed nærer til sine Dommere, til deres Evner og Upartiskhed. Retsafgørelserne har i Almindelighed med rigtig Takt kun truffet de særlig graverende Tilfælde og har derved ofte paa virksom Maade ramt de mere ondartede Sammen slutninger, der med fuldt Forsæt søger Trediemands Skade eller Ruin, og som ikke kan rammes af den almindelige Straffelov¹⁾).

¹⁾ Den i vore Dage vigtigste Underafdeling af Gruppe 4 er conspiracy to cheat and defraud; Reglen rammer her alle Tilfælde, hvor flere i Forening søger at øve Svig mod Trediemand, selvom Svigen, udøvet af en enkelt, ikke vilde være strafbar efter Bedragerireglerne eller andre Regler. Disse Tilfælde begyndte Retspraksis at straffe som Conspiracy efter en Afgørelse af den store Dommer Lord Mansfield i 1760; jfr. Bryan S. 70. Der hersker almindelig Enighed om, at Conspiracyreglen paa det her nævnte Omraade virker overordenlig tilfredsstillende i Retspraksis, jfr. Encyclopædia of the law of England i Afsnittet om Conspiracy S. 478, Bryan S. 69—77, 114. Denne Opfattelse deles selv af dem, der som Wright ellers stiller sig stærkt kritisk overfor Conspiracylæren, se Wright S. 62. Systematisk udsondrer Wright og andre efter hem derfor disse Tilfælde som en særlig Klasse ved Siden af Hovedklassen, som ovenfor er benævnt Gruppe 4. — Som Eksempel paa andre Tilfælde end Svig, der falder ind under denne Hovedgruppe, kan nævnes Sammensværgelser om at ruinere Trediemands Erhverv, f. Eks. ved at bestikke hans Folk til at blande

Men at en saa bøjelig Strafferegel, selv anvendt af engelske Dommere, ikke er helt uden Betænkelighed, har vist sig paa et ganske enkelt Omraade; og dette Omraade er netop Arbejdsstridigheder. At engelsk Retspraksis her ikke altid kan siges at have truffet det rette, ligger ganske naturligt i, at vi paa dette Omraade staar overfor store sociale Spørgsmaal, om hvilke der hersker meget forskellige Anskuelser i de forskellige Dele af Folket; og det har da ofte, navnlig i Arbejderbevægelsens ældre Periode, været vanskeligt for den enkelte Dommer at undgaa at forveksle de Anskuelser, der var raadende i hans eget sociale Lag, med de Anskuelser, han som det hele Samfunds Repræsentant burde hævde overfor begge Stridens Parter. I den sidste Del af det 19de Aarhundrede naar de engelske Domstole frem til dette overlegne og helt upartiske Stade i Ar-

fordærvede Ingredienser i det Stof, hvoraf hans Varer fabrikeres; se Domme i dette og lignende Tilfælde anført hos Bryan S. 72.

Som det fremgaar af det her og tidligere om Conspiracylæren udviklede, er dennes Hovedgrupper af Tilfælde historisk blevet til paa en ret tilfældig og usystematisk Maade; de er opstaaet ret uafhængig af hinanden og uden at man har søgt at gøre sig Rede for, om der til Grund for alle de forskellige Arter af Conspiracytilfælde virkelig ogsaa laa et fælles almindeligt Princip. Først efter at de forskellige Arter allerede havde fæstnet sig i Praksis, blev det forsøgt at give en alle Arter omfattende Definition af Conspiracybegrebet, nemlig af Lord Denman i et leading case af 1832, hvori han udtaler, at Conspiracy altid maa gaa ud paa enten »to do an unlawful act or a lawful act by unlawful means«, og denne Definition er bleven staaende i Praksis, Wright S. 63 ff., Bryan S. 99 ff., Royal Report S. 12. Definitionen kan jo i Virkeligheden endnu kortere udtrykkes saadan, at Sammensværgelsen altid maa angaa noget retsstridigt. I en senere Sag forklarede Lord Denman sig nærmere, idet han udtalte, at han ingenlunde med sin Definition havde ment, at enhver Sammenlutning med retsstridigt Formaal var Conspiracy. Definitionen skulde kun udtrykke det Minimum af ulovligt, der i hvert Tilfælde maatte kræves for at tale om Conspiracy, Wright S. 64. Hermed antydede denne Dommer jo aabenbart, at man kun burde ramme de mere graverende Sammenlutninger med retsstridigt Formaal; men hverken han eller nogen senere Dommer har nogensinde forklaret, hvori dette mere graverende skulde bestaa.

bejderstridigheder; men i Tiden mellem 1825 og 1875 var dette Stade endnu ikke naaet.

Der kan nu vel være gode Grunde til, saaledes som Domstolene gjorde i dette Tidsrum, at sondre mellem Strejker for højere Løn eller kortere Arbejdstid paa den ene Side og Strejker med andre Formaal paa den anden. Medens de første Strejker i Reglen maa anses for retmæssige, er dette ikke givet ved de sidstnævnte. Disse har ofte en langt mere personlig Karakter end hine. Man tænke f. Eks. paa en Strejke for at tvinge en Arbejdsgiver til at afskedige en bestemt Arbejder. En saadan Strejke kan ofte være Udtrykket for rent personlig Forfølgelse. Men lige saa givet er det, at der findes mange Tilfælde, hvor selv en saadan Strejke aldeles ikke forfølger nogen personlig ondsindet Hensigt¹⁾. Her er da netop et Omraade, hvor Conspiracyreglens for store Almindelighed ved Gruppe 4 viser sig skæbnesvanger. Ud fra den samme rigtige Retsfølelse, som Domstolene viste paa andre Omraader, burde ogsaa her ihvertfald kun de mere graverende Tilfælde være ramt af Straf; men da Domstolene i ældre Tid idethele ikke havde den rigtige Forstaaelse af Arbejderbevægelsens store sociale Betydning, blev de let tilbøjelige til at betragte alle Strejker, der ikke udtrykkelig var tilladt i Loven af 1825, for højst graverende, og da disse Strejker alle kunde gaa ind under Gruppe 4: *Conspiracies to injure a third person*, skares de alle over én Kam og straffedes.

Straffen virkede saa meget mere haardt, fordi der her ofte kun er Tale om overilede, uoverlagte Handlinger. Under den Sindenes Ophidselse, der meget almindelig følger med en Strejke, kommer Arbejderne let til at begaa Handlinger, der overskrider det retmæssiges Grænse; og at de herfor drages til Erstatningsansvar, er der intet at sige til. Men at de samtidig uafbrudt skal kunne trues af Straf, blot fordi de har udført Handlingen i Fællesskab, er urimeligt.

Det var et særlig grelt Tilfælde af denne Art, der tilsidst

¹⁾ Jfr. næste Afsnit.

førte Bevægelsen for en Reform gennem Lovgivningsmagten af den gældende Ret til Sejr. I dette Tilfælde, der forefaldt i 1872, havde Arbejderne paa et privat Gasværk for at opnaa Genansættelsen af en afskediget Arbejder pludselig erklæret Strejke, endskønt de derved brød deres Kontrakter, og uden at de tog Hensyn til de Følger, deres Handling kunde faa for Almenheden. Nævnte Gasværk forsynede Størstedelen af London med Belysningsgas. Da Arbejderne jo havde begaaet den retsstridige Handling — Kontraktbruddet — i Fællesskab og til Skade for Trediemand, faldt Tilfældet klart ind under 4. Conspiracygruppe: Conspiracy to injure a third person, og Arbejderne dømtes til 12 Maaneders Fængsel med haardt Arbejde¹). Skønt Hensynet til Almenheden — til den store By, der let ved denne Strejke kunde være hensat i Mørke for længere Tid — ikke fik nogen Indflydelse paa selve Spørgsmaalet om Handlingens Retsstridighed, har det utvivlsomt været et vægtigt Moment ved Fastsættelsen af Straffens Størrelse²).

Denne Dom virkede kraftigere end megen Agitation, idet den klart viste, hvor urimelig haardt Conspiracyreglen kunde virke i Arbejdsstridigheder. Regeringen benaadede straks de dømte for de 8 af de 12 Maaneder. Og da Arbejderne paa denne Tid var naaet frem til politisk Indflydelse (se nedenfor), lykkedes det faa Aar efter at gennemføre the Conspiracy and Protection of Property Act, 1875, 38—39 Vict. c. 86.

Denne Lov bestemmer først og fremmest: *An agreement or combination by two or more persons to do or procure to be done any act in contemplation or furtherance of a trade dispute.... shall not be indictable as a conspiracy if such act committed by one person would not be punishable as a crime*, Lov 1875 sect. 3.

Denne Bestemmelse fjerner altsaa fuldstændig det kriminelle Conspiracyprincip fra Arbejdsstridighedernes Omraade (trade disputes). Er en Handling ikke strafbar, naar den udføres af en enkelt, bliver den ikke strafbar, fordi den udføres

¹) Sagen Reg. v. Burn et al. (1872) se Royal Report S. 53—65, jfr. S. 97.

²) Jfr. Dommerens summing up i Royal Report S. 64.

af flere i Forening. For Fremtiden var altsaa ikke blot Strejker for højere Løn og kortere Arbejdstid, som L. 1825 havde tilladt, men overhovedet enhver Strejke, ligegyldigt hvilket Formaal den havde, straffri. Idetheletaget kan Arbejderne kun straffes, dersom de under Strejkernes Udførelse begaar Handlinger, der vil kunne paadrage dem enkeltvis krimimelt Ansvar.

For imidlertid at værne den personlige Frihed under Strejker, sætter L. 1875 Straf for enhver, der i den Hensigt at tvinge en anden til at gøre eller undlade noget, anvender Vold mod Person eller Ejendom eller visse nærmere betegnede Trusler eller Skræmmemidler; Lovens sect. 7; jfr. næste Afsnit. Men denne Straf kommer til Anvendelse, hvadenten Volden øves eller Truslen fremsættes af en enkelt eller flere i Forening.

Loven er ikke blind for, at visse Strejker kan være overordentlig farlige for Samfundet, nemlig Strejker i saadanne Virksomheder, hvis fortsatte, uforstyrrede Gang er en uundværlig Betingelse for det hele Samfunds Trivsel, f. Eks. Virksomheder, der forsyner en hel By med Vand eller Belysning. Hvis en saadan Virksomhed drives af private, f. Eks. et Aktieselskab, søger dette i Reglen ved Kontrakter med sine Arbejdere at sikre sig et saadant Opsigelsesvarsel fra disses Side, at det ikke pludselig ved Arbejdsnedlæggelse skal se sig nødsaget til at stanse hele Bedriften. Men naar Arbejderne uden den ringeste Hensyntagen til Samfundet pludselig ved Strejker bryder disse Kontrakter, da er civil Forfølgning mod dem enkeltvis for Kontraktbrud aldeles utilstrækkelig til at sikre Samfundets Interesser. Her maa den straffende Retshaandhævelse træde til. L. 1875 sect. 4 bestemmer derfor, at hvis en Person, der arbejder i Tjeneste hos en Kommune, et Selskab eller en Entreprenør, som har paataget sig den Pligt at forsyne en By eller Del deraf med Gas eller Vand, med fuldt Forsæt bryder en Tjenestekontrakt med nævnte Kommune, Selskab eller Entreprenør, idet han ved eller har Grund til at tro, at den sandsynlige Følge af denne hans Handlen, enten alene eller i Forbindelse med andre, vil blive at berøve Byens Indbyggere helt eller for en stor Del deres Forsyning med Gas og Vand, straffes han enten med

Bøde, ikke over Lst. 20, eller Fængsel indtil 3 Maaneder. Som man ser, straffes Vedkommende, hvadenten han begaar Kontraktbruddet alene eller i Forbindelse med andre. Men det mest praktiske Tilfælde vil selvfølgelig være Masse-Kontraktbrud ved Strejke. Loven af 1875 erkender saaledes, at den omtalte Conspiracydom i 1872 vel var rigtig, forsaavidt der overhovedet anvendtes Straf i dette Tilfælde; men den indrømmer, at den idømte Straf var mindst fire Gange for haard.

Samme Straf som Sect. 4 sætter Sect. 5 for den, der med fuldt Forsæt bryder en Tjenestekontrakt, idet han ved eller har god Grund til at tro, at den sandsynlige Følge af denne hans Handlen, enten alene eller i Forbindelse med andre, vil blive at udsætte Menneskeliv for Fare eller at foraarsage alvorlig legemlig Skade, eller at udsætte værdifuld Ejendom for Ødelæggelse eller alvorlig Beskadigelse.

Ogsaa denne Bestemmelse vil faa særlig praktisk Betydning ved Strejker.

Loven af 1825 indeholdt imidlertid ikke alene en Anerkendelse af Strejkeretten. Den betød tillige, at Fagforeningerne for Fremtiden ikke længer kunde forfølges med Straf. Den tillod jo Arbejderne (og Arbejdsgiverne) at mødes og raadslaa om Arbejds løn og Arbejdstid og indgaa Overenskomster herom. Men disse Ord omfattede ikke blot den forbigaaende Sammenslutning, Strejken, men ogsaa den varige Sammenslutning med samme Formaal, Fagforeningen. Her maa det ogsaa erindres, at den almindelige Foreningsfrihed efter engelsk Forfatning fra ældgammel Tid har hørt til enhver Englænders urokkelige Rettigheder. Derfor er dette Land som bekendt bl. a. de politiske Klubbers Hjemland. Fra denne almindelige Foreningsfrihed dannede Antiforeningsloven af 1800 — bortset fra de sædvanlige Conspiracyregler — en for Arbejdsanliggende særlig begrænset Undtagelse. Men efter denne Lovs Ophævelse indtraadte den almindelige Foreningsfrihed ogsaa for Arbejdere og Arbejdsgivere i sit naturlige Omfang.

Og af Conspiracyreglerne kunde Fagforeningerne ikke rammes, saalænge de strengt holdt sig til de af Loven 1825 tilladte Formaal: højere Løn og kortere Arbejdstid.

I denne Foreningsfrihed laa dog naturligvis kun, at Fagforeningerne som saadanne var straffri. Hvis Fagforeningernes Medlemmer eller Ledere under Arbejdskampen begik almindelige Forbrydelser eller Handlinger, strafbare efter særlig Lov, var de naturligvis som alle andre hjemfaldne til Straf. Denne almindelige Retsforfølgning havde imidlertid, selv efter Loven af 1825, endnu i nogen Tid under Arbejdskampe et stærkt Præg af Partiskhed og Haardhed overfor de Arbejdere, der var Ledere eller Medlemmer af Fagforeninger. Disse Foreninger var paa denne Tid endnu ikke gaaet ind i de højere Klassers Bevidsthed som et fuldt naturligt Led i det moderne Samfund. De betragtedes tværtimod stadig med Mistro og Frygt. Paa den anden Side var de tidligere Tiders haarde Forfølgelse af Foreningsforbrydelsen endnu i for frisk Minde hos Arbejderne til, at disse lige straks skulde aflægge den Hemmelighedsfuldhed og Dunkelhed, som de før havde været nødt til at omgive deres Organisation med. Under Forfølgelsesperioden havde det saaledes ofte været Skik at lade ethvert nyt indtrædende Medlem før Optagelsen gennemgaa visse mystiske Ceremonier, herunder ogsaa en højtidelig Edsaflæggelse om ikke at ville svige sine Brødre o. s. v. Disse Skikke vedblev man i mange Fagforeninger at følge, selv efterat Loven af 1825 havde ophævet Foreningsstraffen og derved gjort alt Hemmelighedsvæsen overflødigt. Og skønt disse mystiske Ceremonier sikkert var lige saa uskyldige som Frimurernes, bidrog de dog til at nære Borgerskabets Mistillid til Fagforeningerne. Hertil kom, at Arbejderbevægelsen endnu paa denne Tid ikke var kommet helt udover det første primitive Stadium, hvor Uroligheder og Vold mod Person og Ejendom (navnlig Ødelæggelse af Maskiner) ret ofte hørte med til Arbejdskampen. Og da der saa tilmed i 30erne opstaar Bevægelser, der gør Forsøg paa at føre Fagforeningerne og Arbejderklassen idethele ind paa mere eller mindre revolutionære, kommunistiske eller so-

cialistiske Baner (Owenismen, Chartistbevægelsen), opskræmtes de andre Befolkningsklasser for Alvor, og Regeringen og Myndighederne følte det som deres Pligt at gribe ind. De fandt i den almindelige Lovgivning let Hjemmel for en haardhændet Retsforfølgning. Særlig fandtes der nogle ældre Love, der var givet under politiske Uroligheds- og Oprørstider og som satte strenge Straffe for Edsaflæggelser under ulovlige Sammensværgelser. Disse Regler kaldtes nu under den urolige, revolutionære Tid i 30erne igen til Live; og flere Fagforeningsledere, der havde ladet ny indtrædende Medlemmer aflægge de før omtalte uskyldige Eder, idømtes drakoniske Straffe¹).

Denne Periode, altsaa Tiden fra Slutningen af 20erne til Begyndelsen af 40erne, maa idethele betragtes som den kritiske Tid i den engelske Arbejderbevægelses Historie. Denne Bevægelse stod nu foran Skillevejen. Vilde den lade sig friste ind paa den revolutionære Vej af de mange Stemmer, der lød til den, kommunistiske eller socialistiske, og som lovede den Opfyldelsen af alle dens Ønsker i et Idealsamfund, som Arbejderne selv med ét kunde fremtvinge? Eller vilde den vælge den Vej, som det praktiske Instinkt i de roligere Øjeblikke indgav den: at samle alle Kræfter om det daglige, møjsommelige Arbejde for en stadig mere fuldkommen Organisation indenfor det virkelige Livs Samfund?

Den engelske Arbejderstand bestod denne Prøve. Owen's uklare, kommunistiske Bevægelse i Begyndelsen af 30erne bragte kun Arbejderne en Række bitre Skuffelser. Men herigennem skærpedes Sansen for mere begrænsede Opgaver. Og da senere i 30erne den bekendte Chartistbevægelse opstaar, vinder den vel mangfoldige Tilhængere blandt de uorganiserede Arbejdermasser og antager til Tider en ligefrem revolutionær Karakter. Men

¹) I det berømte Dorchester case i 1834 var Straffen mod Fagforeningslederne 7 Aars Deportation. Der rejste sig imidlertid baade i og udenfor Parlamentet en stærk Bevægelse mod denne Dom; og den fortsattes saa udholdende, at Regeringen tilsidst, nemlig i 1836 eftergav dem Resten af Straffen; se herom og om Myndighedernes Indgriben under denne Periode idethele Webb S. 109—57.

Arbejderstandens Elite, Fagforeningernes Ledere, kunde den ikke faa med. De lod sig ikke bringe ud af Ligevægt, hverken af revolutionære, socialistiske Strømninger paa den ene Side eller af Myndighedernes haarde og uretfærdige Retsforfølgning paa den anden Side. De afviste nøgternt al Forbindelse med de første og de lærte hurtig at undgaa den sidste. De opgav for Fremtiden de mystiske Edsaflæggelser og andet Hemmeligheds-væsen. De stillede sig nu idethele aabent og afgørende paa den bestaaende Retsordens Grund. De var nu naaet til fuld Klarhed over Vejen: den strengt faglige Sammenslutning.

Fra dette Vendepunkt i 30erne og 40erne, fra dette afgørende Valg mellem det revolutionære og det faglige Standpunkt, begynder den store Opgangstid i den engelske Arbejderbevægelses Historie. I den følgende Tid gennemførte en Række fremragende Fagforeningsledere det planmæssige og omfattende Organisationsarbejde, der for Alvor henledte Verdens Opmærksomhed paa Trade Union'erne og gjorde disse til det store Forbillede for Arbejdersammenslutningerne i alle de andre Lande. Fagforeningernes Net lagde sig tættere og tættere over Rigets Industriegne. De tog mægtigt til, ikke alene i ydre Omfang (Foreningstal og Medlemstal), men ogsaa i indre Styrke. I den sidste Retning maa navnlig fremhæves den stærkt stigende Centralisering. Allerede tidligere var der gjort Tilløb hertil. Saaledes møder vi i Slutningen af det 18de og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede visse Former af Samvirken mellem de mange stedlige Foreninger Landet over; og under den Forfølgelse, Fagforeningerne var Genstand for under Antiforeningsloven mellem 1800 og 1824, voksede Solidaritetsfølelsen blandt dem. Efter Antiforeningslovens Ophævelse begyndte der indenfor forskellige Fag en Bevægelse for at danne landsomfattende Fagforbund. Under den urolige Periode i 30erne mislykkedes imidlertid en Række store Forsøg i denne Retning; og man opgav herefter i vide Kredse Planen som haabløs. Men efter det omtalte Vendepunkt, altsaa i Tiden henimod Aarhundredets Midte tog dygtige Fagforeningsledere alligevel paany Planen op. Og nu lykkedes

det dem efterhaanden ved stor Udholdenhed at organisere store Landsforbund indenfor nogle af de betydeligste Fag; og snart dannede der sig lignende Organisationer indenfor de fleste andre¹⁾).

Dette store Organisationsarbejde var jo foregaaet i Ly af den almindelige Foreningsfrihed; og en Tid lang antog Arbejderførerne uden Tvivl, at Fagforeningernes Stilling retslig set idethele var fuldt betrygget ved denne Frihed. Lidt efter lidt maatte de imidlertid gøre den pinlige Erfaring, at denne Antagelse var urigtig. Og i Slutningen af 60erne faldt der en Dom, der berøvede dem enhver Illusion i saa Henseende.

Før Loven af 1824 var Fagforeningen jo, som før omtalt, i enhver Henseende ulovlig, nemlig som en conspiracy in restraint of trade. Og denne Ulovlighed havde baade civil og kriminel Virkning. Den almindelige Foreningsfrihed, som efter Loven af 1824 fremtidig ogsaa maatte komme Arbejderne og deres Foreninger til Gode, betød i Virkeligheden alene, at Fagforeningens kriminelle Ulovlighed ophævedes. Det var altsaa for Fremtiden ikke strafbart at danne en saadan Forening eller indmelde sig deri. Og skønt der, som ovenfor omtalt, vel findes adskillige Tilfælde, ogsaa efter 1824, hvor Fagforeningsledere er blevet uretfærdig straffet med søgt Hjemmel

¹⁾ Forrest i Bevægelsen gik Maskinarbejderne. Allerede i 20erne begyndte de at danne Landsforbund indenfor de forskellige Maskinfag, hvert Fag for sig (det første i 1824); men først i Slutningen af 30erne og i 40erne sluttede efterhaanden alle disse Fagforbund sig sammen i en alle Fag omfattende Centralorganisation, The Amalgamated Society of Engineers, der stod fuldt færdig i 1851. Ogsaa indenfor andre Fag havde der før Aarhundredets Midte, omend senere end i Maskinfaget, dannet sig store Landsforbund; men baade disse og de senere opstaaede tog snart Maskinforbundets Forfatning til Model for deres egen Organisation; Webb S. 187—206. 213—14, jfr. S. 111. Note 205; om Bevægelsen før 1824 se S. 79—82; om den revolutionære Bevægelse i 30erne se idethele Kap. III. Om Robert Owen's Betydning, bortset fra hans kommunistiske Ideer, nemlig ved det praktiske Eksempel, han selv gav som Fabrikant i Forholdet til sine Arbejdere, se Cunningham II S. 751 ff.

i visse særlige Straffebud, findes der dog — saavidt vi har kunnet konstatere — intet Tilfælde efter 1824, hvor blot det at være Medlem eller Leder af en Fagforening er blevet straffet, være sig som Conspiracy eller andet. Og det er derfor kun en ex tuto Bestemmelse, der bekræfter den alt gældende Retstilstand, naar Trade Union Loven af 1871 (jfr. nedenfor) udtrykkelig i sin § 2 erklærer det at være Medlem af en Fagforening for straffrit.

Den civile Ulovlighed berørte Lovene af 1824 og 1825 imidlertid slet ikke. Her gjaldt altsaa stadig common law. Fagforeningen kunde vel ikke som saadan betragtes som et Retsbrud mod nogen. Men iøvrigt vedblev den at være ulovlig som værende in restraint of trade. Og dette betød, som tidligere omtalt, at den overhovedet ikke havde nogen retslig Tilværelse; den kunde hverken være Indehaver af Rettigheder eller Genstand for Forpligtelser; den kunde ikke ved sin Formand optræde som Sagsøger eller Sagsøgt. Hvad en Fagforening ejede, være sig Penge, Løsøre, fast Ejendom, havde den ingensomhelst beskyttet Ejendomsret over. Det maatte saaledes f. Eks. være straffrit, hvis en Fagforenings Kasserer eller Formand besveg den for dens Midler; der var ingen, der kunde forfølge den Sag, hverken kriminelt eller civilt. Endvidere kunde jo ingen trygt indlade sig i Kontraktsforhold med en Fagforening, da den ikke kunde sagsøges i Tilfælde af Misligholdelse.

Hele denne Mangel paa retslig Anerkendelse førte naturligvis til flere og flere praktiske Ulemper, efterhaanden som Fagforeningerne fik større og større Formuer at administrere. Efter The Friendly Societies Act af 1855 (18 og 19 Vict. c. 63) troede Arbejderne en Tid lang, at de ialtfald ved at lade Fagforeningerne registrere under denne Lov kunde opnaa en vis Beskyttelse overfor deres egne Medlemmer. Denne Tro blev imidlertid tilintetgjort ved Dommen i Hornby v. Close i 1867. Den angik et Tilfælde, hvor en Fagforeningskasserer ulovlig havde tilegnet sig nogle Fagforeningen tilhørende Penge. Fagforeningen anklagede ham under The Friendly Societies Act. Dommeren frikendte ham imidlertid, nemlig med

den Begrundelse, at for at nyde Beskyttelse efter The Friendly Societies Act maatte Fagforeningen ifølge denne Lovs Ord ikke have noget ulovligt Formaal; men Fagforeningen var ulovlig som værende in restraint of trade¹⁾. Denne Dom, der efter det ovenfor udviklede var fuldstændig korrekt efter common law, vakte naturligvis Bestyrtelse i Arbejderverdenen. Hvad Dommen betød for Fagforeningerne, ses bedst deraf, at de større af dem op til denne Tid havde sammensparet sig Kapitaler til et samlet Beløb af over en kvart Million Lst. Disse Kapitaler var altsaa efter denne Dom uden den ringeste Beskyttelse.

Arbejderne var imidlertid paa denne Tid naaet frem ogsaa til politisk Indflydelse. Blandt Lederne af de centrale Fagforbund fandtes der Mænd, der ejede netop de Evner, som Sagens vanskelige Stilling krævede. Mænd som Allan, Applegarth, Guile, Coulson o. fl. a. forenede personlig Uegennytte og Opofrelse med stor Forretningssans og administrativ Evne. Og da de desuden formaaede at se Sagen fra mere end én Side, formaaede de ogsaa at forhandle sig til et Resultat under de bestaaende Forhold. Det er paa Arbejderførere af denne Type, at Hemmeligheden ved den engelske Fagforeningsbevægelses Fremgang og Sejr beror. Det er denne Type, hvem det skyldes, at denne Bevægelse lige til vore Dage i det hele og store har holdt sig udenfor de fantastiske sociale Ideer og de deraf følgende Udskejelser, der kun altfor ofte har lagt Fagforeningsbevægelsen paa Fastlandet Hindringer i Vejen.

Disse Førere sluttede sig paa denne Tid nærmere sammen, og da de i Forening repræsenterede de betydeligste Centralforbund, dannede de snart et Slags øverste ledende Raad for hele Fagforeningsbevægelsen. De satte sig navnlig til Opgave ad politisk Vej at virke for en Forbedring af Arbejdernes Retsstilling. Og efter den omtalte Dom af 1867 blev Maalet for deres Bestræbelser først og fremmest gennem Parlamentet at opnaa en Legalisering af Fagforeninger-

¹⁾ Jolly S. 49—50.

nes hele Stilling. Ved Valgreformloven af 1867 fik store Dele af Arbejderbefolkningen politisk Valgret. Arbejderstemmerne blev en Magt, som de vekslende liberale og konservative Regeringer for Fremtiden maatte regne med. Det lykkedes derfor ogsaa, faa Aar efter, de omtalte Arbejderførere at bevæge Regeringen til at forelægge og Parlamentet til at vedtage Fagforeningsloven, The Trade Union Act, 34 og 35 Viet. c. 31, af 1871¹⁾.

Det engelske Ord for Fagforening trade union omfatter i Modsætning til det danske baade Arbejdsgiverforeninger (og Truster) og Arbejderforeninger. Loven af 1871's Bestemmelser kommer saaledes ligesaavel til Anvendelse paa de første som paa de sidstnævnte²⁾.

Ved den nærmere Ordning af Fagforeningernes Retsforhold gik man med Rette ud fra, at disse Foreninger er Sammenslutninger af en egen selvstændig Art, der ikke kan sammenstilles med nogen af de hidtil i Lovgivningen kendte Sammenslutningsformer. Der kunde derfor ikke være Tale om at overføre Reglerne om disse paa Fagforeningerne. Saaledes passede f. Eks. Reglerne om Aktieselskaber ikke; ti vel forfølger baade Aktieselskaber og Fagforeninger økonomiske Interesser;

¹⁾ Allerede forinden var der ved en Lov af 1869, 32 og 33 Viet. c. 61 givet en vis midlertidig Retsbeskyttelse for Fagforeningskapitalerne. Se om Udviklingen før Loven af 1871, navnlig om Arbejderførernes Samarbejde nærmere Webb S. 215—260.

²⁾ Jfr. ogsaa The Trade Union Act (1871) Amendment Act 1876 s. 16.... »The term »trade union« means any combination, whether temporary or permanent, for regulating the relations between workmen and masters, or between masters and masters, or for imposing restrictive conditions on the conduct of any trade or business«...., jfr. The Trade Disputes Act, 1906. s. 5, 2 Stk. og The Trade Union Act, 1913, 2 og 3 Geo. 5, c. 30 s. 1 og 2. Ordet omfatter altsaa, som de sidste Ord viser, ogsaa andre Sammenslutninger, der skaber Indskrænkning i Medlemmernes Erhverv, selv om de ikke har noget med Modsætningen mellem Arbejdsgivere og Arbejdere at gøre, altsaa ogsaa Karteller og Truster.

men Aktieselskabernes Hovedformaal er den direkte Forretningsdrift, som jo ligger helt udenfor Fagforeningernes normale Opgave. Paa den anden Side kan Fagforeningerne, netop fordi deres Hovedopgave er i Konflikter at værne Medlemmernes økonomiske Interesser, ikke ganske sidestilles med saadanne Foreninger som Friendly Societies, hvis Hovedopgave er af filantropisk eller anden almen human Art. Loven af 1871 bestemmer da ogsaa udtrykkelig, at Aktieselskabslovene, The Companies Acts, The Friendly Societies Acts o. l. ikke skal komme til Anvendelse paa Fagforeningerne, Lovens s. 5.

Loven bærer iøvrigt umiskendelig Vidnesbyrd om særlig at være foranlediget ved den omtalte Dom af 1867. Efter denne Dom maatte det jo navnlig blive Opgaven at raade Bod paa den retsløse Tilstand, hvori Fagforeningernes Formue befandt sig. Loven bestemmer derfor, at naar en Fagforening er registreret¹⁾, kan den gennem sine trustees som Repræsentanter retsgyldig eje alle Arter af Formue, være sig Kapitaler, Løsøre eller fast Ejendom, s. 8., dog for fast Ejendoms Vedkommende med den Begrænsning, at dens Areal ikke maa overstige en Acre, hvilket man har anset tilstrækkeligt til Foreningens eget Brug (navnlig til Kontor- og Forsamlingsbygningen), s. 7²⁾. Og endvidere bestemtes, at Fagforeningen gennem sine Ledere som Repræsentanter gyldig kan optræde i alle Rets-trætter angaaende dens Formue, være sig som Sagsøger eller Sagsøgt, se s. 9. » . . . any officer of such trade union who may be authorised so to do by the rules thereof are hereby empowered to bring or defend . . . any action suit, prosecution . . . touching or concerning the property, right or claim to property

¹⁾ I Overensstemmelse med de nærmere Regler herom i Lovenes s. 6 og 13, som bl. a. kræver, at Anmodning om Registrering skal ske af mindst 7 Medlemmer og være ledsaget af et Eksempel af Foreningens Love og Oplysning om Foreningsledernes Navn og Stilling. Se endvidere The Trade Union Act Amendment Act 1876 ss. 6—15.

²⁾ Se om Retsanvendelsen H. Cohen: Trade Union Law, 2. Udg. London 1907 (en Tekststudie af de engelske Fagforeningslove med herunder hørende Retsafgørelser) S. 42—46.

of the trade union«. Disse Ord omfatter kun Sager angaaende Rettigheder over eller Krav paa Foreningens Formue, altsaa saadanne Krav, der er opstaaet ved Retshandler om eller Bestyrelsen af denne Formue. Men hvad der udenfor disse Tilfælde skal gælde, navnlig hvorvidt man kan søge Foreningen for dens Organers Retsbrud, derom udtaler Loven sig ikke. Dette Spørgsmaal blev da ogsaa senere Genstand for Tvivl i Retsanvendelsen. Men det blev tillige — paa Grund af engelsk Rets særlige Udvikling — et Spørgsmaal, hvorom der rejste sig den heftigste Modsigelse og Kamp; jfr. næste Afsnit.

Lovens s. 10 og 11 giver nærmere Regler om Foreningsleders Regnskabspligt; og s. 12 sætter bl. a. Straf for ulovlig Tilegnelse eller Anvendelse af Foreningens Midler.

En Forenings Lovlighed viser sig som før fremhævet paa 2 Punkter, 1) derved at det ikke er strafbart at være Medlem af den, og 2) ved at Foreningen som saadan — ialtfald under visse Betingelser — gyldig kan erhverve Rettigheder og paatage sig Forpligtelser og i begge disse Egenskaber optræde for Retten ved sine Organer i Overensstemmelse med Foreningens Love (juridisk Personlighed).

Disse to Betydninger af Ordet lovlig, naar Talen er om Foreninger, betegner, som vi har set, to Stadier i den retslige Udvikling. I Tiden mellem Loven af 1824 og Loven af 1871 maatte Fagforeningen vel som omtalt anses for lovlig i førstnævnte, men ikke i sidstnævnte Forstand. Først med Loven af 1871 kan Fagforeningen da qua Forening siges at være lovlig anerkendt.

Der findes imidlertid endnu et tredje Retsspørgsmaal vedrørende Foreninger, der bestemt maa adskilles fra de ovenfor under 1) og 2) angivne Spørgsmaal, nemlig 3) om selve Foreningsaftalens v. s. Løftet om at være Medlem af Foreningen med deraf flydende Forpligtelser, navnlig Pligten til at yde Bidrag, holde Foreningens Love og i Tilfælde af Brud paa disse at betale Bøde o. l., er gyldig, retslig bindende.

Hvad dette Spørgsmaal angaar, erklærer Loven af 1871 udtrykkelig Fagforeningsaftalen for uforbindende. Den bestemmer nemlig i s. 4 bl. a., at ingen skal kunne sagsøges for nogen Domstol hverken til direkte Opfyldelse af eller Erstatning for Brud paa følgende Overenskomster:

1) *Any Agreement between members of a trade union as such, concerning the conditions on which any members for the time being of such trade union shall or shall not sell their goods, transact business, employ or be employed.*

2) *Any agreement for the payment by any person of any subscription or penalty to a trade union.*

Idet herved den omfattende Betydning af Ordet »trade union« erindres¹⁾, er altsaa enhver Foreningsoverenskomst med det Formaal at paalægge Medlemmerne Indskrænkninger i deres Erhvervsfrihed ugyldig efter den anførte Bestemmelse. Hvad enten det er en Forening mellem Handlende eller Fabrikanter om ikke at sælge deres Varer under visse Priser, eller mellem Arbejdsgivere om at overholde en bestemt Arbejdslønskala, eller mellem Arbejdere om ikke at arbejde under en bestemt Løn o. s. v., er Aftalen i alle Tilfælde uforbindende; ingen kan ved Dom tvinges til at yde Bidrag til Foreningen eller til at betale Bøde i Tilfælde af Brud paa Overenskomsten.

Paa dette Punkt gjorde Loven altsaa ingensomhelst Forandring i den gældende Ret, men gav tværtimod denne en udtrykkelig Bekræftelse. Som tidligere omtalt, blev de nævnte Overenskomster allerede i Slutningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede erklærede for ulovlige efter common law²⁾. Kapitalisternes Trust og Arbejdernes Fagforening var i lige Grad ugyldige og strafbare, idet de begge opfattedes som en Conspiracy mod det almene Vel; og dette Vel opfattedes efterhaanden paa dette Omraade som ensbetydende med den Erhvervsfrihed, som England netop i denne Periode bragte til Sejr. Efter Lovene af 1824 og 1825 maatte Straf-

¹⁾ Jfr. ovenfor S. 119 med Note 2.

²⁾ Se ovenfor S. 91 ff.

fen ganske vist anses for ophævet, for Kapitalisternes saa vel som for Arbejdernes Vedkommende. Loven af 1824's Ord omfattede klart nok ikke blot de sidstnævntes, men ogsaa de førstnævntes Sammenslutning, jfr. s. 2's Ord: »*any combination . . . to regulate the mode of carrying on any manufacture, trade or business, or the management thereof*»; jfr. for Lov 1825's Vedkommende Ordene i dennes s. 4: »*fixing the rate of wages or prices*»; og denne Retstilstand bekræftedes, som før omtalt, ex tuto ved L. 1871 s. 2. Men civilretlig, kontraktlig ændredes common law ikke. Fagforeningen saa vel som Trusten, overhovedet enhver Sammenslutning, der satte Skranker for Erhvervsfriheden, vedblev i saa Henseende at være en ulovlig Conspiracy, altsaa ugyldig som Overenskomst. I Sagen Hilton v. Eckersley i 1855, hvor en Række Fabrikanten indenfor Bomuldsindustrien havde sluttet sig sammen og indgaaet en Overenskomst om i en Periode af et Aar at drive deres Erhverv i Overensstemmelse med de Beslutninger, som Flertallet af Underskriverne maatte vedtage, statuerede Dommen, at nævnte Overenskomst var uforbindende for Parterne¹⁾. Dette common law's gamle Standpunkt bekræftedes altsaa fuldtud ved L. 1871's ovenfor anførte s. 4. Og det er gældende engelsk Ret den Dag i Dag²⁾.

En Konsekvens af dette Standpunkt er det endvidere, naar L. 1871 s. 4, 3die Regel, berøver følgende Overenskomster enhver Retskraft:

Any agreement for the application of the funds of a trade union,

a) To provide benefits to members: or,

b) To furnish contributions to any employer or workman not a member of such trade union, in consideration of such employer or workman acting in conformity with the rules or resolutions of such trade union.

Som Følge af disse Bestemmelser i Forbindelse med Para-

¹⁾ Jfr. 25 L. J. Q. B. 199.

²⁾ Se de hos Jolly S. 45—47 anførte Domme.

graf'ens ovenfor omtalte 1ste og 2den Regel er det i Retspraksis gentagne Gange blevet statueret, at et Medlem af en Fagforening (Arbejdsgiverforening eller Trust), der af Foreningen er blevet idømt en Bøde eller endog udstødt af Foreningen, i den Anledning ikke kan søge nogensomhelst retslig Hjælp, hvormeget Bøden eller Udstødelsen end maatte være i Strid med Foreningens Love. Ti Spørgsmaalet om, hvorvidt et Medlem i sit Erhverv har brudt disse Love eller ej, er jo overhovedet unddraget Domstolenes Paakendelse, nemlig ved s. 4's 1ste og 2den Regel. Og hvis Domstolene f. Eks. dømte en Forening til at genoptage et Medlem, vilde dette jo bl. a. ogsaa sige, at han var berettiget til sin Andel i Foreningens Fond. Men ethvert retsligt Skridt, der, som s. 4 i Begyndelsen siger, foretages »with the object of directly enforcing« nogen Overenskomst om Anvendelsen af Foreningens Fond, er jo netop udtrykkelig udelukket ved s. 4's nylig citerede 3die Regel. Retspraksis har imidlertid i en rigtig Følelse af det unaturlige i disse Bestemmelser indskrænket deres Virkefelt saa meget, som det overhovedet efter Lovens Bogstav lader sig gøre. Og det er saaledes statueret, at s. 4's Ord ikke er til Hinder for, at Medlemmer af en Fagforening eller lign. faar nedlagt Forbud mod, at Bestyrelsen anvender Foreningens Fond 1) i Strid med Foreningens Love; ti et saadant Retsskridt kan jo ikke siges at have »the object of directly enforcing an agreement to provide benefits to members«; det har tværtimod et rent konservativt Formaal¹⁾. Endvidere maa fremhæves, at hvis en af Foreningens Love er 2) i Strid med den almindelige Lovgivning, navnlig med Loven af 1871 og de øvrige Fagforeningslove, idet den gaar udenfor Grænsen af de Formaal, som Lovgivningen har trukket for Fagforeningernes Virksomhed, er en saadan Regel helt ugyldig, og det Medlem, der bryder den, kan følgelig ikke udstødes af Foreningen og derved berøves sin Andel i Foreningens Fond²⁾.

¹⁾ Se de i Cohen's Lovudgave S. 25—28 nævnte Retsafgørelser.

²⁾ Saaledes stateredes det i the Osborne case, the Amalgamated Society of Railway Servants v. Osborne, L. R. A. C. 1910 S. 7 (afsagt i Dec.

Endelig er det i nøje Overensstemmelse med den gamle Rets Ugyldighedsregel, at s. 4 i sin 4de Regel berøver enhver Overenskomst mellem Fagforeninger, Arbejdsgiverforeninger, Truster, indbyrdes al Retskraft: »*any agreement made between one trade union and another*«. Herved er altsaa bl. a. alle de saakaldte k o l l e k t i v e Aftaler uden Gyldighed.

Vi har i det foregaaende set, hvilken mærkelig Livskraft den gamle Conspiracylære har vist sig i Besiddelse af. Dens ledende Tanke har paa civilretligt Omraade stadig Magt over Sindene. Den er, som vi saa, trængt ind i moderne engelsk Lovgivning saa vel som i Retspraksis og har derved, som jeg senere skal vise, faaet en afgørende Indflydelse paa Fagforeningsbevægelsens og Trustbevægelsens Udvikling i nyeste Tid. Og paa det nye store Landomraade, hvor Moderlandets common law ligeledes er Retsgrundlaget, i de amerikanske Fristater, har Conspiracytanken i vor Tid fejret nye Triumfer. Ogsaa i ame-

1909), at en Fagforeningsregel, der gik ud paa, at Medlemmerne skulde yde Bidrag til politiske Formaal, nemlig til Støtte af Arbejderrepræsentanter i Parlamentet, var ugyldig, og at et Medlem, der vægrede sig ved at yde saadanne Bidrag, følgelig ikke kunde udstødes af Foreningen med deraf følgende Tab af Andelsret i Foreningens Formue. Denne Dom vakte naturligvis megen Misfornøjelse i Arbejderpartiet. Og ved Loven af 7. Marts 1913, 2 og 3 Geo. 5 c. 30 har Fagforeningerne faaet Ret til, naar et Flertal af Foreningens Medlemmer stemmer herfor, at oprette et særligt politisk Fond, navnlig til Bestridelse af Valgudgifter, Udgifter til politisk Agitation og til Underholdelse af Arbejderrepræsentanter i Parlamentet. Det er imidlertid en udtrykkelig Betingelse for denne Rets Indrømmelse, 1) at den nævnte Afstemning i Foreningen foregaar hemmelig, og 2) at det politiske Fond holdes bestemt adskilt fra Fagforeningens øvrige Fond. Og selv efter nævnte Afstemning staar det 3) stadig ethvert Medlem frit for at nægte at bidrage til det politiske Fond, naar han herom giver Bestyrelsen særlig Underretning; og han kan da ikke af den Grund udelukkes fra Foreningen eller fra Delagtighed i Foreningens Fond; se nævnte Lovs s.s. 2—6. Som man vil se, har Osborne-Dommen sat tydeligt Præg i denne Lov. Det reelt vigtigste Resultat i Dommen, Værnelsen af Mindretallets Ret, opretholder Loven jo fuldtud. Jeg kan derfor ikke dele Webb's skarpe Fordømmelse af Osborne-Afgørelsen, se Webb i Indledningen til 2. Udgave af History of Trade Unionism.

rikansk Ret er Trust- saavel som Fagforeningsoverenskomsten ugyldig. Men her er man paa Grund af den truende Udvikling, som den amerikanske Trustbevægelse i de sidste Aartier har taget, kommet til det Resultat, at det civilretlige Vaaben er utilstrækkeligt. Paa Grund af de mægtige Kapitalsammenslutninger og de altomspændende Erhvervsorganisationer, som de amerikanske Truster i vore Dage har skabt, har den gamle Conspiracytanke paa en ny, ejendommelig Maade faaet Ret: at Sammenslutninger med det Formaal at hæve Varepriserne er farlige for Samfundets Vel. Det har i Kampen med Trusterne været en stor Støtte, at man i den nedarvede common law har den første sikre juridiske Angrebsbasis. Staar man i et Land retslig set paa bar Bund overfor saadanne nye Organisationsformer, vil Tanken om at erklære dem ulovlige, hvor nødvendigt dette end maatte vise sig at være, altid have Vanskelighed ved at trænge igennem. Men i England og Amerika har man, som vi har set, overfor Trusterne i selve det aarhundredgamle, længst fæstnede Retsgrundlag Principet om disses Ulovlighed klart og utvetydigt hjemlet. Det sikre Udgangspunkt er begge Steder: Trusten er ulovlig efter common law som værende »in restraint of trade«. Dette betyder altsaa først og fremmest: uden Retskraft. I Amerika er man imidlertid, som sagt, ikke blevet staaende herved, men er ved nye Love gaaet til den højere Grad af Ulovlighed: *S t r a f b a r h e d*. Herved har man altsaa kun positivt fastslaaet det samme Resultat, som common law allerede i det 17de Aarhundrede statuerede, idet de engelske Domstole, som ovenfor vist, allerede den Gang idømte Trustsammenslutninger Conspiracystraffen. Og heller ikke vore Dages England ligger Tanken om Strafanvendelse overfor Trusterne fjern¹⁾. I de senere Tider har Conspiracystraffen vel

¹⁾ Jfr. en ejendommelig Udtalelse hos Chalmers-Hunt: *»it is suggested that if the public interests were seriously assailed by the systematic placing of an article necessary to life and health out of the reach of all but the very rich, the law might step in, and invoking the merest scintilla of authority or precedent (udh. af mig), declare such a combination criminal and punishable, Chalmers-Hunt«* S. 168.

slumret overfor disse Sammenslutninger; men common law har før slumret og er atter vaagnet. Det er ingenlunde udelukket, trods L. 1871 s. 2, at Conspiracystraffen atter engang kaldes til Live, nemlig den Dag, da Trusterne skulde antage ligesaa anstødelige, samfundsfarlige Former i England, som de for Tiden viser paa den anden Side af Atlanterhavet.

I A m e r i k a naar Fabrikssystemet ret sent almindelig Udbredelse. En egenlig Storindustri kommer først for Alvor til Gennembrud i Perioden 1860—80. Men siden da, altsaa i Løbet af de sidste 50 Aar, er den amerikanske Industri til Gengæld gaaet frem med en uafbrudt stigende Fart og med en Voldsomhed, der mærkes saa meget des stærkere, fordi det er helt nye, vidtstrakte Landomraader og helt nye, mægtige Hjælpekilder i Naturen, der ved den moderne Maskinteknik bringes ind under menneskeligt Herredømme.

Den kapitalistiske Udvikling begyndte imidlertid her som andetsteds længe før Fabriksindustriens Opstaaen. I Slutningen af det 18de Aarhundrede og Begyndelsen af det 19de ser vi lidt efter lidt den Erhvervsform vinde Indpas, der allerede i det 16de og 17de Aarhundrede havde naaet saa stor Udbredelse i England, altsaa Hjemmeindustrien. Og samtidig begynder en Arbejderbevægelse lidt efter lidt at blive til. I det 18de Aarhundrede træffer vi kun ringe Spor af en saadan¹⁾. Og i Tiden 1800—20 er Bevægelsen endnu ret svag og planløs. Men i 20erne og 30erne bliver den sig mere bevidst²⁾.

¹⁾ Det eneste Eksempel paa en varigere Sammenslutning, som vi har nærmere Efterretning om fra denne Tid, er en Forening af Skotøjsarbejdere, The Federal Society of Journeymen Cordwainers af 1794; den dannes, efterat der nogle faa Aar forinden var organiseret en Forening af Mestre indenfor samme Fag, nemlig The Society of the Master Cordwainers af 1789.

²⁾ Se Documentary History III Bd. S. 20 ff., S. 28 ff. ifr. V—VI Bd.

Det er da ingen Tilfældighed, at de første Domme i Arbejdsstridigheder i Amerika falder i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. I denne Arbejderbevægelsens første Periode stillede Retspraksis sig fjendtlig overfor Arbejdernes Organisationer. De amerikanske Domstole fulgte her ganske den Opfattelse overfor Strejker og Fagforeninger, som engelsk Retspraksis allerede havde fastslaaet i det 18de Aarhundrede. I den første amerikanske Dom paa dette Omraade, The Philadelphia journeymen boot- and shoemakers case i 1806, statueredes det, at Strejke og idetheletaget Sammenslutning for at opnaa højere Arbejds løn var en strafbar Conspiracy efter common law. Dommeren fremhævede Conspiracylæren og dens Princip, at flere i Forening ikke altid ustraffet kan gøre, hvad der for den enkelte, der handler alene, er lovligt; og han anførte navnlig den i forrige Kapitel omtalte Dom af Lord Mansfield, hvori denne erklærede, at en enkelt lovligt maa vægre sig ved at arbejde for en bestemt Løn eller sælge under en bestemt Pris, medens dette ikke er tilladt flere i Forening. Dommen udtalte sig endvidere i Tilslutning til den nye engelske Socialøkonomi og fremhævede derfor det forkastelige i ved saadanne kunstige, vilkaarlige Midler som Strejker og Sammenslutninger at ville forsøge paa at fremkalde en Stigning af Arbejds lønnen.

Denne Retsafgørelse fulgtes i senere Domme, saaledes i The Pittsburg Cordwainers case i 1815. Ved denne Dom statueredes det endvidere, ligesom i en Dom af 1809, at Strejker og Foreninger med det Formaal at opnaa Ikke-Fagforeningsarbejders Afskedigelse ligeledes var en strafbar Conspiracy, altsaa ganske i Overensstemmelse med engelsk Domspraksis¹⁾.

I 20erne sker der imidlertid en Vending. Samtidig med, at Strejkeretten bliver anerkendt i engelsk Ret, trænger denne Anerkendelse ogsaa igennem i de amerikanske Domme. Alleerede i 1821 udtalte Chief Justice Gibson i Motiverne til en Dom,

¹⁾ Et Referat in extenso af de nævnte Retssager i 1806, 1809 og 1815 og Dommene deri findes i Documentary History III S. 61—236. 251—385, IV S. 15—87.

at det ikke kunde anses for ulovligt, at Arbejdere blev enige om ikke at arbejde under en bestemt Løn, ligesaa lidt som det var ulovligt for Arbejdsgivere at blive enige om ikke at tage nogen i Arbejde over en bestemt Løn. Hermed var altsaa baade Strejken og Lock-ouden kendt retmæssige. Denne Opfattelse er fulgt i senere Domme¹⁾. Derimod vedblev Retspraksis — ligesom i England — stadig at anse Strejker og Sammenslutninger, der forfulgte andre Formaal (end højere Løn eller kortere Arbejdstid), navnlig Strejker for at fremtvinge uorganiserede Arbejderses Afskedigelse og for at tvinge Arbejdere til at forlade en Mesters Tjeneste, for en ulovlig og strafbar Conspiracy²⁾.

I nyere Domme blev Straffen imidlertid mere og mere indskrænket til de mere graverende Tilfælde af saadanne Strejker og Sammenslutninger³⁾. Og endnu videre i denne Retning er den senere Lovgivning gaaet. I de fleste Stater er saaledes Strejke eller Trusel om Strejke for at fremtvinge en Arbejders Afskedigelse ikke længer nogen strafbar Conspiracy⁴⁾. Idet hele taget har amerikansk Ret her efterhaanden indtaget det samme Standpunkt som den engelske Conspiracy and Protection of Property Act af 1875: Arbejderne kan altsaa kun straffes, dersom de under Strejkernes Udførelse begaar Handlinger, der vil kunne paadrage dem enkeltvis kriminelt Ansvar. Strafferetligt er saaledes Conspiracyprincippet paa Arbejdskampens Omraade opgivet.

Saaledes havde da Strejkeretten gennem Praksis og Lovgivning mere og mere udvidet sine Grænser. Men ogsaa Fagforeningsretten fik efterhaanden stærkere og stærkere Fæste i amerikansk Retsliv. Ved en Dom i 1873, der angik et

¹⁾ Dommen i 1821 er *Commonwealth v. Carlisle*, refereret i *Eddy's Sampling* I S. 288—93, jfr. 322 Note 1; se endvidere de to i *Documentary History* IV S. 250 ff. og 269 ff. refererede Domme, henholdsvis fra 1827 og 1829, samt en Dom fra 1836 anført i *Eddy* I S. 322 Note 1.

²⁾ Se Domme fra 1823 og 1835 i *Eddy* I 293—304.

³⁾ Se 4 *Metcalf's Reports* 11 og 32 *New Jersey Rep.* 151.

⁴⁾ Jfr. 207 *Pennsylvania Rep.* 79, *Gen. Dig.* 1904 A. Sp. 2331, *Eddy* I S. 316.

Tilfælde, hvor en Fagforening søgte nogle den tilhørende Penge tilbage fra Personer, der med Urette sad inde med dem, kendte Højesteret i Massachusetts Foreningen berettiget hertil. De Sagsøgte gjorde gældende, at Foreningens Formaal var »in unlawful restraint of trade and illegal as against public policy«. Men Højesteret udtalte: »*In the relations existing between labor and capital the attempt by co-operation on the one side to increase wages by diminishing competition, or on the other side to increase the profits due to capital, is within certain limits lawful and proper*«. Foreningen kendtes derfor lovlig¹⁾. Idetheletaget har Domstolene i Amerika overalt stillet sig velvillig overfor Arbejderforeningerne. Og i de fleste Stater er der vedtaget Fagforeningslove, der ligesom den engelske Trade Unionlov af 1871 fuldt ud har anerkendt Fagforeningsretten. Saaledes er der i Massachusetts vedtaget en Lov af dette Indhold i 1888, i Michigan i 1885 o. s. v. Fagforeningen opnaar i Reglen Retsevnen ved en »act of incorporation«; og før denne meddeles, maa Foreningens Vedtægter indsendes til Gennemsyn²⁾.

Som det fremgaar af den anførte Dom af 1873, stiller Retsordenen sig altsaa som almindelig Grundsætning paa samme Standpunkt overfor Kapitalens som overfor Arbejdets Organisationer. Udgangspunktet er: Arbejdernes Sammenslutning for at hæve Arbejdslønnen saa vel som Kapitalisternes Sammenslutning for at hæve Varepriserne maa anses for lovlige. Dog tilføjer Dommen forsigtig et Forbehold: begge Sammenslutninger er kun »within certain limits« lovlige. Denne Dom kan tages som et godt Udtryk for det amerikanske Retslivs Stilling til Kapitalens og Arbejdets Organisationer før 80erne, altsaa før den egenlige Trustperiodes Begyndelse. Stillingen var da: Organisationsretten var efterhaanden bleven indrømmet baade Kapitalen og Arbejdet. Begge

¹⁾ Snow et al. v. Wheeler et al., 113 Massachusetts' Rep. 179.

²⁾ Se F. J. Stimson: Handbook to The Labor Law of The United States, New York 1896, S. 167—72; jfr. 30 Atlantic Reports 881 ff., Eddy I 245—46.

var ligestillede. Man havde endnu ikke gjort Erfaringer angaaende, hvilke »certain limits« der maatte sættes. Disse triste Erfaringer var det først forbeholdt den allernyeste Tid at gøre. Hvilke Grænser amerikansk Ret her har ment at burde sætte, skal vi derfor komme nærmere ind paa under det sidste Afsnit af Organisationernes Udvikling.

2. Kap.

Frankrig.

Under Enevælden gjorde man, som tidligere omtalt, de første Forsøg paa at skabe en Industri under større Former, end Lavserhvervene kendte. Men hvor meget Statsmagten end støttede Udviklingen i denne Retning, gik det kun smaat. Mange af de statslige eller statsunderstøttede Virksomheder, saaledes navnlig Gobelin-, Tapet- og Kniplingsindustrien var nærmest Hofluksus. De kunde ikke undvære Hoffets og Hofadelens Forbrug. Og da Enevældens finansielle Status blev slet, gik Bedrifterne derfor enten ind eller førte en hensygnende Tilværelse. Først henimod Enevældens Slutning begyndte der at spores et noget stærkere industrielt Liv. Sammenligningen med England virkede æggende; og mere og mere indførte man den engelske Maskinteknik i Driften. En stor Fremgang begyndte der saaledes indenfor Tekstilindustrien, da man indførte de engelske Spindemaskiner. Og mod Enevældens Slutning beskæftigede dette Fag et ret betydeligt Antal Arbejdere. Men ogsaa indenfor den særlig nationale Industri, navnlig Silkeindustrien, sporedes der et stærkere Liv.

Den nye Industris Arbejdere var imidlertid gennemgaaende slet stillede. Her — saa vel som indenfor de almindelige Haandværksfag — var Tilstømningen for stor. Og saaledes dannedes der da, navnlig i de større Byer, en Fjerde Stand, der senere viste sig at være et let Bytte for Demagogerne.

Enevældens fuldstændige Mangel paa Evne til at beherske Forholdene trods sine utallige Embedsmænd frembragte jo,

som bemærket, mod det 18de Aarhundredes Slutning almindelig Forvirring og Misregering; og da der samtidig indtraadte nogle meget daarlige Aar for Erhvervene, navnlig for Landbruget, opstod der en alvorlig økonomisk Krise. Tilstrømningen til Byernes Underklasse blev stærkere. Der indtraadte Dyrtid paa Levnedsmidler og samtidig almindelig Arbejdsløshed. Navnlig i Paris dannedes der efterhaanden et stort Haandværker- og Arbejderproletariat. Og det er jo en bekendt Sag, at det var fra dette Proletariat, Revolutionens Udskejelser begynde.

Men havde Arbejdsløsheden og Elendigheden været stor under Enevælden, blev den langt større under Revolutionen. Den stadige Borgerkrig, hele Byers Ødelæggelse (Lyon), de daglige Voldsgerninger og Uroligheder lammede Erhvervslivet. Den gode og dygtige Del af Haandværker- og Arbejderstanden led langt mere under Pøbelregimentet end under Enevælden, selv i dennes sletteste Periode. Revolutionens Ledere viste sig endnu mindre i Stand til at beherske Forholdene end Kongemagten. Hele Samfundet led under et voksende finansielt Kaos (les Assignats). Mangfoldige Værksteder lukkede; og den begyndende Industri led et Knæk, som den først forvandt langt ind i det 19de Aarhundrede. I Revolutionens 3die Aar beskæftigede Tekstilfaget saaledes næsten kun det halve Antal Arbejdere, af hvad det havde beskæftiget i Enevældens sidste Aar. Hvor stærkt Erhvervslivet idethele led under Revolutionen, ses maaske bedst deraf, at Frankrigs Udførsel under denne Periode gik saa langt tilbage, at det selv under Napoleons dygtige Regering intet Aar lykkedes at bringe den op til det Beløb, den udgjorde i Ludvig den 16des sidste Aar. Først i 1827 naaede man over dette Beløb. Og Indførelsen, der først og fremmest omfattede Raamaterialer, naaede først i 1830 atter i Højde med 1788.

Det nyttede da intet, at man havde afskaffet Lavene og indført Næringsfriheden. Man fremkalder ikke Erhvervsliv blot ved at fjerne Skranker. Og set fra Svendenes og Arbejdernes Standpunkt betød denne Frihed ingensomhelst Bedring i Løn-

vilkaarene. Tværtimod kunde den uindskrænkede Konkurrence paa Arbejdsmarkedet kun være til Mestrenes Fordel.

Under disse Forhold er det da ikke underligt, at Svendene og Arbejderne begyndte at organisere sig. I 1789 og den følgende Tid dannes der i de betydeligere Byer, fremfor alt i Paris, store Sammenslutninger, der havde til Formaal dels at opnaa en Lønforhøjelse, der under den herskende Dyrtid var dobbelt nødvendig, og dels at indsamle Bidrag fra dem, der havde Arbejde, til de arbejdsløse. Og der forefaldt talrige Strejker og dermed følgende Uroligheder. Skønt den grundlovgivende Forsamling ellers var stærkt optaget af Forfatningsarbejdet, saa den sig dog nødsaget til at gribe ind i disse Stridigheder. Mestrene hævdede, at de nye Svendeorganisationer betød et alvorligt Angreb paa den indførte Erhvervsfrihed, idet disse Organisationer søgte at forhindre den enkelte Arbejder i frit at raade over sin Arbejdskraft og indgaa hvilke Arbejdskontrakter, han vilde. Den grundlovgivende Forsamling anlagde samme Synspunkt. Den frygtede for, at de nye Arbejderforeninger i Virkeligheden skulde blive en Genindførelse af Lavsorganisationen med dens vilkaarlige Diktering af Arbejdets Pris og andre monopolistiske Misbrug. Som Følge heraf vedtog Forsamlingen Loven af 14.—17. Juni 1791, kaldet efter Udvalgsbetænkningens Forfatter Loi Chapelier. Denne Lov forbød under Straf enhver Overenskomst eller Sammenslutning mellem Arbejdere eller Mestre om en Fastsættelse af Arbejdslønnen eller Arbejdets Pris idethele. Denne Lov, hvorefter altsaa baade Strejker og Fagforeninger var ulovlige, skulde blive det ledende Synspunkt for fransk Lovgivning overfor Arbejderbevægelsen lige til 1864, ja reelt til 1884, altsaa i næsten 100 Aar.

Man har undret sig over, at Revolutionens Frihedsmænd kunde indtage et saa arbejderfjendtligt Standpunkt. Men naar man kender de socialøkonomiske Forudsætninger, hvorfra de gik ud, undrer man sig ikke. Det var jo netop i Frihedens, nemlig Erhvervsfrihedens Navn, de forbød Svendenes saa vel som Mestrenes Sammenslutninger. Ligesom Turgot og alle

andre oplyste Mænd i det 18de Aarhundrede hyldede Revolutionens Mænd den liberale engelske Økonomis Anskuelse. Arbejdsløn saa vel som Varepriser fik alene deres naturlige Størrelse i den fuldstændig frie Konkurrence og burde ikke drives kunstig i Vejret ved nogen Art Sammenslutning mellem Svende eller Mestre, hverken gammel eller ny. Imod denne Frihed havde Lavene paa det groveste forsyndet sig, til Skade for hele Erhvervslivet. Men hvad var Strejker og Arbejderforeninger andet end nye kunstige Forsøg i samme Retning?

Revolutionens Mænd betragtede saaledes Arbejderbevægelsen ud fra ganske samme Synspunkt som de engelske Statsmænd og Dommere i det 18de Aarhundrede. Og vi forstaar da, hvorfor Loi Chapelier blev et lige saa ubetinget Forbud mod enhver Art Arbejderorganisation som de engelske Love og Domme gennem hele det nævnte Aarhundrede. Ligesom disse saa den franske Lov i Arbejdernes Sammenslutning en Sammensværgelse mod det almene Vel.

I sin Betænkning fremhæver Chapelier klart den Fare for Erhvervsfriheden, som Arbejderorganisationerne rummede. Han retter ganske den samme Indvending mod disse Organisationer, som Turgot havde rettet mod Lavene, nemlig deres kunstige Forøgelse af Arbejdslønnen og idethele deres Indskrænkning af Arbejdsfriheden. Ligesom Turgot i Fortalen til sin Forordning af 1776 mod Lavene fremhæver: *»Toutes les classes des citoyens sont privées du droit de choisir les ouvriers qu'ils voudraient employer et des avantages que leur donnerait la concurrence pour le bas prix et la perfection du travail«*, saaledes fremhæver Chapelier mod de nye Arbejdersammenslutninger: *»Le but de ces assemblées est de forcer les entrepreneurs de travaux à augmenter le prix de la journée de travail, d'empêcher les ouvriers et les particuliers qui les occupent dans leurs ateliers de faire entre eux des conventions à l'amiable, de leur faire signer sur des registres l'obligation de se soumettre au taux de la journée de travail fixé par ces assemblées et autres règlements qu'elles se permettent de faire«*. Og idet han ganske sammenstiller disse Ar-

bejderorganisationer med de afskaffede Lav, udtaler han: *»Il n'y a plus de corporation dans l'État: il n'y a plus que l'intérêt particulier de chaque individu et l'intérêt général. Il n'est permis à personne d'inspirer aux citoyens un intérêt intermédiaire, de les séparer de la chose publique par esprit de corporation«.*

I sin Art. 1 siger Loven af 14.—17. Juni 1791 udtrykkelig, at da Lavenes Afskaffelse er en af den franske Forfatnings Grundbestemmelser, er det forbudt igen faktisk at oprette dem under nogetsomhelst Paaskud og under nogensomhelst Form.

Lovens Art. 2 bestemmer: *»Les citoyens d'un même état ou profession, les entrepreneurs, ceux qui ont boutique ouverte, les ouvriers d'un art quelconque ne pourront, lorsqu'ils se trouveront ensemble, se nommer ni présidents, ni secrétaires, ni syndics, tenir des registres, prendre des arrêtés ou délibérations, former des règlements sur leurs prétendus intérêts communs.«* Hermed var da enhver Fagforeningsret nægtet baade Arbejdere og Mestre.

Art. 4 udtaler: *»Si, contre les principes de la liberté et de la constitution, des citoyens attachés aux mêmes professions, arts et métiers, prenaient des délibérations, ou faisaient entre eux des conventions tendant à refuser de concert ou à n'accorder qu'à un prix déterminé le secours de leur industrie ou de leur travaux, lesdites délibérations ou conventions, accompagnées ou non du serment, sont déclarées inconstitutionnelles, attentatoires à la liberté et à la déclaration des droits de l'homme et de nul effet«;* og Anstifterne straffes. Herved var altsaa Strejken, ja Raadslagninger om Strejke og overhovedet enhver Overenskomst mellem Arbejdere eller Mestre om ikke at arbejde under en vis Pris, forbudt.

Art. 6 og 7 straffer Trusler og Vold mod Arbejdsvillige. Art. 8 er rettet mod Opløb. Og Art. 3 og 5 forbyder Kommunens og Statens Institutioner at have nogensomhelst Forbindelse med faglige Sammenslutninger, endog at modtage Andragen-der fra dem, eller at antage til offentlige Arbejder nogen Person, Mester eller Svend, der har anstiftet til eller skrevet under paa nogen af Art. 4 forbudt Lønoverenskomst¹⁾.

¹⁾ Se om Svende- og Arbejdersammenslutninger under Revolutionen og

De faglige Organisationer betragtedes saaledes som retslig ikke eksisterende. Ligesom i engelsk Ret frakendte man dem enhver Retsevne¹⁾).

Retten til den mere forbigaaende Sammenslutning om højere Løn og bedre Arbejdsskaar og mellem Mestre om lavere Løn, længere Arbejdstid o. l. kaldes i fransk juridisk Sprogbrug i nyere Tid *le droit de coalition*, og kan altsaa mest praktisk oversættes ved Retten til Strejke og Lock-out. Retten til den varige Sammenslutning, Fagforeningsretten, kaldes derimod *le droit d'association*.

Der skulde gaa lange Tider hen, inden nogen af disse Retligheder blev anerkendt i Frankrig. Gennem Størstedelen af det 19de Aarhundrede vedblev Strejken og Fagforeningen at være Forbrydelser, *les délits de coalition et d'association*. *Le délit de coalition* bestod lige til 1864. Og Fagforeningsretten trængte først igennem i Lovgivningen i 1884. Først da blev Loven af 14.—17. Juni 1791 endelig ophævet.

De forskellige republikanske Regeringer lod *Loi Chapelier* bestaa uforandret. Og under Kejserdømmet skærpedes endog Straffen mod *les coalitions*. Dette skete ved *Code pénal* Art. 414 og 415. Disse Bestemmelser var imidlertid tillige i udpræget Grad *Klasselovgivning*. Efter *Loi Chapelier* var Straffen den samme for Arbejdsgiverne og Arbejderne. Men efter *C.pén.* Art. 415 straffedes Arbejdernes Sammenslutninger med Fængsel fra 1 til 3 Maaneder og Lederne endog med Fængsel fra 2 til 5 Aar, medens derimod Sammenslutninger mellem Arbejdsgiverne straffedes med Fængsel fra 10 Dage til en Maaned og en Bøde fra 200 til 3000 francs. Desuden straffedes Arbejdsgiverne efter Art. 414 overhovedet kun, naar

om Loven af 14.—17. Juni 1791 bl. a. Paul Pic S. 185 og 211 ff., Lagardelle S. 3 ff. og 162 ff., og Levasseur: *Les classes ouvrières* I Bd. S. 48 ff., 260 ff., 623—25.

¹⁾ Jeg tager i det følgende Ordet Retsevne i en videre Betydning, nemlig som omfattende baade Retsevne i snevrere Forstand og retslig Handlevne, altsaa i denne Sammenhæng (Foreningers Stilling) i samme Betydning som Udtrykket: juridisk Personlighed; jfr. det tyske Ord: *Rechtsfähigkeit*; se B. G. B. § 21 ff.

deres Sammenslutning havde til Formaal »injustement et abusivement« at fremtvinge en Nedsættelse af Arbejdslønnen, medens der for Straffens Anvendelse mod Arbejderne ikke var fastsat nogensomhest Betingelse i denne Retning. Ved de anførte Ord stod det i Virkeligheden i Myndighedernes og Domstolenes Magt efter et vilkaarligt Skøn at lade Arbejdsgivernes Sammenslutninger gaa fri for Straf. Og faktisk viste baade Kejserdømmet og de følgende Regeringer stor Lemfældighed overfor Arbejdsgiverne, medens Arbejderne Gang paa Gang straffedes for Strejker.

De varige faglige Foreninger, les associations straffedes efter C.pén. Art. 291, der idetheletaget forbød at danne Foreninger, hvad Formaal de end havde, uden Regeringens Tilladelse, jfr. Lov af 10. April 1834.

Den Uretfærdighed, som C.pén. Art. 414 og 415 begik mod Arbejderne, afskaffedes først, da den 2den Republik oprettedes ved Revolutionen i 1848. Ved Loven af 27. Nov. 1849 sattes der samme Straf for alle coalitions, hvad enten de var dannede af Arbejdere eller Arbejdsgivere, og samtidig blev Straffen gjort mildere, nemlig til Fængsel fra 6 Dage til 3 Maaneder eller Bøder fra 16 til 3000 francs, og for Lederne Fængsel fra 2 til 5 Aar.

Hovedstandpunktet, Fjendtligheden overfor Strejker (og Lock-outer) fastholdtes saaledes; og der forefaldt talrige Domfældelser i den følgende Tid. Og ogsaa overfor Arbejderforeningerne bevarede Republikken den fjendtlige Holdning trods et Forsøg, den første provisoriske Regering gjorde paa at indføre fuld Foreningsfrihed paa dette Omraade. Code pénal Art. 291 vedblev at bestaa uforandret¹⁾.

Det andet Kejserdømme viste i Begyndelsen den samme Uvilje mod Arbejdernes Sammenslutning. Mange Arbejderforeninger blev opløst; og Aarene 1852—1855 betegner endog et Højdepunkt i Antallet af Domfældelser for le délit de coalition. Frygten for, at der efter Statskupet skulde indtræde en Mod-

¹⁾ Jfr. Garraud 4 Bd. S. 154 ff. og 5 Bd. S. 436 ff., og Lagardelle S. 82 ff., S. 127—134.

revolution, har sikkert været den bevægende Aarsag. I Slutningen af 50erne, da Regeringen følte sin Magt mere befæstet, tager Retsforfølgningerne mod Arbejderne derimod betydelig af, baade i Antal og Strengthed; og i Begyndelsen af 60erne sker der en virkelig Frontforandring i Regeringens Holdning.

Det var, som tidligere omtalt, først i Begyndelsen af 30erne, fransk Erhvervsliv havde forvundet de Tab, Revolutionen af 1789 havde tilføjet det. Og i Løbet af 30erne og 40erne antager Fabriksindustrien et ret betydeligt Omfang. Arbejderbefolkningen tog følgelig stærkt til; og trods Forbudslove og Retsforfølgninger begyndte denne Befolkning at gøre sin Magt gældende i det økonomiske Liv. At de enkelte Arbejdere blev straffet for Deltagelse i Strejker, kunde ikke i Længden stanse denne Magt. Arbejdsgiverne saa sig dog i mange Tilfælde alligevel nødsagede til at give efter for Arbejdernes Krav. Og samtidig med at den kejserlige Regering som nævnt følte sin Stilling mere og mere betrygget, indsaa den meget vel, at den kunde blive populær i store Dele af Befolkningen ved at antage sig Arbejderklassens Sag, ligesom Kejseren ogsaa personlig skal have nærret Sympati for denne. I 60erne begynder Regeringen derfor at vise en stærk Interesse for Arbejderspørgsmaal. Og et Udslag af denne Interesse var det Skridt, den foretog sig i 1862, og som skulde faa den allerstørste Betydning for Arbejderbevægelsen og Arbejderlovgivningen i Frankrig, nemlig Udsendelsen paa Statens Bekostning af 200 Arbejdere, der repræsenterede 150 Fag, til Verdensudstillingen i London samme Aar¹⁾).

I England lærte de franske Arbejdere et Land at kende, hvor Strejkeretten forlængst var anerkendt af Lovgivningen, og hvor Arbejderne ikke straffedes, fordi de dannede Fagforeninger. Og saa langt var jo Fagforeningsbevægelsen her naaet, at de talrige stedlige Foreninger havde sluttet sig sam-

¹⁾ Den første Verdensudstilling afholdtes i London i 1851 og blev en Begivenhed i Industriens Historie. Allerede til denne Udstilling sendtes nogle franske Arbejderrepræsentanter; men deres Besøg bragte ikke noget særligt Resultat.

men i landsomfattende Forbund indenfor de vigtigste Fag. De franske Arbejderrepræsentanter traadte i Forbindelse med Lederne af de engelske Trade Unions og lærte disses faste og praktisk byggede Organisationer at kende. Og de vendte tilbage til Frankrig overbevist om, at det for den franske Arbejderstand først og fremmest gjaldt om at danne faglige Sammenslutninger efter engelsk Mønster, og at man følgelig maatte søge at opnaa saa stor en Organisationsfrihed af Lovgivningen som muligt. I deres Indberetninger om Opholdet i England sammenlignede de de engelske og franske Arbejderes Kaar og fremhævede, at de første havde langt bedre Boliger, var bedre ernærede og havde idethele højere Livsvilkaar end de franske, og at alt dette skyldtes den Organisationsfrihed, som var anerkendt i England men nægtet i Frankrig. De engelske Arbejdere kunde frit forhandle med Arbejdsgiverne om Arbejdslønnen og andet; og gennem deres stærke Organisation kunde de under denne Forhandling gennemtvinge menneskeligere Kaar; men denne Vej var spærret for de franske Arbejdere ved Bestemmelserne i Code pénal.

Det enstemmige Krav om større Organisationsfrihed, der lød gennem disse Indberetninger, kunde Regeringen ikke lade uanset. Der gaves ialtfald dette Krav delvis Fyldest gennem Loven af 25. Maj 1864. Denne Lov afskaffede le délit de coalition. Den ophævede nemlig Code pénal Art. 414 og 415 i deres hidtidige Skikkelse og indsatte istedenfor to Bestemmelser, der har til Formaal at værne om den personlige Arbejdsmfrihed, Code pénal's nuværende Art. 414 og 415 (le délit d'atteinte à la liberté du travail)¹⁾.

Hermed var altsaa Strejkeretten anerkendt. Fagforeningsretten vilde man derimod stadig ikke indrømme. Le délit d'association i Art. 291 bestod fremdeles. Med velberaad Hu lod Kejserdømmet denne Bestemmelse uforandret. Ti ifølge

¹⁾ Jfr. Drioux S. 292 ff., Lagardelle S. 127 ff., 143—147, 156 ff.; om Industriens Udvikling og Arbejdernes Stilling under Julikongedømmet og det 2det Kejserdømme se Levasseur: Les classes ouvrières 2 Bd. S. 162—95, 210 ff.

den havde Regeringen det jo i sin Magt efter Skøn at vise sig gunstig overfor Arbejderforeningerne og lade dem virke uhindret, saalænge de havde en fredelig, faglig Karakter, og paa den anden Side at undertrykke dem, hvis de skulde antage revolutionære Tendenser. I 50erne havde Regeringen jo opløst Arbejderforeningerne; og de, som vilde undgaa Opløsning, havde derfor maattet føre en skjult Tilværelse. Derimod havde den ligesom næsten alle tidligere Regeringer lige siden Napoleon den 1stes Dage vist sig meget fordragelig overfor Arbejdsgiverforeningerne; og af disse havde der følgelig dannet sig flere indenfor de betydeligste Fag, de saakaldte *chambres syndicales des patrons*. Men da som omtalt Regeringen i 60erne begyndte at vise en arbejdsderventlig Holdning, kunde Arbejdernes Sammenslutning foregaa aabenlyst. Kejserdømmet stillede sig helt igennem velvillig til Tanken om at danne Arbejderforeninger efter de engelske *trade unions'* Mønster, altsaa af rent faglig Karakter.

Først med 60erne begynder da de egenlige Fagforeningers Æra i Frankrig. En Tid lang havde denne Bevægelse god Fremgang. Man holdt sig i det faglige Spor. Der dannedes som gavnlige Modvægt mod de omtalte Arbejdsgiverforeninger talrige *chambres syndicales ouvrières*. Men som saa ofte i Frankrigs Historie skulde den rolige Udvikling afbrydes af revolutionære Tendenser. Man vilde ikke nøjes med den trinvis, langsomme Vej fremad; man vilde opnaa alt med ét Slag — og opnaaede følgelig intet. Efter Revolutionen kom Reaktionen.

I 1864 dannedes nemlig den berømte »*Association internationale des travailleurs*«; og den kom efterhaanden mere og mere under Indflydelse af den tyske sociale Teoretiker Karl Marx. Med ham begynder Utopierne at faa afgørende Indflydelse paa Fastlandets Arbejderbevægelse. *L'internationale* udstedte til at begynde med et ret maadeholdent Program, idet man som Organisationens Formaal fremhævede de rent økonomiske, faglige Interesser. Men i Slutningen af 60erne fik den revolutionære Tendens Overhaand. Man begyndte

at drømme om fuldstændig at kunne omskabe Samfundet. Denne Aand smittede den nylig fødte franske Fagforeningsbevægelse. Medens de britiske Trade Unions' Ledere, hvis praktiske Sans ikke lod sig vildlede af de tyske socialistiske Teorier, med Udholdenhed arbejdede videre for det begrænsede Maal, de havde sat sig, nemlig Fagforeningernes fuldkomne retslige Anerkendelse, hengav de franske Arbejderledere sig til revolutionære Planer om en hel ny Samfundsorden. Fra da af skiftede Regeringen Holdning og blev igen fjendtlig overfor Fagforeningerne. Denne Reaktion blev imidlertid langt stærkere efter Kejserdømmets Fald, efter Revolutionens Udskejelser. I samme Aar som Trade Union'erne naaede at gennemføre The Trade Union Act, 1871, opnaaede de franske Arbejdere kun: Kommunen. Denne har tilføjet Fagforeningsbevægelsen i Frankrig ubodelig Skade. Begivenhederne under Kommunen, hvori L'Internationale havde sin Andel, frembragte hos de følgende republikanske Regeringer en Reaktion, som det tog mange Aar igen at overvinde. L'Assemblée nationale stillede sig afgjort fjendtlig overfor Arbejdernes Sammenlutning. Loven af 14. Marts 1872 angaaende l'Association internationale des travailleurs og de Instrukser, der blev givet Anklagemyndighederne af Regeringerne i 1873 og 1877 m. H. t. den strenge Anvendelse af C.pén. Art. 291, lammede næsten ganske Fagforeningsbevægelsen.

Først efterhaanden som Republikkens Forfatning blev mere og mere sikkert befæstet og Erhvervslivet atter i Rø kunde samle sine Kræfter om større Opgaver, begyndte en ny Strømning til Gunst for Fagforeningerne. Disse kunde da igen begynde at organisere sig aabenlyst. Regeringen viste sig, navnlig fra Slutningen af 70erne, fordragelig. Atter vendte man Blikket mod England. Og endelig gennemførtes da — af Waldeck-Rousseau — Loven om Fagforeningerne, la loi sur les syndicats professionnels af 21. Marts 1884 efter den engelske Trade Union Act af 1871 som Mønster¹⁾.

Loven 1884 afskaffer endelig Loi Chapelier og erklærer

¹⁾ Jfr. Paul Pic S. 217—29.

C.pén. 291 for uanvendelig paa Fagforeningerne; Lovens Art. 1.

Hermed var altsaa Foreningsfrihed indført paa dette særlige Omraade. Den almindelige Foreningsfrihed er derimod først langt senere trængt igennem i fransk Ret, nemlig ved Foreningsloven af 1. Juli 1901.

Fagforeningerne, der som berørt i Loven og i nyere fransk Sprogbrug kaldes *syndicats* (eller *associations*) *professionels*, kan altsaa i Fremtiden frit dannes uden Regeringens Tilladelse; Art. 2. Den eneste Formalitet, der kræves til Stiftelsen, er, at et Eksempplar af Foreningens Love tilligemed Navnene paa Bestyrelsens Medlemmer afgives til den stedlige Øvrighed; og Forandringer i Lovene eller i Bestyrelsen skal ligeledes anmeldes; Art. 4.

Ordet *syndicat professionnel* omfatter ligesom det engelske *Trade Union* baade Fagforeninger af Arbejdsgivere og af Arbejdere. Ordet faglig, *professionel* tages endvidere i meget vid Betydning. Under faglige Interesser henregnes nemlig: *intérêts industriels, économiques et agricoles*; se Art. 3. Loven gælder altsaa f. Eks. ogsaa Foreninger af Landarbejdere og af Godsejere. Paa den anden Side begrænses Lovens Anvendelse udtrykkelig til Foreninger af rent faglig Karakter. Art. 3 bestemmer nemlig Fagforeningens Virkefelt saaledes: »*Les syndicats professionnels ont exclusivement pour objet la défense des intérêts industriels, économiques et agricoles.*« Foreninger, der tillige forfølger politiske eller religiøse Formaal, nyder følgende ikke godt af Lovens Fordele¹⁾.

Loven 1884 nøjes ikke med at give Fagforeningerne Organisationsfrihed; ligesom sit Forbillede, *The Trade Union Act*, 1871, har den ogsaa givet dem Retsevne. Fagforeningen kan retsgyldig eje og erhverve Formue, være sig Penge, Løsøre eller fast Ejendom, den sidste dog med den Begrænsning, at dens Størrelse ikke maa overstige, hvad der er nødvendigt til Foreningens Møder, Bibliotek og faglige Undervisning; jfr. *The Trade Union Act* 1871 s. 7. Den kan ved

¹⁾ Se f. Eks. Dom af 1. Febr. 1904, *Sirey* 1904, 2 S. 57.

sin Styrelse gyldig afslutte Kontrakter. Foreningen er idethele ansvarlig for de Forpligtelser, dens Ledere indgaar paa dens Vegne, naar Lederne herved har holdt sig indenfor deres Myndighedsomraade; og indenfor samme Omraade er den ansvarlig for Ledernes Retsbrud. Den kan ved sin Formand eller en anden dertil i Lovene bemyndiget Person optræde som Sagsøger og som Sagsøgt, (*le droit d'ester en justice*), ikke blot i Retssager, der direkte angaar den selv, men ogsaa i dem, der berører Fagets, Standens almindelige Interesser, f. Eks. naar der paaføres Faget en utilladelig Konkurrence¹⁾; Lovens Art. 6.

Ifølge Art. 5 kan flere Fagforeninger frit slutte sig sammen i større Fagforbund, *unions des syndicats*. Art. 8 og 9 fastsætter Straf (Bøder) og andre Retsfølger (Opløsning, Ugyldighed) af Handlinger i Strid med Loven. Om Art. 7 se nedenfor²⁾.

Tiden mellem 1864 og 1884 havde iøvrigt vist, at Strejkeretten ikke var meget værd, saalænge Fagforeningsretten ikke ogsaa var anerkendt. Ti den bedste Organisator og Leder af Strejken er den varig bestaaende Fagforening. Forbudet mod *l'association permanente* i Art. 291 opfattedes desuden saa strengt i Retspraksis, at det endog var forbudt Arbejderne under Strejken at nedsætte et Centraludvalg til at lede Strejken³⁾. Derfor kan man med en vis Ret sige, at ogsaa Strejkeretten reelt først blev fuldtud anerkendt med Loven 1884.

Ligesom efter Trade Union Loven af 1871 er ogsaa efter L. 1884 selve Fagforeningsoverenskomsten, Fagforeningsløftet uforbindende. Art. 7 hjemler nemlig hvert Medlem Ret til at udmelde sig, hvad Øjeblik han vil, ganske uanset om Foreningens Love indeholder en modsat Bestemmelse. Enhver Bestemmelse i Lovene om, at Medlemmerne under Bøde er forpligtede til at blive i Foreningen, hvad enten det er livsvarigt eller for et bestemt Tidsrum, er følgelig ugyl-

¹⁾ Se saaledes Dom af 26. Juni 1906, Sirey 1906, 2 S. 295

²⁾ Se idethele om Loven af 21. Marts 1884 Paul Pic S. 232 ff. og Garraud 4. Bd. S. 174—82.

³⁾ Drioux S. 351—55.

dig. Dog bestemmer Art. 7, at det udtrædende Medlem er pligtig at betale Bidrag det løbende Aar ud.

Kollektive Aftaler mellem Fagforeninger og Arbejdsgivere eller Arbejdsgiverforeninger har derimod efterhaanden opnaaet Gyldighed i fransk Retspraksis. Erstatning for Brud paa disse Aftaler kan altsaa søges i Foreningens Formue¹⁾).

Ligesom efter engelsk-amerikansk Ret er ogsaa efter fransk Ret Trustoverenskomsten i Almindelighed lige saa vel ugyldig som Fagforeningsoverenskomsten. Men dernæst kendte ogsaa ældre fransk Ret Straffebestemmelser mod Sammenslutninger for at hæve Varepriserne. Og disse Bestemmelser findes endnu i C.pén. Art. 419 og 420. De gik imidlertid efterhaanden mere og mere af Brug. Efter Midten af det 19de Aarhundrede anvendtes de saa godt som slet ikke. I allernyeste Tid sporer man imidlertid en Tendens til paany at bringe disse Bestemmelser i Anvendelse. Dette skal vi imidlertid komme nærmere ind paa i næste Afsnit, under Behandlingen af den seneste Fase i de moderne Organisations Udvikling.

¹⁾ Jfr. Paul Pic S. 295—98.

3. Kap.

Tyskland og andre Stater.

Den større Industri, der fandtes i de øvrige Fastlandsstater under Enevælden, havde ligesom i Frankrig i meget vidt Omfang Karakteren af en Luksusindustri. Den levede væsenlig af Høffets og de højeste Klassers Forbrug; og den havde endda i disse Lande ikke nær det Omfang, den havde i Frankrig. Først efterhaanden som de engelske Spinde- og Vævemaskiner og Dampmaskinen indførtes paa Fastlandet, begyndte ogsaa i disse Stater lidt efter lidt, i Løbet af det 19de Aarhundrede den Masseproduktion af de vigtigste Forbrugsgenstande, som kendetegner den moderne Storindustri.

Den skarpe Modsætning mellem Kapital og Arbejde er derfor i disse Lande endnu ret ny. Vel forefaldt der naturligvis her som andetsteds allerede i Lavenes Nedgangstid nu og da Sammensværgelser og Strejker blandt Svendene; og med kraftig Støtte hos Lovgivningen undertrykte Lavene strengt enhver saadan Bevægelse¹⁾. Men først blandt de Arbejdermasser, som det var forbeholdt Fabriksindustrien at mobilisere, blev disse Sammensværgelser og Strejker efterhaanden Dagens Orden og

¹⁾ Den tyske Reichszunftordnung af 1731 satte saaledes Fængsels- og Tugthusstraf for Svendenes Sammenslutning, altsaa et Forbud af ganske samme Art som den engelske Edward VI's Statute af 1548; se ovenfor S. 82 Noten. Saadanne Svendesammenslutninger fandtes idet hele taget mange Steder i Middelalderen. Til de tyske Gesellenverbände svarer de engelske journeymen fraternities og de franske compagnonnages. Men vi ved for lidt om disse Sammenslutninger til at kunne fastslaa, hvor selvstændig eller varig en Karakter de overhovedet har haft; jfr. Levasseur 4. Bog 6. Kap. S. 598 ff. og Webb S. 2—11.

i det lange Løb vanskeligere og vanskeligere for Lovgivningsmagten at bekæmpe.

I alle Lande gennemgaar Arbejdernes Sammenslutning i Tidens Løb som Regel to Stadier. I Arbejderbevægelsens første Tid er Sammenslutningen sædvanlig kun rent forbiddende; naar Strejken er endt, er Sammenslutningen ogsaa endt. Arbejderne lever her kun for at tilfredsstille Øjeblikkets Krav og tænker ikke paa Fremtiden. Paa dette Stadium er Organisation den planløs, spredt og tilfældig. Først senere lærer Arbejderne den bevidste og systematiske Organisation; og hermed naas den varige Sammenslutnings, Fagforeningens Stadium. Dette Stadium naaedes, som vi saa, i England i det 18de Aarhundrede; i denne Periode blev Trade Union'erne til. Paa Fastlandet naas dette Stadium derimod godt et Aarhundrede senere, nemlig i det 19de Aarhundredes sidste Halvdel. Organisationsbevægelsen er derfor i disse Stater endnu ganske ung. Imidlertid er de engelske Arbejderes lange Erfaring i Organisationsarbejdet kommet Arbejderbefolkningen i det øvrige Europa til Gode. Som vi tidligere saa, forplanter Fagforeningsbevægelsen sig jo fra England til Frankrig i Begyndelsen af 60'erne; noget senere, nemlig i Slutningen af 60'erne forplanter den sig, som vi senere skal se, ogsaa til Tyskland. Og derefter har Bevægelsen, navnlig med disse to Hovedlande som Mellemed, bredt sig til det øvrige Europa.

Til hvert af de to Stadier i Sammenslutningen svarer jo, som før fremhævet, en særlig Rettighed. Til det første Stadium hører Strejkeretten, le droit de coalition, til det andet Fagforeningsretten, le droit d'association. For Anerkendelsen af disse Rettigheder har Arbejderne maattet kæmpe haardt, ligesaavel i det øvrige Europa som i England og Frankrig. Og endnu er denne Kamp ikke endt.

Ligesom engelsk Ret i det 18de Aarhundrede stillede ogsaa Lovgivningerne paa Fastlandet sig i Arbejderbevægelsens første Tid afgjort fjendtlig overfor Arbejdernes Sammenslutning. I de fleste Stater udstedtes der Love, der ligesom de engelske

Arbejderlove i det 18de Aarhundrede og Loi Chapelier i 1791 paa det bestemteste forbød enhver Art af Sammenslutning mellem Arbejderne saavel som mellem Arbejdsgivere, de saakaldte Koalitionsforbud. Den engelske Socialøkonomis Anskuelser sejrede nemlig efterhaanden ikke blot i Frankrig, men ogsaa i det øvrige Europa. Det blev følgelig den almindelige Overbevisning hos Lovgiverne, at alle Sammenslutninger med det Formaal at bestemme Arbejdslønnens Størrelse kun betød nye skadelige Indskrænkninger i Erhvervslivets Frihed. Og ligesom i England og Frankrig var Koalitionsforbudene i Reglen overalt rettet ligesaavel mod Arbejdsgivernes Lock-out som mod Arbejdernes Strejke; men faktisk ramte de Arbejderne haardest.

Det Land, der i Praxis først opgav de engelske økonomiske Teorier, var jo England selv, da det ved Arbejderloven af 1824 ophævede de ældre Koalitionsforbud og anerkendte Strejkeretten. Først langt senere har de andre Stater efterhaanden fulgt Englands Eksempel. I Frankrig skete dette, som vi saa, ved Loven af 25. Maj 1864. I Belgien anerkendtes Strejkeretten ved Loven af 31. Maj 1866, i Østrig ved Loven af 7. April 1870, i Holland ved Loven af 12. April 1872. Den første tyske Stat, der indrømmede Strejkeretten, var Sachsen, nemlig ved Gewerbegesetz af 15. Okt. 1861 § 73. I Preussen vedblev Koalitionsforbudet (i Gew. O. af 1845 §§ 181—183) derimod at bestaa lige til 1869. Der rejstes vel i 60erne en stærk Kritik af dette Forbud; men først da det nordtyske Forbund dannedes, blev det fjernet ved den for Forbudsstaterne fælles Gew. O. 1869, nemlig ved § 152; og efter 1871 trængte Strejkefriheden med Gew. O. igennem i hele det nye tyske Rige. I Italien ophævedes Koalitionsforbudet (i Codice penale Art. 386) derimod først i 1890¹⁾.

Med Strejkerettens almindelige Sejr var saaledes første Stadium af Arbejdernes Kamp endt. Derefter blev Kampens Maal

¹⁾ Om Koalitionsforbudene i Tyskland og andre Fastlandsstater se bl. a. Goldschmidt: Das Koalitionsrecht der Arbeiter i Hirths Annalen des deutschen Reichs 1901 S. 322 ff., 431 ff., 536 ff.

Fagforeningsretten. Saalænge Koalitionsforbudene bestod, var naturligvis Fagforeningerne ligesaavel ulovlige som Strejkerne. Arbejderne kunde vel indgaa Foreninger om almindelige humane og faglige Formaal f. Eks. om Sygekasser, faglig Undervisning o. l. Men at danne Fagforeninger i moderne Forstand d. v. s. Foreninger, der først og fremmest skulde være Arbejdernes Støtte under Strejker og Kampen idethele, var selvfølgelig lige saa strafbart som Strejkerne selv. Da Koalitionsforbudene ophævedes, var dermed i og for sig intet sagt om Fagforeningernes retslige Stilling. Fordi en Retsorden anerkender den forbigaaende Sammenslutning, Strejken, er det ingenlunde hermed givet, at den ogsaa anerkender den varige, Fagforeningen. Saaledes var Forholdet jo netop, som vi saa, i Frankrig efter Loven af 25. Maj 1864. Denne anerkendte Strejkeretten; men Fagforeningerne vedblev at være ulovlige og strafbare efter C.pén. Art. 291.

Ogsaa her gik imidlertid England som omtalt i Spidsen for en ny Udvikling. Allerede efter Koalitionsforbudets Ophævelse ved Loven af 1824 hørte Fagforeningerne jo efterhaanden op at føre deres lyssky Tilværelse. Den Foreningsfrihed, der fra ældgammel Tid var anerkendt i engelsk Ret, kom, som vi saa, herefter ogsaa Arbejderne til Gode. Man havde følgelig ikke her saaledes som i Frankrig og i de andre ufrie Stater paa Fastlandet Bestemmelser som C.pén. Art. 291, der gjorde Borgernes Foreningsliv ganske afhængigt af Regeringens Forholdsbefindende.

Saaledes indførtes da, som vi saa, i engelsk Ret en ejendommelig Mellemtilstand i Fagforeningernes Retsstilling. De fik Lov at være til og at udvikle sig frit; og under denne Frihed udførte Trade-Union'erne jo deres store Organisationsarbejde i 40'erne, 50'erne og 60'erne. Men de fik ingen selvstændig Retsevne, ingen juridisk Personlighed.

Denne halve retslige Anerkendelse af Fagforeningerne er senere efterhaanden bleven gældende Ret i de fleste civiliserede Lande, efterat de frie Forfatninger har sejret i disse. Der fin-

des jo nemlig sædvanlig i de moderne Forfatningslove blandt de mange Frihedsbestemmelser ogsaa en Bestemmelse, der udtrykkelig proklamerer Foreningsfriheden. Og i Ly af denne Bestemmelse har da ogsaa Fagforeningerne i nyere Tid i de fleste Stater faaet Lov at være til.

I to Lande har den almindelige Foreningsfrihed dog først sejret i det 20de Aarhundrede; og det er endda de to Hovedlande, Frankrig og Tyskland. Men Fagforeningerne har dog her allerede nogen Tid forinden haft Ret eller Tilladelse til at udvikle sig forholdsvis frit. I Frankrig var det jo ifølge C. pén. Art. 291 strafbart at danne nogen Forening uden først at indhente Regeringens Tilladelse; alt borgerligt Foreningsliv var altsaa en Naadessag, undergivet administrativ Vilkaarlighed. Og dette ændredes ikke ved Republikkens Indførelse i 1871. Først ved Foreningsloven af 1. Juli 1901 afskaffedes, som før omtalt, C. pén. Art. 291, og almindelig Foreningsfrihed indførtes. Dog var Art. 291 jo, som vi saa, særlig for Fagforeningernes Vedkommende allerede blevet ophævet ved Loven af 21. Marts 1884. Og hvad Tyskland angaar, var der ganske vist i det nye tyske Riges Forfatning en Løfteparagraf, der bestemte, at Ordningen af Foreningsvæsenet skulde henhøre under Rigslovgivningen, ikke under de enkelte Staters Lovgivning, se Reichsverfassung af 16. April 1871 Art. 4. Men denne Bestemmelse blev først opfyldt i 1908. Indtil da bestod der omtrent lige saa mange Foreningslove, som der er Forbundsstater; og de fleste af disse Love stammede fra Tiden 1850—52, da Reaktionen havde sejret over Frihedsbevægelsen fra 1848. Disse Love saa selvfølgelig med Mistænksomhed paa al fri Foreningsvirksomhed og indførte et smaaligt Polititilsyn, der naturligvis navnlig ramte Arbejderforeningerne haardt. Disse maatte saaledes indlevere deres Vedtægter og Medlemslister til Politiet. Dette overværede desuden deres Møder og opløste dem, hvis det fandt, at der fremkom ulovlige Udtalelser. Imidlertid har Fagforeningerne dog, som vi skal se, efter 1890 faktisk faaet Lov til at udvikle sig frit. Men først ved Rigsforeningsloven af 19.

April 1908, der har ophævet de ældre Love, blev det omtalte Polititilsyn i det væsenlige afskaffet¹⁾. Og hermed har Tyskland da endelig opnaaet næsten ligesaa stor Foreningsfrihed som de andre Lande²⁾.

Den almindelige Foreningsfrihed, der saaledes efterhaanden er blevet anerkendt i de fleste moderne Stater, betyder jo imidlertid kun den halve Del af Fagforeningsretten. Den betyder kun, at Fagforeningerne i k k e længer kan f o r b y d e s af Regeringen, og at Medlemmerne i k k e kan s t r a f f e s. Men det er, som vi saa under engelsk Ret, ingenlunde nogen nødvendig Følge af denne Frihed, at Fagforeningerne (saalidt som andre Foreninger) tillige opnaar selvstændig Retsevne. Denne er tværtimod et nyt Stadium i Organisationernes Udvikling, et Stadium, som man i visse Lande har kæmpet sig frem til, men som man mange andre Steder endnu ikke har faaet.

Det Eksempel, engelsk Ret her gav med Fagforeningsloven af 1871, fulgtes jo, som vi saa, paa Fastlandet først af Frankrig, ved Loven af 1884. Og den franske Lov er igen blevet Forbilledet for den belgiske Fagforeningslov af 31. Marts 1898. I Schweiz er Reglen i vore Dage den, at Fagforeningerne opnaar Retsevne ved Indførelse i Handelsregistret; se das Schweizerische Obligationenrecht § 717; i Spanien opnaar de den ved (ligesom i Frankrig) at indsende Vedtægterne til Myndighederne; jfr. Codice civil af 1889

¹⁾ L. 19. April 1908 § 1: »Alle Reichsangehörigen haben das Recht, zu Zwecken, die den Strafgesetzen nicht zuwiderlaufen, Vereine zu bilden und sich zu versammeln. Dieses Recht unterliegt polizeilich nur den in diesem Gesetz und anderen Reichsgesetzen enthaltenen Beschränkungen«; jfr. herved § 3, hvorefter politiske Foreninger skal meddele Politiet deres Vedtægter samt en Fortegnelse over Bestyrelsens Medlemmer.

²⁾ En ikke ringe Indskrænkning i Foreningsfriheden danner dog den berøgtede Sprogparagraf, L. 1908 § 12. Denne Bestemmelse k a n ogsaa blive anvendt til Skade for Arbejderforeningerne i de fremmede Sprogdistrikter; jfr. herved et (ikke gennemført) Ændringsforslag af Wirtschaftlicher Verein, anført i Gareis' Udgave af Loven S. 10.

Art. 35—39. I enkelte Lande, f. Eks. Danmark, har Fagforeningerne opnaaet denne Retsstilling (uden Formaliteter) alene gennem Retspraksis. Men i andre Lande maa Fagforeningsrettens fulde Anerkendelse endnu stadig vente, indtil der engang gives en særlig Fagforeningslov. Dette er saaledes Tilfældet i Tyskland.

At følge den ovenfor skitserede Udvikling i nærmere Enkeltheder i alle de forskellige Lande vilde kun føre til en Række Gentagelser af de samme Hovedtræk. Der er til Slutning kun Grund til at dvæle lidt nærmere ved et enkelt Land endnu, nemlig Tyskland. Dette er uden Tvivl det Land, hvor Organisationsretten har haft og endnu stadig har vanskeligst ved at sejre helt. Det nye Riges Lovgivning var ganske vist til en Begyndelse ret lovende. Gew. O. § 152 indrømmede jo som omtalt Arbejderne Strejkeretten. Og Rigsforfatningen stillede almindelig Foreningsfrihed i Udsigt. Senere er der imidlertid indtraadt en Reaktion. Medens Lovgivningen i den følgende Tid, som vi saa i forrige Afsnit, idethele har vist Mesterforeningerne, die Innungen, en stærk og stigende Interesse og bl. a. tilstaaet disse Retsevne, har man ikke mærket nogen tilsvarende Interesse for Svendenes og Arbejdernes Sammenslutninger. I en vis Forstand kan den marxistiske Socialisme siges at være Skyld heri. Overfor denne revolutionære Retning for Regeringen og Lovgivningsmagten en Tid lang saa voldsomt frem, at den — uden selvfølgelig i mindste Maade at skade Martyren — i Virkeligheden ramte Fagforeningsbevægelsen. Og selv efterat denne Forfølgning er ophørt, har Mistænksomheden mod Arbejderorganisationerne holdt sig og endog faaet afgørende Indflydelse paa Foreningsbestemmelserne i B. G. B. Og Strejkeretten, som alle troede sikret ved Gew. O. § 152, har lidt en betydelig Indskrænkning ved den mærkelige Maade, hvorpaa Domstolene har fortolket visse Straffelovsparagraffer.

Storindustrien holder først for Alvor sit Indtog i Tyskland

i den sidste Halvdel af det 19de Aarhundrede. Og først i Slutningen af 60erne opstaar der en egenlig Fagforeningsbevægelse i dette Land. Den af Lasalle i 1863 stiftede »Allgemeine Deutsche Arbeiterverein« var ingen Fagforening, men en politisk Kamporganisation. Idetheletaget findes der i Tyskland før 1868 kun meget faa Eksempler paa faglig Sammenslutning (saaledes Bogtrykkerforeningen til Videreuddannelse i Leipzig, 1862). Koalitionsforbudene, der stadig bestod i de fleste Stater, virkede jo ogsaa hindrende.

Ligesom i Frankrig kom ogsaa i Tyskland Stødet til den moderne Fagforeningsbevægelse fra England. Dette skete, da Arbejdervennen Max Hirsch i 1868 offentliggjorde en Række Breve fra England, hvori han skildrede Trade Unionernes Udvikling og Indretning og opstillede dem som Forbilledet for faglig Sammenslutning. Disse Breve vakte stor Opsigt i den tyske Arbejdsverden; og snart begyndte Hirsch og hans Venner praktisk at virke for en systematisk Organisation. Og da Lovgivningen kort efter begyndte at stille sig velvillig til Tanken om Arbejdernes Sammenslutning, idet den fjernede Koalitionsforbudet ved Gew. O. 1869, syntes der at være gunstige Udsigter for en tysk Fagforeningsbevægelse.

Her som i Frankrig skulde imidlertid de socialistiske Ideer blive Fagforeningsbevægelsens værste Fjende. Tanken om den ideale Fremtidsstat, der ifølge Marx naturnødvendig maatte komme, naar den kapitalistiske Udvikling havde løbet Linen ud, havde paa denne Tid faaet Tag i store Dele af den tyske Arbejderbefolkning; og saa grebet var disse i lange Tider af Marx's Lære, at man endog for Alvor spurgte hinanden om Aaret og Dagen for det socialistiske Riges Komme. Men sammenlignet med dette store Maal maatte naturligvis det praktiske Organisationsarbejde paa det bestaaende Samfunds Grund, der for Hirsch var Løsenet, forekomme disse Arbejderkrese ret værdiløst og ligegyldigt. Det socialistiske Arbejderpartis Førere afviste følgelig paa det bestemteste enhver Forbindelse med Hirsch og hans Venner og mistænkeliggjorde dem iøvrigt i Arbejdernes Øjne som »Kapitalens Agenter«. De

erklærede deres Ideer for stridende mod Socialismens Grundanskuelse. Under den borgerlige Samfundsordens Herredømme kunde en Forbedring af Arbejderklassens Kaar overhovedet aldrig naas.

Organisationstanken kunde dog selvfølgelig alligevel ikke holdes ude. Hirsch besluttede paa egen Haand at begynde Værket; og i den følgende Tid stiftede han og hans Tilhængere en Række Foreninger, der fik en betydelig Tilslutning i den ikke-socialistiske Del af Arbejderbefolkningen. Men selv indenfor det socialistiske Arbejderparti trængte den faglige Organisationstanke igennem. De samme Førere, der havde afvist al Forhandling med Hirsch, begyndte selv systematisk at arbejde paa Oprettelse af Fagforeninger. Ved dette Arbejde kom de ganske vist i Strid med deres Tros Hoveddogme, at en Forbedring af Arbejdernes Kaar var umulig under den bestaaende Samfundsordning. Men de fandt en Forsoning med den socialistiske Ortodoksi dels i den Formel, at Fagforeningerne vel ikke kunde skabe nogen Bedring, men nok hindre en Forværrelse, og dels i den Tanke, at netop gennem Fagforeningernes forgæves Forsøg vilde det borgerlige Samfunds Forbedringsumulighed jo eksperimentelt kunne bevises.

De socialistiske Teorier formaaede saaledes vel ikke at stanse, men derimod at splitte Fagforeningsbevægelsen fra selve dens Fødsel i to fjendtlige Lejre. Denne Splittelse varer ved den Dag i Dag og betyder en stor og meningsløs Svækkelse af den tyske Arbejderbevægelses Kraft.

Men foruden at splitte har disse Teorier tillige skadet Fagforeningerne ved at nedkalde en ganske unødigt og urimelig Forfølgning over dem fra Statsmagtens Side. De socialistiske Arbejderførere vedblev nemlig, ogsaa efterat de havde begyndt Fagforeningsarbejdet, dog stadig at anse den politiske Omvæltning for Hovedsagen. Her saavel som i Frankrig og andre Lande, hvor Marxismen fik Magt over Sindene, førte den tilsidst ind paa revolutionære Planer (l'Internationale). Men overfor en Propaganda i denne Retning mente Regeringen det nødvendigt at gribe ind. Saaledes vedtoges da den berømte

»Gesetz gegen die gemeinfährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie« af 21. Oktober 1878. Endskønt denne Lov egentlig kun skulde ramme de revolutionære, »auf Umsturz gerichtete« Tendenser i Foreninger, Forsamlinger og Presse, forfulgte Myndighederne dog med Lovens Vaaben ikke blot Socialisternes politiske Organisationer og Presse, men ogsaa deres faglige Sammenslutninger. Af de da bestaaende 25 Fagforeninger blev de 16 forbudt, og de øvrige besluttede frivillig deres Opløsning. De Hirsch'ske Fagforeninger berørtes derimod slet ikke af Loven, men fortsatte uforstyrret deres Tilværelse. M. a. O. Loven af 1878 og hele dens Forfølgning kunde ganske være undgaaet, hvis de tyske Arbejderførere i 70'erne havde tilegnet sig den Begrænsningens vanskelige Kunst, som de engelske lærte sig under den urolige Tid i 30'erne.

Loven af 1878's Herredømme ophørte endelig, efter 12 Aars Virke, den 1ste Oktober 1890. Den direkte revolutionære Propaganda var jo nu forlængst knust. Og Loven havde idethele kun haft en midlertidig Karakter. Den var flere Gange blevet fornyet; men da den atter udløb i 1890, blev den vel forelagt Rigsdagen paany, men den blev ikke vedtaget; og siden da har Fagforeningerne, de socialdemokratiske saa vel som de upolitiske, faaet Lov til at udvikle sig forholdsvis frit, omend fuld Foreningsfrihed, som før omtalt, først blev gennemført i hele Riget ved Rigsforeningsloven af 19. April 1908. Med et Fagforeningsmøde i Berlin i November 1890 og en Kongres i 1892 begyndte Nyorganisationen af den socialdemokratiske Fagforeningsbevægelse¹⁾.

Men skønt Fagforeningerne saaledes efter 1890 har faaet Lov at være til, har de dog stadig ikke opnaaet nogen fuldstændig Retsevne. I den tyske Lovgivnings Stilling til dette Spørgsmaal sporer man stadig Mistænksomheden fra den socialistisk-revolutionære Periode. Medens Foreningernes Frihed som nævnt hviler paa Loven af 19. April 1908, beror deres nær-

¹⁾ Hovedværket for Oplysninger om de tyske Fagforeninger er W. Kulemann: *Die Berufsvereine*, 3 Bd. Jena, 1908, der er anden udvidede Udgave af samme Forf.s: *Die Gewerkschaftsbewegung*, Jena, 1900.

mere privatretlige Stilling paa Bürgerliches Gesetzbuch (fra 1ste Jan. 1900). Ifølge dennes § 21, jfr. § 55, opnaar en Forening, hvis Formaal ikke er økonomisk Forretningsdrift, juridisk Personlighed eller Retsevne ved Indførelse i den stedlige Amtsrets Foreningsregister; se herved §§ 25, 26 og 31. Efter denne Bestemmelse alene skulde en Fagforening altsaa kunne registreres, ti dens Formaal er jo almindeligvis ikke økonomisk Forretningsdrift. Imidlertid kan Forvaltningsmyndighederne ifølge B. G. B. § 61, 2. Stk. nedlægge Indsigelse mod, at en Forening indføres i Registret, bl. a. naar Foreningen forfølger et politisk, socialpolitisk eller religiøst Formaal. Herved er Fagforeningerne faktisk udelukket fra at opnaa Retsevne; ti selvom de ikke forfølger politiske, maa de i alle Tilfælde siges at forfølge socialpolitiske Formaal.

Men hvorledes er da den ikke-retsevniige Forenings Retsstilling? Er den og dens Formue da blottet for enhver Retsbeskyttelse, og kan den overhovedet ikke optræde som en Enhed i Retslivet? Svaret er givet i B. G. B. § 54: Paa Foreninger, der ikke er retsevniige, finder Reglerne om »Gesellschaft« Anvendelse. Disse Regler findes i §§ 705—740. Herefter kan da enhver Forening ved sin »Selskabskontrakt« give sig en vis Forfatning og bemyndige sin Bestyrelse indenfor visse Grænser til at optræde for den i retslige Anliggender, navnlig afslutte Retshandler paa Foreningens Vegne; §§ 710 ff. Det kan ogsaa i Selskabskontrakten, in casu Fagforeningsvedtægterne, bestemmes, at Foreningens Medlemmer ikke skal hæfte personlig for de Retshandler, Bestyrelsen afslutter for Foreningen, men kun med deres Andel i Foreningsformuen; og dette gælder da mod den Tredjemand, der kender Vedtægterne¹). Men de Bestyrelsesmedlemmer, der har indgaaet Retshandlen, hæfter i hvert Tilfælde personlig overfor Tredjemand, se § 54, medens en indregistreret, retsevniig Forenings Bestyrelse er fritaget for dette Ansvar. — Dernæst

¹) R. G. Bd. 63. S. 65.

kan en ikke-retsevnig Forening vel indstævnes ved sin Bestyrelse ganske som en retsevnig Forening, ligesom ogsaa Foreningens Formue kan gøres til Genstand for Udlæg og Konkurs, men den kan ikke optræde som Sagsøger; jfr. Zivilprocessordning §§ 50, 735, Konkursordning § 213. — De Ejendele, som Bestyrelsen erhverver, saavelsom Medlemsbidragene, bliver Foreningsformue. Denne tilkommer ganske vist alle Medlemmerne, men de enkelte Medlemmer kan dog ikke paa egen Haand raade over den eller forlange Deling. Rettigheder over fast Ejendom bliver imidlertid at indføre i Grundbøgerne paa Foreningsmedlemmernes Navne (med den Bemærkning, at Retten kun tilkommer dem i Forening). Og denne Indførsel bliver unægtelig særlig for en Fagforening i højeste Grad besværlig og upraktisk.

Som det ses, kan en Fagforening altsaa ved særlig at træffe Bestemmelser derom i sine Vedtægter nærmere sig en Del til de retsevne Foreningers Stilling. Men bortset fra, at Fagforeningerne altsaa dog skal optræde virksomt for at sikre sig Fordele, der tilfalder de retsevne Foreninger ganske af sig selv, bliver der alligevel efter det udviklede paa tre væsentlige Punkter en Forskel tilbage mellem disse Foreningers og Fagforeningernes Retsstilling: 1) derved at de sidstnævntes Bestyrelse maa hæfte personlig for de af dem afsluttede Retshandler, 2) at deres Rettigheder over fast Ejendom ikke kan indføres i Grundbøgerne paa Foreningens Navn som Foreningen tilkomme, men skal indføres paa Medlemmernes Navne, og 3) at de vel kan søges, men ikke kan optræde som Sagsøger til Forsvar for deres Rettigheder¹⁾.

Hele denne Fagforeningernes ufuldkomne Retsstilling er en saa meget større Uretfærdighed mod Arbejderne, som tysk Ret jo har givet de tidligere omtalte Mesterforeninger en fuldkommen Retsevne. Iøvrigt maa fremhæves, at selve Fagforenings-

¹⁾ Jfr. Staudinger I Bd. S. 125 ff. og Edg. Loening: Das Vereins- und Koalitionsrecht der deutschen Arbeiter, i Schriften des Vereins für Socialpolitik Bd. 76 (1898) S. 250 ff.

aftalen, Medlemsløftet er uforbindende efter tysk Ret ligesaa vel som efter engelsk og fransk Ret; se Gew. O. § 152, 2 Stk.

Med den ovenfor under 3) anførte Regel er endelig ogsaa tysk Rets Stilling til k o l l e k t i v e Aftaler givet. Fagforeningen kan altsaa som ikke-retsevnig vel indklages for Krænkelser af saadanne Aftaler og gøres ansvarlig med sin Formue herfor, hvad enten de krænkes af Foreningen selv eller dens Medlemmer; men den kan kun i n d s i g e l s e s v i s gøre Modfordringer gældende¹⁾.

Det er imidlertid ikke alene Fagforeningsretten, som tysk Ret kun har indrømmet halv Anerkendelse. Det samme kan siges om S t r e j k e r e t t e n. Denne er ganske vist, som før omtalt, udtrykkelig hjemlet ved Gew. O. 1869 § 152, der ophæver de tidligere Koalitionsforbud og giver saavel Arbejderne som Arbejdsgiverne Ret til ved Sammenslutning at virke for bedre Arbejdsvilkaar, herunder ogsaa anvende Strejke og Lock-out: »*Alle Verbote und Strafbestimmungen gegen Gewerbetreibende, gewerbliche Gehülfe, Gesellen oder Fabrikarbeiter wegen Verabredungen und Vereinigungen zum Behufe der Erlangung günstiger Lohn- und Arbeitsbedingungen, insbesondere mittelst Einstellung der Arbeit oder Entlassung der Arbeiter, werden aufgehoben*«. Senere Tider har imidlertid oplevet haarde Angreb paa denne Strejkefrihed. En Tid lang var den endog faktisk saa godt som ophævet. Det skete under Socialistforfølgningens Periode, da man ved den berygtede Puttkamer'ske Strejkeforordning af 11. April 1886 stillede Strejken blandt de revolutionære Bevægelser, der skulde behandles efter Socialistloven af 1878. Da denne Lovs Herredømme imidlertid ophørte i 1890, indtraadte Strejkeretten atter i sit normale Omfang. Senere er der imidlertid i R e t s p r a k s i s faldet Afgørelser, der rummer en alvorlig Fare for Strejkeretten ved den mærkelige Anvendelse, Domstolene i disse Afgørelser har gjort af Straffelovens § 253 om Afpresning paa Strejkeomraadet. Den første af disse Domme var mest

¹⁾ Jfr. Staudinger II S. 1002, R. G. Bd. 73 S. 92.

fariig ved sin B e g r u n d e l s e, nemlig Dom af Reichsgericht i Oktober 1890, der statuerede, at Arbejdernes Trusel om at ville strejke, saafremt nogle afskedigede Arbejdere ikke blev genantaget med Betaling af Dagløn for de c. 2 Dage, de havde været afskediget, maatte anses for strafbar Afpresning efter Straffelovens § 253¹⁾. Denne § lyder saaledes: »*Wer, um sich oder einem Dritten einen rechtswidrigen Vermögensvorteil zu verschaffen, einen anderen durch Gewalt oder Drohung zu einer Handlung, Duldung oder Unterlassung nötigt, ist wegen Erpressung mit Gefängniss nicht unter einem Monat zu bestrafen. Der Versuch ist strafbar.*«. Da §'en, som det vil ses, ikke opstiller nogensomhelst nærmere Betingelser m. H. t. Truslens Art eller Arten af den Handling eller Undladelse, hvortil man trues, bliver den eneste Begrænsning for denne Paragrafs Anvendelse at søge i Ordene: »*rechtswidriger Vermögensvorteil*«. Nu skal det ganske vist indrømmes, at det idethele er et overmaade tvivlsomt Spørgsmaal, hvad der skal forstaas ved »retsstridig Formuefordel«. Og ligeledes maa det indrømmes, at Afgørelsen i nævnte Tilfælde er særdeles vanskelig. Men alt vel overvejet turde dog en forsigtigere Anvendelse af § 253 paa dette Omraade være paa sin Plads. Og selvom man nu vilde hævde, at Dommens Resultat var rigtig, kan der næppe være Tvivl om, at Dommens Motivering rækker altfor vidt. Den har da ogsaa megen Kritik²⁾. Reichsgericht opfatter nemlig en retsstridig Formuefordel som en Formuefordel, man intet retsligt Krav har paa. Og Arbejderne havde i nævnte Tilfælde intetsomhelst retsligt Krav paa at blive genantaget, end mindre paa at faa Løn for de Dage, de havde været afskediget. Men hvis denne Forstaaelse af »retsstridig Formuefordel« er rigtig, da ses det ikke, hvorfor ikke ligesaa godt enhver Trusel om Strejke for at opnaa højere Løn maa anses

¹⁾ R. G. Strafs. Bd. 21 S. 114—120.

²⁾ Se bl. a. R. Frank i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft Bd. 14 S. 392 ff. Og Löwenfeld i Brauns Archiv Bd. 14 S. 495 ff; se ogsaa D. J. Z. VII S. 113.

for strafbar Afpresning. Ti noget retsligt Krav paa Lønforhøjelse har Arbejderne jo saa godt som aldrig. En senere Dom synes da ogsaa at være meget nær ved at tage denne uhyggelige Konsekvens, nemlig en Dom af Reichsgericht i Februar 1899, der statuerede, at Arbejdernes Trusel om Strejke og Blokade, saafremt Arbejdsgiverne ikke gik ind paa en dem forelagt Løntarif, var strafbar Afpresning¹⁾. Vel forelaa der som nævnt i dette Tilfælde Trusel baade om Blokade og Strejke. Men da Strfl. § 253 som fremhævet ikke opstiller nogen nærmere Betingelse angaaende Truslens Art, og da Trusel om Strejke alene faktisk i mange Tilfælde kan virke lige saa kraftig, som hvis den ledsages af Blokadetrusel, synes man ikke i den Forbindelse at burde tillægge Forskellen mellem Strejke og Blokade nogen særlig Betydning. Den eneste rette Konsekvens af disse Domme synes da at være, at Strejketrusel for at opnaa Lønforhøjelse er strafbar Afpresning. Nu ses der imidlertid ikke at være nogen Grund til at fritage Arbejderne for Straf, naar de vælger det mere hensynsløse Vaaben: Strejken selv — uden Varsel — men straffe dem, naar de af Hensyn baade til sig selv og Arbejdsgiverens Bedrift nøjes med blot at true med Strejke. Og selvom man vilde fastholde en saa urimelig Sondring, vilde den blotte Ret til Strejke uden Ret til Strejketrusel ikke have nogen synderlig praktisk Værdi for Arbejderne; ti Strejketruslen er jo netop deres sidste og vigtigste Argument under Forhandlingen om Lønspørgsmaal. Skal derfor de nævnte Dommes Opfattelse gennemføres konsekvent, maa den føre til faktisk at ophæve den Strejkeret, som Gew. O. §152 udtrykkelig hjemler. Men naar man ved Fortolkningen af den ene Lov kommer i positiv Strid med en anden, bør denne Fortolkning naturligvis vige. Anvendelsen af Strfl. § 253 paa Strejkeomraadet viser m. a. O., at Domstolenes Forstaaelse af »retsstridig Formuefordel« ikke kan være rigtig. Strejkeretten maa opretholdes i dens naturlige Omfang.

¹⁾ D. J. Z. 1899 S. 238.

Kapitalens Sammenslutninger har naturligvis ikke haft de Anfægtelser om en bedre Verden, der har sat saa megen Splid blandt Arbejdernes Organisationer. Arbejdsgiverforeningerne og Kartellerne har hurtig vokset sig stærke. Den væsenligste Hindring, disse — og ganske særlig Kartellerne — har haft at kæmpe med, er det personlige Frafald af de enkelte, der ser deres Fordel ved at bryde ud af Ringen eller hemmelig tilside-sætte dens Regler.

Tysk Ret har ikke stillet sig særlig fjendtlig overfor Trust-dannelsen. Nogen Straffelovgivning er saaledes ikke vedtaget mod den. Derimod vises der, som vi senere skal se, civilretlig en vis Tilbageholdenhed. Men Problemet herom og idethele om Rettens Stilling til Trusterne er her som i andre Lande først blevet brændende under den allersæneste Udvikling.

3. Afsnit.

Organisationernes Kamp for Magten. Boycottingens Periode.

I Slutningen af det 19de Aarhundrede begynder et nyt Afsnit i Organisationernes Liv. I den foregaaende Periode havde de jo, som vi saa, kæmpet for Livet, for Retten til overhovedet at være til; og lang og haard havde denne Kamp været. Men nu, i 80erne og 90erne af det 19de Aarhundrede, var denne Kamp endt. I de fleste Kulturlande havde Organisationerne nu endelig opnaaet en lovlig Tilværelse, selvom denne ikke allevegne var ensbetydende med fuldstændig Retsevne. Som vi saa, fik Fagforeningerne og Arbejdsgiverforeningerne i England fuld legal Anerkendelse i 70erne, ligesom man ogsaa da fjernede de sidste Hindringer for deres Handlefrihed m. H. t. Strejke og Lock-out, (Lovene af 1871 og 1875). Dette Eksempel fulgtes jo kort efter af de amerikanske Fristater, af Frankrig og andre Lande. Og selv i Tyskland, der er meget sen i Udviklingen, opnaaede disse Organisationer vel ikke Anerkendelse, men dog Frihed efter 1890. Endelig havde ogsaa Trusterne, hvis store Udvikling allevegne netop begynder i 80erne og 90erne, faaet Bevægelsesfrihed. Den Straf, der tidligere havde været hjemlet i engelsk-amerikansk Ret mod Sammenslutninger for at hæve Varepriserne, var ophævet lige saa vel som Straffen mod Sammenslutninger for at hæve Arbejdslønnen. Heller ikke tysk Ret stillede sig fjendtlig. Og i fransk Ret bestod der vel stadig nogle ældre Straffelovsbestemmelser paa dette Omraade; men de var næsten helt gaaet af Brug i Praksis.

Alene i dette, at Forfølgningen af de nye Erhvervsorganisationer saaledes er hørt op og at de endog flere Steder har faaet en særlig retslig Anerkendelse, finder jeg min Berettigelse til at betegne den Tid, der begyndte i 80erne og 90erne, som en ny Periode i Organisationernes Liv. Men dernæst mener jeg ogsaa positivt at kunne karakterisere denne nye Tid. Ti medens Organisationerne i den foregaaende Periode saa at sige kæmpede for Livet, begyndte i 80erne og 90erne Verden over deres **K a m p f o r M a g t e n**, Magten i Nutidens Erhvervsliv. Som vi skal se, viser alle disse Organisationer, Fagforeningerne, Arbejdsgiverforeningerne saa vel som Trusterne **n e t o p i d e n s i d s t e M e n n e s k e a l d e r** en mægtig Udvikling Verden over, en Vækst i Antal, Udbredelse, Medlems-tal og indre Styrke, der ganske stiller deres Udvikling i den foregaaende Periode i Skygge og som idetheletaget er uden Sidestykke i Erhvervslivets Historie. Med en uimodstaaelig Kraft har disse Organisationer banet sig Vej, benyttende sig af de stærkeste, mest hensynsløse Midler til at slaa anderledes tænkende og Modstandere ned. Men herved er der, som jeg skal vise, opstaaet et helt nyt Sæt af Retsproblemer, som den foregaaende Periode ikke kendte. Disse Problemer kan samles under to Hovedgrupper: 1) Hvorledes skal Retsordenen stille sig overfor de **M i d l e r**, Organisationerne anvender i denne Kamp og 2) hvorledes skal den stille sig overfor det **M a a l**, de forfølger? Skal Retten forholde sig som passiv Tilskuer til hele denne Kamp eller skal den gribe aktivt ind? Og hvis en Indgriben maa ske, hvorledes skal den da foregaa?

Disse Problemer er i alleregenligste Forstand de brændende i vor Tid. De har sat Lovgivninger og Domstole Verden over i Bevægelse — og Tvivl. Man staar, som vi skal se, her overfor Spørgsmaal af langt større Rækkevidde, af langt mere skæbnesvanger Betydning end de Spørgsmaal om Strejkeretten og Foreningsretten, der vakte saa megen Tvivl og Kamp i den foregaaende Periode. De Statsmænd, der var virksomme for saadanne Love som den engelske Fagforeningslov af 1871 og den tilsvarende franske Lov af 1884, troede uden Tvivl, at med

Strejkerettens og den faglige Foreningsrets Anerkendelse var i det væsentlige de Spørgsmaal og Tvivl løst, som de nye Erhvervsorganisationer rejste. De anede ikke, at naar disse Organisationer først fik fuld Handlefrihed, vilde de blive Kilden til langt vanskeligere og mere omfattende Problemer.

Vil man nu søge en praktisk afgørende Løsning af disse Problemer, maa man efter vor Opfattelse vælge andre Veje end dem man hidtil har fulgt. Abstrakte socialøkonomiske Overvejelser om de almindelige Fordele og Skader, som de nye Organisationer frembyder for Samfundet, slaar ikke til. En mere praktisk, paa Livet indgaaende Undersøgelse maa vælges. Det gælder først og fremmest om at iagttage disse Organisationers Færd paa nært Hold, undersøge, hvorledes de faktisk virker i Livet, hvilke retsstridige og retslig tvivlsomme Handlinger og Fremgangsmaader, de benytter sig af paa deres Vej til Magten. Der findes nu, som jeg skal vise, paa dette Omraade i Retspraksis Verden over et rigt Materiale, der hidtil ikke har været udnyttet. Fra socialøkonomisk Side har man selvfølgelig ikke fremdraget og behandlet dette Materiale, fordi man manglede de juridiske Forudsætninger dertil. Og fra juridisk Side har man ikke udnyttet det, fordi man har manglet Forstaaelse af, hvor stor en social Interesse dette Materiale i Virkeligheden havde. Det har for det første slet ikke været gjort til Genstand for retssammenlignende Behandling. Men selv indenfor det enkelte Land er det meget lidt opdyrket; og naar det er sket, har man undersøgt Materialet isoleret d. v. s. uden at se det i Lys af og i Sammenhæng med de moderne Erhvervsorganisationer og de sociale Problemer, der rummer. Forholdet er nu det, at de retsstridige eller retslig tvivlsomme Handlinger, der her er Tale om, i og for sig meget vel ogsaa kan begaaes af andre end disse Erhvervsorganisationer — af Enkeltmand, Selskaber og af Sammenslutninger, der intet har med Erhvervsinteresser at gøre. Men, som jeg idet følgende skal vise, er disse Handlinger dog faktisk i aldeles overvejende Grad blevet begaaet netop af Erhvervs-

organisationerne under dissers Kamp for Magten, altsaa i Løbet af de sidste 30 Aar; og Domsmaterialet herom belyser derfor efter min Opfattelse i højeste Grad disse Organisationer, deres daglige Færd, deres hemmelige Ønsker og Maal og idet hele Kærnen i de Problemer, de indebærer.

Visse Misbrug er særlige for en Del af Kapitalens Organisationer, de egenlige Trustmisbrug. Men iøvrigt kan de fleste af de Handler og Fremgangsmaader, jeg i det foregaaende har hentydet til, og som begaas af alle Kapitalens og Arbejdets Organisationer, samles under den omfattende Betegnelse: *Boycotting*. Det Materiale fra de forskellige Landes Retspraksis, jeg i dette Afsnit vil fremdrage og undersøge, viser klart, at Boycottingen under dens mange forskellige Former er blevet det kraftigste, hyppigst anvendte og mest frygtede af de Vaaben, som de moderne Erhvervsorganisationer har anvendt for at tvinge anderledestænkende og Modstandere ind under deres Magt.

Vor Tid har Æren af at have opfundet dette Magtmiddel. Opfindelsen blev gjort for en Menneskealder siden og ved samme Lejlighed fik Opfindelsen Navn. Vel kan man ogsaa i ældre Tider træffe Fænomener, der har nogen Lighed med den moderne Boycot. Man kan saaledes nævne den tidligere omtalte Forfølgning, som de middelalderlige Lav iværksatte overfor de saakaldte »uærlige« Haandværkere, altsaa saadanne, der ikke vilde bøje sig for Lavsorganisationen og dens Regler. Den uærlige Haandværksmester blev udelukket fra Lavssammenkomsterne og ingen Svend maatte tage Tjeneste hos ham. Den uærlige Svend maatte forlade sit Arbejdssted og ingen turde arbejde sammen med ham. Lavsforfølgningen havde imidlertid en hel anden Karakter og en langt ringere Farlighed end den moderne Boycot paa Grund af Samfærdsels- og Meddelelsesmidlernes Ufuldkommenhed i Middelalderen. Lavenes Magt strakte sig sædvanlig ikke længere end Byens Grænser. Der var dengang som Følge af de primitive Samfærdselsmidler langt fra By til By. Lavene kunde derfor aldrig udvikle sig til de landsomfattende, mangearmede Orga-

nisationer, som i vor Tid er vokset op, hvis talrige stedlige »Afdelinger« staar i stadig og hurtig Kontakt med hinanden og som desuden i det moderne Meddelelsesmiddel, *P r e s s e n*, har en Magt til at sprede deres Befalinger til Tusinder Landet over, som var ukendt i Lavstiden. Disse Kamporganisationer er saaledes ét af Eksemplerne paa, hvor fuldstændig den moderne Teknik har omformet de sociale Forhold. Det er da som Følge af denne Udvikling blevet Nutidens Organisationer muligt at iværksætte en saa u d s t r a k t o g e f f e k t i v F o r f ø l g n i n g af de enkelte, der ikke vil rette sig efter Organisationens Bud, som tidligere Tider var ganske ukendt med. Den Arbejder, der nægter, at indmelde sig i Fagforeningen, eller den Forretningsdrivende, der nægter at slutte sig til Tru- sten, maa være forberedt paa ikke blot i den By, hvor han for Tiden opholder sig eller er bosat, men hele Landet over, i alle Byer, saalangt Organisationens Net rækker, at møde den samme vedholdende og gennemførte Forfølgning.

Den moderne Boycot blev opfundet i 1880. Tanken opstod under de irske Agrarkampe, der, fordi de bundet baade i en Racemodsætning og en Klassemodsætning, har fremkaldt en Bitterhed og Uforsonlighed, som har været en Ulykke for indre engelsk Politik i nyere Tid. En Englænder, Kaptajn Charles Cunningham B o y c o t t bestyrede en Lord Erne's udstrakte Godser i Grevskabet Mayo i Irland. Som Godsforvalter gik han frem med en saadan Strenghed og Haardhed mod Godsets Fæstere, at han blev Genstand for almindeligt Had. Hele Befolkningen stillede sig paa Fæsternes Side, og tilsidst naaede Forbitrelsen mod Boycott en saadan Højde, at den nationale irske Landliga besluttede at gaa frem imod ham. Den erklærede ham da i almindeligt Ban. Og idet denne L i g a s Magt strakte sig over det meste af Landet, viste denne Banlysning sig snart tilstrækkelig til at undergrave hele hans Stilling. Alle hans Arbejdere opsigde Tjenesten lige før Høsten. Selv hans Tjenestefolk forlod ham. Og saa stor viste Ligaens Indflydelse sig, at da han søgte at finde ny Arbejdskraft og i denne Hensigt berejste det ganske Land, kunde

han ingen finde, skønt der var Tusinder af sultende Arbejdsløse, som var beredt til at tage Arbejde hos en hvilkensomhelst anden for enhver Pris. Endvidere vilde ingen sælge til ham, ikke engang Levnedsmidler. Vognmændene vilde ikke køre for ham; og da han vilde transportere sit Kvæg til det engelske Marked, vægrede Jernbaneselskabet sig ved at overtage Transporten¹⁾. Endelig besluttede Regeringen sig til at skride ind for at hjælpe ham. I en fjerntliggende Egn i det nordlige Irland, hvor Landligaen havde ringe Indflydelse, blev der lejet en Skare Arbejdere, og disse blev under militær Beskyttelse ført til Boycott's Jorder, hvor de (i November 1880) bragte hans Høst ind. Men det var for sent. Høsten var ødelagt. Stillingen viste sig idetheletaget umulig for ham; og tilsidst saa han sig nødsaget til at forlade Landet og udvandre til Amerika.

Den Udstrækning og den Styrke, som Forfølgningen mod Boycott havde antaget, gjorde denne Sag kendt viden om; og det fuldstændige Held, som Sammensværgelsen havde haft i dette Tilfælde, fristede naturligvis til Efterligning. I den følgende Tid anvendtes dette Forfølgelsessystem, som herefter fik Navnet Boycotting efter dets første Offer, hyppigt og med lignende Held, saaledes baade overfor Forretningsdrivende og større Industriledere²⁾. Snart forplantedes Systemet fra Britannien til Nordamerika og fik her en ganske overordenlig Udbredelse. Det blev snart et frygtet Kampmiddel i de mægtige Arbejderorganisationers saavelsom i Trusternes Haand. Først noget senere har det bredt sig til de europæiske Fastlandsstater.

Naturligvis møder vi ogsaa Boycottfænomener før 1880, og ikke blot, som ovenfor berørt, i Lavstiden, men ogsaa i nyere

¹⁾ At en Forfølgning af en saa omfattende Karakter netop første Gang skulde vise sig i Irland, er ingen Tilfældighed; ti netop her havde Klassekampen jo som fremhævet foruden en social tillige en national Karakter.

²⁾ Udtrykket Boycotting blev første Gang brugt af et Blad i Dublin i Nov. 1880, kom snart i almindelig Tale og er senere optaget i alle andre Sprog. Ligesom Strejke og Lockout er dette Ord efterhaanden blevet ligesaa internationalt som de Handler, det betegner.

Tid, navnlig i England og Amerika. Saaledes frembyder, som i forrige Afsnit omtalt, Retspraksis fra disse Lande længe før 1880 ikke saa faa Tilfælde, hvor Arbejderne har tvunget eller forsøgt at tvinge Arbejdsgivere til at afskedige Ikke-Fagforeningsarbejdere, og Tilfælde, hvor strejkende Arbejdere har bevæget andre Arbejdere til at forlade en Arbejdsgivers Tjeneste eller til ikke at søge Arbejde hos ham. Saadanne Tilfælde vil naturnødvendig opstaa overalt, hvor Organisationen mellem Arbejderne har naaet en vis Styrke. Disse og lignende Fænomener er imidlertid kun enkelte, særlige Sider af Boycotsystemet. Det, der karakteriserede Forfølgningen imod Kaptajn Boycot, var derimod, at man i dette Tilfælde saa koncentreret som i én samlet Sum alle Sider af en Forfølgelsesmaade, som man hidtil kun havde kendt i enkelte særlige Retninger; man saa denne Forfølgning s a t i S y s t e m og med det Resultat, at den forfulgte blev fuldstændig ruineret. Man maatte saaledes for Alvor blive opmærksom paa, hvilken F a r e en saadan systematisk Forfølgning rummede.

Det, som man her efter min Formening særlig maa have Opmærksomheden henvendt paa, er, at den, der i det omtalte Tilfælde satte Forfølgningen i System, var en o m f a t t e n d e L a n d s o r g a n i s a t i o n. Saadanne Landsorganisationer er jo i nyere Tid opstaaet overalt i Landene, og ganske særlig paa Erhvervslivets Omraade. Vi saa i forrige Afsnit, at der mellem Arbejderne i England allerede omkring Aarhundredets Midte havde dannet sig faste samvirkende Forbund indenfor nogle af de betydeligste Fag. Senere opstod der ogsaa Arbejdsgiverforbund. Men det er dog først i den sidste Menne-skealder, i Løbet af 80erne, 90erne og i det 20de Aarhundrede, at denne Bevægelse for Landsorganisation, for Sammenslutningernes Sammenslutning, faar sin store Tid, i England saa vel som andetsteds. Hvor vi end vender os i vor Tid i den industrielle og kommercielle Verden, hvad enten vi iagttager Fagforeningerne, Arbejdsgiverforeningerne, Kartellerne eller Trusterne, møder vi overalt den samme stærke, vedholdende

og trods alle Hindringer stigende Tendens henimod den altomspændende Organisation. Og som jeg i det følgende skal søge at godtgøre gennem en sammenlignende Undersøgelse af det praktiske Retsliv i Hovedindustrilandene, vil det overalt vise sig som en sand Naturlov, at samtidig med disse vidt forgrenede Landsorganisationers stærke Vækst i den sidste Menneskealder er Boycotsystemet i stedse stigende Grad bragt i Anvendelse. Som jeg skal vise, frembyder Retspraksis netop fra de sidste 30 Aar, ikke blot i England og Amerika — omend disse Lande er forrest i Udviklingen — men overalt i Landene en Rigdom af Boycottilfælde; og allevegne er de i Stigning. Alle Sider af Boycotsystemet har i dette Tidsrum udfoldet sig. Det dukker op paa de forskelligste Omraader, i Handelsverdenen saavel som i Industriverdenen. Og intet af Systemets mange moderne Midler lades uforsøgt, naar det gælder om at tvinge den enkelte ind under Organisationens Magt.

Det er nu ingen Tilfældighed, at de landsomfattende Organisationers store Vækst og den udstrakte Anvendelse af Boycotforfølgningen først hører den sidste Menneskealder til. Ti, som jeg ovenfor fremhævede, hænger disse Fænomener paa det nøjeste sammen, ikke alene med Storindustriens, men med de moderne Samfærdsels- og Meddelelsesmidlers Udvikling i nyere Tid. Og det er i Virkeligheden først i Løbet af de sidste 30—40 Aar, at denne Udvikling Verden over har antaget det mægtige Omfang, der kendetegner vore Dages Samfund. Hvad særlig Samfærdselsmidlerne angaar, kan anføres, at medens det samlede Jernvejsnet i Verden i 1840 havde en Længde af 8591 km og endnu i 1850 kun strakte sig 38022 km, havde det i 1880 naaet en Udstrækning af 367,235 km, i 1890 616,985 km og i 1906 933,850 km. Og naar man da samtidig erindrer den Udvikling, der indenfor det samme korte Tidsrum er foregaaet paa Telegraf- og Telefonvæsenets og paa Pressens Omraade, vil man se, hvilke Midler til Udbredelse, til Magt og Forfølgelse de seneste Tiders tekniske Fremskridt har lagt i Organisationernes Haand.

Efterhaanden som Boycotten har faaet en større og større Udbredelse og i højere og højere Grad har tiltrukket sig Domstolenes Opmærksomhed, er en nærmere Undersøgelse af Boycotbegrebet og af Spørgsmaalet om Boycottens Retsstridighed naturligvis blevet mere og mere brændende. Der findes imidlertid næppe indenfor moderne Jura noget Spørgsmaal, der har vist sig at være saa tvivlsomt og vanskeligt som dette. For det første har det vist sig at være særlig vanskeligt at bestemme, hvori Boycottens Væsen inderst inde bestaar. Og i nøje Sammenhæng hermed hersker der megen Tvivl om, hvad det er for et Retsgode, Boycotten krænker.

Men naar der hersker saa megen Uklarhed i disse Grundspørgsmaal, vil det ikke undre, at Retspraksis paa dette Omraade Landene over frembyder den største Vaklen og Usikkerhed. Det er et broget Billede af modstridende Afgørelser, man her møder baade indenfor det enkelte Land og imellem Landene indbyrdes. Endskønt Boycotten er et internationalt Fænomen, der ytrer sig væsenlig paa samme Maade hele Verden over, kommer Højesteret dog i de forskellige Lande til meget forskellige Resultater i Boycotsystemets Hovedspørgsmaal. Og denne Forskel kan ikke tilstrækkelig forklares ud fra en Forskel i Lovgivningen. Domstolene staar nemlig her meget ofte paa bar Bund. Man har med Rette endnu ikke dristet sig til at give nogen særlig Boycotlov. Der findes vel ofte særlige Bestemmelser og Love om Arbejdsstridigheder; og disse Regler og deres Fortolkning faar naturligvis ogsaa Betydning for Boycotområdet; men da de ikke er givet særlig med dette for Øje, berører de det kun delvist¹⁾. Ofte er det derfor Lovgivningens

¹⁾ Selv den nye engelske Arbejderlov »The Trade Disputes Act 1906«, der utvivlsomt er den af alle moderne Love, der mest berører Boycotområdet, er ikke nogen særlig Boycotlov. Paa den ene Side behandler den nemlig alle retsstridige Handlinger, der begaas under Arbejdskampe, altsaa ikke særlig Boycothandlinger, omend disse naturligvis udgør den praktisk væsentligste Gruppe; og paa den anden Side berører den aldeles ikke Boycotting udenfor Arbejdsstridigheder: jfr. nærmere nedenfor.

almindelige Bestemmelser eller Grundsætninger, der kommer til Anvendelse; og disse er i Reglen saa neutrale overfor Boycotspørgsmaalet, at Domstolene i Virkeligheden har frie Hænder. Det samlede Billede af Retsafgørelserne Landene over er da, at Domstolene paa dette Omraade famler sig frem som gennem et nyt Land uden at finde nogen virkelig Vejledning, hverken i Lovgivning eller Videnskab.

I det følgende vil jeg forsøge at give en sammenlignende Fremstilling og Vurdering af Retspraksis og Lovgivning i Hovedlandene paa dette Omraade. Men forinden vil det her være nødvendigt til foreløbig Orientering at give en kort Oversigt over de praktisk vigtigste Arter af Boycotting.

1. Boycotting af Handlende, Fabrikanter og andre Næringsdrivende, iværksat af Fagfæller, navnlig af en Organisation af disse (Kartel, Trust, eller Arbejdsgiverforening).

Denne Boycotting behøver altsaa ingenlunde at have noget med Modsætningen mellem Arbejdere og Arbejdsgivere at gøre. Den kan forekomme enten saaledes, a) at den ene Næringsdrivende opfordrer den anden (eller flere) til at afbryde Forretningsforbindelsen med en tredje, eller b) at en Organisation af Næringsdrivende opfordrer α) sine Medlemmer eller β) foruden disse tillige andre til at afbryde Forbindelsen med en enkelt eller flere Fagfæller; eller c) at Publikum opfordres til ikke at handle med én eller flere bestemte Næringsdrivende, en Opfordring, der ligeledes sædvanlig udgaar fra en Organisation indenfor samme Fag, hvortil den boycottede hører.

I Tilfældene a) og b) vil Opfordringen være kraftigst, naar den ledsages af d) Truslen om, at hvis den opfordrede, A, ikke afbryder Forretningsforbindelsen med B, vil den opfordrende, T, afbryde al Forbindelse med A. Og særlig Udsigt til Held vil denne Trusel have, naar T er en omfattende Organisation, hvis Medlemmer blindt lyster dens Bud.

I Tilfælde c) vil P r e s s e n være det vigtigste Middel til at

sprede Opfordringen. Dog anvendes ogsaa anden trykt Mangfoldiggørelse f. Eks. Udsendelse af trykte Cirkulærer til den boycottedes Kunder eller Uddeling af trykte Opfordringer til Publikum ved Indgangen til hans Forretningslokaler.

Mangfoldiggørelsen ved Trykken, navnlig Cirkulærer, spiller ogsaa en stor Rolle ved Tilfældene under b). En Organisations Medlemmer tælles jo ofte i Tusinder.

2. Arbejdernes Boycotting af Arbejdsgivere.

a. Denne Boycotting iværksættes sædvanlig af en Fagforening i Tilknytning til en Strejke. Den gaar først og fremmest ud paa at opfordre Arbejdere til ikke at tage Arbejde hos den boycottede Arbejdsgiver. Denne Opfordring fremsættes paa mange Maader. Den kan først rettes til α) Foreningens Medlemmer, hvilket vil have en meget betydelig Virkning, hvis Foreningen er en mægtig og vidtforgrenet Organisation. Hvis Arbejderne indenfor det paagældende Fag har et Fagblad, der udgives af Organisationens Medlemmer, sker Opfordringen naturligvis lettest ved Offenliggørelse i dette Blad. Ellers benyttes trykte Cirkulærer eller Opslag i Foreningens Lokaler. Men i mange Tilfælde rettes Opfordringen β) til udenfor Organisationens staaende Arbejdere og offentliggøres da i den almindelige Arbejders dagspresse (Blokademeddelelser)¹⁾. For imidlertid mere effektivt at spærre Arbejdsgiverens Tilgang af ny Arbejdskraft opstilles der Arbejdere som Udsendinge fra Fagforeningen udenfor Arbejdsgiverens Fabrik eller Værksted, Strejkevagter, og disse opfordrer da direkte eventuelle Arbejdssøgende til at slutte sig til Strejken (denne Udstilling af Strejkevagter kaldes i engelsk-amerikansk Sprogbrug »picketing«).

¹⁾ Meget ofte rettes denne Opfordring jo formelt kun til Organisationens Medlemmer; men den virker faktisk og er ogsaa beregnet paa at virke langt udenfor denne Kres.

Opfordringen sker enten mundtlig eller ved Uddeling af trykte Sedler eller ved Opstilling af Bannere med en Indskrift, der i kraftige Vendinger maner alle Arbejdere til at slutte sig til Boycotten. Hvis der nu alligevel skulde findes Arbejdere, der trods disse Opfordringer drister sig til at optage Arbejdet, kan der anvendes andre Skræmmemidler. Et af de mest virksomme er at lade Strejkebryderne¹⁾ *ledsage*, naar de gaar til og fra Arbejdet, af organiserede Arbejdere. Denne »Ledsagelse«, der i sig selv er en Forulæmpelse, antager som Regel en stærkt truende Karakter og har idethele samme Formaal som Strejkevagten, nemlig at skræmme Arbejdere til at deltage i Boycotten.

b. Hvis Arbejdsgiverens Bedrift hovedsagelig fabrikkerer Varer, der særlig forbruges af Arbejderne og af det store Publikum idetheletaget, vil Boycotten ofte tillige gaa ud paa — gennem Dagspressen eller Løbesedler — at opfordre Partifæller eller Publikum (»alle sande Arbejdervenner«) til *ikke at købe* Arbejdsgiverens Varer (f. Eks. hvis Arbejdsgiveren er en Brødfabrik, et Ølbryggeri eller lign.) eller til idetheletaget ikke at have Forretningsforbindelse med ham (f. Eks. hvis Arbejdsgiveren er et større Blad, ikke at købe Bladet eller avertere i det).

c. Den Boycotring, der saaledes ved de nævnte Foranstaltninger er lagt omkring Arbejdsgiveren, kan endelig sluttes fuldstændig, hvis Arbejderne tillige bruger Pres mod andre Arbejdsgivere for at tvinge disse til at afbryde Forretningsforbindelsen med deres boycottede Fagfælle. α) Arbejderne i det ene Fag kan her hjælpe Arbejderne i det andet. Naar f. Eks. den ene Arbejdsgiver faar alle sine Materialer fra en anden Arbejdsgiver, vil Arbejderne hos den sidstnævnte ofte ved Strejke eller *Trusel om Strejke* kunne tvinge ham til at afbryde Forbindelsen med den boycottede Arbejdsgiver og derved indirekte støtte Kampen mod denne. En saadan Boycot

¹⁾ I de fleste Sprog findes der særlige Skældsord for Strejkebrydere; saaledes kaldes de f. Eks. i Engelsk-Amerikansk »black legs« eller »scabs«, i Tysk »blaua Brüder«, i Italiensk »beduino«, paa Dansk som bekendt »Skruebrækker«.

kaldes *Sympatistrejke* eller *Hjælpestrejke*. (The sympathetic or the secondary strike.)

β) Foruden ved Trusel om Strejke kan der ogsaa øves et Pres mod Arbejdsgiverens Forretningsforbindelser ved Trusel om Boycot d. v. s. Arbejderne opfordrer Arbejdsgiverens Kunder eller Leverandører, forsaavidt de selv sidder i en større Bedrift, til ikke længere at handle med ham, idet det tilføjes, at hvis de ikke retter sig efter Opfordringen, vil de selv blive underkastede en lignende Boycot, altsaa en saadan Forfølgning, som er nævnt ovenfor under a. og b.

3. Arbejdernes Boycotting af andre Arbejdere.

Denne Boycotting finder hovedsagelig Sted fra Fagforeningernes, de organiserede Arbejders Side mod Ikke-Fagforeningsmedlemmer. Hvis en Arbejdsgiver anvender baade organiserede og uorganiserede Arbejdere, vil de første regelmæssig a) ved Strejke eller Trusel om Strejke tvinge Arbejdsgiveren til at afskedige de sidstnævnte Arbejdere. Hvis Fagforeningen er en stærk og omfattende Landsorganisation, vil de uorganiserede Arbejdere saaledes kunne forfølges fra Arbejdsplads til Arbejdsplads hele Landet over, idet der b) til alle Organisationens mange stedlige Afdelinger kan sendes Lister, saakaldte »sorte Lister«, indeholdende en Fortegnelse over de uorganiserede Arbejdere, der skal boycottes, hvis de søger Arbejde andetsteds. Saadanne Lister over Ikke-Fagforeningsmedlemmer eller Strejkebrydere offentliggøres desuden undertiden i Arbejderdagspressen.

4. Arbejdsgivernes Boycotting af Arbejdere.

Arbejdsgivere, der er Medlemmer af en større Organisation, fører ofte til indbyrdes Underretning sorte Lister over Arbejdere, som er blevet afskediget, enten fordi de er uduelige eller forsømmelige, eller fordi de som Urostiftere, Agitatorer forstyr-

rer Arbejdet paa Fabrikken eller Værkstedet, eller fordi de tilhører en Organisation, som Arbejdsgiverforeningen ligger i Kamp med. Hvis Arbejdsgiverforeningen har et Fagblad, der periodisk sendes Foreningens Medlemmer, offentliggøres de sorte Lister naturligvis heri; ellers ved Cirkulærer.

Som det vil fremgaa af den ovenfor givne Oversigt, bør man ikke lade sig vildlede af, at Ordet Strejke i visse Tilfælde bruges, hvor der i Virkeligheden foreligger en Boycot. Denne Sprogbrug skyldes, at Strejken i disse Tilfælde indgaar som et Led i Boycotten f. Eks. Strejke for at fremtvinge andre Arbejderes Afskedigelse. Strejke i egenlig Forstand foreligger kun, hvor Strejkens Formaal direkte er højere Løn, kortere Arbejdstid, idetheletaget bedre Arbejdsbetingelser for de strejkende. Hvor Strejken derimod bruges som Led i en Forfølgning, som Middel til at ramme bestemte Personer, nemlig ved at tvinge andre til at afbryde Forbindelsen med disse Personer, da foreligger en Boycot. I det foregaaende Afsnit behandlede vi Strejken i egenlig Forstand; og vi betonedes, at de Betragtninger, der kunde føre til indenfor visse Grænser at anerkende Strejkeretten, altsaa Retten til Strejke for højere Løn, kortere Arbejdstid o. l., ikke i al Almindelighed kunde anføres til Fordel for Strejker, der forfulgte andre Formaal. Ved disse sidste Strejker kommer, som vi allerede dengang antydede, og som vi i det følgende skal vise, andre retslige Betragtninger frem. Med disse Strejker bevæger vi os ind paa Boycotomraadet. I dette Afsnit behandler vi altsaa kun Strejken, forsaavidt den optræder som Led i Boycotforfølgningen.

Hvad der iøvrigt særlig har fordunklet den rette Opfattelse og ofte frembragt Modstrid i Retsafgørelserne, er, at man har betragtet Boycotfænomenerne paa de forskellige Omraader for isoleret. Saaledes har man f. Eks. behandlet Boycotting mellem Arbejdere og Arbejdsgivere for sig og Boycotting mellem Handlende for sig. Man har ofte savnet den Erkendelse, som efter vor Formening er en af de vigtigste Betingelser for

at naa til rigtige Resultater i dette Emne, nemlig, at Boycotthandlingerne, paa hvor forskellige Omraader de end optræder, dog i deres Væsen overalt er de samme. Nogle Eksempler vil vise dette. Hvis man f. Eks. vilde hævde, at det under visse Betingelser vilde være retmæssigt for Næringsdrivende at anvende den Boycotting, som ovenfor er omtalt under 1. d., maatte man utvivlsomt indrømme Arbejderne den samme Ret; det maatte altsaa ogsaa være retmæssigt for Arbejderne at boycotte enkelte Arbejdere som under 3. a. omtalt og endvidere ogsaa at boycotte Arbejdsgivere gennem Sympatistrejke, som under 2. c. anført. Og skulde man omvendt hævde, at Boycottingen under 3. a. og 2. c. er retsstridig, maatte ganske det samme antages om 1. d. Ti i alle de nævnte tre Tilfælde er Boycotfænomenet i Virkeligheden ganske det samme og kan nøgent beskrives saaledes: A opfordrer B til at afbryde Forbindelsen med C under Trusel om, at hvis B ikke retter sig efter denne Opfordring, vil A til Gængæld afbryde Forbindelsen med B.

Og for at tage et Eksempel i omvendt Retning, hvis man kommer til det Resultat, at visse Boycottopfordringer udenfor Arbejdsforhold, f. Eks. den under 1. c. omtalte, er retsstridige, maa ganske det samme gælde, hvis en saadan Boycottopfordring udgaar fra Arbejderne mod en Arbejdsgiver, f. Eks. den under 2. b nævnte Opfordring.

Hermed være dog naturligvis ikke sagt, at særlige Forhold og Grunde ikke skulde kunne medføre Ændringer i de Resultater, man i Almindelighed maatte antage. Det er jo en evig Sandhed i al Jura, at man aldrig bør generalisere en Retsregel længere, end Reglens Grunde rækker. Men hvad jeg i denne Sammenhæng særlig ønsker at fremhæve, er, at medens selvfølgelig vel en Forskel i de reelle Forhold kan føre til en Forskel i den retslige Behandling, bør man derimod særlig paa dette Omraade vogte sig vel for at indføre en retslig Forskel efter en Forskel i Personer. Medens man altsaa vel her kan tænke sig Muligheden af en Særlovgivning eller en særlig positiv Ret idethele paa dette Omraade, burde

selv den mindste Antydning af en *Klasselovgivning* — hvad enten den er i Arbejdernes eller andres Favør — paa Forhaand være banlyst. Det er for Retfærdighedens Skyld heldigt, at Boycotten er et Vaaben, som ikke blot Fagforeningerne, men ogsaa Arbejdsgiverforeningerne, Kartellerne og Trusterne, kort sagt alle Arbejdets og Kapitalens Organisationer i udstrakt Grad gør Brug af. Dette giver os Betingelserne for at naa til fuldt upartiske Afgørelser, ogsaa paa den snevre Klassekamps Omraade. Hvad der er retsstridigt eller retmæssigt for Trustledere og Arbejdsgivere, maa ogsaa være retsstridigt og retmæssigt for Arbejdere og Fagforeningsledere, og omvendt. Hverken Medlidenhed med social Ringhed eller Hensyntagen til social Højhed bør bøje Retsordenen, den Retsorden, hvis inderste Væsen og højeste Værdi for Menneskelivet netop bestaar i den ubøjelige, ubetingede Underkastelse af alle Klassehensyn og alle individuelle Hensyn og Ønsker under Samfundets højeste, altomfattende Maal.

Denne simple Sandhed er, som det følgende vil vise, desværre ofte i væsentlige Tilfælde bleven overset eller miskendt. Grunden hertil har vel som fremhævet meget ofte været den, at man ikke har set den fælles Væsenslighed mellem Boycotthandlingerne, paa hvor forskellige Omraader de end optræder. Men det kan destoværre ikke nægtes, at denne manglende Erkendelse ofte har været forbundet med Viljen til ensidig og hensynsløst at fremme en enkelt Klasses Interesser.

En Sammenligning mellem Retsforfatningerne viser, at England besidder mere Lovgivning, der berører Boycotomraadet, end noget andet Land. Dette er jo efter det udviklede meget forklarligt. I England har enkelte, særlige Arter af Boycotting længe været anvendt af Arbejderforeningerne; her opstaar ogsaa de første landsomfattende Organisationer, gennem hvilke Boycotten kan sættes i System; endelig er det ogsaa under britiske Klassekampe, det første karakteristiske Tilfælde af en omfattende moderne Boycotforfølgning med alle dens Midler viser sig. Den engelske Lovgivning paa dette Omraade er dog formentlig af meget ulige Værd. Den nyeste og største

engelske Lov, der berører Boycotproblemet, The Trade Disputes Act af 1906 er, som jeg senere skal vise, i højeste Grad uheldig. Kun en ensidig og ukritisk Beundring for engelsk Ret vil kunne føre til at opstille det store Fejlgreb, denne Lov i Virkeligheden er, som et Mønster til Efterfølgelse. Derimod fortjener de engelske Domme i Boycotspørgsmaal en særlig Interesse. De er blandt Nutidens Retsafgørelser utvivlsomt dem, der rent praktisk giver den grundigste Behandling af disse Spørgsmaal. Og de rummer derfor et ikke ringe Materiale til Belysning af Nutidens Erhvervsliv og dets Kampe. Tager man engelsk Retspraksis i den moderne Boycotperiode under ét, er den ingenlunde altid konsekvent eller klar. Undertiden er der den mest afgørende Strid mellem Dommene, endog paa de væsentligste Punkter; og de kan idethele ingenlunde siges at have løst de Retsproblemer, Boycotten rummer. Men man maa samtidig indrømme, at disse Afgørelser, navnlig de store leading cases, udførligere og dybere end Afgørelserne i andre Lande har vist, hvilke store Vanskeligheder Retserkendelsen paa dette Omraade har at kæmpe med. Og endelig gælder der om de engelske Domme, hvad der desværre ingenlunde kan siges om den nyere engelske Lovgivning paa dette Omraade, at hvor de fejler, skyldes det Uklarhed i Tanken, men intetsteds Partiskhed i Viljen. Gennem alle disse Domme faar man et levende Indtryk af den grundigste og alvorligste Søgen efter Retfærdighed, ganske uanset om Afgørelsen gaar Arbejdsgiverne eller Arbejderne imod.

Gennemgaaende har Retsordenen Landene over i den seneste Periode af Organisationernes Liv nøjedes med, som antydtes, at gribe ind, naar disse Boycotforfølgninger klart syntes at overskride det retmæssiges Grænse. Og hvilke Retsbrud Organisationerne end har begaaet i denne Retning, hvor meget de end har misbrugt den Organisationsfrihed, Retsordenen, som vi saa, i Løbet af den forrige Periode havde tilstaaet dem, har

man dog gennemgaaende i Staterne ikke gaaet Skridtet tilbage og atter berøvet dem denne Frihed. Men jo større Magt i Erhvervslivet Organisationerne vinder i Kraft af denne Frihed, desto større bliver Faren for Misbrug, ogsaa i andre Retninger. I et enkelt Land, nemlig Nordamerika har Kapitalens Sammenslutninger i nyeste Tid vist sig at rumme særlig store Farer for Misbrug af Magten. Og man har da set sig nødsaget til atter at ophæve Sammenslutningsfriheden og vende tilbage til de ældre Tiders Conspiracystraf. Ogsaa i Frankrig er man igen begyndt at anvende Strafforfølgning mod Trusterne. Men i de andre Stater nyder Kapitalens lige saa vel som Arbejdets Sammenslutninger endnu stadig Frihed. Hvis Organisationerne kendte deres Besøgelsestid, vilde de overalt, hvor de endnu nyder Frihed, i Tide alvorlig betænke, at denne Frihed forpligter.

1. Kap.

England.

Den Opfattelse af det moderne Erhvervslivs Udvikling i den sidste Menneskealder, jeg ovenfor har gjort gældende, og som jeg kort har udtrykt ved at karakterisere denne Periode som Organisationernes Kamp for Magten, søger altsaa efter det udviklede sin Berettigelse dels i Organisationernes store landsomfattende Udvikling i denne Periode og dels i den nøje hermed forbundne udstrakte Anvendelse af Boycotforfølgningen. Disse Fænomener har efterhaanden vist sig overalt i Landene siden 80erne og 90erne, i de mindre Industrilande saa vel som i Industriens Hovedlande, omend de sidstnævnte naturligvis er noget forud for de andre.

I England var der jo, som før berørt, allerede omkring Aarhundredets Midte indenfor visse Fag dannet Arbejderforbund af landsomfattende Karakter, ligesom ogsaa den Sammenslutning af Fabrikanter (indenfor Bomuldsindustrien), der aabnede sig i Hilton v. Eckersley, vidnede om en Trustbevægelse af et større Omfang end tidligere kendt. Dette hænger naturligvis sammen med, at England allerede paa denne Tid havde naaet en Udvikling paa Storindustriens og Samfærdselsmidlernes Omraade, som de andre Lande først naaede i Slutningen af Aarhundredet¹⁾. Men selv i England stilles alle tidligere

¹⁾ Hvad Samfærdselsmidlerne angaar, kan fremhæves, at Britannien allerede i 1850 havde et Jernbanenet paa 10660 km, hvilket var næsten lige saa stort som Frankrigs, Tysklands og Østrig-Ungarns til sammen.

Tider dog ganske i Skygge af den mægtige Udvikling, af Trusternes saa vel som af Fagforeningernes Organisation, der har fundet Sted i Tiden fra 80erne og til vore Dage.

I Begyndelsen havde de engelske Truster alle Kartellets løse Form. Sammenslutningen i Hilton v. Eckersley var saaledes et Kartel. Og i Løbet af 80erne opstod der talrige Sammenslutninger under denne Form. Engelsk Ret har imidlertid ikke været gunstig for en Trustudvikling af denne Art. Som fremhævet i forrige Afsnit, er Overenskomsten om Regulering af Varepriser eller Produktion, saa vel som Fagforeningsoverenskomsten, vel ikke længer strafbar, men dog ugyldig, uforbindende for Parterne efter engelsk Ret. Denne Retsordenens Holdning har været en alvorlig Hindring for den engelske Trustbevægelse. Utallige er de Kartelforbindelser, som er brudt sammen, fordi Karteloverenskomsten ikke har nogensomhelst Retsbeskyttelse. Saasnart en enkelt Deltager har set sin Fordel af at bryde ud af Ringen — og den Slags Deltagere findes der næsten altid — har da intetsomhelst retsligt Baand kunnet hindre ham i selv det mest aabenbare Brud paa indgaaede Aftaler. Og hermed er Trusten sprængt.

Retsordenen har nu ved denne Holdning vel ikke kunnet stanse Trustbevægelsen, men den har, som de engelske Trusters Udviklingshistorie klart synes mig at vise, tvunget denne Bevægelse til — efter mange Skuffelser og mislykkede Forsøg — i stigende Grad at gaa fra de friere Kartelsammenslutningers Form over til Trustsammenslutningens fastere Organisatoion. Trusten vil som de fleste andre Sammenslutninger i Reglen altid, bevidst eller ubevidst, søge der hen, hvor den kan leve i Ly af Retsordenens Beskyttelse. Og naar Retsordenen nægter Karteloverenskomsten sin Anerkendelse, vil Trusten, saa vidt muligt, søge Aktieselskabets faste, i Forvejen lovlig anerkendte Form. Der er derfor i nyeste Tid d. v. s. i Løbet af 90erne og vort Aarhundrede opstaaet en Række mægtige Truster af denne Art i engelsk Erhvervsliv; og deres Tal er stigende. Navnlig indenfor adskillige af Tekstilindustriens Grene har der dannet sig saa store Trustsammenslutninger, at de

i mange Tilfælde behersker fra 90 % og op imod hele det paa-gældende Erhvervs Marked.

Hvilket retsligt Vaaben vil Samfundet nu anvende overfor disse store Erhvervsorganisationers Magt, hvis den misbruges? Engelsk Ret har imidlertid hidindtil ikke anset det for nødvendigt at tage Stilling til dette Spørgsmaal. De engelske Truster maa nu heller ingenlunde sammenstilles med de amerikanske. Man synes i den engelske Trustdannelse gennemgaaende at være gaaet forsigtig til Værks; og navnlig synes man — ialtfald i mange Tilfælde — ved Trustens Overtagelse af Enkeltbedrifterne at have været nøgterne i Vurderingen af disse, baade af deres Fabriksanlæg og navnlig ogsaa af deres goodwill. Og man har følgelig gennemgaaende ikke gjort sig skyldig i nogen utilbørlig stor Overkapitalisering. Den engelske Aktieselskabslovgivning med dens ret strenge Krav til Offenliggørelse har sikkert ogsaa virket gavnlig i denne Retning. Priserne kan naturligvis vel siges at være noget højere, end de vilde være under den frie Konkurrence; men de er dog ingenlunde urimelige. Idethele synes Glubskheden efter Profit her ikke at være tilnærmelsesvis saa grovkornet og Virkemidlerne ikke nær saa hensynsløse og lyssky som i Amerika. Man kan da heller ikke sige, at der i England findes nogen særlig Folkestemning imod Trusterne¹⁾.

¹⁾ Oplysninger om Trustbevægelsen indenfor de enkelte Industrigræne i England findes hos H. W. Macrosty: *The Trust Movement in British Industry*. 1907. Hvad Aktieselskabsretten i denne Sammenhæng angaar, kan anføres, at allerede *The Companies Act* af 1900, 63 og 64 Vict. c. 48 krævede Oplysninger for Offenligheden angaaende visse Forhold ved Aktieselskabets Stiftelse, der ofte giver Anledning til Misbrug, ikke mindst ved Trustdannelser, se navnlig s. s. 10. og 11. Der krævedes saaledes bl. a. visse Oplysninger om det Vederlag, der ydedes Stifterne. Kravet til Offenlighed er imidlertid blevet yderligere skærpet ved den nye store Aktieselskabslov af 1908, *The Companies (Consolidation) Act*, 8 Edw. 7 c. 69, der er en omfattende Codification af alle herhen hørende Retsregler. Af de Bestemmelser i denne Lov, der har særlig Betydning for Trusterne, maa navnlig fremhæves — foruden den alt nævnte om Oplysninger angaaende Betaling til promoters — Be-

Vender vi os dernæst til Fagforeningsverdenen, vil vi finde, at der ogsaa her i den sidste Menneskealder er foregaaet en Udvikling, en Udbredelse af Sammenslutningernes Magt over hele Landet, som de tidligere Perioders langsomme og møjsommelige Organisationsarbejde ikke havde ladet ane. Vi har Taloplysninger om en hel Række faglige Organisationer, der klart viser denne Udvikling. Om 34 Fagforbund af mere eller mindre landsomfattende Karakter og repræsenterende en Række af de betydeligste Industrier ved vi saaledes, at de i 1880 tilsammen raadede over et Medlemstal af 251,453. Dette Tal var altsaa Resultatet af alle de foregaaende Perioders udholdende Organisationsarbejde, for mange Fags Vedkommende Summen af over Hundrede Aars Anstrengelser. Men kun 10 Aar efter, allerede i 1890 var nævnte Tal steget til 456,373, altsaa en Tilvækst paa over 200,000. Den fuldstændige Statistik over samtlige Fagforeninger, som man begyndte at samle Materiale til i Slutningen af 80'erne, viser os allerede for Aaret 1892 et samlet Medlemstal af 1,502,358. Dette Tal var i Aaret 1900 steget til 1,955,704 og i 1910 til 2,435,704. Hvad de engelske Fagforeningers økonomiske Stilling angaar, kan anføres, at efter en Statistik, der omfatter de 100 vigtigste Forbund, har disses samlede Kapital tredoblet sig siden 1892; i 1907 androg denne Kapital Lst. 5,637,661, hvilket er uden Sidestykke i dette eller noget andet Lands Arbejderhistorie. — Arbejdsgivernes Organisation har naturligvis holdt Trit med denne Udvikling. I 1912 fandtes der 83 Centralforbund og alt i alt 1,162 Arbejdsgiverforeninger¹⁾).

De talrige Fagforbund, hvis Indflydelse strækker sig over hele det industrielle England, samarbejder naturligvis, baade

stemmelserne, der i Tilfælde af, at Selskabet overtager Ejendomme, Anlæg, Forretninger, kræver bestemte Oplysninger om Sælgerne og Vederlaget, der skal gives, derunder ogsaa om good-will; se nævnte Lovs s. s. 81, 83, 84 og 89.

¹⁾ Statistik vedrørende den engelske Arbejderbevægelse findes i de af Board of Trade aarlig udgivne »Abstracts of Labor Statistics of the United Kingdom« og i »Labor Gazette«.

fagligt og politisk. Der afholdes aarlig en Fagforeningskongres til Behandling og Drøftelse af alle Fællesinteresser. Og siden Arbejderne gennem de senere Tiders store Udvidelser af Valgretten ogsaa politisk er blevet en betydelig Magtfaktor, er der dannet et selvstændigt Arbejderparti til at varetage disse Interesser i Parlamentet. Dette Parti tæller (i Begyndelsen af 1912) 1,539,092 Medlemmer.

Det, der giver Fagforeningsbevægelsen i England større Styrke og Fasthed end andetsteds, er dens *E n h e d*. De socialistiske Teorier har ikke her saaledes som i Tyskland og Frankrig formaaet at splitte denne Bevægelse og øde dens Kraft i ufrugtbare Stridigheder. Disse Teorier har idethele vanskelig ved at faa Tag i den engelske Arbejderstand. Af Arbejderpartiets nævnte 1,539,092 Medlemmer tilhører kun 31,400 socialistiske Foreninger; alle de andre tilhører Fagforeningerne¹⁾.

Det ovenfor kort skitserede Billede af den store Magtstilling, Fagforeningerne saa vel som Trusterne har tilkæmpet sig i England i den seneste Menneskealder, giver imidlertid kun de ydre Rammer af denne Udvikling. Det viser os ikke Kampens Enkeltheder. Det lærer os ikke nærmere, ved hvilke Midler Magten er

¹⁾ Denne kølige Holdning hos Arbejderflertallet overfor Socialismen betyder dog naturligvis ingenlunde, at der ikke skulde findes nogen alvorlig Misfornøjelse blandt Arbejderne med bestaaende Samfundsforhold. Det vilde være ligefrem unaturligt, om der ikke herskede endog meget bitre Stemninger i denne Retning i et Samfund, hvor Modsætningen mellem Fattig og Rig er saa stor som i England. Men Ønskerne gaar i Reglen i bestemt, praktisk Retning og vil ikke lade sig nøje med Henvisningen til et usikkert, fjernt Fremtidssamfund. Og i Perioder, hvor de engelske Arbejdere er særlig bitre og oprørske, kræver de Handling straks d. v. s. Handling med aldeles bestemte Formaal. Saaledes har der under de senere Aars omfattende Strejker atter vist sig Tilbøjeligheder til at anvende skarpere Vaaben i Arbejdsstridigheder end sædvanlig. Enkelte Arbejderførere, der er paavirket af nyere franske Strømninger (Syndicalismen), agiterer stærkt herfor. Men de har dog endnu kun faaet et Mindretal af Arbejderne med sig.

naaet. Her er som fremhævet det praktiske Retsliv en uvurderlig Kilde. Denne Kilde lærer os ogsaa Vrangsiden af Organisationernes Liv at kende. Den viser os deres gennemførte Boycotforfølgning, i alle dens Enkeltheder, med alle dens gode og alle dens slette Motiver.

Overfor denne moderne Forfølgning har de engelske Domstole imidlertid, saa mærkelig det end lyder, i en af den nedarvede common law's allerældste, Aartusind gamle Regler fundet et paa en Gang meget stærkt og smidigt Vaaben. Denne Regel er Conspiracyreglen, navnlig i dennes civile Anvendelse. Naar man er fortrolig med Conspiracylærens historiske Udvikling ned gennem Tiderne, vil man imidlertid ikke undre sig herover. Tværtimod vilde man med dette Kendskab kunne have forudsagt, at Conspiracylæren vilde faa en stor Fremtid for sig paa den moderne Boycots Omraade. Jeg forsøgte i forrige Afsnit at give en historisk Udredning af Conspiracylærens Tilblivelse. Vi saa, hvorledes denne Lære havde bredt sig fra det ene Omraade til det andet, hvilke store Sejre den i Kraft af sin Smidighed vandt, og hvor haardnakket den vedblev at herske, hvor den én Gang havde sat sig fast. Og Hemmeligheden ved alle dens Sejre var, at hvor mange Omraader den end bredte sig til, hvor smidig den end viste sig, bevarede den dog overalt ubøjelig det, der var dens inderste Grundtanke. Og denne var den ældgamle, men dog stadig unge Livserfaring om det for al Retsorden farlige i Sammenrotninger med det Formaal at skade Tredjemand. Men den moderne Boycot er netop i dens mere ondartede Former kun en ny Art af en saadan Sammenrotning.

Ved den nærmere Fremstilling af engelsk Rets Stilling til Boycotting maa der sondres mellem kriminelt og civil Ansvar.

1. Kriminelt Ansvar.

Som ovenfor fremhævet, havde man i engelske Arbejdsstridigheder allerede længe før den egenlige Boycotperiode kendt enkelte, særlige Sider af Boycotsystemet, nemlig den under

2. a. nævnte: Opfordring gennem Strejkevagter til Arbejdere om ikke at tage Arbejde hos en Arbejdsgiver, picketing, og den under 3. a. anførte: ved Strejke eller Trusel om Strejke at tvinge en Arbejdsgiver til at afskedige en enkelt eller enkelte Arbejdere. Som tidligere omtalt, straffedes begge disse Handlinger, selv efter Loven af 1825, som Conspiracy, idet Domstolene jo gjorde gældende, at da Loven af 1825 udtrykkelig kun havde legaliseret Strejke for højere Løn eller kortere Arbejdstid, maatte Strejker og Sammenslutninger med andre Formaal stadig behandles efter common law. Og da de nævnte to Boycothandler jo gik ud paa at anvende Tvang overfor andre og skade andre i deres lovlige Virksomhed, faldt de klart ind under common law's 4. Conspiracygruppe: conspiracy to injure a third person¹⁾).

Iøvrigt bør for Oversigtens Skyld disse to Boycotarter behandles hver for sig.

1. Strejkevagter, Ledsagelse af Strejkebrydere og dermed beslægtede Handlinger.

Det stod imidlertid i Domstolenes Magt at straffe picketing ikke blot efter common law som Conspiracy, men ogsaa efter statute law, nemlig efter den ovenfor i 2. Afsnit citerede Bestemmelse i L. 1825 s. 3. Selvom nemlig Strejkevagterne ikke gjorde sig skyldige i »violence to the person or property«, vilde de altid kunne falde ind under de omfattende Ord: »*by threats or intimidation, or by molestation or in any way obstructing another*« at forsøge at tvinge »*any workman to quit work, . . . to refuse to accept employment*«. Som oftest gør Strejkevagter sig skyldige i Trusler eller truende Adfærd; og alene den Omstændighed, at de staar opstillede som Fagforeningens Udsendinge med dennes Magt bag sig, giver deres Opfordring til ikke at tage Arbejde Karakteren af en indirekte Trusel, og kan derfor kaldes en Skræmmen (»intimidation«) og Forulæmpelse (»molestation« eller »obstruction«) af alle Arbejdssøgende. Der opstod imidlertid alligevel Tvivl i Retsanvendelsen om, hvor-

¹⁾ Jfr. ovenfor 2. Afsnit S. 105 ff.

vidt en saakaldt »fredelig Overtalelse« til ikke at tage Arbejde kunde anses for strafbar efter den citerede Bestemmelse, nemlig hvorvidt den faldt ind under de ubestemte Ord: »molestation« eller »obstruction«; og ligeledes var der Tvivl, om saadan Overtalelse kunde straffes efter Conspiracyreglen. Til Løsning af Tvivlen udkom Loven af 1859, 22 Vict. C. 34, der bestemte, at ingen Person, der forsøger »peaceably and in a reasonable manner, and without threat or intimidation, direct, to persuade others to cease or abstain from work, shall be deemed or taken to be guilty of »molestation« or »obstruction« within the meaning of the said act (nemlig L. 1825 s. 3) and shall not therefore be subject or liable to any prosecution or indictment for conspiracy«. Denne Bestemmelse skulde dog ikke komme til Anvendelse, naar de Arbejdere, man overtalte til at nedlægge Arbejdet, var bundne ved Arbejdskontrakt. Efter denne Lov udtaltes det i Retspraksis, at fredelig Overtalelse, selv anvendt af Strejkevagter, altid maatte være retmæssig¹⁾).

Loven af 1859 gav jo kun en Bestemmelse af »molestation« og »obstruction« i en ganske særlig Retning. Der følte imidlertid idetheletaget en stærk Trang til at komme bort fra disse ubestemte og omfattende Ord og istedenfor at give en udtømmende Opregning af de enkelte, særlige Handlinger, som maatte erklæres for strafbare. Dette forsøgte først ved the Criminal Law Amendment Act, 1871, der ophævede Lovene af 1825 og 1859, og endelig ved the Conspiracy and Protection of property Act, 1875, der ophævede Loven af 1871. Loven af 1875, der som omtalt i forrige Afsnit afskaffede Conspiracystraffen i Arbejdsstridigheder, gav i sin sect. 7 en udførlig og bestemt Opregning af alle de Handlinger, den ansaa for strafbare paa dette særlige Omraade.

Sect. 7 bestemmer: *»every person who with a view to compel any other person to abstain from doing or to do any act which such other person has a legal right to do or abstain from doing, wrongfully and without legal authority, —*

¹⁾ Royal Rep. S. 10, 49—52. Bryan S. 132—34.

1. *Uses violence or intimidates such other person or his wife or children, or injures his property; or*

2. *Persistently follows such other person about from place to place; or*

3. *Hides any tools, clothes, or other property owned or used by such other person, or deprives him of or hinders him in the use thereof; or*

4. *Watches or besets the house or other place where such other person resides, or works, or carries on business, or happens to be, or the approach to such house or place; or*

5. *Follows such other person with two or more other persons in a disorderly manner in or through any street or road,*

shall be liable either to pay a penalty not exceeding twenty pounds or to be imprisoned for a term not exceeding three months, with or without hard labour.«

Endelig tilføjer Sect. 7, sidste Stykke, for i en ganske enkelt vigtig Retning at afskære Tvivl om Udtrykket »watches or besets« i 4. Punkt:

»Attending at or near the house or place where a person resides, or works, or carries on business, or happens to be, or the approach to such house or place, in order merely to obtain or communicate information, shall not be deemed a watching or besetting within the meaning of this section.«

Punkt 1 og 3 i sect. 7 rammer Handler, der jo ogsaa klart vilde være straffbare, ganske uanset om de anvendtes som Tvangsmidler til at opnaa Arbejderes Tilslutning til en Boycot eller ej. Dog er selvfølgelig Handlingen i Punkt 3 særlig egnet til at virke som Tvangsmiddel netop overfor Arbejdere.

Punkt 2 og 5 straffer altsaa den ovenfor under 2.a. nævnte Ledsagelse af Arbejdsvillige. Det er den blotte Ledsagelse, der straffes, ganske bortset fra, om de ledsagende har udtalt Trusler eller iøvrigt har udvist truende Adfærd¹⁾. Be-

¹⁾ Se om Retspraksis H. Cohen's Lovudgave S. 108—09.

stemmelsen hviler paa den rigtige Tanke, at i selve Ledsagelsen, naar denne har en vedholdende (eller ordensstridig) Karakter, ligger der en Forulæmpelse, en indirekte Trusel.

En lignende Tanke ligger til Grund for Bestemmelsen om picketing i 4. Punkt smh. m. sidste Stykke. Denne Bestemmelse tillader altsaa Strejkevagter at give eller modtage rent faktiske Oplysninger, men forbyder dem modsætningsvis enhver Art Opfordring til at deltage i Boycotten. Det er urigtigt, naar man har ment, at Arbejdere efter denne Bestemmelse vilde kunne straffes for fredelig Overtalelse i al Almindelighed. Ingen Arbejder er nogensinde blevet straffet efter denne Lov for den blotte fredelige Overtalelse¹⁾. Hvad Loven straffer, er kun den »fredelige Overtalelse«, der finder Sted i Forbindelse med »watching or besetting«, altsaa den, der udføres af Strejkevagter. Loven gaar her ud fra den Betragtning, at der i selve den Omstændighed, at Strejkevagterne tager Opstilling udenfor det boycottede Værksted som Fagforeningens Repræsentanter og med hele dennes Magt bag sig systematisk søger at holde alle andre Arbejdere borte, ligger en indirekte Trusel, der ganske betager deres Overtalelse Karakteren fredelig, ganske paa samme Maade som Loven alene i den systematiske Ledsagelse af Strejkebrydere ser en indirekte truende Adfærd. Dertil kommer, at Strejkevagter saa godt som altid tillige anvender direkte Trusler.

Hvor beføjet det Synspunkt er, som L. 1875 anlægger paa picketing, fremgaar klart af det store praktiske Bevismateriale, der fremkom for den Kommission, som den engelske Regering nedsatte i 1903 til Undersøgelse af Arbejdsstridigheder og Rets-spørgsmaalene herunder. Dette Materiale af talrige Erfaringer fra Arbejdskampe var ganske overvældende paa dette Punkt og gik helt og holdent ud paa, at fredelig Overtalelse gennem Strejkevagter er en Forestilling, der hører hjemme i Fantasiens, men ikke i Virkelighedens Verden, er en ligefrem *contradictio in adjecto*²⁾.

¹⁾ Jfr. Royal Rep. S. 11.

²⁾ Se Royal Rep. S. 11, 127, og Minutes of Evidence 1246, 1261, 1264.

Trods denne Erfaringens Advarsel gik Parlamentet, da det i 1906 under Indflydelse af det nu saa mægtige Arbejderparti vedtog den før omtalte Trade Disputes Act, med til at ophæve det anførte sidste Stykke i s. 7 af L. 1875, og istedenfor at indsætte en Bestemmelse, der tillader Strejkevagter ikke blot at meddele og modtage faktiske Oplysninger, men ogsaa at overtale andre til at slutte sig til Boycotten. Denne Bestemmelse i The Trade Disputes Act, 1906, Edw. VII c. 47 s. 2. udtaler nemlig:

»It shall be lawful for one or more persons, acting on their own behalf or on behalf of a trade union or of an individual employer or firm in contemplation or furtherance of a trade dispute, to attend at or near a house or place where a person resides or works or carries on business or happens to be, if they so attend merely for the purpose of peacefully obtaining or communicating information, or of peacefully persuading any person to work or to abstain from working.«

Som man ser, er de nævnte Handlinger af Strejkevagter ved denne Bestemmelse ikke blot erklæret for straffri, men idet hele taget for retmæssige, jfr. Ordet »lawful«.

Bortset fra sidste Stykke, bestaar s. 7 i L. 1875 iøvrigt uforandret. Hvis altsaa Strejkevagter begaar andre Handlinger end dem, der udtrykkelig er erklæret for tilladte i L. 1906 s. 2, vil de stadig være at bedømme efter L. 1875 s. 7, Punkt 4. Opfordringer til Handlinger, der ikke staar i Forbindelse med en Boycot, vil naturligvis som Regel være retmæssige, selvom Arbejdere for at sprede denne Opfordring tager Opstilling udenfor et Værksted eller Fabrik, f. Eks. Opfordring til at indmelde sig i en Fagforening¹⁾. — Og alle de andre Regler i s. 7 bestaar ganske uforandret, saaledes bl. a. ogsaa Reglen i Punkt 2 om Ledsagelse af Strejkebrydere.

2. Strejke eller Strejketrusel for at gennemtvinge en Arbejders Afskedigelse.

1408, 1474. 3805, 3911, 3917, 3920, 4421, 4428 og mangfoldige andre.
Jfr. endvidere G. Lushington i Royal Rep. 75—77.

¹⁾ Se Dom i 1906, 22 T. L. R. 327.

Denne Boycothandling blev, som ovenfor omtalt, ligesom picketing i tidligere Tid jævnlig straffet som Conspiracy. Men senere begyndte Domstolene — ogsaa som ved picketing — at komme ind paa at straffe Handlingen efter L. 1825 s. 3, nemlig som en ulovlig »threat« eller »intimidation«. Denne Vending begynder i Slutningen af 60erne, og efter 1867 blev det almindelig statueret, at Trusel om Strejke for at tvinge en Arbejdsgiver til at afskedige Ikke-Fagforeningsarbejdere eller lign. var en ulovlig Trusel i L. 1825 s. 3's Forstand¹⁾.

Efterat Loven af 1825 var bleven ophævet ved L. 1871 og denne atter ophævet ved Loven af 1875, blev det nu Spørgsmaalet, hvorvidt den omhandlede Boycotting af Arbejdere kunde anses for strafbar efter sidstnævnte Lovs s. 7, nemlig som faldende ind under Ordet »intimidation« i denne Bestemmelses Punkt 1, se ovenfor S. 188. L. 1875 s. 7 har jo, som tidligere fremhævet, ellers afskaffet de omfattende, ubestemte Udtryk som »molestation« og »obstruction«, som L. 1825 gjorde Brug af, og istedenfor givet en skarp Afgrænsning af det strafbares Omraade gennem en nøje Beskrivelse af de enkelte bestemte Handlinger, som Loven særlig vil ramme, se s. 7 Punkt 1—5. »Intimidation« i Punkt 1 er det eneste af de ældre vage Udtryk, der er blevet staaende. Og naturligvis har det rejst Tvivl i Praksis. Domstolene har imidlertid for at være paa den sikre Side med Rette indskrænket Punkt 1's Anvendelse til de mere graverende Tilfælde af skræmmende, truende Adfærd. Ved to Domme i 1891, der begge angik Tilfælde, hvor en Fagforening ved Strejke eller Trusel om Strejke vilde tvinge en Arbejdsgiver til at afskedige Arbejdere, der ikke var Medlemmer af Fagforeningen, statueredes det, at en saadan Strejke eller Strejketrusel ikke kunde siges at være »intimidation« i s. 7 Punkt 1's Forstand. Og Praksis synes idethele tilbøjelig til at kræve Trusel om noget udtrykkelig ved Lov forbudt, navnlig Trusel om Vold mod Person eller Ejendom, for at tale om »intimidation«²⁾.

¹⁾ Jfr. Bryan S. 137—141.

²⁾ Jfr. de i H. Cohen's Lovudgave S. 102—108 refererede Domme.

De nævnte to Domme erklærede imidlertid kun Anvendelsen af Strejke eller Strejketrusel til Boycotting af enkelte Arbejdere for straffri. Derimod afgjorde de ikke, hvorvidt en saadan Boycotting kunde paadrage civil Ansvar eller ej; herom nærmere nedenfor.

II. Civilt Ansvar.

Disse to Slags Handlinger, som vi i det foregaaende særlig har dvælet ved, paa den ene Side Arbejdernes Opfordring til Arbejdere om ikke at søge Tjeneste hos en bestemt Arbejdsgiver, og paa den anden Side Arbejdernes Opfordring til en Arbejdsgiver om ikke at anvende en bestemt eller bestemte Arbejdere i deres Virksomhed, er de eneste Arter af Boycotting, som ses at have været kendt i England før 80erne, ialtfald efter Retspraksis og Lovgivning at dømme. I 80erne begynder imidlertid, som vi skal se, ogsaa andre Boycotarter at vise sig; og i Løbet af Aarhundredets sidste 20 Aar dukker Boycottilfældene frem paa saa godt som alle Omraader af Erhvervslivet. Det er ogsaa betegnende, at medens man tidligere ansaa Straf og Erstatning for tilstrækkelige, begynder man i 80erne at søge Domstolene om at nedlægge Forbud (injunction) mod Boycotting; i Begyndelsen viste Domstolene sig noget utilbøjelige til at anvende dette Retsmiddel paa dette Omraade¹⁾; men snart overvindes Betænkkeligheden, og i 90erne kommer dette Retsmiddel i udstrakt Anvendelse²⁾.

¹⁾ Saaledes nægtedes. omend ikke uden Tøven. i 1885 injunction i det berømte Mogul case, hvorom nærmere nedenfor, se L. R. 15 Q. B. D. 476.

²⁾ Se f. Eks. Trollope v. London Building Trades Federation, 72 L. T. 342 (1895). Lyon v. Wilkins. 65 L. J. Ch. 601 (1898), the Taff Vale case, i L. R. A. C. 426 (1901), Quinn v. Leatham A. C. 495 (1901). Det er klart, at netop ved en Handling som Boycotting vil Straf og Erstatning i mangfoldige Tilfælde være meget ufuldkomne Retsmidler. Har man først mistet sin Kundekreds. eller er man først udelukket fra Tilgang af ny Arbejdskraft, vil det meget ofte være en mager Trøst, at man kan faa den Boycottende idømt Straf og Erstatning.

Det er derfor rigtigt ogsaa for Englands Vedkommende at sætte den egenlige Boycotperiodes Begyndelse til 80erne. Det første Tilfælde i Retspraksis, hvor Ordet Boycot anvendes og hvor en anden og mere omfattende Boycotart end de to hidtil kendte kom til Paakendelse, er, saavidt vides, Reg. v. Parnell i 1881. Den irske Landliga fortsatte den Forfølgelse mod de engelske Godsejere, som den med stort Held havde gennemført overfor Lord Erne's Godsforvalter. Og i det nye nævnte Tilfælde var Lederne anklagede bl. a. for at forhindre Folk i at overtage Gaarde, hvorfra Fæstere var blevet udsat paa Grund af Undladelse af at betale Fæsteafgift, og for at »excite the people to »Boycott« those who paid rents or took evicted farms«. Det fremgik af Dommerens, Lord Fitzgerald's summing up, at han ansaa denne Boycot for en Conspiracy. De Anklagede blev imidlertid ikke dømt, fordi Juryen ikke kunde blive enig¹⁾.

I 1885 kom imidlertid det Tilfælde første Gang for Retten, som skulde blive et af de berømteste leading cases i engelsk Praksis og afgørende Autoritet for talrige senere, baade engelske og amerikanske Domme paa Boycotomraadet, nemlig the Mogul Case, nærmere betegnet: The Mogul Steamship Company Lt. v. Mc Gregor, Gow and others. I 1885 kom Sagen første Gang for High Court og drejede sig da om Nedlæggelse af Forbud. I 1888 bragte Sagsøgerne atter Sagen for Retten, denne Gang krævende Erstatning. I 1889 blev den afgjort af Court of Appeal, i 1891 af The House of Lords²⁾.

The Mogul Case er et typisk moderne Boycotttilfælde. Boycottingen udgaar her fra en omfattende Erhvervssammenslutning, en Ring, der har til Formaal at erobre Eneherredømmet indenfor sit Marked.

Erstatning vil i mange Tilfælde slet ikke kunne dække ens virkelige Tab.

¹⁾ 14 Cox's Rep. 508.

²⁾ L. R. 21 Q. B. D. 554, 23 Q. B. D. 598—632. A. C. 1892 S. 25—60; jfr. Chalmers Hunt 85—86, 93—95.

De Sagsøgte var en Række Rederfirmaer, hvis Skibe gik i regelmæssig Fart paa Havne i Kina og Japan, bl. a. Hankow og Shanghai, hele Aaret rundt, med Ladninger baade udefter og hjemefter. Sagsøger var et Dampskibsselskab, der i Almindelighed udefter ladede til Havne i Australien eller andetsteds og som kun søgte Fragter i Hankow hjemefter under den korte Periode. Sesæsonen varede, da der var rigelig med Fragter der, men knapt med Fragter andetsteds. Der opstod nu efterhaanden en meget haard Kappestrid; og det store Antal Skibe gjorde tilsidst Fragterne saa urimelig smaa, at de sagsøgte Rederier i Aarene 1879, 1883, 1884 og 1885 dannede en Sammenslutning under Navn af en »Conference« med det Formaal at begrænse Omfanget af den Tonnage, der skulde sendes op ad Floden til Hankow, og saaledes sikre en Regulering af Fragtsatserne. I Conferencen af 1879, 1883 og 1884 havde Sagsøger ogsaa opnaaet at blive Deltager. I 1885 frembragte imidlertid en meget skarp Konkurrence en ganske usædvanlig Nedgang i Fragtsatserne; og dette bevirkede, at den nye Conference, der dannedes i dette Aar, blev strængere begrænset i Tallet af Medlemmer end tidligere, idet den kun kom til at omfatte de Rederier, der drev regelmæssig Skibsfart paa Kina og Japan hele Aaret rundt. Som Følge heraf blev bl. a. Sagsøger udelukket. De sammensluttede Rederier vedtog kun at sende et bestemt begrænset Antal Skibe op ad Floden, hvis der ikke viste sig non-conference Dampskibe; dersom der derimod skulde vise sig Skibe tilhørende Sagsøger eller andre outsiders, skulde de sammensluttede Rederier for at møde denne Konkurrence sende et forøget Antal Skibe op ad Floden. Sagsøger var naturligvis ogsaa denne Gang ivrig forat komme med i Conferencen, men fik bestemt Afslag. Dette Afslag havde imidlertid ingenlunde sin Aarsag i personlige, men i rent kommercielle Grunde. De Sagsøgte gjorde nemlig gældende, at da de (de sammensluttede) dannede, hvad de ansaa for en regelmæssig Kina- og Japan-Skibsfart ud og hjem og baade i og udenfor Sesæsonen, og da det var nødvendigt for dem for overhovedet at gøre Rutefarten indbringende at faa Last for Hjemrejsen til at fylde det Rum, der krævedes til Ladningen udefter, var det haardt, at Ladningen hjemad da skulde opsluges af Skibe, der overhovedet kun valgte denne Fart, naar Skibsfarten for hjemgaaende var sløj andetsteds. Efter dette Afslag erklærede Sagsøger imidlertid, at det trods alt alligevel vilde sende Skibe op ad Floden til Hankow og tage Kampen op med Sagsøgtes Skibe. Dette skete ogsaa. Skibene »Pathan«, »Afghan« og »Aberdeen« sendtes af Sagsøger til Hankow, da de kom fra Australien for hjemgaaende. De Sagsøgte udsendte imidlertid et Cirkulære, hvori de tilbød de Købmænd, der udelukkende fragtede med Conferencens Dampere, 5 pCt. Rabat, idet de særlig indskærpede, at hvis Købmænd sendte Ladninger med Skibene »Afghan«, »Pathan«, »Aberdeen« eller andre non-conference Dampere fra nogen af Kinas Havne eller fra Hong-Kong, vilde de blive udelukkede fra den nævnte

Rabat. Endvidere truede de Sagsøgte visse Agenter med Afskedigelse, hvis de ladede med Sagsøgers Skibe.

Under disse Omstændigheder var det, at Sagsøger som nævnt gik til Retten for at faa nedlagt Forbud, navnlig mod Udsendelsen af de omtalte Cirkulærer. Under hele Retssagen betegnedes de Sagsøgte Handlinger som en »Boycot«, og Dommeren, Lord Coleridge, fandt Anvendelsen af dette Udtryk fuldt berettiget¹⁾. Han henviste ogsaa til ovennævnte irske Sag Reg. v. Parnell og erklærede sig enig med denne Sags Dommere i, at en saadan Boycot sikkert under visse Omstændigheder maatte anses for en Conspiracy.

Det fremgaar idethele klart af Sagen, at denne Boycot var et ganske nyt Fænomen for de engelske Domstole, et Fænomen, som de hidtil kun havde kendt fra Omtalen af irske Forhold. Sagsøgerens Advokat kunde saaledes udtale: »*To the honour of British merchants the thing complained of is a novel invention*«²⁾. Denne Boycottens Nyhed fik til en vis Grad Indflydelse paa Rettens Afgørelse. Retten udtalte nemlig en vis Betænkelighed ved at anvende Forbud paa et saa fuldstændig nyt Omraade, hvor dette Retsmiddel aldrig før havde været prøvet. Hovedgrunden til, at Forbudet blev nægtet, var dog, at Sagsøger efter Rettens Formening ikke havde godtgjort, at det havde lidt eller det vilde lide »irreparable damage« d. v. s. Skade, som det ikke kunde opnaa adekvat Erstatning for ved Søgmaal bagefter, hvilket er den første Betingelse for Forbuds Nedlæggelse i engelsk Ret³⁾.

I 1888 anlagde Sagsøgerne Erstatningssag og godtgjorde, at som Følge af de Sagsøgte omtalte Boycothandlinger var deres Skibe blevet nødt til at sejle for stærkt reducerede Fragter, hvorved de havde lidt et meget stort Tab. De begrundede deres Erstatningskrav ud fra Conspiracysynspunktet. Conspiracy'en bestod i dette Tilfælde i en Forening og Overens-

¹⁾ L. R. 15 Q. B. D. S. 482.

²⁾ L. R. anf. St. S. 478.

³⁾ Se idethele L. R. anf. St. S. 478—84.

komst mellem de Sagsøgte om ved de nævnte Boycothandlinger at forhindre Sagsøger i at opnaa Fragter i de nævnte Havne og derved skade dets Erhverv. Sagen gik gennem alle Instanser. Hvad der afgjorde dens Udfald, var imidlertid Lord Bowen's Dom i Court of Appeal.

Lord Bowen undersøgte først Spørgsmaalet bortset fra Conspiracy, altsaa hvorvidt de Indstævntes Boycothandlinger var retsstridige, hvis de ikke havde været udført af flere i Forening, men af en Enkeltmand. Han begynder her med at udtale den almindelige Grundsætning, at den, der »intentionally does which is calculated in the ordinary course of events to damage and which does in fact damage another in that other persons property or trade, is actionable if done without just cause or excuse. Such intentional action when done without just cause or excuse is what the law calls a malicious wrong. The acts of the defendants which are complained of here were intentional and were also calculated, no doubt, to do the plaintiffs damage in their trade. But in order to see whether they were wrongfull we have still to discuss the question whether they were done without any just cause or excuse«. Lord Bowen mener nu, at der i dette Tilfælde netop var en retfærdiggørende eller undskyldende Grund for de Indstævntes Handling; og denne Grund finder han i Handelens frie Konkurrence, som, hvor egoistisk den end kan være og hvor haarde Følger den end kan have for den enkelte, dog maa erkendes retmæssig, naa r den ikke ledsages af Handlinger, der af andre Grunde er retsstridige, f. Eks. Svig, Vold, Forledelse til Kontraktbrud o. s. v., og naa r den ikke bæres af noget personligt, ondsindet Motiv. Men i nærværende Tilfælde havde de Indstævnte ikke begaaet nogen saadan retsstridig Handling; og ej heller havde de handlet ud fra noget personligt Motiv. Alt hvad de gjorde, var at forfølge »to the bitter end a war of competition waged in the interest of their own trade«. Havde der været »ill-will or a personal intention to harm«, vilde denne økonomiske Krig ikke have været retfærdiggjort; men der var i nærværende Tilfælde »no personal

intention to do any other or greater harm to the plaintiffs than such as was necessarily involved in the desire to attract to the defendants' ships the entire teafreights of the port, a portion of which would otherwise have fallen to the plaintiffs' share«. Og dette kommercielle Motiv var retfærdiggørende Grund¹⁾).

Hvad Conspiracylæren angaar erkendte Lord Bowen, at visse Handlinger, der ikke vilde være straffbare, hvis de udførtes af et enkelt Individ, kunde blive straffbare (og følgelig under nærværende civile Sag ogsaa paadrage Erstatning), naar de udførtes af en Sammenslutning af flere. Denne Sondring var grundet i sund Fornuft, ti »a combination may make oppressive or dangerous that which if it proceeded only from a single person would be otherwise«. Den gældende Definition af Conspiracy lyder imidlertid: »it is an agreement to do an unlawful act or to do a lawful act by unlawful means« (Lord Denman's Definition, se ovenfor 2. Afsnit S. 107, Note 1.). For at tale om conspiracy maa der altsaa foreligge en Handling,

¹⁾ Denne Sondring mellem Indgreb i en andens Erhverv ud fra et personligt ondsindet Motiv og ud fra det almindelige økonomiske Motiv at fremme sine egne Interesser har Hjemmel i flere ældre Retsafgørelser, som Lord Bowen ogsaa henviste til, saaledes bl. a. i det gamle Tilfælde Keeble v. Hickeringill, hvor Lord Holt statuerede, at det at affyre Skud paa sin egen Mark, ikke med det Formaal selv at jage men udelukkende med det Formaal at drive Vildtet bort fra Naboens Grund er retsstridigt. Sondringen fik imidlertid sin store Betydning indenfor Conspiracylæren. Det, denne altid har villet ramme lige fra de allerældste Tider og til vore Dage, er jo, som vi har set, netop Sammenslutninger med personligt ondsindet Formaal. Saaledes udtalte Dommer Erle da ogsaa i en Conspiracyssag, der ligeledes angik en moderne Erhvervskamp, nemlig Reg. v. Rowlands (1851), hvor Arbejdere anklagedes for at ville bestikke en Mesters Folk til at forlade hans Tjeneste med det Formaal at skade ham i hans Erhverv: »Workmen have a right to combine for their own protection and to obtain such wages as they chose to demand. a combination for the purpose of injuring another is a combination of different nature directed personally against the party to be injured; and the law allowing them to combine for the purpose of obtaining a lawful benefit to themselves gives no sanction to combinations which have for the immediate purpose the hurt of another«, se Royal Rep. S. 96.

der ogsaa udført af Enkeltmand vilde være retsstridig, unlawful. Men herved vender man altsaa tilbage til det Spørgsmaal, der allerede er behandlet, nemlig, om de Indstævntes Handlinger vilde have været retsstridige, hvis de havde været udført af en enkelt. Og da dette Spørgsmaal jo maatte besvares benægtende, faar Conspiracylæren ingen Betydning i nærværende Tilfælde. Imod at anvende Conspiracybegrebet i dette Tilfælde anførte Lord Bowen ogsaa den Betragtning, at det i Forretningslivet jo ofte er ganske tilfældigt, om et Foretagende iværksættes af flere, der slutter sig sammen og forener deres Kapital, eller af en enkelt stærk Kapitalist. Engelsk Ret sætter ingen Skranker for Forening af Kapitaler. »If so, one rich capitalist may innocently carry competition to a length which would become unlawfull in the case of a syndicate with a joint capital no larger than his own«¹⁾.

Court of Appeal fulgte Lord Bowen og frifandt de Sagsøgte (dog Lord Esher dissentierende²⁾), og det samme gjorde Højesteret (enstemmig), idet adskillige af dets Medlemmer udtalte udtrykkelig Billigelse af Lord Bowen's Dom³⁾.

Denne Afgørelse blev som sagt den ledende Autoritet for talrige senere Domme, ikke blot for Boycotting paa det Omraade, den umiddelbart angik, men ogsaa for Boycotting paa andre Omraader. I det følgende betegnes for Kortheds Skyld den Grundsætning, som fastsloges i the Mogul case, for Bowen's Grundsætning. Vi undersøger da først denne Grundsætnings Anvendelse paa det Omraade, den direkte angik, altsaa Boycotting i Forretningsforhold, og derefter dens analogiske Anvendelse paa Boycotting i Arbejdsforhold.

1) Boycotting i Forretningsforhold.

Bowen's Grundsætning angaar strengt taget kun en ganske enkelt Boycotart, nemlig den, vi i vor Boycotoversigt har om-

¹⁾ L. R. Q. B. D. 23 (1889) S. 611—20.

²⁾ L. R. anf. St. S. 598—632.

³⁾ L. R. A. C. 1892 S. 25—60.

talt under 1. d.¹⁾). De Sagsøgte i the Mogul case rettede jo deres Boycotfordring dels til Agenterne og dels til Købmændene i Hankow. Til Agenterne stod de sagsøgte jo i Forvejen i fast Forretningsforbindelse, og de ledsagede deres Opfordring til disse med en Trusel om Afbrydelse af den Forbindelse, hvis Agenterne ikke rettede sig efter Opfordringen. Dette Tilfælde falder altsaa klart ind under 1. d. Men det samme maa vistnok ogsaa antages om Boycotopfordringen til Købmændene. Ganske vist ses det ikke at være oplyst under Sagen, hvorvidt det omtalte Cirkulære kun blev sendt til de Købmænd, der i Forvejen var de Sagsøgte's Kunder, eller om det ogsaa blev sendt til andre (1. b. β.). Dommerne har overhovedet ikke haft deres Opmærksomhed henvendt paa dette Moment. Men saaledes som Forholdene idethele var i dette Tilfælde, hvor de sagsøgte raadede over et meget betydeligt Antal Skibe, der tilmed gik i regelmæssig Rutefart paa de omtalte Havne, har Boycotopfordringen sikkert, praktisk talt, i det hele og store været holdt indenfor de Sagsøgte's sædvanlige Kundekreds. At man her ikke var opmærksom paa dette Moment, har imidlertid faaet Indflydelse paa de senere Domme paa dette Omraade. Idet disse nemlig har fulgt Bowen's Dom som Autoritet, har de lige saa lidt som denne været klar over den Forskel mellem Boycotttilfældene, som jeg ovenfor har fremhævet ved at sondre mellem 1. b. β. og 1. d., har følgelig skaaret disse over én Kam og i al Almindelighed statueret, at Boycotopfordringer, der kan forsvares ud fra Bowen's Grundsatning, idethele er retmæssige, altsaa uden Hensyn til, hvilken eller hvor stor en Kreds de rettes til. Det maa følgelig ogsaa være ligegyldigt, om man overhovedet nøjes med Cirkulærer eller om man endog benytter Dagspressen for at vinde det store Publikum for Boycotten (1. c.). Og ligeledes maa det være uden Betydning, om man alene henvender sig til en Organisations Medlemmer (1. b. α.), eller om man gaar helt udenfor denne Grænse. I denne sidste Retning har dog

¹⁾ Se ovenfor S. 171.

senere Retspraksis, som vi skal se, sig selv uafvidende, indført en særlig Undtagelse fra Bowen's Grundsætning for sorte Listers Vedkommende.

Endvidere maa fremhæves, at Moguldommen egentlig kun angaar Tilfælde, hvor en Trusel om Afbrydelse af Forretningsforbindelse fremsættes; ti ogsaa Cirkulæret truede jo med Udelukkelse fra en vis, særlig fordelagtig Forbindelse (Rabat). Men a fortiori maa naturligvis det samme Resultat statueres, hvor Boycotopfordringen ikke ledsages af en saadan Trusel. Endelig bemærkes, at i Mogultilfældet udgik Boycotopfordringen jo fra en stor Organisation; men Bowen's Grundsætning maa dog ogsaa komme til Anvendelse, hvor Opfordringen udgaar fra Enkeltmand (1. a.).

Idet Moguldommen saaledes idethele maa anses som direkte leading case for alle de under vor Oversigts 1. fremhævede Tilfælde, altsaa for alle Arter af Boycotting i Forretningsforhold, kan Lord Bowen's Grundsætning altsaa i Virkeligheden udtrykkes saaledes: at opfordre andre, hvadenten de er ens Kunder eller ej, og hvor mange de end er, til at boycotte Tredjemand, er, selvom man ledsager Opfordringen med en Trusel om at ville udelukke dem, der ikke følger Opfordringen, helt eller delvis fra Forretningsforbindelse med sig, retmæssigt, naar Grunden til Opfordringen er et almindeligt Forretningsmotiv og ikke personligt Ondsind, og naar Opfordringen ikke indeholder Momenter, der af andre Grunde er retsstridige (Svig, Ærefornærmelser, Forledelse til Kontraktbrud o. s. v.).

Af Domme paa dette Omraade, hvor Bowen's Grundsætning er blevet anvendt, maa navnlig fremhæves *The Scottish Co-operative Wholesale Society v. Glasgow Fleshers' Trade Defence Association and others* (1898), og *Boots v. Grundy* (1900). Det første Tilfælde angik, som det vil ses, en Kamp mellem to indbyrdes stridende Organisationer; og atter her drejede Kampen sig om Eneherredømmet paa et vist Marked. Den eneste Havn for Indførsel af amerikansk og kanadisk Kød var Yorkhill Wharf, hvor Sælgerne som Auktionsholdere udbød Kreaturerne til Salg, og hvor de konkurrerende Parter plejede

at byde mod hinanden. I den Hensigt at fordrive The Co-operative Society fra dette Marked opfordrede The Fleshers' Association Kreatursælgerne til ikke at modtage Bud fra Co-operative Soc., idet den samtidig truede med, at hvis Sælgerne ikke rettede sig efter Opfordringen, vilde The Fleshers' Association ikke længer selv byde. Og da Slagterne var de bedste Kunder, gav Sælgerne efter. The Co-operative Society anlagde da Sag for Conspiracy og krævede Forbud nedlagt mod Slagternes Organisation. Da denne imidlertid kun havde fulgt almindelige Forretningsinteresser og ikke noget personligt Formaal, frifandtes den efter Lord Bowen's Grundsætning.

I Boots v. Grundy havde Indstævnte i Forening med andre Handlende søgt at skade Sagsøgeren i hans Næring og i den Hensigt udsendt Cirkulærer, hvori de opfordrede andre Forretningsdrivende til ikke at handle med dem, der var Sagsøgerens Leverandører. Det udtaltes af den ene Dommer, at naar der forelaa Conspiracy, altsaa naar flere i Forening søgte at skade Trediemand, var Motivet det afgørende. Hvis der udelukkende forelaa personlig skadende Hensigt, var dens Handling retsstridig. Den anden Dommer mente derimod, at der i Henhold til en nyere Afgørelse af Højesteret, nemlig i Allen v. Flood (1897) jfr. nærmere nedenfor, ikke burde tillægges Motivet nogen Betydning²⁾.

Efterat imidlertid Højesteret i en senere Afgørelse, Quinn v. Leathem (1901), atter klart havde udtalt sig for Grundssætningen om Motivets Betydning, se nedenfor, afgjordes The Tallow Conspiracy case (1902), der statuerede, at naar flere i Forening søger at bevæge andre til ikke at handle med en bestemt Forretningsmand, er denne berettiget til Erstatning, naar den nævnte Conspiracy kun forfølger et personligt Formaal³⁾.

The Co-operative Society v. The Fleshers' Association var, som det vil ses, et klart Tilfælde af Boycotopfordring ledsaget af Forretningstrusel (1. d.), medens Boots v. Grundy og The

¹⁾ 35 Scottish Law Reports 645.

²⁾ 82 L. T. 769.

³⁾ Jfr. Royal Rep. Minutes of Evidence 184.

Tallow Conspiracy case var Tilfælde af Boycotopfordring uden saadan Trusel¹⁾.

Selvom Boycotopfordring kun rettes til en Organisations Medlemmer (1. a., d.), maa den ifølge Bowen's Grundsætning anses for retsstridig, naar den ikke forfølger almindelige Forretningsinteresser²⁾.

2) Boycotting i Arbejdsstridigheder.

Det fremhævedes som omtalt under Mogulsagen fra alle Sider, at Boycottingen, som man lærte at kende i denne Sag, var et nyt Fænomen for engelsk Retspraksis. Dette er rigtigt, forsaavidt man kun tænker paa det Omraade, Mogulsagen direkte angik, nemlig Forretningslivet, og forsaavidt man ved Boycotting kun forstaar en Boycotforfølgning af det store — moderne — Omfang, som kom for Dagen i denne Sag, saa vel som under de irske Agrarkampe. Men gaar man udenfor Forretningsverdenen, til Arbejdsstridigheder, har engelsk Retspraksis, som tidligere omtalt (se ovenfor under I. kriminelt Ansvar), i mange Aar før Mogulsagen været i Berøring med et Boycotfænomen, der vel ingenlunde havde den Udstrækning, men som dog i sit inderste Væsen var af samme Art som den Boycotforfølgning, man lærte at kende i denne Sag. Lige fra det 18de Aarhundrede og gennem hele det 19de Aarhundrede har Arbejderne under Strejketrusel opfordret Arbejdsgivere til at afskedige Ikke-Fagforeningsarbejdere. Men denne Opfordring er i sit Væsen ganske lig med den Opfordring, som de Indstævnte i Mogulsagen rettede til Agenterne og Købmændene. Boycot-

¹⁾ Ordet Forretningstrusel foreslaas som kort Betegnelse for Trusel om at ville afbryde Forretningsforbindelse med en Handlende. Ordet maa tages i saa vid Betydning, at det omfatter alle Arter af Forretningsforbindelser.

²⁾ Jfr. *Jenkinson v. Nields*, 8 T. L. R. 540, *Bulcock v. St. Anne's Master Builders' Association*, 19 T. L. R. 27. Direkte angaar disse Domme kun Boycotting i Arbejdsstridigheder; men ganske det samme maa antages paa Forretningsomraadet.

fænomenet kan, som tidligere fremhævet, i begge Tilfælde klart beskrives saaledes: A opfordrer B til at afbryde Forbindelsen med C under Trusel om, at hvis B ikke retter sig efter Opfordringen, vil A til Gengæld afbryde Forbindelsen med B. I Mogultilfældet var Truslen en Forretningstrusel; under Arbejdskampe er den Strejketrusel. Men disse to Trusler er formentlig fra et retsligt Synspunkt af samme Art. Skal det være Forretningsmænd tilladt at opfordre andre under Forretningstrusel til at afbryde Forbindelsen med en tredie, hvis denne Opfordring er dikteret af almindelige økonomiske Interesser og ikke af noget personligt Motiv, maa det ogsaa være retmæssigt for Arbejderne under de samme Betingelser ved Strejketrusel at fremtvinge Ikke-Fagforeningsarbejderes Afskedigelse. Fagforeningerne er Arbejdernes eneste faste Værn i Kampen for Tilværelsen. Arbejderne kan jo intet opnaa, hvis de ikke staar enige. Det gælder for dem i første Linje at opnaa saa stor Tilslutning til Organisationerne som mulig. Det er da i sidste Instans *Standens almene økonomiske Interesser*, Arbejderne i mangfoldige Tilfælde forfølger, naar de gennem Boycotting søger at fremtvinge Ikke-Fagforeningsarbejderes Afskedigelse. Vel gives der mange Tilfælde, hvor der ligger personligt Ondsind bag denne Tvang, jfr. nedenfor. Men disse Tilfælde er, som Erfaringen fra Retspraksis viser, ikke særlig vanskelige at skelne fra de andre. Og Arbejderne bør da selvfølgelig her rammes af Bowen's Grundsætning paa samme Maade som Forretningsfolk og andre.

Endvidere maatte under samme Forudsætning ogsaa Arbejdernes Sympatistrejke eller Trusel herom være retmæssig. En saadan Strejke er i Virkeligheden en Boycotting af samme Art som den, der anvendtes i the Mogul case, jfr. ovenfor (S. 176). Sympatistrejken tjener jo ganske særlig Standens almene Interesser, da den iværksættes ikke for at opnaa en Fordel for de Strejkende selv, men for deres Arbejdsbrødre i en dem personlig uvedkommende Kamp.

Bowen's Sætning rækker jo imidlertid videre: den maa, som

ovenfor vist, ogsaa antages at føre til, at Boycotopfordring, der gennem Cirkulærer sendes vidt og bredt, selv til Folk, man ikke staar i Forretningsforbindelse med, er retmæssig, naar Opfordringen er dikteret af et almindeligt økonomisk Motiv. Hvis dette skulde være rigtigt, maa det konsekvent antages, at ogsaa Arbejderne har Lov til ved Cirkulærer, Løbesedler, Plakater at opfordre andre Arbejdere til ikke at søge Arbejde hos en Arbejdsgiver, hos hvem der er erklæret Strejke, naar disse Cirkulærer, Løbesedler o. s. v. ikke uddeles under den tidligere omtalte Ledsagelse eller under den truende Adfærd, der sædvanlig udvises af Strejkevagter.

Ogsaa for de sorte Lister maatte Bowen's Sætning gælde, hvadenten de udsendes af Arbejdere eller Arbejdsgivere. En sort Liste er jo en Opfordring til at afbryde al Forbindelse med dem, hvis Navne staar opført paa Listen.

Alle de her fremdragne Konsekvenser af Bowen's Grundsætning for Arbejdernes Vedkommende tog Domstolene nu imidlertid ikke ligestraks, da de omtalte Boycotarter begyndte at vise sig paa Arbejdskampens Omraade. Det varede noget, inden det gik op for Dommerne, at alle de Boycothandlinger, der blev begaaet under denne Kamp, i Virkeligheden ikke var væsensforskellige fra dem, der anvendtes under den økonomiske Kamp i Forretningslivet.

Den første Boycothandling i Arbejdsstridigheder, paa hvilken Bowen's Grundsætning blev anset anvendelig, var Opfordring gennem Cirkulærer, Løbesedler eller Plakater til ikke at arbejde eller handle hos en bestemt Person. I Peto v. Apperly (1891) havde en Fagforening ved en Plakat, der var opstillet udenfor en Arbejdsgivers Værksted, og ved Løbesedler opfordret Arbejderne til ikke at tage Arbejde, saalænge en Strejke varede. Sagsøgeren forlangte Forbud nedlagt, men det blev nægtet, da der ikke var anvendt Trusler eller udvist nogen truende Adfærd, som kunde falde ind under L. 1875, og da de Handlinger, Arbejderne havde begaaet, havde til Formaal at fremme Fagforeningens Interesser; og dette Formaal maatte efter Mogulafgørelsen være ret-

færdiggørende Grund¹⁾). Ligeledes blev Forbud nægtet i Haile v. Lillingstone (1891), hvor Arbejderne ved Plakat opfordrede Publikum til ikke at købe hos en bestemt Forretningsmand²⁾).

Mogulsagen angaar jo kun Tilfælde, hvor Boycotopfordringen spredtes gennem Cirkulærer og lignende Meddelelsesmidler, der i Almindelighed kun kommer et forholdsvis begrænset Antal Personer i Hænde. Det er derfor ikke helt sikkert, hvad der vil blive antaget, hvis Boycotopfordringen offentliggøres i Dagspressen og derigennem spredes til Tusinder. Men det sandsynligste er dog, at man ogsaa her alene vil følge Bowen's Grundsætning og ikke tage Boycottens Omfang i Betragtning.

Den næste Boycotart i Arbejdskampen, der kom til Rettens Paakendelse, var sorte Lister. I Jenkinson v. Nield 1892, hvor en Arbejdsgiverforening havde ladet en sort Liste over visse Arbejdere cirkulere mellem sine Medlemmer, blev Arbejdsgiverforeningen frifundet for Conspiracy i Henhold til Bowen's Grundsætning, da Udsendelsen af den sorte Liste ikke var grundet i nogen personlig Uvilje men i Forsvaret for Organisationens almindelige Interesser³⁾. Et lignende Tilfælde, afgjort paa samme Maade efter Bowen's Grundsætning, er Bulcock v. St. Anne's Master Builders' Federation and others (1902). Ogsaa her var den sorte Liste kun sendt til Arbejdsgiverforeningens Medlemmer⁴⁾.

I Sagen Trollope v. London Building Trade Federation (1895) blev det anset for retsstridigt, at en Fagforening lod uddele en stor gul Plakat med sort Rand, indeholdende Navn og Adresse paa de Ikke-Fagforeningsarbejdere og Strejkebrydere, der forblev i en Arbejdsgivers Tjeneste, da Strejken fandt Sted. Retsstridigheden begrundedes efter Moguldommen paa, at den sorte Liste i nærværende Tilfælde havde et ondsindet Motiv⁵⁾. Afgørelsen er sikkert rigtig, men Begrundelsen

¹⁾ L. T., 10. Oktbr. 1891.

²⁾ L. T. anf. St.

³⁾ 8 T. L. R. 540.

⁴⁾ 19 T. L. R. 27.

⁵⁾ 12 T. L. R. 373.

ligesaa sikkert urigtig. Efter alt, hvad der er oplyst i denne Sag, var Arbejdernes sorte Liste i dette Tilfælde lige saa meget grundet i Forsvaret for Arbejdernes Interesser som den sorte Liste i de to ovenfor nævnte Tilfælde var grundet i Forsvaret for Arbejdsgivernes Interesser. Hvis man derimod tillige lægger Vægt paa et andet Moment, som ikke var fremme i Mogulsagen, men derimod i de to ovennævnte Tilfælde, kan Afgørelsen formentlig begrundes. Den omtalte sorte Liste lod Arbejderne nemlig udstede i et stort Antal Eksemplarer ikke blot til Fagforeningens Medlemmer, men ogsaa til andre, medens den sorte Liste i de to ovenfor nævnte Arbejdsgivertilfælde kun sendtes til Foreningens Medlemmer.

Det her fremhævede Moment synes at skulle sejre i senere Praksis om sorte Lister. I *Newton v. The Amalgamated Musicians' Union* (1896), hvor en Fagforeningsleder havde udsendt en sort Liste med Navnene paa dem, der var udstødt af Fagforeningen, fordi de havde arbejdet for en vis Arbejdsgiver, blev Fagforeningen frikendt, fordi Listen kun var sendt til Medlemmer, endog med Paaskriften »strengt privat«¹⁾.

Det er følgelig misvisende, naar man har paastaaet, at sorte Lister udstedte af Arbejdere altid er blevet anset for retsstridige, medens Sager mod Arbejdsgivere for sorte Lister altid er mislykkedes²⁾. Som de ovenfor anførte Domme viser, er Arbejderne blevet frikendt for Udsendelse af sorte Lister under ganske de samme Betingelser som Arbejdsgiverne.

Ved *Sympatistrejker* var Domstolene derimod i Begyndelsen slet ikke klar over den rette Konsekvens af *Lord Bowen's Grundsætning*. I *Temperton v. Russell* (1893)³⁾ og i *Lyons v. Wilkins* (1898)⁴⁾ erklæredes Sympatistrejker for retsstridige. I begge Tilfælde begrundedes Afgørelsen med, at der forelaa malicious conspiracy. I sidste Tilfælde fremhævedes

¹⁾ 12 T. L. R. 623.

²⁾ Saaledes A. H. Ruegg and H. Cohen: *The Present and Future of Trade Unions*. London 1906 S. 58.

³⁾ 1 Q. B. 435, 715 (1893).

⁴⁾ 1 Ch. 255 (1899).

det særlig, at de Arbejdere, der strejkede hos Arbejdsgiver S., ikke strejkede for at fremme deres egne Interesser — de var saaledes ingenlunde misfornøjede med deres Løn — men udelukkende for at forhindre S. fra at arbejde for en anden Arbejdsgiver, L., hvorved de vilde hjælpe Arbejderne, der laa i Strid med L. Her er Bowen's Sætning altsaa forstaaet saaledes, at den skulde hjemle Boycotting til Forsvar for ens egne Interesser i snevreste Forstand, ikke derimod til Forsvar for Klasses, Standens Interesser i det Store og Hele.

Den almindelige Virkning af disse Afgørelser, der klart var uretfærdige mod Arbejderne, blev imidlertid stærkt svækket ved Højesteretsdommen i *Allen v. Flood* (1897). Denne statuerede, at en Fagforeningsleder ikke gjorde sig skyldig i noget retsstridigt ved at meddele en Arbejdsgiver, at hvis enkelte bestemte Arbejdere ikke blev afskediget, vilde alle de øvrige Arbejdere strejke¹⁾. Som ovenfor under I omtalt²⁾, var denne Handling allerede ved Domme i 1891 bleven erklæret for straffri; ved *Allen v. Flood* erkendtes den nu ogsaa for civilt retmæssig. Men Konsekvensen af denne Dom maatte være, at ogsaa Sympatistrejker var retmæssige, jfr. ovenfor S. 176. Dette erkendtes da ogsaa af Dommeren i *Lyons v. Wilkins* paa denne Sags sidste Stadium. Helt sikre paa Domstolens Stilling til Sympatistrejker har Arbejderne nu vel alligevel ikke været, selv efter *Allen v. Flood*³⁾. Men der findes

¹⁾ L. R. 2 Q. B. D. 21 (1895). L. R. A. C. 1898 S. 7—181.

²⁾ Se ovenfor S. 191.

³⁾ *Lyons v. Wilkins* blev første Gang afgjort i 1896, hvor Sagsøgeren opnaaede foreløbigt Forbud mod picketing og mod, at Fagforeningslederne organiserede Sympatistrejke. Sagen kom imidlertid igen for Retten i 1897, da Sagsøgeren vilde have gjort Forbudet permanent; men Dommeren udsatte da Sagen, til Højesterets Afgørelse i *Allen v. Flood* forelaa. Efter denne Afgørelse erklærede Dommeren, at der nu kun kunde nedlægges Forbud mod picketing. Da Sagsøgeren paa dette Tidspunkt heller ikke mere havde nogen Interesse i Forbudet mod Sympatistrejken, kom Spørgsmaalet herom ikke til Paakendelse under den senere Appel. Lord Lindley i Court of Appeal fik dog Lejlighed haade i denne Sag og senere i *Quinn v. Leatham* til at kritisere Under-

dog, saavidt mig bekendt, efter denne Afgørelse intet Tilfælde i engelsk Retspraksis, hvor Arbejderne er blevet dømt for en saadan Strejke.

Retspraksis før Allen v. Flood viser altsaa, at Domstolene i det Hele og Store bestemt fulgte Lord Bowen's Grundsætning. De havde anvendt den paa Arbejderverdenens saavel som paa Forretningsverdenens Kampe. Competition in labour var som retfærdiggørende Grund blevet ligestillet med Competition in trade. Og naar Domstolene undtagelsesvis som ved Sympatistrejke ikke konsekvent anvendte Bowen's Grundsætning til Fordel for Arbejderne, laa dette ikke i nogen Partiskhed mod disse, men, som vi saa, i en for snever Opfattelse af denne Grundsætning og i en manglende Klarhed over Boycotartens Væsenlighed paa de to Omraader.

I Allen v. Flood sattes Bowen's Grundsætning imidlertid under Debat. Det Problem rejstes: Bør Motivet gøre en ellers retmæssig Handling retstridig?

Den egenlige Grund til, at dette Problem rejstes, var, at der efter Mogulafgørelsen (1891) var faldet en Højesteretsdom, der paa et helt andet Omraade end Boycotting havde frakendt Motivet enhver Betydning ved Spørgsmaalet om en Handlings Retsstridighed. Dette var Dommen i Bradford Corporation v. Pickles i 1895. Den angik et Tilfælde, hvor en Ejer havde ladet underjordisk Vand aflede fra sin Grund, hvilket var ganske i hans lovlige Ret. Højesteret statuerede, at denne Handling ikke blev retsstridig, fordi Ejeren foretog Afledningen, ikke af Hensyn til sine egne Interesser, men udelukkende for at berøve sin Nabo Vandet¹⁾. I Mogulsagen havde Højesteret derimod, som vi saa, ved at følge Lord Bowen sta-

dommerens Forandring af Forbudets Indhold og erklærede i det hele, at han ikke efter Allen v. Flood havde forandret Anskuelse angaaende Sympatistrejken. Dette Standpunkt er sikkert urigtigt, jfr. ogsaa Chalmers-Hunt S. 161; men det viser, at Arbejderne selv efter Allen v. Flood ikke har kunnet være fuldkommen sikre paa at blive frikendt i civile Sager for Sympatistrejker; jfr. Royal Report 932—35.

¹⁾ 1895 A. C. 587.

tueret lige det modsatte: at et ondsindet Motiv gjorde en ellers retmæssig Handling retsstridig. De to modsatte Tankegange, som disse Højesteretsdomme repræsenterede, stødte nu sammen i Allen v. Flood.

Flood og en anden Skibbygningsarbejder fik i Foraaret 1894 Arbejde hos the Glengal Company i Regent Dock. De arbejdede her, som de sædvanlig plejede, kun i Træ. Tidligere havde de dog hos et andet Selskab ogsaa nu og da arbejdet i Jern. I Regent Dock fik de anvist Arbejde paa et Dampskib, hvor der tillige beskæftigedes en Mængde Metalarbejdere. Medens Flood og hans Værkfælle tilhørte en mindre Fagforening, der var indskrænket til Skibbygningsarbejdere i London, hørte Metalarbejderne til en mægtig og vidtforgrenet Organisation: »*The Independent Society of Boilermakers and Iron and Steel Ship Builders*«, der bestod af omtrent 40,000 Medlemmer. En af Metalarbejderne i Regent Dock fik at vide, at Flood og hans Kammerat i tidligere Tid i et andet Selskabs Tjeneste ogsaa nu og da havde arbejdet i Jern. Aldrig saa snart havde han faaet denne Viden, før han telegraferede til en af sin Organisations Ledere, Allen, og bad ham om at komme til Regent Dock. Allen kom, og efter en Samtale med nævnte Metalarbejder gik han til Direktøren for the Glengall Company og meddelte ham, at hvis Flood og hans Kammerat ikke blev afskediget, vilde Metalarbejderne strejke. Allen tilføjede, at hans Organisation vilde gøre sit bedste for at gøre en Ende paa den Praksis, at Skibbygningsarbejdere ogsaa arbejdede i Jern. Da Strejke paa det daværende Tidspunkt vilde betyde en meget kostbar Afbrydelse i Selskabets Virksomhed, og da Direktøren saaledes ikke turde lægge sig ud med Fagforeningen, maatte han give efter. Samme Dag afskedigede han Flood og hans Kammerat¹⁾.

Sjældnen har en Sag fremkaldt saa stor og dyb en Meningsforskel mellem Dommerne som Allen v. Flood; og ligesaa sjældnen har en Sag faaet saa grundig en Behandling som denne. I Underinstansen fik Flood Medhold og Juryen tilkendte ham Erstatning. Dommen blev stadfæstet af Court of Appeal. Inden Højesteret fældede sin Afgørelse, æskede den High Court-Dommernes Votum i Sagen. Flertallet af disse udtalte sig afgjort i Tilslutning til Underinstansen og Court of Appeal's

¹⁾ Den bedste Fremstilling af denne Sags faktiske Omstændigheder er givet i Dommer Hawkins' Votum, se L. R. A. C. 1898 S. 11—13.

Standpunkt, idet de ligesom dette gjorde gældende, at Allen's Handling var malicious, idet den ikke kunde retfærdiggøres som Forsvar for nogen Art økonomisk Interesse. Flood arbejdede jo slet ikke i Metal i Regent Dock. Hans Arbejde kolliderede altsaa slet ikke med Metalarbejdernes Interesser. Naar Allen forlangte hans Afskedigelse, var det udelukkende som Hævn eller Straf, fordi Flood engang tidligere i et andet Selskab ogsaa havde arbejdet i Metal¹⁾.

Til denne Anvendelse af Bowen's Grundsætning sluttede ogsaa 3 af Højesterets Medlemmer, deriblandt the Lord Chancellor, sig. Flertallet af Lovlorderne gjorde imidlertid gældende, at da alt, hvad Allen havde gjort sig skyldig i, var at give Gleggall Compagniet den faktiske Meddelelse, at Arbejderne vilde strejke, hvis de to Arbejdere ikke blev afskediget, havde han intet retsstridigt begaaet. Endvidere blev hans Handling ikke retsstridig, selv om han kunde siges at have handlet udelukkende for at straffe Flood og ikke for at værne Arbejdernes økonomiske Interesser; ti et ondsindet Motiv kunde ikke gøre en ellers retmæssig Handling retsstridig, jfr. Bradford Corporation v. Pickles²⁾.

Efter denne Højesteretsdom, hvorefter Mogulafgørelsen maatte anses for »overruled«, skulde man tro, at Bowen's Grundsætning var ude af Verden. Dette viste sig imidlertid snart ikke at være Tilfældet. Spørgsmaalet om Motivets Betydning dukkede op igen i Sagen Quinn v. Leathem.

Leathem var en Mester, som i Reglen havde sine Folk i længere Tid; enkelte af dem havde været i hans Tjeneste i mange Aar. Ingen af dem var Medlemmer af Fagforeningen. Da Leathem imidlertid mærkede, at der blandt den stedlige Fagforenings Medlemmer var megen Vrede mod hans Folk, anmodede han Fagforeningens Ledere om, at hans Folk maatte

¹⁾ Blandt High Court-Dommernes Vota maa navnlig fremhæves det omtalte Votum af Hawkins, den senere Lord Brampton og af Cave, se L. R. A. C. 11—37.

²⁾ L. R. A. C. 1898 S. 78—172. Se endvidere Fr. Pollock: The Law of Torts, 8de Udgave 1908 S. 24—25, Chalmers-Hunt S. 5, 11—12. samt et Memorandum i Royal Rep. S. 24—30.

blive optaget i Fagforeningen; og han tilbød endog at betale alle Bøder og Fordringer, som Fagforeningen mente at have imod hans Arbejdere i Anledning af, at de tidligere ikke havde været Medlemmer. Leathem vilde gerne beholde sine gamle Folk, men var villig til at gøre alt, hvad der stod i hans Magt for at forsone Fagforeningen. De, der havde Magten indenfor denne, erklærede imidlertid, med alle Tegn paa stærk Hævnfølelse, at hans Folk ikke kunde blive optaget, at han maatte afskedige dem og tage Fagforeningens Arbejdere i Stedet; og hvis han ikke gjorde det, vilde de tvinge ham dertil. Hans nuværende Folk skulde som Straf faa Lov til at gaa uden Arbejde i 12 Maaneder. Leathem sagde, at han syntes, det var haardt, at Folk, der sad med stor Familie, skulde gaa uden Arbejde i saa lang Tid. Magthaverne i Fagforeningen var imidlertid uforsønlige. Leathem besluttede da at beholde sine Folk og forsøge at tage Kampen op med Fagforeningen. Denne satte imidlertid en Boycot i Gang mod ham; og navnlig tvang de nogle af hans bedste Kunder ved Trusel om Strejke til at afbryde Forbindelsen med ham, hvorved han led et meget stort Tab.

Ved Højesterets Dom af 1901 erklæredes Fagforeningsledernes Handling for retsstridig. Begrundelsen heraf var, at der forelaa en Sammenslutning, der skadede Trediemand i hans Erhverv, og at denne Sammenslutning ikke i nærværende Tilfælde var retfærdiggjort som Forsvar for egne Interesser. Sammenslutningen var da en retsstridig Conspiracy¹⁾.

Præjudikatet i Allen v. Flood kom Højesteret i Quinn v. Leathem uden om ved strengt at holde sig til den Sagsfremstilling, som Dommerflertallet i Allen v. Flood selv lagde til Grund for Bedømmelsen, nemlig, at Allen kun havde givet Glengall Companiets Direktør en rent faktisk Meddelelse om, hvad andre (Metalarbejderne) vilde foretage sig (strejke), hvis Flood ikke blev afskediget, medens han derimod

¹⁾ L. R. A. 1901. S. 495—543: den udførligste Fremstilling af dette Tilfælde findes i Lord Bramptons Votum, anf. St. S. 515—518, se om Quinn v. Leathem ogsaa Chalmers-Hunt S. 75—81, 90—95. — Enkelte af Leathem's Kunder var ved Kontrakt forpligtet til at tage visse Leveringer fra ham; og Quinn's m. fl.s Boycotopfordring involverede altsaa forsaavidt ogsaa Opfordring til Kontraktbrud; men Dommen statuerede, at Boycotopfordringen fra Quinn's m. fl.s Side i al Almindelighed var retsstridig, altsaa hvad enten den involverede Opfordring til Kontraktbrud eller ej.

ikke skulde have fremsat en egenlig Strejketrusel paa Metalarbejdernes Vegne. Allen's Handling var saaledes en isoleret Enkeltmands Handling, medens der i Quinn v. Leathem forelaa Conspiracy¹⁾. Selvom nu denne Opfattelse godkendes, er der dog en afgørende Modsætning i selve Grundsynspunktet mellem de to Domme. Allen v. Flood udtaler ganske i Almindelighed den Sætning, at Motivet er uden Betydning ved Spørgsmaalet om en Handlings Retsstridighed, uden at der antydes den ringeste Forskel i saa Henseende mellem Enkeltmands Handling og Fleres Handlen i Forening, medens Quinn v. Leathem tillægger Motivet altafgørende Betydning for det sidste Tilfældes Vedkommende.

De to Domme kan altsaa kun bringes i Samklang ved med Dommerne i Quinn v. Leathem at indskrænke Principet i Allen v. Flood til det førstnævnte Tilfælde; og det samlede Resultat bliver da, at Bowen's Sætning opgives ved Enkeltmands Handling, men fastholdes ved Fleres Handlen i Forening, ved Conspiracy.

Ved Quinn v. Leathem fik Conspiracylæren iøvrigt en ejendommelig ny Udvidelse. Ved Loven af 1875 blev Conspiracystraffen jo afskaffet i Arbejdsstridigheder. Derimod berørte den ikke de civile Retsmidler. Og man opnaaede da ogsaa efter 1875, som flere af de i det foregaaende nævnte Domme viser, stadig Erstatning og Forbud mod Boycotting i Arbejdskampe

¹⁾ Denne Opfattelse af Allen's Handling var nu sikkert urigtig, jfr. ogsaa Lord Chancellor Halsbury's Votum i Quinn v. Leathem. L. R. A. C. 1901, S. 505—508. Allen havde ligesaavel Arbejderne og sin Fagforening bag sig som Quinn og hans Kolleger havde, da de fremsatte Strejketrusel overfor Leathem's Kunder. I begge Tilfælde fik Truslen Vægt ved det store Antals Magt, der stod bag. Reelt er der saaledes ingen Forskel mellem de ydre Handlinger i de to Tilfælde. Enkelte har villet hævde, at Forskellen mellem Allen's og Quinn's Adfærd — bortset fra Conspiracymomentet — laa i Motivet, saaledes at Bowen's Sætning kunde undskyldte Allen, men ikke Quinn, jfr. Lord Shand L. R. A. C. 1898 S. 167—68 og 1901 S. 512 ff. Men denne Opfattelse er udelukket efter det Standpunkt, Dommerflertallet i Allen v. Flood indtog.

ved at gøre Conspiracysynspunktet gældende. Men indtil Quinn v. Leathem havde man kun opnaaet den civile Beskyttelse, naar Betingelserne for en kriminel Conspiracy, bortset fra L. 1875, iøvrigt forelaa. Det krævedes altsaa, at Handlingen ogsaa udført af en enkelt var *retsstridig*¹⁾. Den Handling, som Quinn og Kolleger begik, var jo imidlertid ifølge Allen v. Flood retmæssig, hvis den var begaaet af Enkeltmand, idet Motivet i saa Fald var uden Betydning. Derfor statuerede Quinn v. Leathem, at en Handling, som udført af en enkelt vilde være retmæssig, meget vel kunde blive retsstridig, naar den udførtes af flere i Forening. Denne Sætning begrundedes klarest af Lord Brampton, idet han udtalte: »*Much consideration of the matter has led me to be convinced that a number of actions and things not in themselves actionable or unlawful if done separately without conspiracy may, with conspiracy, become dangerous and alarming, just as a grain of gunpowder is harmless but a pound may be highly destructive.*«²⁾

Herved indførtes der altsaa en ny *selvstændig Civilklage* for Conspiracy ca. 200 Aar, efter at den oprindelige gamle Civilklage for Conspiracy var forsvundet. Sjældnen har et Retsbegreb vist en saadan Sejghed og Udvidelsesevne som Conspiracybegrebet. Efter at Lovene af 1825, 1859, 1871 og 1875, som vi tidligere saa, havde ført en stadig stærkere Kamp med dette Begreb og tilsidst havde afskaffet det paa strafferetligt Omraade for Arbejdskampens Vedkommende, holder Begrebet sig dog paa civilt Omraade, og bliver — som de foregaaende Domme viser — da Boycottingens Periode begynder, det kraftigste Middel imod denne moderne Forfølgelsesmetode. Domstolene hævdede med Rette, at Loven 1875 kun havde ophævet Straffen, men ikke de civile Følger af Conspiracy; og netop overfor Boycotting viste særlig det ene af de civile Retsmidler, Forbud, sig endog mere virkningsfuldt end Straf. Efter saaledes kraftigt at have hævdet Stillingen, viser Conspiracy-

¹⁾ Jfr. herved G. Lushington i Royal Report S. 82—85. jfr. S. 20—23.

²⁾ L. R. A. C. 1901 S. 530.

tanken sig tilmed i Besiddelse af nye Udviklingsmuligheder, da den som anført i Begyndelsen af det 20de Aarhundrede skaber den selvstændige Civilklage i Quinn v. Leathem.

Hvor ny denne Klage end er, saa udspringer den dog af det samme Grundprincip, hvorpaa hele den kriminelle Conspiracylære hviler. Ti, hvis det er rigtigt, som denne Lære hævder, at en Handling, der udført af en enkelt kun vilde være civilt retsstridig, kan blive strafbar, naar den udføres af flere i Forening, saa maa det ligesaa vel kunne forekomme, som Quinn v. Leathem hævder, at en Handling, der udført af enkelt vilde være retmæssig, kan blive civilt retsstridig, naar den udføres af flere i Forening. Der er i begge Tilfælde Tale om en Stigning i Retsstridighedens Grad, grundet paa Sammenslutningens Magt og Farlighed. Der maa altsaa, om man saa maa sige, allerede paa det sædvanlig retmæssiges Omraade latent være en Mængde Kim til Retsstridighed tilstede, som, naar de samler sig ved, at flere handler i Forening, vokser op til en virkelig Fare, til virkelig aktuelle Retsbrud.

Tanken i Quinn v. Leathem i Forbindelse med Bowen's Grundsætning er fulgt i senere Domme, saaledes i Giblan v. National Amalgamated Labourer's Union of Great Britain and Ireland, 1902, hvor en Fagforeningskasserer udstødtes af Fagforeningen, fordi han ikke kunde betale nogle Foreningen tilhørende Penge, som han uretmæssig havde tilegnet sig, og derefter forfulgtes af den mægtige Landsorganisation fra Sted til Sted, saaledes at han intetsteds kunde opnaa Arbejde. Denne Forfølgning erklæredes for en retsstridig Conspiracy i Overensstemmelse med Quinn v. Leathem, da Organisationens Handlemaade ikke kunde retfærdiggøres som Forsvar for egne Interesser, saaledes som forlangt af Mogulafgørelsen¹⁾).

Som fremhævet i forrige Afsnit, kunde Fagforeninger før L. 1871 hverken søge eller søges for Domstolene. L. 1871 s. 9

¹⁾ Royal Report S. 111—12.

bestemte jo derimod, at en registreret Fagforening for Fremtiden kunde søges og søge gennem sine Ledere som Repræsentanter i Spørgsmaal vedrørende dens Ejendom. Derimod udtalte den, som sammesteds omtalt, intet om, hvorvidt en Fagforening iøvrigt kunde søges, navnlig for sine Lederes Retsbrud. At Fagforeningerne i lange Tider ikke havde haft nogen lovlig Eksistens, kom dem nu til Gode. Da man før 1871 ikke havde kunnet søge Erstatning i Fagforeningernes Formuer for deres Bestyrelses Retsbrud, saa vedblev ogsaa efter 1871 den Opfattelse i lange Tider at være raadende, at denne Formue var urørlig. Og det gik her som ved Hævd, at da Fagforeningerne i umindelige Tider, ja saa længe de havde eksisteret, faktisk aldrig havde været Genstand for Søgmaal i Anledning af Retsbrud, betragtede de tilsidst denne Begunstigelse som deres Ret. De blev derfor meget pinlig overraskede, da der i 1901 faldt en Dom, der statuerede, at en Fagforening kunde søges i sit registrerede Navn for sine Lederes Retsbrud. Dommer Farwell begrundede denne Afgørelse væsenlig paa den Betragtning, at naar Lovgivningen har givet en Forening Evnen til at besidde Ejendom og til at handle ved sine Bestyrere, saaledes som L. 1871 har hjemlet for Fagforeningernes Vedkommende, saa medfører denne Evne som nødvendigt Korrelat, at denne Ejendom ogsaa er ansvarlig for Handlinger og Fejl, begaaet af saadanne Bestyrere. Det Princip, hvorefter juridiske Personer i Almindelighed er blevet anset ansvarlige for deres Bestyreres Handlinger, og som kan udtrykkes: *qui sentit commodum sentire debet et onus*, er ogsaa anvendeligt paa Fagforeninger. Denne Dom, bekendt under Navnet *The Taff Vale Case*, blev stadfæstet af Højesteret med udtrykkelig Billigelse af Dommer Farwell's Begrundelse¹⁾.

Endnu maa bemærkes om Retstilstanden før Loven af 1906,

¹⁾ *Taff Vale Railway Company v. Amalgamated Society of Railway Servants*. L. R. 1901, 1. K. B. 170, A. C. 426. Sagen angik picketing og andre ulovlige Handlinger iværksatte af en Fagforenings Ledere. Se om den almindelige Opfattelse før *the Taff Vale case* nærmere Royal Report S. 3—8.

at i de Tilfælde, hvor en Boycotopfordring involverer en Opfordring til Kontraktbrud, ansaas Boycotopfordringen i Almindelighed for retsstridig. Den almindelige Lære om Forledelse til Kontraktbrud gaar ud paa, at saadan Forledelse som Hovedregel er retsstridig; Undtagelse indrømmes kun, hvor den forledende har haft en særlig retfærdiggørende Grund; men hvad der maa anses for retfærdiggørende Grund, kan der ikke opstilles nogen almindelig Regel om¹⁾. Nogle Dommere har ment, at Opfordring til Kontraktbrud var retmæssig i alle Tilfælde, hvor den opfordrende ikke var bevæget af personlig ond Vilje; men som Helhed har Domsafgørelserne ikke anset dette for tilstrækkeligt²⁾. Og under en Boycot at forlede Arbejdere til Kontraktbrud er i Almindelighed blevet anset for retsstridigt³⁾.

Med den ovenfor skildrede Retstilstand var Arbejderpartiet meget misfornøjet. Og navnlig stor blev Misfornøjelsen efter *The Taff Vale Case* og *Quinn v. Leatham*, der begge faldt i 1901. Efter Loven 1875 havde Arbejderne uden Tvivl troet, at Conspiracyreglen var helt ophævet for deres Vedkommende. Efter at være blevet belært om deres Fejltagelse forlangte de nu en Lov, der udtrykkelig ophævede den civile Conspiracyregel, ligesom L. 1875 havde ophævet den kriminelle. Endvidere ønskede de, at en ny Lov skulde fritage Fagforeningernes Formue for ethvert Ansvar for deres Lederes Retsbrud. Kort sagt, Arbejderpartiet forlangte, at Parlamentet skulde ophæve Retsafgørelserne i *Quinn v. Leatham* og *The Taff Vale Case*.

Til dette Hovedforlangende sluttede sig saa en Række andre Reformkrav. Saaledes ønskede man for at afskære enhver Tvivl at faa positiv Hjemmel for, at Sympatistrejker var lovlige; endvidere ønskede man Opfordring til Kontraktbrud under Arbejdsstridigheder erklæret for retmæssig; desuden ønskede man Reglen om Strejkevagter i L. 1875 ophævet.

I 1903 nedsatte Regeringen en Kommission til Undersøgelse

¹⁾ J. F. Clerk and W. H. B. Lindsay: *The Law of Torts*, 5th Ed. London 1909 S. 20—27.

²⁾ Se Dommene i H. Cohen's Lovudgave S. 4—5.

³⁾ Se de i Royal Report S. 112—114 og 116 anførte Domme.

af Arbejdsstridigheder og Arbejdersammenslutninger og Retsreglerne herom med det Hverv eventuelt at stille Forslag om Reform af den gældende Ret paa de Punkter, hvor det maatte anses fornødent. Efter meget omhyggelige og grundige Under søgelser afgav Kommissionen Betænkning i 1906. Kommissionens Flertal udtalte sig navnlig for at erklære Sympatistrejker for lovlige, for en vis Lempelse i Straffebestemmelsen om Strejkevagter og for en Ophævelse af den selvstændige civile Conspiracyregel¹⁾. Derimod udtalte Kommissionen sig enstemmig imod Ophævelsen af Reglen i The Taff Vale Case. Og det erindres herved, at Kommissionens Flertal var afgjort arbejdsvenligt. Hele det praktiske Bevismateriale, der forelaa efter 1901, viste nemlig klart og bestemt, hvor overordenlig gavnlig en Virkning Dommen i The Taff Vale Case havde haft paa Arbejdsforholdene idethele. Fagforeningerne var siden denne Dom blevet meget mere omhyggelige for at undgaa Retskrænkelser; Strejker var blevet mindre hyppige; i Krigsførelsen under Arbejdsstridigheder var der vist meget mindre Vold; og Stridighederne selv havde det vist sig langt lettere at ordne end før 1901. I indtrængende Ord advarede Kommissionen da imod at omstyrte Taff Vale Afgørelsen og fremhævede bl. a. med Rette: »*There is no rule of law so elementary, so universal or so indispensable as the rule that a wrongdoer should be made to redress his wrong. If Trade Unions were exempt from this liability they would be the only exception, and it would then be right that that exception should be removed. That vast and powerful institutions should be permanently licensed to apply the funds they possess to do wrong to others, and by that wrong inflict upon them damages, perhaps to the amount of many thousand pounds, and yet not be liable to make redress out of those funds would be a state of things opposed to the very idea of law and order and justice.*«²⁾

1) Naar Flertallet ønskede denne sidste ophævet, var det dog mere, fordi man frygtede dens Konsekvenser i al Almindelighed, end fordi man var uenig med Afgørelsen i Quinn v. Leatham; se Royal Rep. S. 14—15.

2) Royal Report S. 8—9, se idethele S. 1—17.

Arbejderne havde imidlertid paa dette Tidspunkt naaet den politiske Magtstilling, der saa ofte har berøvet et Parti Retfærdighedssansen, naar det gjaldt Kollisioner med andre Samfundsklassers Interesser. Arbejderpartiet besluttede at benytte Magten til gennem Lovgivningen at faa en omfattende Hjemmel for Fagforeningerne til indenfor Arbejdskampe frit og ansvarsløst at begaa alle mulige Krænkelser af Andenmands Ret. Saaledes gennemførtes da The Trade Disputes Act, 1906 (6 Edw. VII c. 47.)

Denne Lovs s. 1 ophæver helt den civile Conspiracygrund-sætning for Arbejdernes Vedkommende og fjerner derved det sidste Værn for den Enkelte imod selv de mest ondartede Boycotforfølgelser. Sect. 1 lyder: »*An act done in pursuance of an agreement or combination by two or more persons shall, if done in contemplation or furtherance of a trade dispute, not be actionable unless the act, if done without any such agreement or combination, would be actionable.*»

Section 2 fritager Arbejderne for Ansvar for den saakaldte »fredelige« Overtalelse ved Strejkevagter, se ovenfor under I¹).

Sect. 3 ophæver Ansvar for Opfordring til Kontraktbrud og giver dernæst en omfattende Ansvarsfrihed for Indgreb i en andens Erhverv eller personlige Arbejdsfrihed, naar blot disse Retsbrud sker for »at fremkalde eller fremme« en Arbejdsstrid. Sect: 3 lyder: »*An act done by a person in contemplation or furtherance of a trade dispute shall not be actionable on the ground only that it induces some other person to break a contract of employment or that it is an interference with the trade, business, or employment of some other person, or with the right of some other person to dispose of his capital or his labour as he wills.*»

Den sidste Del af Bestemmelserne har bl. a. haft til Hensigt at dække Sympatistrejker mod Ansvar, men dækker iøvrigt i Forbindelse med s. 1 mod Ansvar for saa godt som alle Arter

¹) Bortset fra denne Bestemmelse har L. 1906 ikke gjort nogen Forandring i Loven af 1875, se herom nærmere ovenfor og forrige Afsnit.

af Boycotting, for al Boycotting gennem Pressen, gennem Cirkulærer, Løbesedler o. l., for Strejketrusel for at fremtvinge en Arbejders Afskedigelse o. s. v.

Sect. 4 fritager Fagforeningernes Formue for ethvert Ansvar for deres Lederes og Medlemmers Retsbrud, under den samme Forudsætning, som Lovens andre Bestemmelser indeholder, altsaa at Retsbrudene begaas »for at fremkalde eller fremme en Arbejdsstrid«. Sect. 4, 1° udtaler: »*An action against a trade union, whether of workmen or masters, or against any members or officials thereof on behalf of themselves and all other members of the trade union in respect of any tortious act alleged to have been committed by or on behalf of the trade union, shall not be entertained by any court*«, jfr. Ordene i s. 4, 2°: »*any tortious act committed by or on behalf of the union in contemplation or furtherance of a trade dispute*»¹⁾.

Saa mærkelig det end lyder, synes L. 1906's væsenligste Hensigt — efter dens Indhold at dømme — at være at fremkalde saa megen Strid og Uro i Arbejdsforholdene som muligt. Alle Lovens Bestemmelser er, som det vil ses, en eneste lang Række Tilladelser til at begaa Retsbrud; men vel at mærke, er disse Retsbrud overalt i Loven kun tilladte, naar de begaas »for at fremkalde eller fremme en Arbejdsstrid«: »*in contemplation or furtherance of a trade dispute*«, den stadig tilbagevendende Betingelse i alle Lovens §§. Medens man altsaa frit kan begaa retsstridige Handlinger, naar blot de har til Formaal at fremkalde Strid, er de selvsamme Handlinger ikke tilladte, naar de har til Formaal at bringe en Ende paa Striden²⁾.

¹⁾ L. 1906 gør iøvrigt ingen Forandring i Fagforeningsloven af 1871, jfr. L. 1906 s. 4.2^o, se forrige Kap.

²⁾ Se de træffende kritiske Bemærkninger af Court of Appeal i Conway v. Wade. L. R. K. B. D. 1908. 2 Bd. S. 849—50, 855 ff. Kun en ganske enkelt Boycotart synes man at ville unddrage fra L. 1906's Herredømme, nemlig sorte Lister, der altsaa stadig skal bedømmes efter de ældre Synspunkter; jfr. H. Cohen's Lovudgave S. 1—2. Denne Antagelse synes mig dog mere end tvivlsom efter L. 1906's altomfattende, altdiskulperende Ord.

Dette er imidlertid ikke den eneste Mærkelighed ved Loven af 1906. Der findes en anden Ejendommelighed, der er mindst ligesaa betydningsfuld, og den fuldender Vurderingen af denne Lov. Spørger man nemlig: Hvilke Personer er det, Loven giver dette enestaaende Privilegium til at begaa Retsbrud, opdager man til sin Overraskelse, at Privilegiet ikke er givet i lige Grad til begge Stridens Parter, ikke er givet Arbejdsgiverne lige saa godt som Arbejderne. Læser man Lovens sections 1—4 igen, faar man ganske vist det Indtryk, at Arbejdsgiverne og Arbejdsgiverforeningerne har faaet samme Ansvarsfrihed for deres retsstridige Handlinger som Arbejderne og Fagforeningerne. Der bruges ikke Ordet »Arbejder«, men det fælles omfattende Ord: en Person; der siges: »*a trade union, whether of workmen or masters*« o. s. v. Læseren siger herefter til sig selv: L. 1906 indfører ganske vist særlig for Arbejdsforholdene en aldeles enestaaende Ansvarsfrihed for Retsbrud, en lovløs Tilstand, som Retsordenen ikke tillader Borgerne i noget andet Forhold; men Loven tillader dog ialtfald begge Stridens Parter, baade Arbejdsgiverne og Arbejderne, den samme Frihed, det samme Lovløshedens Privilegium.

Denne Lighed er imidlertid kun tilsyneladende. Den store afgørende Ulighed skjuler sig nemlig — uskyldig — i Lovens allersidste §'s sidste Underafdeling, sect. 5, 3°, hvor der gives en Definition af Ordet »trade dispute«, Arbejdsstrid. Definitionen lyder nemlig: »*In this act and in the Conspiracy and Protection of Property Act, 1875, the expression »trade dispute« means any dispute between employers and workmen, or between workmen and workmen (udhævet af mig) which is connected with the employment or nonemployment or the terms of the employment, or with the conditons of labour, of any person,*« Som det vil ses af de fremhævede Ord, er en Arbejdsstrid ikke længer, saaledes som efter L. 1875, en Strid alene mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, men den er tillige en Strid mellem Arbejderne indbyrdes. Dette vil sige, at Retsbrudsprivilegiet efter L. 1906 i sit fulde Omfang kommer Arbejderne og Arbejderorgani-

sationerne til Gode, naar disse i Kampen vil tvinge udenforstaaende Arbejdere til at slutte sig til dem, medens det samme Vaaben er nægtet Arbejdsgiverne og deres Organisationer, naar disse vil søge større Styrke gennem Anvendelsen af en lignende Tvang. Overfor Ikke-Fagforeningsarbejdere, der tilfredse med deres Kaar søger at holde sig udenfor Striden, og idetheletaget overfor Arbejdere, der af en eller anden Grund, den være sig nok saa lav og smaalig¹), er faldet i Unaade hos Fagforeningslederne eller Fagforeningsflertallet, er det altsaa disse Ledere og dette Flertal frit tilladt at iværksætte den mest hensynsløse Forfølgning, den mest ondartede Boycotting, medens den samme Lovløshed er nægtet alle andre Mennesker, ogsaa Arbejdsgiverne. For Boycotting paa alle andre Omraader, i Søfartsverdenen, i Handelslivet, i Industriverdenen mellem Arbejdsgiverne gælder stadig uberørt af L. 1906, hvad der ovenfor er udviklet under 1. Mellem alle andre Mennesker gælder altsaa stadig Bowen's Grundsætning i Forbindelse med Afgørelsen i Quinn v. Leathem og værner her den Enkelte mod de mest ondartede Former for Boycotting, imod den laveste personlige Forfølgning. Kun overfor Arbejdermassernes Forfølgning af den Enkelte giver Retsordenen intet Værn. L. 1906 har her skabt et Enklave, hvor den enkelte ingen Ret og Frihed har.

Loven 1906 er saaledes en *Klasselov* i alleregenligste Forstand. Den giver en ganske enkelt Klasse, Arbejderne, et Privilegium, som ingen anden Samfundsklasse nyder. Og dette Privilegium er langt farligere end de, der i ældre Tider gaves de højere Stænder. Ti hvormeget end disse faktisk gjorde sig skyldig i Overgreb mod de andre Stænder, saa findes der dog næppe noget middelalderligt Privilegium, der aabenlyst gav en enkelt Stand Generalfuldmagt til ansvarsløst at begaa alle Slags Krænkelser af Næstens Ret. Intet kan være mere egnet til at udviske Begreberne Ret og Uret end et Privilegium

¹) Som i Conway v. Wade, se L. R. K. B. D. 1908, 2 Bd. S. 885 ff, eller som i Quinn v. Leathem.

af denne Art; og det er saa meget mere nedbrydende for den almindelige Retsbevidsthed, som det er Masserne, hvem dette Lovløshedens Monopol er givet.

Hvilke uhyggelige Følger, L. 1906 vil faa, har allerede vist sig. Conway v. Wade, der blev afgjort i 1908, var et Boycott-tilfælde, om muligt endnu mere ondartet end Quinn v. Leatham. Sagsøger, en Arbejder ved Navn Conway, var af sin Arbejdsgiver blevet forfremmet til en større Plads med højere Løn. Han var og vedblev at være Medlem af Fagforeningen. Men lige umiddelbart efter hans Forfremmelse gravede de Arbejdere, han arbejdede sammen med, en 7 Aar gammel ubetydelig Bøde op, som han ikke havde betalt, men som Fagforeningen heller ikke i alle de Aar havde krævet ham for. Denne Bøde benyttedes nu som Paaskud til Strid. Arbejderne truede gennem en Fagforeningsleder Arbejdsgiveren med Strejke, hvis Conway ikke blev afskediget. Og Arbejdsgiveren blev nødt til at bøje sig. Under det følgende Sagsanlæg udtalte Court of Appeal den største Beklagelse af, at den var ude af Stand til at hjælpe Sagsøger; men den maatte følge Loven, Loven af 1906. Ifølge denne Lovs s. 3 og 4, jfr. 5,3^o, var Arbejdernes Forfølgning af Conway frit tilladt, ti alt, hvad de gjorde, var sket for »at fremkalde eller fremme Strid«, det af Loven beskyttede Formaal. Og Loven beskyttede deres Handlemaade, ligegyldig hvad Motiv den havde, selv det laveste. Lovens Ord var ganske almindelige og indeholdt ingen Hjæmmel for Undtagelser¹⁾.

Ved denne Lejlighed udtalte Lord Justice Farwell i Court of Appeal den skarpeste Fordømmelse af den nye Lov. Før 1906, udtalte han, kunde Domstolene dog værne den Enkeltes Frihed selv i Arbejdskampe; men dette var nu ikke længer muligt. Arbejdernes Forfølgning af Conway var »an improper and inexcusable interference with the man's ordinary rights of citizenship, but those rights have been cut away and the remedy for them destroyed by the Legislation«²⁾.

¹⁾ L. R. K. B. D. 1908, 2 Bd. S. 844 ff.

²⁾ L. R. anf. St.

Common laws Stilling til Boycotting har, som den ovenfor givne Undersøgelse af Retspraksis viser, ingenlunde altid været konsekvent eller klar. Og de Hovedresultater, den har naaet, navnlig i de store leading cases, Mogulsagen og Quinn. v Leatham, giver ikke den endelige og omfattende Løsning af Boycotproblemet. Men, sammenligner man common law paa Boycotomraadet med statute law i dennes sidste Fase: Loven af 1906, da kan der, som jeg ovenfor har forsøgt at vise, ikke være den ringeste Tvivl om, paa hvis Side Retfærdigheden og Upartiskheden er. Den er hos common law, fordi den er skabt af en uafhængig og højt kultiveret Dommerstand, medens statute law gives af et Parlament, der allerede nu — ved Valgrettens gentagne Udvidelser — er blevet afhængigt af Masserne.

2. Kap.

Oversigt over Organisationsbevægelsen i Amerika, Frankrig og Tyskland siden 80erne.

Vi har i forrige Kapitel set, hvorledes Arbejdets saavel som Kapitalens Organisationer i Løbet af den sidste Menneskealder efterhaanden har tilkæmpet sig en betydelig Magtstilling i Nutidens England, en Magtstilling, der mærkes vidt og dybt i det økonomiske Liv. Og vi har gennem det Materiale, Retspraksis indeholder, søgt at efterspore, hvorledes denne Magtstilling faktisk virker i Livet, hvorledes Magten idethele bruges eller misbruges i Livets daglige Konflikter.

Som vi i det følgende skal vise, har ganske den samme stigende og truende Magtudvikling, som vi her har iagttaget hos Organisationerne i England, fundet Sted i de andre Industrielande i Løbet af den sidste Menneskealder. Ogsaa i disse har Kapitalens og Arbejdets Organisationer siden 80erne opnaaet en Udbredelse i Omfang og Antal, en Magtstilling, der stiller alle tidligere Tiders Udvikling fuldkommen i Skygge.

1. N o r d a m e r i k a.

De vidtstrakte Landomraader, de Forenede Stater er udbredt over, kunde synes at frembyde særlig store Vanskeligheder for Erhvervenes Organisation. Men har det Omraade, der skulde erobres, været langt mægtigere her end andetsteds, saa har ogsaa den Udvikling af de moderne Samfærdselsmidler, der har fundet Sted i den sidste Menneskealder, til Gengæld været langt større og hurtigere her end i noget andet Land. Det Jernvejsnet, der byggedes i disse Stater i Tiaaret 1880—90, var

saaledes lige saa stort som det, der byggedes i hele Europa i de 20 Aar fra 1870—1890. Der var da hermed skabt de samme faktiske Betingelser for landsomfattende Organisationer som i Europa. Og det er saaledes naturligt, at ogsaa i Amerika begynder Organisationernes store Tid, deres Magttid med Begyndelsen af 80erne.

Vi viste i forrige Afsnit, at Arbejdets saavel som Kapitalens Organisationer efterhaanden i Perioden før 80erne var blevet anerkendt som lovlige. De syntes paa denne Tid heller ikke at frembyde nogen særlig Fare for Samfundets Interesser. Hvad Kapitalens Organisationer angaar, møder vi først i Tiden mellem Borgerkrigen og 80erne en begyndende Trustbevægelse. Og Sammenslutningerne var i Reglen i denne Periode ikke særlig mægtige. De havde idethele Kartellets løsere og friere Former¹⁾. I 80erne begynder derimod de store Trustsammenslutninger under Aktieselskabsformer at vise sig indenfor nogle af de vigtigste Industrigræne; og Samfundet fik hurtigt at føle, at disse Truster havde naaet deres Maal, Magten over Erhvervet. I Begyndelsen og Midten af 90erne var der en vis Stilstand i Bevægelsen. Men til Gengæld tog den saa meget des stærkere Fart i de sidste Aar af det 19de og de første Aar af det 20de Aarhundrede. Indtil Aaret 1898 skal der været organiseret ialt 82 Truster med et udstedt Kapitalbeløb af lidt over 1 Milliard Dollars. Men fra Begyndelsen af Aaret 1898 og til Begyndelsen af 1904 blev der organiseret ialt 236 Truster med en Kapital af over 6 Milliarder Dollars. En vidt forgrenet, usund Spekulation havde ganske vist en stor Andel i denne altfor hurtige Udvikling. De følgende Aar bragte store Sammenbrud og Skuffelser. Og man nødtes da til at gaa forsigtigere til Værks i Trustorganisationen. Men trods alle Nederlag og Stansninger kom Bevægelsen dog hurtigt til Kræfter igen. Allerede i 1907 mentes der saaledes at bestaa ikke mindre end ca. 250 Truster med omtrent 7 Milliarder Kapital.

¹⁾ Et af de ældste og mest bekendte af disse Karteller er The Michigan Salt Association, der kan føres tilbage til 1868.

Samtidig med, at Kapitalens Organisationer mere og mere har bredt deres Net over Unionens Stater, har der indenfor Arbejderverdenen efterhaanden dannet sig Organisationer, hvis Indflydelse gennem utallige stedlige Afdelinger Staterne over strækker sig fra Atlanterhavet til Stillehavskysten. Før 80erne var der gjort enkelte Tilløb hertil. Saaledes stiftedes i 1866 The National Labor Union og i 1869 den berømte Forening The Knights of Labor. Men det er først i 80erne og 90erne, at den store Magt over Masserne naas. I Aarene 1883—86 naar the Knights of Labor sit Højdepunkt. Denne Landsorganisation talte da ikke mindre end 1,000,000 Medlemmer. Senere er den imidlertid gaaet stærkt tilbage og har maattet vige Pladsen for et endnu større Forbund. I 1900 talte den kun 130,000 Medlemmer. Af andre store Sammenslutninger kan nævnes den mægtige American Railway Union, organiseret i Chicago i 1893. Den rummede alle ved Jernbanerne ansatte, der var født af hvide Forældre, og talte ca. 250,000 Medlemmer. Den vandt i Begyndelsen store Sejre; men dens Optræden i den store Strejke i Chicago 1894 kostede den Livet. Men hvilke Uheld, der end har ramt disse og andre Sammenslutninger, har den almindelige Bevægelse ikke ladet sig stanse. Paa de gamle Organisationers Ruiner har der rejst sig nye, blot endnu større. Og i nyeste Tid er alle tidligere Landsforbund blevet afløst eller ganske stillet i Skygge af The American Federation of Labor. Grunden til den blev lagt allerede i 1881; men den blev nyorganiseret i 1886. De fleste Fagforeninger i Amerika har efterhaanden sluttet sig til den. I 1897 talte den over 264,000 Medlemmer; i 1909 havde den naaet 1,517,500¹⁾. Dette Tal er imidlertid i Forhold til den samlede amerikanske Arbejderbefolkning ikke særlig stort. Fagforeningerne har nemlig vel vundet stor Tilslutning i den engelske og idethele den germanske Del af Befolkningen. Men de har meget vanskeligt ved at faa Magt over de andre fremmede Befolkningsselementer.

¹⁾ Se Abstracts of Foreign Labor Statistics, for 1909 se 4de Abstr. 1911 S. 227; se endvidere Political Science Quarterly (American) 26de Bd. (1911) S. 588.

2. Frankrig.

Ogsaa i Frankrig betegner 80'erne et Vendepunkt i Organisationernes Liv. Statsmagtens Forfølgning var nu ophørt. Allerede i de nærmeste Aar før 1884 havde Regeringen jo i sin Praksis begyndt at vise Fagforeningerne Velvilje; og med Loven af 1884 opnaaede de jo fuldt sikret Frihed. Det samme gjaldt selvfølgelig Arbejdsgiverforeningerne. Men ogsaa Kapitalens øvrige Organisationer syntes man at ville tilstaa Bevægelsesfrihed. Vel bestod C.pén. Art. 419 og 420 stadig. Men, som før omtalt, var de efterhaanden gaaet helt af Brug. De franske Domstole havde i lange Tider ikke anvendt disse Bestemmelser, da den moderne Trustbevægelse tager Fart i det 19de Aarhundredes Slutning. Først i allernyeste Tid har der atter vist sig en Tilbøjelighed til at bringe dem i Anvendelse.

Idethele er Arbejdets og Kapitalens Organisationer her som andetsteds gaaet meget stærkt frem i Løbet af den sidste Menneskealder. Dog har Fremgangen ingenlunde været saa stærk som i England, Amerika og Tyskland. Hvad den franske Trustbevægelse angaar, er det nu ganske vist meget vanskeligt at faa Klarhed over, hvor udbredt den er. Da der nemlig som nævnt stadig er Mulighed for at anvende C.pén.s omtalte Bestemmelser, har Kapitalen i Reglen holdt sine Sammenslutninger hemmelige. Men det er dog idethele det sandsynligste, at Bevægelsen ikke tilnærmelsesvis har den Styrke og Udstrækning, som den har i de nævnte germanske Lande. Af Organisationsformerne synes Kartellet med centraliseret Salg at være meget almindeligt.

Om Fagforeningsbevægelsen har vi mere udførlige Oplysninger. Og de viser, at denne Bevægelse ikke nær har det Tag i den franske Arbejderstand, som den har i den engelske og tyske. Ved Fagforeningslovens Ikrafttræden i 1884 bestod der ialt ca. 500 Fagforeninger. I 1890 var de steget til 1006 med et Medlemstal af 139,692, i 1900 til 3287 med 588,832 Medlemmer. I 1904 havde Antallet af organiserede Arbejdere naaet 715,576, i 1909 944,761. Dette sidste Tal udgør imidlertid kun c. 13 pCt.

af det samlede Arbejderantal. I England og Tyskland udgør de organiserede Arbejdere derimod over 20 pCt. heraf¹⁾).

Ligesom andetsteds har de stedlige Fagforeninger naturligvis ogsaa her sluttet sig sammen i Fagforbund, der omfatter hele Landet; og Bevægelsen gaar mere og mere i Retning af at samle alle Landets Arbejderforeninger under én stor Centralorganisation. Allerede i 1886 dannedes der en saadan: la Fédération nationale des Syndicats ouvriers en France. Men dette Forbund, hvor den socialistiske Retning snart fik Overhaand, svækkedes efterhaanden ved indre Stridigheder; og da der i 1892 opstod en ny stor Centralorganisation, la Fédération des Bourses du Travail, bukkede den under for denne. Formaålet for la Fédération des Bourses er, som dens Navn angiver, i første Række at ordne Arbejdsanvisningen; men ved Siden heraf virker den ogsaa for andre faglige Formaål, saaledes f. Eks. for bedre Faguddannelse. Da den imidlertid efter sit Hovedformaål er indrettet paa geografisk Basis, følte der Trang til et nyt Hovedforbund, der som i ét Brændpunkt kunde samle alle Arbejderforeninger under sig, grupperede efter Fag. I dette Øjemed stiftedes i 1895 la Confédération générale du Travail. I Begyndelsen var der Kamp mellem den og Fédération des Bourses; men senere udviklede de sig jævnsides, hver virkende for sine Formaål; og endelig i 1902 er der gennemført et vist Samarbejde og en vis Sammenslutning mellem dem.

Hvad der navnlig svækker den franske Fagforeningsbevægelse, er nu som før de revolutionære Tendenser, der stadig behersker flere af Lederne og dermed store Dele af Arbejderbefolkningen. Trods Loven 1884's Anstrengelser for efter det engelske Forbillede at lede Organisationsbevægelsen ind i et rent faglig-økonomisk Spor, er dette ikke lykkedes. Først var det de socialistiske Teorier, der svækkede Bevægelsen. Den fremkaldte nemlig en indre Splid mellem forskellige Retninger, mellem maadeholdne og yderliggaaende. Denne Strid, der er ligesaa

¹⁾ Jfr. de anf. Abstracts 1911; se iøvrigt om den franske Fagforeningsbevægelse de tidligere anførte Værker af Lagardelle og Paul Pic.

ørkesløs i sit Resultat, som den i sin Bund er abstrakt, har taget for meget af den Interesse og Kraft, som ellers kunde være anvendt paa Livets nærliggende, reelle Opgaver. Og man svækker ikke ustraffet Sansen for disse Opgaver. Den Skepsis heroverfor, som Socialismen har fremkaldt, har tilsidst vendt sig mod Socialismen selv eller rettere mod den Form for Socialismen, vi i daglig Tale kalder Socialdemokratiet. Med Confédération générale er de revolutionære Tendenser atter dukket op; men disse Tendenser gaar i nyeste Tid langt videre end Socialdemokratiet. Man forlader idethele mere og mere dette som en forældet Retning. Arbejderne vender sig med Mistillid bort fra de socialdemokratiske Førere og Rigsdagsmænd. De store Profetier og Løfter paa Programmet er jo selvfølgelig ikke gaaet i Opfyldelse. Den nye, stærke Retning i la Confédération anser derfor det politiske Arbejde for unyttigt. Den stiller sig idethele skeptisk, ja fjendtlig overfor Stat, Parlament og de politiske Partier, deriblandt ogsaa Socialdemokratiet. Den anser selve Deltagelsen i det nuværende Samfunds politiske Liv for en Gaaen paa Akkord med dette Samfund. Man tror overhovedet ikke længer paa, at man ad politisk Vej kan omstyrte den bestaaende Ordning, ligesom man heller ikke mere gør sig nogen Illusion om, at denne Ordning vil falde af sig selv, som Karl Marx spaaede. Derimod mener den nye Retning, at man gennem en stort anlagt Fællesoptræden af samtlige Fagforeninger, gennem Generalstrejke, Ødelæggelse af Materialer og Værktøj (Sabotage), Nægtelse af Militærtjeneste og lignende Midler vil kunne terrorisere det borgerlige Samfund og tilsidst iværksætte den endelige Revolution, der skal indføre det store kommunistiske Broderskab (Syndicalismen). En modsat Retning mener derimod, at al Kraft nu maa samles om den rent faglige Organisation paa det bestaaende Samfunds Grund. Saa længe Kampen mellem disse to Retninger ikke er endt, svæver de franske Fagforeningers Liv i det uvisse.

3. Tyskland.

Blandt de større Stater paa Fastlandet er Tyskland utvivlsomt den, der er naaet videst i Erhvervsorganisation, paa Kapi-

talens saa vel som paa Arbejdets Omraade. Men her som andetsteds er det først i Løbet af den sidste Menneskealder, at den store Magt over Erhvervslivet er naaet.

Kapitalens Organisation har i Tyskland overvejende antaget Kartellets Form. Siden 80erne og 90erne har Kartelbevægelsen her været stærkere end i noget andet Land, og den behersker nu Størstedelen af den tyske Industri¹⁾. Meget ofte giver man Kartellet en fastere Organisation gennem Oprettelsen af et Central-kontor for fælles Salg og Fordeling af samtlige indkomne Bestillinger mellem Kartellets Deltagere; og ofte organiseres denne Fællesvirksomhed som et særligt Aktieselskab med Karteldeltagerne som de eneste eller vigtigste Aktionærer. Saadanne centraliserede Karteller benævnes sædvanlig Syndikater. Ved Slutningen af Aaret 1905 bestod der ialt i Tyskland 366 industrielle Karteller; og heraf var omtrent 200 Syndikater.

Fagforeningsbevægelsens store Tid begynder naturligvis i Tyskland i 1890, efter Socialistlovens Ophør. Allerede i 1891 var der af de socialdemokratiske Fagforeninger, de »freie Gewerkschaften«, dannet 62 Landsforbund med 277,659 Medlemmer. I 1900 var Medlemstallet steget til 680,427, i 1904 til 1,052,108 og i 1911 til 2,400,018. I de Hirsch-Dunckerske Fagforeninger udgjorde Medlemstallet i 1911 107,743. Endelig er der opstaaet en tredje selvstændig og meget betydelig Gruppe af Fagforeninger, nemlig de kristelige. De talte i sidstnævnte Aar 350,574 Medlemmer. — Af Arbejdsgiverforeninger fandtes der i Begyndelsen af 1912 101 Landsforbund med et Medlemstal af 123,662²⁾.

Den Magt, de tyske Fagforeninger faktisk besidder, staar imidlertid ingenlunde i Forhold til de ovenfor anførte Tal. Og det skyldes naturligvis hele Arbejderklassens Splittelse i de ovennævnte tre uafhængige Grupper af Organisationer. Den dybeste Aarsag til Splittelsen ligger i de »freie Gewerkschaften«s Afhængighed af Socialdemokratiet. Saalænge denne Afhængig-

¹⁾ Selve Ordet Kartel er, saa vidt vides, først blevet anvendt paa Erhvervslivets Omraade i tysk Sprogbrug.

²⁾ Jfr. Reichs-Arbeits Blatt 1912 S. 537—538.

hed varer, saalænge de socialistiske Dogmer idethele behersker Arbejderflertallet, er der ingen Mulighed for Sammenslutning med de andre to Grupper. Der rokkes imidlertid i nyeste Tid mere og mere ved den gamle socialistiske Trosbekendelse. En mere realistisk og maadeholden Retning er ved at vinde frem. Denne saakaldte revisionistiske Retning stiller sig som bekendt kritisk overfor den marxistiske Lære. Den er et Udtryk for, at man indenfor det tyske Arbejderparti ligesom indenfor det franske er begyndt at indse, at det bestaaende Samfund, skønt der allerede nu er gaaet mange Aar hen, siden Marx spaaede dets Undergang, alligevel stadig ikke viser noget Tegn paa Opløsning, og at Arbejderklassen derfor maa søge at indrette sig indenfor dette Samfunds Rammer. Hvis denne Retning skulde vinde Sejr indenfor de »freie Gewerkschaften«, da vil der blive Udsigt til, at den Splittelse af Fagforeningslivet, der indtraadte straks ved dets Fødsel, og som aldrig burde være sket, engang vil forsvinde.

Erindrer vi os nu her til Slut til indbyrdes Sammenligning ogsaa den engelske Fagforeningsbevægelses Retning og Status i nyeste Tid (forrige Kap. S. 183—84), vil det ses, at sidstnævnte Bevægelse i Forhold til den amerikanske, franske og tyske ubestridelig, baade økonomisk og organisatorisk, er langt den bedst og heldigst stillede. Den er ikke som den amerikanske hindret paa sin Vej af fremmede Befolkningselementer. Den er vel til Tider oprørsk og kraftig i sine Midler; men saadanne Tendenser splitter den ikke i varig stridende Partier, saaledes som Tilfældet er med den franske. Og den er endelig ikke som den tyske konstant splittet i vidt forskellige, hinanden modvirkende Organisationsgrupper. Den er saaledes ved sin Enhed, ved sin Frihed for abstrakte Teorier og ørkesløse Stridigheder herom, ved sin hele realistiske Tendens stadig et Eksempel for de andre Landes Arbejderbevægelse.

Skønt der saaledes stadig er Hindringer af forskellig Art for Erhvervenes Organisation, Arbejdets saavel som Kapitalens, giver Helhedsbilledet af Organisationsbevægelsen Landene over os dog et levende Indtryk af en stedse stigende, om sig gribende Magt. Og alle vegne gentager naturligvis det samme sig, omend i højere eller ringere Grad: den stigende Magt misbruges, og Retsordenens Indgriben paakaldes. Nogle Misbrug er, som før bemærket, særlige for Kapitalens Organisation, de egenlige Trustmisbrug. Andre begaas baade af Arbejdets og Kapitalens Organisationer. Det er, som vi har set, de Misbrug, der knytter sig til Boycotsystemets Anvendelse. Det vil derfor være naturligt i den følgende Fremstilling først at behandle Trustproblemet i de andre Hovedlandes Ret, derefter deres Stilling til Boycotting, hvorunder der maa sondres mellem kriminelt og civilt Ansvar¹⁾.

¹⁾ Ovenfor under engelsk Ret har vi behandlet disse tre Spørgsmaal samlet i én Fremstilling. En saadan samlet Behandling er formentlig netop for engelsk Rets Vedkommende den mest praktiske, dels fordi Trustproblemet her ikke spiller nogen særlig fremtrædende Rolle, og dels fordi baade dette Problem og de to andre: om civilt og kriminelt Ansvar for Boycotting, idethele i dette Land samles til en naturlig Enhed gennem det Hovedsynspunkt, som endnu overalt gør sig gældende paa disse Omraader af engelsk Ret, altsaa Conspiracysynspunktet. For de andre Retsforfatningers Vedkommende vil derimod, som det følgende formentlig vil vise, en anden Systematik være den mest hensigtsmæssige, nemlig en Systematik paa tværs af Landene.

3. Kap.

Trustproblemet i amerikansk Ret og i fransk og tysk Ret.

Af disse Retsforfatninger har amerikansk Ret utvivlsomt den største Interesse. Amerika er det Land, hvor Trustmisbrugene har været grovest; derfor har Retsordenens Indgriben ogsaa her været kraftigst.

1. AMERIKANSK RET.

I Perioden før 80erne var Stillingen i common law, som vi saa i forrige Afsnit, den, at Kapitalens og Arbejdets Sammenlutninger var ligestillede, at Trusten saavel som Fagforeningen i det hele og store ikke længer betragtedes som en kriminel Conspiracy. Og vel var de stadig qua Retshandler uforbindende som værende in restraint of trade; men iøvrigt havde de almindelig retslig Gyldighed i den Forstand, at de havde Retsevne.

Den særlig kontraktretlige Ugyldighed havde for Fagforeningernes Vedkommende ingen synderlig praktisk Betydning. For dem spiller nogle Medlemmer flere eller færre jo ingen Rolle. Her er det Maserne, det kommer an paa. Og desuden opnaas der jo netop gennem Masserne særlig kraftige Magtmidler overfor de Enkelte. For Trusterne derimod fik denne Ugyldighedsregel den største Betydning. I 60erne og 70erne møder vi som omtalt for første Gang i Amerika en mere almindelig Trustbevægelse. Den havde den Gang i det hele og store Kartellets Form. Spørgsmaalet om dettes Ugyldighed bragtes imidlertid i 70erne for Domstolene; og det statueredes flere Gange i Overensstemmelse med common law's hævdevundne Grundsætninger, at Af-

taler mellem Næringsdrivende om Regulering af Priser eller Produktion var ugyldige. Domsbegrundelsen var, at disse Aftaler tenderede mod at ophæve den frie økonomiske Konkurrence og indføre Monopolet¹⁾.

Dette Standpunkt overfor Kartellerne har Domstolene i det hele og store siden bevaret. De har blot udformet det nærmere, efterhaanden som der er kommet flere og flere Tilfælde til Afgørelse. Dommene er vel ingenlunde altid konsekvente eller klare. Men i det væsentlige kan de Resultater, hvortil Praksis er naaet paa dette Omraade, sammenfattes saaledes: En Sammenslutning og Overenskomst mellem Handlende eller Industri-drivende om Regulering af Varepriser eller Produktion er en ulovlig Conspiracy og følgelig ugyldig, naar Sammenslutningen ved en saadan Overenskomst enten 1) faktisk iværksætter et Monopol paa Erhvervet, idet de sammensluttende raader over hele eller Størstedelen af det paagældende Marked, eller 2), selv om dette ikke er Tilfældet, Sammenslutningens hele Formaal dog bestemt tenderer mod Monopolet²⁾. I adskillige Tilfælde ses Dommene ogsaa at have lagt nogen Vægt paa, om den Vare, Sammenslutningen raadede over, var en Livsfornødenhed eller ej. Men dens Karakter af Livsfornødenhed — et vagt Begreb forøvrigt — har dog i det hele kun være fremhævet som et særlig graverende Moment, men ingenlunde som det retslig afgørende. Og det maa derfor efter vor Opfattelse bestemt fastholdes som amerikansk Ret, at en Karteloverenskomst, selvom den Vare, den angaar, aldeles ikke kan kaldes en Livsfornødenhed, er ugyldig, naar Sammenslutningen enten faktisk iværksætter eller klart tenderer mod Monopolet³⁾.

¹⁾ Se saaledes Dom af 1871 i Norris Run Coal Co. v. Barclay Coal Co., 68 Pennsylvania Rep. 173. der angik et Pris- og Produktionskartel (mellem 5 Kulkompagnier) med fælles Salgskomite og Salgsagent; se endvidere Domme i 1875, 79 Illin. Rep. 346, og i 1877, 68 N. J. 558.

²⁾ Se saaledes 83 Texas' Rep. 550 (1892), 161 Pennsylvania Rep. 473 (1894), 52 South Western Reports 853 (1899), o. m. fl.

³⁾ Se idethele de ovenanførte Domme. I en Dom af 1887, i The Central Shade Roller Co. v. Cushman, blev vel en Overenskomst mellem nogle

Ligesom i England har den kontraktretlige Ugyldighedsregel i Amerika faaet afgørende Indflydelse paa hele Retningen i Trust-bevægelsen. I denne Retsregel fandt den begyndende Kartel-bevægelse i 60erne og 70erne sin største Hindring. Som Praxis viser, findes der stadig Karteldeltagere, der ser deres Fordel af at bryde ud. Og naar Retsordenen nægter sin Medvirken til at fremtvinge Kartelforpligtelsen, er Kartelorganisationen i mangfoldige Tilfælde uden Kraft. I 80erne begyndte man derfor i Amerika som i England at søge efter andre Former for Erhvervsorganisation, der mere effektivt kunde sikre Herredømmet over Markedet. Og man fandt snart, at Interessernes Sammensmeltning under Aktieselskabsform var den sikreste Vej. Den ældste almindelige Form var som bekendt den, Petroleums-selskaberne i Aaret 1882 sammensluttedes under, og hvorfra selve Ordet »trust« stammer. I 1872 havde man dannet et Petroleumskartel, hvori The Standard Oil Co. of Ohio spillede Hovedrollen. Men da Erfaringen viste, at denne Organisation ikke fuldt ud førte til Maalet, et stabilt og effektivt Monopol paa Markedet, betraadte man i 1882 en ny Vej, idet Aktieejerne i alle de Sammenslutningen tiltrædende Foretagender, 46 ialt, overdrog Aktierne til et Udvalg paa 9 Tillidsmænd, board of trustees, som til Gengæld for den dem betroede Ret udstedte saakaldte Trustcertifikater, svarende til de overdragne Aktiers Beløb. Efter dette Mønster dannedes der snart Truster indenfor andre større Industrier, saaledes Sukkertrusten og The Distillers and Cattle Feeders' Trust (Whisky-Trusten) allerede i 1887.

Fabrikanter om fælles Salg af en Artikel, der ikke var nogen Livsfornødenhed, anset for gyldig, endskønt denne Overenskomst faktisk iværksatte et Monopol. Og man har derfor fra en vis Side udtalt sig, som om denne Dom afgav Hjælp til en saadan Overenskomsts Gyldighed i al Almindelighed, naar den blot ikke angik nogen Livsfornødenhed; saaledes Eddy I S. 201, jfr. S. 139—42 og 141 Noten. Denne Opfattelse af Dommen er dog formentlig urigtig. Den overser, at i denne Doms Tilfælde var der det særlige, at de sammensluttede havde Patent paa den omspurgte Artikel, altsaa et *legalt Monopol* paa Markedet, som ingen Domstol kunde erklære ulovlig i denne Forbindelse.

Og siden da er Trustsammensmeltningen, som i forrige Kap. omtalt, gaaet sin Sejersgang — under den ene eller den anden Form — og har efterhaanden bredt sig til de fleste vigtigere Industrigrene.

Men fordi Erhvervsorganisationerne har antaget Aktieselskabsformer, har Retsordenen i Amerika dog ingenlunde stillet sig passiv overfor dem. Den har tværtimod grebet meget kraftig ind, endog langt kraftigere end i 70erne, da Sammenslutningerne alene havde Kartellets Form. Man har bebrejdet Retsordenen denne fjendtlige Holdning og hævdet, at den var en Uretfærdighed mod Kapitalen, idet der ikke samtidig og paa tilsvarende Maade er grebet ind overfor Arbejdets Organisationer¹). Denne Opfattelse er dog formentlig urigtig. For det første er det ikke rigtigt, at der ikke ogsaa er grebet kraftigt ind overfor Arbejderorganisationerne. Som vi senere skal vise, har en saadan Indgriben, med de samme retslige Vaaben, netop ogsaa fundet Sted overfor mægtige Arbejderorganisationer, naar disse syntes at true Samfundets Livsinteresser lige saa alvorligt som Trusterne. Og ganske vist har Retsordenen faktisk langt hyppigere grebet ind overfor Kapitalens end overfor Arbejdernes Sammenslutninger. Men det ligger efter vor Formening ganske simpelt deri, at de førstnævnte ialtfald hidtil erfaringsmæssigt har vist sig langt farligere i Amerika end de sidstnævnte. Ti hvormeget de amerikanske Arbejderorganisationer end er vokset i denne Periode, har de dog faktisk ingenlunde opnaaet saa stærk og sluttet en Magt over deres Omraade af Erhvervslivet, som Trusterne har opnaaet over deres. Men dernæst har disse sidste allerede i mangfoldige Tilfælde paa det groveste misbrugt denne Magt. Og her tænkes der, vel at mærke, ikke alene paa de Misbrug, som alle Erhvervsorganisationer, ogsaa Fagforeningerne efter bedste Evne gør sig skyldig i; men jeg tænker ganske særlig paa Misbrug, som er uadskillelig forbundet med Besiddelse af Kapitalmagt, altsaa Misbrug, som overhovedet ikke kan forekomme hos Arbejderorganisationerne.

¹) Saaledes Eddy I S. 245—47.

Over de fleste større Trusters Tilblivelse hviler der et vist hemmelighedsfuldt Skær. Trustens Ophavsmænd har i Reglen, saavidt mulig, bestræbt sig for at holde Offenligheden udenfor alle virkelige Oplysninger om, paa hvilken Maade og ved hvilke Midler det er lykkedes dem at iværksætte den omfattende Sammenslutning. Allerede herved er Folkets Mistanke med Rette blevet vakt. Man har sluttet, at hvad der ikke kan taale Samfundets Dagslys, maa ogsaa paa en underjordisk Maade berøre Samfundets Interesser. Der har bredt sig allehaande Rygter — om skjulte ulovlige Midler, om den mest hensynsløse Underminering og Ødelæggelse af Modstandere og Konkurrenter o. s. v. Der findes snart ikke den Forbrydelse, som man ikke har beskyldt Trusternes Ophavsmænd for. Hvormeget der er sandt i disse Beskyldninger, behøver vi imidlertid ikke her fordybe os i. Vi behøver kun at holde os til de Forbrydelser mod Samfundets Interesser, som Trusterne bevislig har begaaet. Allerede nu er dette Bevismateriale, der er fastslaaet gennem Retspraksis og andre paalidelige Kilder, tilstrækkeligt til at fælde Dommen.

Det er nemlig herved for det første godtgjort, at Trustens 1) *Grundlæggere* (the promoters), altsaa de, som overtaler Enkeltbedrifterne til at indtræde i Trusten, udkaster Planen for Sammensmeltningen og organiserer denne, i Reglen som Vederlag herfor har erhvervet sig et ganske samvittighedsløst stort Udbytte. Og det samme gælder de 2) *Bankmænd* og *Bankforetagener*, der finansierer Trusten og befordrer dens Aktier. En Trusts Grundlæggelsesomkostninger andrager bevislig i mange Tilfælde mellem 20 og 40 % af den udstedte Kapital. Det er dernæst godtgjort, at de Kapitaler, 3) *Enkeltbedrifterne*, deres Anlæg og good-will, er blevet vurderet til ved deres Overgang til Trusten, i mangfoldige Tilfælde har staaet i det mest skærende Misforhold til de sande Værdier, og at mange Truster derfor fra selve deres Fødsel er begyndt med en Overkapitaliseringens Byrde, som ingen sund og hæderlig Forretningsdrift er i Stand til at bære.

For at skjule de Kapitalrov, der er begaaet i de ovenfor an-

givne Retninger, har Trustlederne selvfølgelig i mangfoldige Tilfælde maattet tage deres Tilflugt til de mest vildledende og svigagtige Prospekter f. Eks. ved at angive Enkeltbedrifternes Erhvervsevne og den forud sikrede Kapital langt større, end de i Virkeligheden er. Tyveriet overfor Almenheden har saaledes ført Bedrageriet med sig. Men paa hvilke Maader man end har søgt at skjule disse og andre Udslag af Lidenskab for Profit, har den store Befolkning faaet dem tydelig nok at føle gennem Varepriserne. Disse har bevislig i mange Tilfælde været utilbørlige. Og naar man i enkelte Tilfælde til Forsvar for Trusten har villet vise, at Priserne ikke er blevet højere eller væsentlig højere efter Trustens Dannelse, end de var før denne, er dette Bevis — bortset fra dets mange andre Svagheder — alene af den Grund forfejlet, at de store velkendte Fordele, som Trustorganisationen betyder sammenlignet med særskilte Enkeltbedrifter (billigere Driftsomkostninger, færre Arbejds kræfter, færre Udgifter til Reklame og Agentur o. s. v.) naturligvis ogsaa burde komme Forbrugerne til Gode i Form af lavere Varepriser. Men netop paa Grund af Kapitalrovene i de ovenfor angivne og andre Retninger har Befolkningen i Almindelighed ikke mærket noget til disse Trustens Velsignelser.

At Trusterne i deres Kamp for Magten har anvendt hensynsløse Midler overfor Modstandere, siger sig selv; men det gælder alle Erhvervsorganisationer, Arbejdets saa vel som Kapitalens. Dog maa det fremhæves, at der findes et Kampmiddel, som, saa vidt vides, alene er blevet anvendt af de amerikanske Truster, og som er af en særlig uhyggelig Art, fordi det rører ved de store Færdselsaarer, som det er Samfundets Livsinteresse at bevare frie og lige for alle. Her tænkes altsaa paa de mægtige Begunstigelser, som mange af Trusterne har erhvervet sig fra Jernbaneselskabernes Side i Form af en (i Reglen hemmelig) Særrabat. Disse saakaldte railway discriminations har været et af allerkræftigste Midler til at slaa de Bedrifter ned, der ikke vilde slutte sig til Trusten.

Det turde da efter det udviklede være utvivlsomt, at Retsordenen i Amerika har været fuldt berettiget til at gribe ind

overfor Trusterne i disses seneste Udvikling. Den har med Føje ikke stanset Forfølgningen, fordi Trusterne antog Aktieselskabsformer. Den har tværtimod grebet langt kraftigere ind, siden dette er sket, ud fra den rigtige Erkendelse, at disse Former kan skjule og faktisk i Amerika er blevet brugt til at skjule langt værre Misbrug, langt større Kapitalrov, end Kartelformerne er i Stand til.

Den nye Trustbevægelse, der indledtes i 80'erne under den af Standard Oil Trustens Mænd opfundne Form, havde som omtalt i Begyndelsen Held med sig. Man blev hurtig tryk og stolede paa, at den nye Form idethele var juridisk uangribelig. Dette Haab brast imidlertid i Begyndelsen af 90'erne. Domstolene greb ind. Og common law beviste paany sin Kraft.

For at et Aktieselskab retslig kan begynde sin Tilværelse, kræves i Amerika som i mange andre moderne Stater en Anerkendelsesakt fra de offentlige Myndigheders Side, an act of incorporation. Først gennem the charter of corporation faar Selskabet Retsevne. Ved to Domme, en i 1890 i Staten New York, rettet mod Sukkertrusten, og en i 1892 i Ohio mod Petroleumstrusten, statueredes det imidlertid, at et Aktieselskab havde forbrudt sit charter of corporation, naar det eller dets Aktieejere overdrog hele deres Aktieret og dermed hele Kontrollen over Selskabet, hele Magten over dets Skæbne i fremmede Hænder. En saadan Overdragelse og Selvopgivelse var ifølge New York-Dommen alene af den Grund ulovlig, at den ganske gik udenfor Aktieselskabets normale, af Anerkendelsesakten tilstaaede Myndighedsomraade, og dermed idethele var stridende mod det almene Vel; jfr. af Præmisserne bl. a.: »*perverting its (Aktieselskabets) normal purposes by handing it over bound and helpless to an irresponsible and foreign authority*»; og: »*they all act collectively . . . and so acting reach results and accomplish purposes clearly corporate in their character, and affecting the vitality, the independence, the utility of the corporation itself*«. Der kunde overhovedet ikke retslig eksistere »*partnerships of separate and independent corporations, whether directly or indirectly, through the medium of the*

trust«. Det udtaltes saaledes ikke direkte i denne Dom, at den inderste Fare i saadanne store Sammensmeltninger af Aktieselskaber laa i deres Tendens mod Monopolet. I Dommen mod The Standard Oil Co. erklæredes det derimod udtrykkelig, at Aktieselskabernes Sammenslutning i Trusten var ugyldig, fordi den i Strid med det almene Vel gjorde Forsøg paa at iværksætte Monopolet¹⁾.

Med disse to Domme var Petroleumstrusten og Sukkertrusten sprængt. De opløstes i deres Bestanddele, de tidligere bestaaende uafhængige Selskaber. Og en tredje af de store Trustster fra 80erne, den før nævnte Distillers and Cattle Feeders' Trust søgte for at redde sig fra en lignende Skæbne at organisere Sammenslutningen paa et helt nyt Grundlag. Dens Ledere foretog i 1890 en fuldstændig Sammensmeltning af alle de bestaaende Aktieselskaber i et nyt Aktieselskab, The Distilling and Cattle Feeding Company. Til dette overførtes alle de tidligere Selskabers Ejendele og Forretninger; og Indehaverne af Trustcertifikater i den gamle Trust fik i Steden for Aktier i det nye, altomfattende Selskab. Men heller ikke under denne Form undslap man common law's Forfølgning. Højesteret i Illinois erklærede det nye Selskab for lige saa ugyldigt som den tidligere Sammenslutning, det havde afløst. Det havde ganske samme Formaal, som denne havde haft, at monopolisere Erhvervet. Og dette Formaal blev ikke mindre ulovligt, fordi det blev virkeliggjort under en anden Form. Som det hedder i Præmisserne: »*There is no magic in a corporate organization which can purge the trust scheme of its illegality, and it remains as essentially opposed to the principle of sound public policy as when the trust was in existence. It was illegal before and is illegal still, and for the same reasons.*«²⁾

Med disse og lignende Domme var Trustbevægelsen lammet.

¹⁾ Den førstnævnte Sag er People v. The North River Sugar Refining Co., 121 New York Rep. 582, den sidstnævnte State v. Standard Oil Co., 49 Ohio Rep. 137.

²⁾ The Distilling and Cattle Feeding Company v. The People. 156 Illinois Rep. 448, Dom af 1895.

Den prøvede i den følgende Tid forskellige Organisationsmaader. Men hvad enten den søgte at holde sig oppe under løsere Kartelformer eller under snevrere Trustformer, ramtes den overalt af Domstolenes Forfølgning. Og denne nøjedes snart ikke med den civilretlige Ugyldighedsregel. Ogsaa Common law's gamle Conspiracystraf begyndte paany at vise sig¹⁾. Den offentlige Mening var afgjort paa Domstolenes Side. Adskillige Steder syntes man endda ikke, at common law var tilstrækkelig haard; og i en Række Stater vedtoges der derfor særlige Anti-Trustlove med strenge Bestemmelser²⁾.

Men hvor stærk Retsfølgningen end var mangfoldige Steder, var den dog ikke ensartet og effektiv nok gennem alle Unionens Stater. Trusternes Skæbne beroede helt og holdent paa Enkeltstaternes Domstole og Lovgivningsmyndighed. Fællesstaten greb ikke ind. Følgelig kunde det hænde, at Truster, der var blevet kraftig forfulgt af nogle Staters Domstole og Lovgivning, kunde søge Tilflugt i andre Stater, hvor Lovgivningsmagt og Anklagemyndigheder var mere lemfældige. I 1890 blev der imidlertid raadet Bod paa denne uheldige Retstilstand. Kongressens Lovgivningsmyndighed er jo indskrænket til de for Staterne fælles Anliggender. Ifølge de Forenede Staters Forfatning Art. 1 sect. 8 har Kongressen bl. a. Myndighed: »*to regulate Commerce with foreign Nations and among the several States*«. Trusternes Magtomraade spænder jo imidlertid som Regel over mange Stater; ja de er i flere Tilfælde endog internationale. Kongressens forfatningsmæssige Beføjelse til at gribe ind i disse Forhold er saaledes given. Og i Kraft heraf vedtoges da den saakaldte Anti-Trustlov af 2. Juli 1890, jfr. L. 27. Aug. 1894. Denne Lovs Titel er: »*An act to protect trade and commerce against unlawful restraints and monopolies*«. Loven bestemmer, at enhver Kontrakt, Sammen-

¹⁾ Se saaledes bl. a. *People v. Sheldon*, 139 New York Rep. 251, Dom af 1893.

²⁾ I 1889 vedtoges der saadanne Love i Staterne Kansas, Maine, Michigan, Missouri, Nebraska, North Carolina, Tennessee, og Texas, i 1890 tillige i Iowa, Kentucky, Luisiana og South Dacota.

slutning i Form af Trust eller paa anden Maade, eller Conspiracy, der virker til Indskrænkning af Friheden i Erhverv og Handel (in restraint of trade or commerce) mellem de forskellige Stater eller med fremmede Folk, er ulovlig. Og enhver Person, der slutter en saadan Kontrakt eller deltager i nogen saadan Sammenslutning eller Conspiracy, s t r a f f e s med Bøder ikke over fem Tusind Dollars eller Fængsel ikke over 1 Aar eller med begge Dele; sect. 1¹). Samme Straf rammer enhver Person, der monopoliserer eller forsøger at monopolisere eller som conspirerer med andre om at monopolisere nogen Del af Erhvervs- eller Handelsvirksomheden mellem de forskellige Stater eller med fremmede Folk; sect. 2.

Alle Ejendele, der tilhører en saadan Trust eller Conspiracy, kan under deres Transport fra en Stat til en anden eller til et fremmed Land k o n f i s k e r e s til de Forenede Stater; sect. 6. Og enhver Person, hvis Forretning eller Ejendom lider Skade ved nogen Handling, der er forbudt i denne Lov, kan i E r s t a t n i n g forlange 3 Gange den Skade, han har lidt, og Sagens Omkostninger; sect. 7. Endvidere er der truffet nærmere processuelle Bestemmelser til en virksom Gennemførelse af Loven; s. s. 4 og 5.

Som man ser, er det — i Overensstemmelse med common law — ikke alene Monopolets Iværksættelse, men ogsaa det blotte Forsøg herpaa, der rammes af Loven.

Endvidere maa det fremhæves, at Loven ikke er ensidig rettet mod Kapitalens Sammenslutninger, omend den naturligvis i første Række har tænkt paa disse. Den er nemlig, som man vil se, navnlig dens s. 1, saa vidt formuleret, at den rammer alle mulige Sammenslutninger, der indskrænker Handels- og Erhvervsfriheden mellem Staterne, altsaa ogsaa Arbejdernes Organisationer, naar de gør sig skyldig heri. Dette er ogsaa antaget i Praxis; se nedenfor.

I Forholdet til Trusterne betød Loven det store Fremskridt, at den skabte Betingelserne for en systematisk, ensartet og

¹) Bestemmelserne gælder ogsaa Territorierne; s. 3.

virksom Retsforfølgning. Disse Betingelser blev imidlertid ikke udnyttet under de første Regeringer efter Lovens Givelse (Harrison, Cleveland, McKinley). Fællesregeringens Anklagemyndigheder viste kun ringe Energi for Lovens Gennemførelse, ligesom de ogsaa undertiden ved den processuelle Formulering af Anklagen var ret uheldige i den nærmere Henførelse af Trustens Handlinger under Lovens Udtryk. Trusterne aandede derfor atter op; og det lykkedes adskillige af dem paany at organisere sig i saadanne Stater, hvis Lovgivning og Myndigheder var lemfældige. Særlig berytet i denne Retning er Staten New Jersey blevet¹⁾. Man blev nu dristigere. Og i Slutningen af 90erne og Begyndelsen af det 20de Aarhundrede fik Trustbevægelsen da, som i forrige Kap. berørt, sin anden store Periode. Man havde naturligvis nu forlængst opgivet den gamle Trustform af 1882. Den Form for Sammensmeltning, man nu i denne Periode valgte, og som man siden i det væsentlige har holdt sig til, er den, som almindeligvis kaldes *the holding company*. Den har det tilfælles med Trustformen af 1882, at de forskellige Aktieselskaber, som indgaar i Sammenslutningen, vedbliver at bestaa som selvstændige Foretagender. Men der oprettes et nyt særligt Aktieselskab, *the holding company*, der faar Kontrollen over alle de bestaaende Selskaber ved, at dissers Aktier unddrages Omsætningen og *fastholdes* gennem det nye Selskab, der istedenfor udgiver egne Aktiebeviser. Denne Form anvendes idetheletaget meget i Amerika i nyere Tid ved Sammenslutning af Aktieselskaber, altsaa ogsaa udenfor Erhvervsorganisationens Omraade, i ganske almindelige Forretningsøjemed. Anvendt i saadanne Øjemed er den naturligvis fuldtud lovlig. Men

¹⁾ Saaledes lykkedes det f. Eks. Sukkertrusten, der, som ovenfor omtalt, havde maattet opløse sig, efterat den havde forbrudt et Charter ved Dommen i New York, senere at organisere sig paany gennem et Charter, den opnaaede i New Jersey. Og da den anklagedes under Fællesstaternes Anti-Trustlov, afvistes Sagen af Højesteret, hvilket ialtfald delvis skyldtes en processuelt uheldig Formulering af Klagen. Denne Sag er det saakaldte *Knight's case*, se U. S. v. E. C. Knight Co., 156 U. S. 1, 1895.

da den i Slutningen af 90erne toges i Trustbevægelsens Tjeneste, opstod Spørgsmaalet: er the holding company, naar det anvendes i monopoliserende Øjemed, ulovligt efter common law og Anti-Trustloven af 1890?

Naar man ser hen til den store reelle Væsenslighed, der er mellem the holding company og Trustformen af 1882, og man dernæst erindrer, at selv den fuldstændige Trustssammensmeltning i ét eneste Selskab, som ovenfor fremhævet, blev erklæret ulovlig efter common law ved Højesteretsdommen i Illinois af 1895, skulde man ikke synes, at dette Spørgsmaal godt kunde besvares anderledes end bekræftende. Som Følge af den før omtalte Mangel paa Energi hos de retsforfølgende Myndigheder varede det imidlertid længe, inden dette Spørgsmaal førtes frem for de Forenede Staters Højesteret. Og i Mellemtiden organiseredes en Mængde Truster under the holding company's Form. Blandt disse var ogsaa Petroleumstrusten, der, som vi saa, havde maattet opløse sig i 1892, men som nu reorganiseredes i 1901 som The Standard Oil Co. of New Jersey.

De store Trustmisbrug, der kom for Dagen under den anden store Trustperiode, altsaa i Slutningen af 90erne og Begyndelsen af det 20de Aarhundrede, bestemte endelig Fællesstatens Regering for en kraftig Gennemførelse af Anti-Trustloven. Siden 1901 (med Roosevelt's Tiltræden) har Anklagemyndighederne udfoldet en omfattende og planmæssig Virksomhed i denne Retning. De Domme af Amerikas Højesteret, Regeringen tidligere havde opnaaet, havde ikke blot været faa, men de havde ogsaa holdt sig i et ret snevert Spor. De havde enten angaaet saadanne Tilfælde, hvor det Offenliges Interesser var særlig direkte truet, som i U. S. v. Addyston Pipe and Steel Co., hvor et omfattende, over flere Stater udbredt Licitationskartel om fingeret uafhængige Bud af Højesteret blev erklæret ulovligt efter Anti-Trustloven¹⁾, eller Tilfælde, hvor Almenhedens Interesser i det frie Handelssamkvem mellem Staterne krænkedes saa umiddelbart som ved store Sammenslutninger, der berørte Jernbanefærdslen. Saaledes var Karteller mellem Jern-

¹⁾ Højesteretsdom af 1899, 175 U. S. 211, jfr. 85 Federal Rep. 271.

baneselskaber om Fragtsatserne blevet dømt efter Anti-Trustloven¹⁾. Og samme Skæbne havde ramt Sammenslutninger mellem de ved Jernbanerne ansatte Arbejdere og Tjenestemænd, da de ved organiseret Optræden hemmede Samfærdslen mellem Staterne²⁾.

Allerede i den første Højesteretsdom, som Regeringen opnaaede under den nye Kurs fra Aarhundredets Begyndelse, behandlede der et Spørgsmaal af afgørende Betydning for hele Trustbevægelsen. Vel drejede ogsaa denne Sag sig om en Sammenslutning mellem Jernbaneselskaber. Men her rejstes for første Gang for Retten Spørgsmaalet om the holding company's Lovlighed. Nogle af de mægtigste Jernbaneselskaber i Amerika havde (under Ledelse af P. Morgan) i 1901 sluttet sig sammen i et saadant Company, The Northern Securities Co., og organiseret det under Lovgivningen i New Jersey. De Forenede Staters Anklagemyndighed bragte imidlertid Sagen frem til Amerikas Højesteret; og i 1903 erklærede denne — omend under stor Dissens (5 Stemmer mod 4) — Sammenslutningen for ulovlig, for stridende mod Anti-Trustloven, ganske uanset det Aktieselskabs-Charter, Staten New Jersey havde givet³⁾.

Det var imidlertid efter denne Dom, dels paa Grund af den Tvivl, der havde været blandt Dommerne, og dels fordi Sagen drejede sig om Jernbaneselskaber, ikke helt klart, i hvilken Udstrækning the holding company og Trustsammenslutningen idethele vilde blive anset for ulovlig i Fremtiden. Anklagemyndighederne forfulgte imidlertid Spørgsmaalet videre. Snart rejstes der Klage mod to af de mægtigste Truster paa almindelig industrielt Omraade, nemlig mod Standard Oil Trusten i 1906 og mod Tobakstrusten i 1907. Den førstnævnte var et klart Tilfælde af et holding company, den sidstnævnte et indflettet Væv af Organisationsformer, holding company inden for holding company o.l. Men ved Højesteretsdommene af Maj

¹⁾ Ved Højesteretsdomme i 1897 og 1898. 166 U. S. 290 og 171 U. S. 505.

²⁾ Højesteretsdom af 1895 i Debs' case. 158 U. S. 564.

³⁾ 193 U. S. 197, 120 Federal Rep. 721.

1911 dømtes begge disse store Truster som ulovlige efter Anti-Trustloven; og det bestemtes, at de skulde opløses i deres oprindelige Bestanddele inden 6 Maaneder¹⁾).

Disse to Domme vil sikkert blive de ledende Afgørelser for fremtidig Praksis i Trustspørgsmaalet, saalænge Retsgrundlaget, Anti-Trustloven af 1890 forbliver uforandret. De betegner det afklarede Udtryk for Højesterets Opfattelse paa dette Omraade. Og navnlig har de hævet Uklarheden og Uvisheden paa et bestemt væsentligt Punkt. Anti-Trustlovens Ord er saa vidt formuleret, at den rammer alle mulige Kontrakter og Sammensmeltninger, der virker »in restraint of trade and commerce«, uden det ringeste Hensyn til, om de Indskrænkninger i Erhvervsfriheden, de iværksætter, kan siges at være rimelige, fornuftige eller ej. Herefter maatte altsaa i Virkeligheden et hvilket som helst Kartel eller Trustsammensmeltning og en hvilken som helst Arbejderorganisation altid anses for ulovlig, naar dens Virkefelt blot spændte over mere end én Stat. I de ovenfor nævnte to Højesteretsdomme af 1897 og 1898 over Jernbaneanordningerne udtaltes det da ogsaa, at disse var ulovlige, ganske uanset om de Indskrænkninger i Erhvervslivet, de bevirkede, var rimelige og fornuftige eller ej. Retten vilde overhovedet ikke indlade sig paa en Undersøgelse heraf. Paa dette Punkt betegner de to Højesteretsdomme af 1911 imidlertid en hel ny Kurs. Og de er sig fuldt bevidst, at de herved er i Strid med Højesterets tidligere Praksis. De erklærer udtrykkelig, at Anti-Trustlovens Ord maa forstaaes med den naturlige Begrænsning, at ikke enhver Sammenslutning »in restraint of trade«, men kun de Sammenslutninger, der iværksætter »unreasonable restraints of trade«, er ulovlige. Denne Forstaaelse bestyrkes efter Rettens Opfattelse ved, at Lovens s. 1 ikke blot nævner enhver »combination« og »conspiracy« men ogsaa enhver »contract in restraint of trade«. Men disse sidste, altsaa de almindelig i Forretningslivet forekommende Aftaler mellem Næringsdrivende, hvorved den ene forpligter sig til ikke at gribe

¹⁾ 221 U. S. 1 og 106.

ind i den andens Erhverv, er efter engelsk-amerikansk Ret kun ulovlige, naar de er »in unreasonable restraint of trade«. Det ligger da nær at underforstaa den samme naturlige Begrænsning ved de andre af Lovens Udtryk.

Denne Højesterets Opfattelse kan formentlig kun betyde, at den ikke med sine to Domme over Standard Oil Trusten og Tobakstrusten har ønsket at ramme hele den amerikanske Kartel- og Trustbevægelse uden Forskel. Retten synes ved den nævnte Begrænsning at forbeholde sig frie Hænder i Fremtiden til i hvert enkelt Tilfælde at afgøre, om en Sammenslutning — hvad enten den antager Kartellet, the holding company's, den fuldstændige Sammensmeltning eller nogen anden Form — kan siges at være »unreasonable« for Erhvervslivets Interesser, d. v. s. at have misbrugt den Magt, Erhvervsorganisationen giver¹⁾).

2. FRANSK RET.

Ligesom i amerikansk Ret var ogsaa i fransk Ret den fra ældre Tider nedarvede Strafforfølgning mod Sammenslutninger for at hæve Varepriserne i Perioden før 80'erne lidt efter lidt gaaet af Brug. Bestemmelserne i C.pén. Art. 419 og 420 var overleveret fra Fortidens Samfund; de var givet med Forhold for Øje, der ikke længer bestod. Bedst kunde man maaske karakterisere disse Bestemmelser som *M a r k e d s r e g l e r*. De satte Straf for at skabe kunstige Prisstigninger paa de s t e d l i g b e g r æ n s e d e Markeder, som var ejendommelige for Fortidens Erhvervssamfund. Men med Nutidens Transportmidler var de faktiske Forudsætninger for disse Markeder og den dertil knyttede Fare for Monopolisering jo ikke længer tilstede.

¹⁾ Det vigtigste Materiale til den ovenfor givne Fremstilling har jeg fundet i den i det foregaaende anførte Domspraksis. Denne er idetheletaget den bedste og paalideligste Kilde til Oplysninger om den amerikanske Trustbevægelse. Af den almindelige Trustlitteratur maa navnlig fremhæves R. T. Ely: *Monopolies and Trusts*, New York 1902, og W. Z. Ripley: *Trusts, Pools and Corporations*, 1905.

Endnu i det 19de Aarhundredes første Halvdel anvendtes Art. 419 og 420 nu og da; men efter Midten af Aarhundredet, i Perioden mellem 1850 og 1880 var de saa godt som helt gaaet af Brug. I 80erne og 90erne begynder jo imidlertid, som før omtalt, her som andetsteds den moderne Trustbevægelses Æra. Og overfor denne truende Magt har Myndigheder og Domstole grebet ind. De gamle Bestemmelser i Art. 419 og 420 er i nyeste Tid atter levet op i Retspraksis og er blevet anvendt i adskillige Tilfælde. Bestemmelsernes Ord er ogsaa vide nok til at ramme alle Arter af moderne Trustsammenslutninger, jfr. Art. 419's Ord: *Tous ceux qui..... par réunion ou coalition entre les principaux détenteurs d'une même marchandise ou denrée, tendant à ne la pas vendre ou à ne la vendre qu'à un certain prix,..... auront opéré la hausse.... du prix des denrées ou marchandises* o. s. v. Hvis Trusten angaar en Livsfornødenhed i snevrere Forstand, indtræder der forhøjet Straf if. Art. 420.

Man kunde iøvrigt med en vis Ret hævde, at ikke blot disse Artiklers Ord, men at ogsaa Lovgrunden passer paa Nutidens Truster ligesaavel som paa Fortidens mindre Sammenslutninger. Fordi de gamle, stærkt stedlig begrænsede Markeder forsvandt, forsvandt dermed ikke Tendensen til Monopolisering. Markedet er vel i vore Dage blevet mange Gange større; fra at være et Bymarked, begrænset til Byen og dens nærmeste Omegn, er det blevet et Landsmarked eller Verdensmarked. Men de monopoliserende Sammenslutninger er vokset i Forhold hertil; fra Haandværker- og Købmandssammenslutningernes snevre Omraade er de vokset til nu at omspænde hele Riget, i nogle Tilfælde endog hele Verden. Og forsaavidt er de reelle Grunde, der i ældre Tider førte til saadanne Regler som Art. 419 og 420, stadig til Stede.

De nærmere Betingelser for disse Reglers Anvendelse paa Trusterne er efter nyere Praksis følgende. Det er til denne Anvendelse ikke nok, at man kan oplyse, at en Række Industridrivende har sluttet sig sammen om en fælles Regulering af Produktionen; ja selvom de har organiseret Salget i Forening, f. Eks. gennem Oprettelsen af et fælles Salgskontor, vil de délit

d'accaparement dog ikke hermed være givet. Det maa yderligere godtgøres, 1) at Sammenslutningens *F o r m a a l* klart er at monopolisere Produktionen, og 2) at dette Forsøg paa Monopolisering virkelig til *R e s u l t a t* har haft en *k u n s t i g P r i s s t i g n i n g*. Sammenslutninger i rent Spekulationsøjemed (Corners) og Truster i snevrere Forstand (Sammensmeltninger) vil herefter i mangfoldige Tilfælde kunne rammes af Art. 419 og 420. Derimod synes man ikke at ville domfælde alle Karteller uden Forskel. Saalænge Kartellet holder sig til et Forsvar for rent faglige Interesser og til en rimelig Regulering af Produktionen (*cartels de défense*), vil det undgaa Straffen efter disse Bestemmelser. Men hvis det gaar over til en virkelig Monopolisering af Erhvervet, vil det blive ramt¹⁾. Ved Siden af den strafferetlige Regel gælder, som omtalt i forrige Afsnit, stadig den civilretlige Ugyldighedsregel. Og denne rækker videre end den strafferetlige. Den rammer nemlig Sammenslutningen uden Hensyn til de opnaaede Resultater, altsaa naar den blot klart stiler mod Monopolet²⁾.

3. TYSK RET.

Tysk Ret har stillet sig ret velvillig overfor Kapitalens Organisation og dens Overenskomster om Varepriser og Produktion. Og denne Holdning har sikkert haft en meget væsentlig Andel i, at netop *K a r t e l b e v æ g e l s e n* har faaet saa stærk en Vækst i dette Land. Der findes nu for det første i tysk Ret ingen særlige Straffebestemmelser mod Trustorganisationer, hvad enten de har den ene eller den anden Form. Men selv civilretligt har tysk Ret ikke stillet sig ubetinget afvisende. Vel er efter B. G. B., ligesom efter den ældre Ret, enhver Retshandel, der strider mod gode Sæder, ugyldig, se B. G. B. § 138; og denne Bestemmelse giver i Virkeligheden Domstolene en omfattende Fuldmagt til at ramme alle Overenskomster, der kan siges at krænke Samfundets Interesser. Og Karteloverenskomsten be-

1) Jfr. Paul Pic S. 417—22.

2) Se idethele de hos Paul Pic S. 417—23 anførte *Domme*.

rører jo i højeste Grad disse, nemlig den købende Almenheds Interesser. Endvidere maa Karteloverenskomsten ogsaa siges at indskrænke den ved Gew. O. § 1 beskyttede almindelige Erhvervsfrihed. Men Domstolene har alligevel ikke ubetinget, under alle Omstændigheder erklæret Karteloverenskomsten for ugyldig. Allerede i 1888 statuerede en Dom af Oberstes Landesgericht, at en Forening eller kontraktlig Overenskomst mellem Industridrivende om Regulering af Priser og Produktion ikke altid kunde anses for stridende mod gode Sæder; og ej heller krænkede den i alle Tilfælde den ved Gew. O. § 1 hjemlede Erhvervsfrihed¹⁾. Og denne Opfattelse sluttede Reichsgericht sig til i en Dom i 1890²⁾.

I det store og hele kan det Standpunkt, tysk Retspraksis har indtaget overfor Kartellerne i disse og senere Domme, udtrykkes saaledes: Naar en Karteloverenskomst gennem Fastsættelsen af visse Mindstepriser eller Produktionsgrænser kun tilsigter at skabe et Værn mod den fuldstændig hensynsløse og hensigtsløse Underbydelse og derved hindrer en almindelig Nedgang for det paagældende Erhverv, maa Kartellet siges at være i hele Samfundets Interesse. I saadanne Tilfælde vil Domstolene tillægge Overenskomsten Retskraft; eventuelle Konventionalbøder kan altsaa inddrives ad Rettens Vej. Hvis Karteloverenskomsten derimod — som det hedder i en Reichsgerichtsdom af 1897 — »klart sigter til Hidførelsen af et faktisk Monopol og den aageriske Udbytning af Forbrugerne, eller disse Følger dog faktisk hidføres gennem de trufne Overenskomster og Indretninger«, i saa Fald maa de nævnte Overenskomster siges at stride mod de ved Erhvervsfriheden beskyttede almene Interesser og vil følgelig ikke kunne tillægges Retskraft³⁾. Og det samme maa antages, naar enkelte i Spekulationsøjemed søger at opnaa Beherskelsen af et helt Marked for en Vare og derved at ophæve den frie Konkurrence⁴⁾.

¹⁾ Dom i Seuff. Bl. Bd. 53 S. 199—207.

²⁾ R. G. Bd. 28 S. 238—51.

³⁾ R. G. Bd. 38 S. 155 ff.

⁴⁾ Udtalt i den ovenfor anførte Reichsgerichtsdom af 1890. Se idethele

Naar en Kartelforpligtelse efter de fremhævede Synspunkter maa anses for gyldig, opstaar dernæst Spørgsmaalet om denne Forpligtelses nærmere retslige Natur og Omfang. Herunder kan der navnlig spørges dels 1) om i hvilke Tilfælde en Karteldeltager ensidig kan hæve Forpligtelsen og helt udtræde af Forholdet, og dels 2) om Kartelforpligtelsen ved en Bedrifts Salg uden videre gaar over paa den ny Ejer. Hvad det første Spørgsmaal angaar, har Reichsgericht antaget, at Karteller »sind nicht Gesellschaften im eigentlichen Sinne des Wortes; aber sie stehen diesen nach ihrer rechtlichen Natur nahe«. Denne Dom statuerer idethele, at Karteller, selvom Deltagerne ikke skyder Kapital sammen til Opnaaelsen af fælles Formaal (som navnlig er Tilfældet med Syndikater), altsaa selv de almindelige Priskarteller skaber et Quasiselskabsforhold, hvilket har til Følge, at de vigtigste Regler om Selskaber analogt maa anvendes paa disse Sammenslutninger. Som bekendt kan enhver Interessent ensidig træde tilbage fra Selskabskontrakten, naar en vigtig Grund foreligger, B. G. B. § 723. Ved Karteller foreligger nu en saadan Grund f. Eks., naar det kan bevises, at de øvrige Karteldeltagere eller flere af dem gentagne Gange bryder Kartelkontrakten, f. Eks. ikke overholder de vedtagne Mindstepriser¹⁾. Hvad det andet Spørgsmaal angaar, er det af Reichsgericht statueret, at naar den solgte Bedrift føres videre væsenlig paa samme Maade som før Salget, gaar Kartelforpligtelsen over paa den nye Ejer²⁾.

foruden de anførte Domme ogsaa R. G. Bd. 56 S. 271—87 (Dom af 1902) og R. G. Strafs. Bd. 34 S. 16—24 (1900).

¹⁾ Dom i Nov. 1902 i R. G. Bd. 53 S. 19—23.

²⁾ Se Dom af Febr. 1901 i R. G. Bd. 48 S. 305—17; smlgn. Dom af Nov. 1907 i D. J. Z. 1908 S. 137 ff. Den sidste Doms Afgørelse synes dog ret tvivlsom. — Udenfor Retspraksis findes de paalideligste Oplysninger om de tyske Karteller i det af det tyske Indenrigsministerium udgivne »Denkschrift über das Kartellwesen« i 4 Bd., 1ste og 2det Bd. 1905 og 1906, 3die og 4de Bd. 1907 og 1908.

4. Kap.

Boycotproblemet.

A. *Strafferetligt Ansvar.*

Efterat vi i forrige Kap. har behandlet den særlige Indgriben fra Retsordenens Side, der gjaldt Kapitalorganisationens Misbrug, kommer vi nu til den Række Misbrug, som alle Erhvervsorganisationer, Arbejdets saavel som Kapitalens har gjort sig skyldig i paa deres Vej til Magten, altsaa, som før fremhævet, den Række tvivlsomme Kampmidler, der sammenfattes under Navnet Boycotting.

Gennem Erfaringerne fra engelsk Retspraksis paaviste jeg ovenfor den nøje Sammenhæng, der er mellem de store Landsorganisationers stærke Vækst i den sidste Menneskealder og Boycotsystemets Anvendelse. Det følgende vil vise, at Erfaringerne fra amerikansk, fransk og tysk Retspraksis fuldtud bekræfter det samme.

1. AMERIKANSK RET.

I Begyndelsen af 80erne forplantes Boycotsystemet fra Britannien til Amerika. Men netop paa denne Tid begynder Kapitalens og Arbejdets Organisationer jo, som vi har set, at brede sig over Unionens Stater. Med Begærlighed grebes Boycotsystemet af disse Organisationer, af Fagforeningerne og Arbejdsgiverforeningerne saavel som af Trusterne; og i Løbet af mærkelig kort Tid blev det det mest frygtede og hyppigst anvendte Kampmiddel i amerikansk Erhvervsliv. Og da Sammenslutningerne her er langt mere vidtspændende end andet-

steds, har Boycotforfølgningen i Amerika ofte antaget et Omfang, der ikke findes noget Sidestykke til i den øvrige Verden.

a. Overfor disse Boycotforfølgninger, der Gang paa Gang har berørt Erhvervslivet paa det føleligste, har amerikansk Ret ikke været nogen passiv Tilskuer. Domstolene har efter engelsk Retspraksis' Eksempel grebet ind og fundet Vaaben mod Boycotten i Conspiracylæren, der jo, som allerede tidligere omtalt, i det væsenlige er den samme i begge Lande, *common law* Retsdannelse som den er. Fra de sidste 30 Aar indeholder amerikansk Retspraksis en stor og broget Mangfoldighed af Boycottilfælde. Men jo flere Tilfælde, der er kommet for Domstolene, desto vanskeligere har Boycotproblemet her som andetsteds vist sig at være. Dommene er derfor ofte vaklende og usikre.

Den eneste Boycotart, man havde kendt før den egenlige Boycotperiodes Begyndelse, var her som i England Strejke eller Strejketrusel for at fremtvinge Ikke-Fagforeningsarbejderses Afskedigelse. Denne Strejke og Strejketrusel vedblev amerikansk Retspraksis, som omtalt i forrige Afsnit, stadig at anse for en kriminel Conspiracy, ogsaa efter Strejkerettens almindelige Anerkendelse. Og denne Opfattelse var den herskende indtil 1842. Da statuerede imidlertid Chief Justice Shaw i *Commonwealth v. Hunt*, at Arbejdere ikke gjorde sig skyldig i nogen strafbar Conspiracy, fordi de overfor en Mester erklærede ikke at ville arbejde sammen med en uorganiseret Arbejder og derved fik ham afskediget¹⁾.

I 1867 kom ganske vist Højesteret i New Jersey til det Resultat, at Arbejderses Sammenslutning med det Formaal at tvinge deres Arbejdsgiver til at afskedige en dem ubehagelig Arbejder var en kriminel Conspiracy. Retten fremhævede imidlertid, at nærværende Tilfælde paa et væsentligt Punkt adskilte sig fra Sagen i 1842. I sidstnævnte Sag eksisterede der i Forvejen en Fagforening, som havde mange andre Formaal end at iværksætte Forfølgning mod Ikke-Medlemmer; det var kun

¹⁾ Se 4 Metcalf's Reports 11.

én af denne Forenings Love, at Medlemmerne ikke maatte arbejde sammen med Ikke-Medlemmer. Men i nærværende Tilfælde sluttede Arbejderne sig sammen ved en enkelt bestemt Lejlighed og udelukkende med det Formaal at faa nogle andre Arbejdere afskedigede. Formaalet med Foreningen i Tilfældet af 1842 var at fastslaa en almindelig Regel for Medlemmernes Opførsel, medens Formaalet med Sammenslutningen i nærværende Tilfælde derimod var at udvirke et ganske enkeltstaaende, skadeligt Resultat. Retten hævdede derfor, at de to Tilfælde maatte afgøres ganske forskelligt¹⁾.

Den Forskel mellem de to Tilfælde, som denne Dom har haft for Øje, er, som det synes at fremgaa, omend ikke helt klart, af Dommens ovenfor citerede Ord, sikkert en Forskel i Motivet. Medens Motivet til Arbejdernes Handling i det ene Tilfælde var at fremme almindelige Arbejderinteresser, var Motivet i det andet Tilfælde en personlig skadende Hensigt. Denne Sondring i Henseende til Motivet var jo allerede tidligere trængt igennem i engelsk Retspraksis ved conspiracies to injure a third person; den havde saaledes faaet Udtryk i Reg. v. Rowlands i 1851²⁾. Og det var denne Sondring, der senere fik sin fuldstændige Begrundelse og klare Anvendelse i Lord Bowen's Dom.

Efter Dommen af 1867 sammenholdt med Dommen af 1842 fik Conspiracystraffen saaledes for Fremtiden kun en yderst begrænset Anvendelse paa dette Omraade. Og selv denne Anvendelse er, som omtalt i forrige Afsnit, efterhaanden i nyere Tid ophørt i de fleste Stater³⁾.

¹⁾ State v. Donaldsen et al., 1867. se 32 New Jersey Rep. 151.

²⁾ Jfr. ovenfor S. 197 Noten.

³⁾ Det maa iøvrigt i denne Forbindelse bemærkes, at der m. H. t. de almindelige Betingelser for Conspiracy paa et enkelt Punkt er en Forskel mellem engelsk og amerikansk Ret netop ved kriminel Conspiracy. Efter engelsk Ret er, som tidligere fremhævet, den blotte Overenskomst tilstrækkelig til at statuere en saadan. Ifølge Revised Statutes of the United States sect. 5440 kræves derimod hertil, at »one or more parties do any act to effect the object of the conspiracy«.

b. Men omend common law's Conspiracystraf saaledes i det væsentlige ikke længer anvendes mod Boycotten, er denne dog ingenlunde hermed under en hvilken som helst Form sikker paa Straffrihed. Mange af de forenede Stater har nemlig fulgt Englands Eksempel og vedtaget Love af lignende Indhold som den engelske Conspiracy- and Protection of Property Act af 1875. Saaledes er det f. Eks. i Staterne New York, Connecticut og Minnesota ved Lov erklæret for strafbart at skræmme eller forsøge at skræmme (»intimidate«) »by threats or force any person from doing or abstaining from any act which such person has a legal right to do or abstain from doing, or persistently follow such person« o. s. v. I en hel Række andre Stater erklærer Loven det strafbart at forhindre eller søge at forhindre »by force, threats, or intimidation any person from entering into or continuing in the employment of any other person or corporation¹⁾); smlg. idethele hermed The Conspiracy and Protection of Property Act af 1875 s. 7. Ligesom denne engelske Lovbestemmelse anvender de amerikanske Bestemmelser altsaa, som man ser, ogsaa saadanne omfattende og ubestemte Udtryk som »intimidation« og »threats«. Om det uheldige i Anvendelsen af saadanne Udtryk kan der derfor ganske henvises til det herom under engelsk Ret udviklede, se ovenfor S. 186—87 og S. 191.

Da den moderne Boycotperiode begyndte i 80'erne, blev der naturligvis rig Anvendelse for disse Bestemmelser. Første Gang Ordet »Boycot« blev anvendt i amerikansk Praksis, nemlig i State v. Glidden i 1886, ansaas saaledes den ovennævnte Lov i Connecticut (af 1878) for klart anvendelig ved Siden af den almindelige law of conspiracy. Dommen angik et Tilfælde af Strejke for at fremtvinge Ikke-Fagforeningsarbejderes Afskedigelse; og Boycotten af Arbejdsgiveren forstærkedes gennem Udsprelsen af Boycotcirkulærer i Gaderne²⁾.

¹⁾ Jfr. F. J. Stimson: Handbook to the labor law of the United States. New York 1896 S. 23—25, S. 25 med Note 2.

²⁾ Dom anført i nævnte Værk af F. J. Stimson S. 253—54.

I nyere Tid tør man dog sikkert gaa ud fra, at de amerikanske Domstole ligesaavel som de engelske ikke vil anse en simpel Strejketrusel med nævnte Formaal for en »intimidation« eller »threat« i de anførte Loves Forstand, naar den ikke iøvrigt ledsages af direkte truende Adfærd eller andre ulovlige Midler. Men hermed er naturligvis intet afgjort angaaende denne Strejketrusels civile Retsstridighed eller Retmæssighed¹⁾.

c. Hvad endelig Amerikas Fælleslovgivning angaar, vil Boycotting nu, af hvem den end anvendes og under hvilke Former den end optræder, kunne straffes efter Anti-Trustloven af 1890. Saaledes statueredes det allerede i 90'erne, at en Boycot iværksat af de ved Jernbanerne ansatte Arbejdere og Maskinister, er stridende mod Anti-Trustloven, naar den berører den frie Handel mellem Staterne²⁾. Men i det 20de Aarhundrede er man gaaet langt videre. I dette Aarhundrede har Amerikas Højesteret jo, som ovenfor omtalt, idetheletaget forladt det snevre Spor, den tidligere havde fulgt ved Anvendelsen af Loven af 1890. Og dette har vist sig ikke blot overfor Kapitalens, men ogsaa overfor Arbejdernes Organisationer. I 1908 har Højesteret fældet en Dom, der viser, at Anti-Trustloven ogsaa vil kunne faa stor Betydning paa Boycotomraadet. I det Tilfælde, denne Dom angik, havde en mægtig Fagforening — der hørte ind under den endnu mægtigere, Unionen omspændende American Federation of Labor, som vi tidligere har omtalt — iværksat en udstrakt Boycot af nogle Fabrikanter, der ikke vilde adlyde deres Befaling om kun at anvende organiserede Arbejdere. Den opfordrede andre store Fagforbund, der hørte til Federationen, til at bevæge deres Medlemmer til ikke at købe disse Fabrikanters Varer. Den søgte endvidere at tvinge Grossisterne til ikke længer at handle med dem, idet den meddelte, at The American Federation of Labor havde erklæret Boycot imod alle dem, som solgte de boycottedes Va-

¹⁾ Jfr. Eddy I S. 416; se om den civile Retsstridighed nærmere næste Kap

²⁾ Se nærmere nedenfor, jfr. Debs' case, 158 U. S. 564.

rer. Den opfordrede endelig vidt og bredt, baade gennem Dagspressen og Cirkulærer, alle Handlende til ikke at købe disse Varer. Og de boycottede Fabrikanters Forretningsforbindelser og Kundekres strakte sig gennem flere Stater. Højesteret erklærede denne Boycot for ulovlig efter Anti-Trustloven 1890. Den nøjedes vel med at idømme Fagforeningen en Erstatning (paa 80,000 Doll.); men i og for sig var Betingelserne for Straf ogsaa til Stede¹⁾.

M. H. t. Boycotting fra Trusternes Side maa i denne Sammenhæng navnlig de før omtalte railway discriminations nævnes. Disse er jo i Virkeligheden en — særlig ondartet — Form for Boycotting. Trusten bevæger Jernbaneselskaberne til at udelukke alle andre fra den fordelagtige Forbindelse (Rabat), den selv opnaar; og at blive udelukket fra denne Forbindelse betyder for Trustens Konkurrenter reelt det samme som helt at blive udelukket, altsaa Ruin. Da denne Boycotform jo imidlertid i højeste Grad berører mellemstatlig Handel, har Højesteret kunnet ramme den ved Loven af 1890. Dette skete saaledes i Dommen over Kødtrussen i 1905²⁾. Og det samme statueredes i Dommen over Standard Oil Trusten i 1911³⁾.

2. FRANSK RET.

Ligesom i England og Amerika havde man i Frankrig før 80'erne kun kendt ganske enkelte Sider af Boycotsystemet.

¹⁾ 208 U. S. 274.

²⁾ United States v. Swift & Co. et al., 196 U. S. 375.

³⁾ Hele Spørgsmaalet om Jernbanefragterne er forøvrigt i de senere Aar blevet taget op til ny Behandling af Lovgivningsmagten. Allerede tidligere havde en Lov, nemlig Loven af 4. Febr. 1887 bestemt, at Fragtsatserne skulde være »maadeholdne og retfærdige«, og The Interstate Commerce Commission skulde vaage herover. Denne Commission har imidlertid nu ved The Hepburn Act af 1908 faaet Bemyndigelse til at fastsætte Maksimumtakster for Person- og Godstransport. Og ved en Lov i 1910 har Hepburn Loven faaet en betydelig Udvidelse. Den bestemmer bl. a., at enhver tilsigtet Tariffændring skal billiges af The Interstate Commerce Commission. Der er som Appellinstans oprettet en Commerce Court. Øverste Instans er de Forenede Staters Højesteret.

Navnlig havde Arbejderne naturligvis lige fra den Tid, da Strejken begyndte at blive et almindeligt Kampmiddel, ofte anvendt Trusler og Tvang overfor Arbejdsvillige og idetheletaget søgt at hindre Arbejdsgiverne i at faa ny Arbejdskraft. Som tidligere omtalt, indeholdt allerede Loi Chapelier i Art. 6 og 7 Straffebestemmelser mod Trusler og Tvang overfor Arbejdsvillige. Og C.pén. Art. 416 bestemmer, at samme Straf, som Art. 415 sætter for Arbejdernes »coalition« (se ovenfor S. 137—38), skal ramme »les ouvriers qui auront prononcé des amendes, des défenses, des interdictions ou toutes proscriptions sous le nom de damnations et sous quelque qualification que ce puisse être, soit contre les directeurs d'atelier ou entrepreneurs d'ouvrages, soit les uns contre les autres«. Denne Bestemmelse hørte ligesom Art. 414, 415 til Napoleons Klasselovgivning; den straffede, som man ser, kun Arbejdernes Forfølgning af Arbejdsgivere eller Arbejdere, ikke Arbejdsgivernes. Denne Ulighed blev imidlertid fjernet ved Loven af 27. Nov. 1849 paa samme Maade som Uligheden i Art. 414, 415. Loven af 25. Maj 1864 ophævede jo Straffen mod les coalitions i Art. 414 og 415 og satte istedenfor Straf for ved Vold, Trusler eller Svig at krænke Industriens eller Arbejdets Frihed; men samtidig beholdt den i Art. 416 Straffen for ved »d'amendes, défenses, proscriptions, interdictions prononcées par suite d'un plan concerté« at krænke samme Frihed.

Efter disse Bestemmelser kunde da Arbejdere og Arbejdsgivere i Virkeligheden straffes for saa godt som enhver Art af Tvang, som de anvendte for at bevæge andre Arbejdere eller Arbejdsgivere til at virke sammen med dem i Kampen for fælles Interesser. Ti selvom en Tvang ikke kunde anses for gravevende nok til at falde ind under Art. 414 og 415, saa kunde den ialtfald rammes af de omfattende Ord i Art. 416. Hvis man f. Eks. vilde mene, at Arbejdernes Nægtelse af at arbejde sammen med en Arbejder, der tidligere havde vist sig troløs mod sine Kammerater, ikke faldt ind under Ordene i Art. 414, 415, saa rammes den ihvertfald klart nok af Art. 416, jfr. Ordene »défenses, proscriptions, interdictions«. Og hvis f. Eks. en

Arbejderforening forbød sine Medlemmer under Bøde at arbejde hos nogen Arbejdsgiver uden først at indhente Foreningens Tilladelse, var dette ligeledes klart strafbart efter Art. 416, se Ordene »d'amendes, défenses«¹⁾.

Dersom vi laaner Udtrykket Boycot for at illustrere Retstilstanden lige før den egentlige Boycotperiodes Begyndelse i Frankrig, kan man altsaa sige, at efter Loven af 25. Maj 1864 var Strejken retmæssig, men Boycotten under enhver Form ulovlig og strafbar.

Heri skete der imidlertid en Forandring ved Loven af 21. Marts 1884. Denne Lov, der jo, som vi har set, ophævede Loi Chapelier og anerkendte Fagforeningsretten, ophævede tillige C.pén. Art. 416, se L. 1884 Art. 1. Tanken hermed var utvivlsomt den, at i det Øjeblik, Loven anerkendte Fagforeningsretten, maatte den tillige indrømme Fagforeningerne Ret til at holde en vis Justits overfor sine Medlemmer f. Eks. ved at forbyde dem under Trusel af Bøde eller Udelukkelse at arbejde hos en bestemt Arbejdsgiver. Denne Art Boycotting var netop ved nogle Domme i Tiden umiddelbart før Loven 1884 blevet straffet efter Art. 416²⁾. Endskønt man nu ingenlunde civilretlig vilde legalisere en saadan Forfølgning f. Eks. ved at give Foreningsaftalen om nævnte Bøde Retskraft, saa at den kunde inddrives ved Domstolene, vilde man derimod som Tillæg til Foreningsretten gøre Foreningsjustitsen straffri. Følgelig maatte man ophæve C.pén Art. 416³⁾.

Med Ophævelse af Art. 416 havde Lovgivningen altsaa stillet sig taalsom overfor enkelte forholdsvis godartede Udslag af det Boycotsystem, som senere skulde blive indført andesteds fra og blive anvendt i hele sit brutale Omfang. Disse mindre graverende Udslag var altsaa dels den Boycotting af Arbejdsgivere, der bestod i Spærring for Tilgang af Arbejdskraft fra Fagforeningens Medlemmer, og dels en vis Boycotting af ulydige Medlemmer.

¹⁾ Jfr. Drioux S. 363 ff., Paul Pic S. 194—96.

²⁾ Se Dom i Sirey 1882 II S. 176 og Cour de Cass. af 11. Maj 1883.

³⁾ Jfr. herved Forhandlingerne, der gik forud for Loven 1884, anførte hos Lagardelle S. 259—271, navnlig S. 264 ff.

Derimod var det vistnok ikke Loven 1884's Mening ogsaa at ophæve al Straf for en Boycotforfølgning fra Fagforeningernes Side overfor Ikke-Medlemmer, herunder navnlig Strejketrusel (og Strejke) for at opnaa en uorganiseret Arbejders Afskedigelse. Loven 1884's Grundtanke var nemlig den: at ville forene Organisationsretten med den enkelte Arbejders (og Arbejdsgivers) personlige Frihed. Samtidig med, at Loven anerkendte Fagforeningsretten, bestemte den jo, som tidligere omtalt, i Art. 7, at ethvert Medlem af en Fagforening frit kan udmelde sig af denne, selvom dens Vedtægter bestemmer det modsatte. Og samme Hensyn til den enkeltes Frihed fastholder Loven C.pén. Art. 414, 415, skønt der forinden Loven rejstes en stærk Bevægelse for ogsaa at afskaffe disse Bestemmelser sammen med Art. 416. Og Strejketrusel for at opnaa en uorganiseret Arbejders Afskedigelse kunde i og for sig godt henregnes til de Trusler, som Art. 414, 415 rammer, se nedenfor.

Før Loven af 1884 var Strejketrusler med nævnte Formaal imidlertid næppe praktiske; ti da Organisationerne paa denne Tid var ulovlige og strafbare, var en systematisk Forfølgning af uorganiserede Arbejdere jo paa Forhaand dømt¹⁾. Men efter Loven 1884 blev der større Mulighed for en saadan Forfølgning. Og i den følgende Periode, da Boycottingens egenlige Æra begyndte, blev Strejketrusel for at fremtvinge Ikke-Fagforeningsarbejderes Afskedigelse her som andetsteds snart et af de hyppigst anvendte og mest frygtede Kampmidler. Da opstod for Domstolene det Spørgsmaal, om denne Strejketrusel kunde straffes efter Art. 414, 415.

Men samtidig traadte efterhaanden Boycotsystemets mange andre Midler i fuld Virksomhed. Opfordringer gennem Cirkulærer, Flyveblade, Dagspresse til at boycotte Fabrikker, Forretninger og andre økonomiske Virksomheder, Spærring for Tilgang at Arbejdskraft ved Strejkevagter, sorte Lister o. s. v.

¹⁾ Et enkelt Eksempel paa en saadan Forfølgning findes i det i Cour de Cass. af 28. Aug. 1873, Sirey 1874 I S. 88 nævnte Tilfælde.

Ordet Boycotting er trængt igennem i fransk Sprogbrug under Formen: Boycottage. Der findes dog ogsaa et særligt fransk Udtryk herfor: la mise à l'index¹⁾ (eller en interdit). Og dette Udtryk er det almindelig brugte i Dommene. For sorte Lister findes der det betegnende Ord: pilori corporatif.

Spørgsmaalet for Domstolene blev da idethele, om den moderne Boycot i dens forskellige Former kunde anses for strafbar efter C.pén. Art. 414 og 415.

Art. 414 bestemmer: *»Sera puni d'un emprisonnement de six jours à trois mois, et d'une amende de 16 francs à 300 francs, ou de l'une de ces deux peines seulement, quiconque, à l'aide de violence, voies de fait, menaces ou manœuvres frauduleuses, aura amené ou maintenu, tenté d'amener ou maintenir une cessation concertée de travail, dans le but de forcer la hausse ou la baisse des salaires, et de porter atteinte au libre exercice de l'industrie ou travail«*. Og Art. 415 bestemmer, at hvis de Handler, der straffes efter Art. 414, er udført efter en fælles aftalt Plan, kan de skyldige stilles under Politiets Opsigt en vis Tid.

Disse Bestemmelser er, som det vil ses, ingen Klasselovgivning, ti de straffer Arbejdsgivere og Arbejdere lige haardt, men de er en Særlovgivning for Arbejdsstridigheder, idet de straffer Handler, der falder udenfor de almindelig Forbrydelsers Ramme. Den Forbrydelse, som Art. 414 og 415 nu angaar og som kaldes le délit d'atteinte à la liberté du travail, er ligesaavel et delictum sui generis som le délit de coalition, som disse Bestemmelser tidligere ramte. Lovgiveren har ment, at den personlige Frihed netop under Arbejdsstridigheder ikke var tilstrækkelig værnet ved de almindelige Straffebestemmelser mod Frihedskrænkelser.

Forbrydelsen i Art. 414 og 415 forudsætter to Elementer, 1) at der er anvendt visse Midler, Vold, Trusler, eller Svig,

¹⁾ Mettre à l'index betyder jo at sætte Navnet paa en Person eller Ting (f. Eks. Vare eller Bog) paa Fortegnelsen over forbudte Genstande, jfr. Udtrykket mettre un livre à l'index: forbyde Udgivelsen af en Bog; jfr. den katolske Kirkes Index over forbudte Bøger.

og 2) at man ved disse Midler skal have krænket eller forsøgt at krænke en Arbejders eller Arbejdsgivers Frihed gennem Iværksættelse af Strejke eller Lock-out (cessation concertée de travail). Medens de nævnte Midler skal være bragt i Anvendelse, er det som fremhævet ikke nødvendigt, at Angrebet paa Arbejdets Frihed er lykkedes. Ogsaa Forsøget straffes (tenté); jfr. C.pén. Art. 2. Gerningsmand kan enhversomhelst være, ikke blot Arbejdere (eller Arbejdsgivere), men ogsaa udenforstaaende Tredjemand (f. Eks. Journalist, Rigsdagsmand). Det er ikke nødvendigt, at der foreligger en Sammenrotning. Selv et enkelt Individ, der handler isoleret, kan ifalde Straf efter Bestemmelsen. At flere i Forening begaar Forbrydelsen efter den fælles Plan, er kun en graverende Omstændighed, se Art. 415.

Af de ulovlige Midler nævner Art. 414 først »violences» og »voies de fait». Herved rammes imidlertid kun Handlinger, der sædvanligvis straffes som almindelige Forbrydelser. Disse to Udtryk omfatter nemlig i Forening vel alle Arter af personlig Vold, baade de mere og de mindre graverende, men paa den anden Side ogsaa kun personlig Vold. Derimod er Loven ved Udtrykkene »menaces» og »manoeuvres frauduleuses» gaaet langt udenfor de almindelige Forbrydelsers Ramme. Medens de almindelige Straffebestemmelser for Frihedskrænkelser i C.pén. Art. 305 og ff. ikke rammer alle Trusler, men kun Trusler om Vold mod Person, omfatter »menaces» i 414 derimod overhovedet alle Trusler, der kan fremkalde Frygt for et Onde, saaledes bl. a. ogsaa Trusler og Vold mod Ejendom og lignende. Og »manoeuvres frauduleuses» er et endnu mere vagt og omfattende Udtryk. Forarbejderne til Loven 1864 nævner som Eksempel herpaa, at nogle Arbejdere, der ønsker at strejke, bevæger de øvrige Arbejdere paa Fabrikken til ogsaa at strejke ved at indgive dem ganske overdrevne Forestillinger om Udsigten til Held, Støtte andetsteds fra og lignende¹⁾.

¹⁾ Om Fortolkningen af Art. 414 og 415 se iøvrigt Garraud V Bd. S. 445—53 og Paul Pic S. 192 ff.

Det Udtryk i Art. 414, der har størst Betydning for Boycot-omraadet er »menaces«; ti dette Ord tages jo, som anført, i saa vid Betydning, at det ligesom det engelske »intimidation« i L. 1875 s. 7 og i de tilsvarende amerikanske Love i Virkeligheden meget godt kan bringes til at omfatte de væsenligste Arter af Boycotting. Men ligesom de engelske Domstole ved »intimidation« har de franske ved »menaces«, netop fordi Udtrykket er saa vagt, fortolket det saa snevert som muligt. En Begrænsning har man i Frankrig navnlig fundet deri, at L. 1884 har ophævet Art. 416. Ti denne Ophævelse maa ialfald medføre, at de mindre graverende Arter af Boycotting, som tidligere kunde straffes efter denne Bestemmelse, overhovedet nu ikke længer kan anses for strafbare, selvom de i og for sig godt kunde henføres under »menaces« i Art. 414. Hermed er det altsaa givet, at f. Eks. en Fagforenings Trusel om Arvendelse af den ovenfor omtalte Foreningsjustits eller dens Trusel overfor en Arbejdsgiver om Spærring for Tilgang af Arbejdskraft fra alle organiserede Arbejderes Side i k k e falder ind under de efter Art. 414 strafbare Trusler, endskønt det Onde, der trues med i disse Tilfælde, ofte er vel egnet til at indgive Frygt. Men herved er man ikke blevet staaende. Det blev ovenfor omtalt, at Strejketrusel for at fremtvinge uorganiserede Arbejderes Afskedigelse næppe har været synderlig praktisk før Loven 1884, men at Lovgiveren paa denne Tid, hvis han havde kunnet forudse, hvor hyppigt et Vaaben denne Strejketrusel senere skulde blive, uden Tvivl vilde have anset den for en strafbar Trusel efter Art. 414, idet Grundtanken i Loven 1884 jo var at forene Retten for de mange til at organisere sig med Retten for den Enkelte til at holde sig udenfor. Domstolene har imidlertid Gang paa Gang statueret, at heller ikke denne Boycotart kan anses for en strafbar Trusel efter Art. 414, ganske ligesom man i engelsk Retspraksis er blevet enig om ikke at anse den for en strafbar »intimidation« efter L. 1875 s. 7. I begge Lande har sikkert her de samme Aarsager været virkende: Lovudtrykkets Vagthed har ført Domstolene til at fortolke det saa snevert som muligt for fuldt ud at være

paa den sikre Side, naar det som her gælder Spørgsmaal om Straf; og hertil har sluttet sig en vaagnende Erkendelse af, at ogsaa paa Boycotomraadet vil de civile Retsmidler i Forbindelse med Straffelovens almindelige Bestemmelser i de fleste Tilfælde være tilstrækkeligt Værn for den Enkeltes Frihed.

At Lovgiveren fra 1884 imidlertid ikke har billiget denne Retspraksis, fremgaar klart deraf, at da nævnte Strejketrusel ifølge Praksis ikke længer kunde paadrage Strafansvar, stillede Waldeck-Rousseau som Minister i sit Lovudkast i 1899 Forslag til udtrykkelig Bestemmelse om, at enhver Vold, Svig eller Trusel for at bevæge nogen til at indmelde sig i en Fagforening eller — hvis Tvangen udøves af en Arbejdsgiver — til at udmelde sig af en saadan, skulde være strafbar efter Art. 414. Dette Forslag er imidlertid ikke gaaet igennem.

Endvidere er det statueret, at heller ikke den Boycotting af en Arbejdsgiver (eller Trusel herom), der er rettet til alle Arbejdere, ogsaa uorganiserede, er strafbar efter nævnte Artikel.

De ovennævnte Resultater er fastslaaet i en Række Appelleretsdomme¹⁾ og stadfæstedes ved Cour de Cass. 22. Juni 1892, 9. Juni 1896 og 25. Januar 1905²⁾.

Men efterat Retspraksis er gaaet saa vidt, vil der idetheletaget vanskelig kunne blive Tale om Strafansvar for Boycotting, hvad enten denne holdes indenfor en Organisations Medlemmer, eller den gaar udenfor denne Kres, naar den blot ikke ledsages af personlig Vold eller Trusel herom eller andre almindelige Forbrydelser. Saaledes vil der sikkert ikke blive Tale om at straffe Strejkevagter, saalænge de ikke begaar Voldshandlinger eller andre Forbrydelser, endskønt, som ofte fremhævet, selve Nærværelsen af Strejkevagter virker som en indirekte Trusel. Idetheletaget vilde man næppe mærke nogen synderlig Forandring i Retstilstanden, om man helt ophævede C. pén. Art. 414 og 415.

¹⁾ Se bl. a. Dalloz 1892 II S. 433, Sirey 1895 II S. 197, 1896 II S. 98, 1903 II S. 225 og 233; se dog en enkelt Dom i modsat Retning Sirey 1902 II S. 277.

²⁾ Se Dalloz 1892 I S. 449, Sirey 1897 I S. 25 og 1906 I S. 209.

3. TYSK RET.

I den strafferetlige Behandling af Boycotproblemet frembyder tysk Ret utvivlsomt større Interesse end nogen anden Retsforfatning. I Tyskland har man søgt at ramme Boycotten med Straf i langt videre Omfang end andetsteds; og de forskellige Straffebestemmelser har her maattet holde for. Boycotspørgsmaalets kriminelle Side er derfor i dette Land blevet udførligere og skarpere belyst end i noget andet. Imidlertid viser Udviklingen, som jeg skal søge at godtgøre, her den samme Retning, som jeg ovenfor paaviste i de andre Landes Retspraksis. Hvor stærkt man end i tysk Ret til at begynde med har søgt at ramme Boycotten med Straffens Vaaben, viser nyere Praksis dog ogsaa her en mere og mere tilbagegaaende Bevægelse.

Den moderne Boycot, der jo som omtalt forplantedes til det europæiske Fastland i Løbet af 80erne, blev saa vidt vides første Gang anvendt i Tyskland i 1889, idet Arbejderne i Hamburg boycottede de derværende Ølbryggerier. Men det er dog først med 90erne, at Boycotten begynder at blive mere almindelig anvendt; og paa denne Tid kommer ogsaa de første Tilfælde af denne Forfølgning for de tyske Domstole. Dette er jo efter det, vi tidligere har udviklet, ingen Tilfældighed; ti netop paa denne Tid var jo som fremhævet Fagforeningernes Kamp for Tilværelsen endt og deres Kamp for Magten begyndt.

Ogsaa de tyske Domstole har det voldt Vanskelighed at naa frem til Erkendelse af, at Boycotfænomenet, paa hvilket Omraade det end optræder, overalt er det samme, og at det derfor ikke bør behandles strengere i Arbejderverdenen end indenfor Forretningslivet og omvendt. Paa dette Punkt findes der derfor undertiden modstridende Domme. Hovedtendensen har dog ogsaa i tysk Retspraksis bevæget sig henimod dette Retfærdighedsmaal.

Ogsaa i andre Retninger findes der Uklarhed og modstridende Afgørelser i Praksis. Navnlig findes der en mærkelig og dyb Modsætning mellem Kriminalretternes og de civile Retters Stilling. Da Boycotten begyndte at hærge Arbejdsforholdene,

for Kriminalretterne mod Reichsgerichts Strafsenat i Spidsen meget strengt frem, idet de navnlig i vid Udstrækning anvendte Straffelovens Afpresningsbestemmelse, Straf G. B. § 253, og Gew. O. § 153. Medens dette utvivlsomt var for strengt, har de civile Domstole derimod med Reichsgerichts Zivilsenat i Spidsen i mærkelig Modsætning hertil stillet sig yderst taalsomme overfor Boycotforfølgningen. Hvad man nu end vil mene herom, maa det dog erkendes, at de civile Domme viser en sjælden social Forstaaelse af det moderne Erhvervslivs Vilkaar og Kampe, hvad enten det er Karteller eller Ringe eller Arbejder- eller Arbejdsgiverforbund, der fører Kampen. I nyeste Tid synes der at vise sig Tegn til en Ændring i Straffedomstolenes Holdning overfor Boycotsystemet i mere forstaaende Retning; og dette skyldes sikkert i ikke ringe Grad en Paavirkning fra Civilpraksis' Opfattelse. Der synes idetheletaget efterhaanden at dæmre en Anelse om, at med Boycothandlerne er der opstaaet en Række nye Fænomener, som falder helt udenfor de nedarvede Forbrydelsesbegrebers Ramme.

Med Gew. O. § 152 hørte jo, som før omtalt, Strejken og Lock-outer op med at være strafbare efter tysk Ret. § 152 erklærede idetheletaget alle Aftaler og Foreninger mellem Arbejdere indbyrdes eller mellem Arbejdsgivere om Opnaaelse af gunstige Løn- og Arbejdsbetingelser for straffri. I Praksis er det endvidere fastslaaet, at ikke blot de Strejker og Lock-outer, der har til Formaal at skaffe de *deltagende selv* gunstige Løn- og Arbejdsbetingelser, men ogsaa de, der *iværksættes* for at skaffe *andre* — Arbejdere eller Arbejdsgivere — saadanne Betingelser, altsaa *Sympatistrejker* og *Sympatilock-outer* falder ind under og er straffri efter § 152¹⁾. Ud fra dette Synspunkt har en O. L. G.'s Dom ogsaa statueret, at en Strejke, der har til Formaal at faa *genansat* en afskediget Arbejdskammerat, er lovlig ifølge § 152²⁾. Og omvendt er det statueret, at en Strejke, der *iværksættes* for

¹⁾ Se Dom i R. G. Bd. 54 S. 255—60 (1903).

²⁾ Dom i Seufferts Bl. Bd. 65 S. 372 (1899), og R. G. Strafs. Bd. 44 S. 1—5 (1911).

at faa en ilde lidt Værkfører afskediget, var straffri efter samme Bestemmelse, da Fjernelsen af nævnte Værkfører i det foreliggende Tilfælde virkelig betød friere og idethele bedre Arbejdsbetingelser for Arbejderne¹⁾.

Det er imidlertid ikke alene Strejken selv, men tillige enhver Forholdsregel, der sigter til Strejkens Gennemførelse, som falder ind under Gew. O. § 152. Derfor maa navnlig ogsaa Strejkevagter anses for straffri efter denne Rigslovbestemmelse og kan følgelig ikke rammes med Straf af nogen enkelt Stats Særlovgivning²⁾. Da man ikke destomindre gjorde Forsøg herpaa, erklærede Reichsgericht den paagældende Stats (Hansestaden Lübecks) særlige Strejkevagtsforbud for ugyldigt som stridende mod Rigslovgivningen (mod oftnævnte Gew. O. § 152)³⁾.

Hermed er imidlertid kun sagt, at Strejkevagter, der paa fuldtud fredelig Vis søger at kontrollere Tilgangen til Arbejdspladsen og at overtale Arbejderne til ikke at tage Arbejde der, er straffri. Og det er derfor ikke forment de stedlige Myndigheder ved Politiforskrifter at træffe Bestemmelser imod Uroligheder, Trusler, Vold og andre Misbrug fra Strejkevagters Side. Da man nu imidlertid i Tyskland har gjort de samme Erfaringer paa dette Omraade som i England og Amerika og andetsteds, at altsaa fredelige Strejkevagter hører hjemme i en anden Verden men ikke i denne, idet det er en Gang paa Gang af Politiet bekræftet Kendsgerning, at »Strejkevagter« — som det hedder i en O. L. G.'s Dom af 1903 — »er en i allerførste Linje i Betragtning kommende Aarsag til Gadestridigheder, Uro og Opløb«⁴⁾, og da det er Politiets Pligt at forebygge sligt, vil Strejkevagter i Almindelighed blive forbudt. Og naar Arbejderne vægrer sig ved at adlyde Forbudet og derfor bliver dømt for Politiforseelse, vil deres Appel til højere Ret praktisk

¹⁾ O. L. G. i Reger Bd. 13 S. 258—59 (1892).

²⁾ Jfgr. Landmann S. 548.

³⁾ R. G. Dom af 1901 i R. G. Strafs. Bd. 34 S. 121—23. D. J. Z. 1901 S. 142—43, jfr. v. Buchka i D. J. Z. 1900 S. 308 ff.

⁴⁾ Reger Bd. 25 S. 42 ff.

taget altid vise sig unyttig, navnlig fordi Skønnet over, om der in concreto ved en Strejkevagt kunde befrygtes Uroligheder, ganske hører under Politimyndighederne og ikke kan efterprøves af Domstolene. Det kommer herved idethele ikke i Betragtning, om Politiforbudet mod Strejkevagter in concreto var nødvendigt til Ordenens Opretholdelse; det er tilstrækkeligt, at Forbudet havde Ordenens Opretholdelse til Formaal, at det var grundet i, at en Forstyrrelse maatte befrygtes¹⁾). Herefter vil man forstaa, hvorfor man i Tyskland ikke træffer civile Søgmaal paa Grund af Strejkevagter. Politiets Indgriben har hidtil vist sig tilstrækkelig effektiv.

Løvrigt kan Strejkevagter i graverende Tilfælde ogsaa rammes som »grober Unfug« efter Str. G. B. § 360, 10°.²⁾

Ser vi imidlertid bort fra de nævnte politimæssige Forskrifter, bliver Resultatet af Praxis' Anvendelse af § 152 altsaa det, at Strejken og Lock-outen er straffri, selvom den in casu som f. Eks. Sympatistrejken og lignende Bestræbelser rummer en egenlig Boycotfølgning, naar denne blot har det efter § 152 lovlige Formaal: Opnaaelsen af gunstige Arbejdsbetingelser.

Men samtidig med, at Gew. O. saaledes gennem § 152 sikrede Arbejderne og Arbejdsgiverne Retten til Strejke og Lock-out og dertil knyttede Handlinger med samme Formaal, søgte den imidlertid ogsaa, ligesom den tilsvarende Lovgivning i England og Frankrig, at beskytte den enkelte — Arbejders eller Arbejdsgivers — Frihed til at holde sig udenfor alle Aftaler og Sammenslutninger med Strejke eller Lock-out til Formaal. Dette skete ved Gew. O. § 153. Denne Bestemmelse svarer altsaa til den engelske L. 1825 s. 1, L. 1871 s. 7 og den franske C.pén. §§ 414 og 415.

Gew. O. § 153 bestemmer: »*Wer andere durch Anwendung körperlichen Zwanges, durch Drohungen, durch Ehrverletzung*

¹⁾ Se Kammergerichtsdomme i D. J. Z. 1900 S. 167, 1905 S. 653, og Reger Bd. 25 S. 460 ff., samt den nævnte O. L. G.'s Dom i Reger s. St. S. 42 ff.

²⁾ Se Dom i D. J. Z. 1898 S. 516, jfr. Landmann S. 549.

oder durch Verrufserklärung bestimmt oder zu bestimmen versucht an solchen Verabredungen (§ 152) Theil zu nehmen, oder ihnen Folge zu leisten, oder Andere durch gleiche Mittel hindert oder zu hindern versucht, von solchen Verabredungen zurückzutreten, wird mit Gefängniss bis zu drei Monaten bestraft, sofern nach dem allgemeinen Strafgesetze nicht eine härtere Strafe eintritt«.

Direkte angaar denne Bestemmelse, som man vil se, egentlig slet ikke Boycotting. Det, den vil ramme, er jo, som anført: ved visse, nærmere betegnede ulovlige Midler at ville tvinge andre til at deltage i Aftaler eller Sammenslutninger om Regulering af Løn- og Arbejdsbetingelser. Der foreligger saaledes tilsyneladende kun et Forhold mellem to Personer, Tvingeren og den, der skal tvinges, og ikke det Forhold mellem 3 Personer, som man i Almindelighed, ialtfald fra mange Forfatters Side, kræver af en Boycot, nemlig Forholdet mellem følgende tre Personer: 1) den boycottende d. v. s. den, der opfordrer til Boycot, 2) den, til hvem Boycotopfordringen rettes, som man kunde kalde Boycotadressaten, og 3) den boycottede¹⁾. Hvorvidt man til Boycotbegrebet virkelig skal kræve de nævnte tre Personer som Dramaets Hovedpersoner, kan være tvivlsomt. Men selv om man vil kræve dette, er det, skønt § 153 direkte, tilsyneladende kun angaar Forholdet mellem to Personer, den opfordrende og den opfordrede, dog urigtigt deraf at ville slutte, at § 153 overhovedet ikke vedrører Boycottingen og dens Problemer²⁾. Som vi nedenfor skal vise, omfatter nemlig Ordet »Verrufserklärung« ialtfald mange Tilfælde af den moderne Boycot og Ordet »Drohungen« Trusel med Boycot. § 153 behandler herved klart ogsaa Tilfælde, hvor man for at tvinge en anden til at slutte sig til en Strejke (eller Lock-out) underkaster denne anden Boycot eller truer ham med denne. Denne Bestemmelse straffer altsaa Boycotting under visse Betingelser; i hvilket Omfang, skal vi nu undersøge.

¹⁾ Jfr. Paul Oertmann i Seufferts Bl. f. R. Bd. 72 S. 218—20.

²⁾ Saaledes dog Oertmann anf. St.

Det *delictum sui generis*, nemlig Krænkelsen af Arbejdets Frihed, som § 153 vil ramme, omfatter, som man ser, ligesom den engelske Lov af 1871 s. 7 og den franske C.pén. §§ 414 og 415, d e l s Handlinger, der allerede i Forvejen kan straffes efter den almindelige Straffelovs Bestemmelser, nemlig i § 153 »Anwendung körperlichen Zwanges« og »Ehrverletzung«, jfr. Str. G. B. §§ 240 og 185 ff., og d e l s Handlinger, der ellers enten slet ikke er straffbare eller ialfald kun er det under visse bestemte særlige Betingelser. De sidstnævnte Handlinger er i § 153 »Verrufserklärung« og »Drohungen«. Vi fremhævede før ved Behandlingen af engelsk og fransk Ret det uheldige overhovedet i at give saadanne særlige Straffebestemmelser paa Arbejdsstridighedens Omraade; ti for de førstnævnte Handlingers Vedkommende er en saadan særlig Straffebestemmelse jo overflødig; man kan her nøjes med den almindelige Straffelov. Og for de sidstnævnte Handlingers Vedkommende er en saadan særlig Straffebestemmelse farlig. Erfaringen viser nemlig, at naar saadanne Straffebestemmelser gaar udenfor de almindelige Forbrydelsesbegrebers Ramme, maa de tage deres Tilflugt til saa omfattende og vage Udtryk, at Grænsen mellem det straffbare og det straffri paa dette Omraade ganske prisgives Dommernes Skøn. Men den første Egenskab, man maa kræve særlig af en S t r a f f e bestemmelse, er formentlig netop, at den nævnte Grænse overalt drages med Bestemthed og Skarphed. Vi har i det foregaaende set, at de engelske og franske Domstole, for at være paa den sikre Side, med rigtig Takt har fortolket de nævnte omfattende og vage Udtryk saa snevert som muligt og derved indskrænket det straffbares Omraade meget betydeligt. Det samme Standpunkt synes de tyske Domstole nu endelig ogsaa, efter megen Vaklen, at have besluttet sig til.

Til at begynde med gik den tyske Kriminalpraksis imidlertid endog meget vidt i at anvende § 153; og i Boycottingens første Periode var de fleste Boycothandlinger derfor stadig truede af Straf fra denne Bestemmelse. »Verrufserklärung« og navnlig »Drohungen« er jo meget omfattende Udtryk. Ved »Ver-

rufserklrung« forstaas en Akts- eller Banerklring, der enten fremstiller den forfulgte som en Person, der har mistet sine Standfllers Agtelse, eller tilsigter i en mere eller mindre begrænset Kres at bringe ham i Ry som uværdig til Samkvem med andre Mennesker¹⁾. Dette Udtryk rammer saaledes godt de gamle Tidens Forfølgelse af »Unznftige« fra Lavenes Side. Men det rammer, som man ser, lige saa godt den moderne Boycot af »Strejkebrydere« eller genstridige Mestre henholdsvis fra Fagforeningers og Arbejdsgiverforeningers Side. Og »Drohungen« omfatter i og for sig alle mulige Slags Trusler, hvad enten det, der trues med, er noget retsstridigt eller ej, og af hvad Art Truslen end iøvrigt er. Følgelig falder ogsaa Trusel om Boycot ind herunder. Den almindelige Straffelovs Bestemmelse om ved Trusler at krænke andres Frihed rammer derimod kun en ganske enkelt, særlig graverende Art af Trusler, nemlig »Bedrohung mit einem Verbrechen oder Vergehen«.

Det blev da ogsaa af Reichsgericht statueret, at en Arbejders Trusel om Boycot overfor en anden Arbejder for at bevæge denne til ogsaa at nedlægge Arbejdet og saaledes slutte sig til Strejken er strafbar ifølge § 153²⁾. Og det er ligeledes statueret, at Arbejderes solidariske Nedlæggelse af Arbejdet, fordi de ikke vilde arbejde sammen med en Arbejder, der havde erklæret ikke at ville indtræde i Fagforeningen, var en »Verrufserklärung« i § 153's Forstand og følgelig strafbar³⁾.

Herefter kunde der altsaa ikke findes nogen Begrænsning for § 153's Anvendelse i Boycottens eller Boycottruslens Art. Derimod gjorde man fra videnskabelig Side gældende, at Begrænsningen maatte søges i Kresen af de Personer, mod hvem Boycotten eller Boycottruslen rettedes. Ganske vist var Udtrykket i § 153 ogsaa paa dette Punkt altomfattende og ubestemt, jfr. Ordet »Andere«. Men ved § 153's nøje Tilknytning til § 152 var det dog ganske klart, at da det, man ved de efter § 153 ulovlige Midler vilde tvinge visse

¹⁾ Se Landmann S. 556.

²⁾ R. G. Strafs. Bd. 30 S. 359 ff. (Dom af 1897).

³⁾ R. G. Strafs. af 1905 i D. J. Z. 1905 S. 507.

Personer til, var Deltagelse i Strejke eller Lock-out eller Sammenslutninger med disse Formaal, maatte disse Personer, der skulde tvinges, nødvendigvis være ens *Stand-* eller *Klassefæller*; og § 153 ramte følgelig kun Boycotting af disse, altsaa Boycotting af Arbejdere fra Arbejderes Side og af Arbejdsgivere fra Arbejdsgiveres Side, ikke derimod Boycotting af Arbejdsgivere fra Arbejderes Side og omvendt¹⁾. Reichsgericht har imidlertid ikke sluttet sig til denne Opfattelse. Allerede i 1890 havde en O. L. G. antaget, at offentlig Forkyndelse af Boycot over en Arbejdsgiver fra Arbejderes Side for derved at tvinge ham til at gaa ind paa de stillede Arbejds- og Lønbetingelser er strafbar ifølge § 153, idet det er ved »Verrufserklärung« at tvinge ham til »eine Verabredung« om bedre Arbejdsbetingelser (§ 152) »Folge zu leisten«. Ordet »andere« i § 153 omfatter altsaa ogsaa Modparten i Klassekampen²⁾. Og denne Opfattelse sluttede R. G. sig til i en Dom i 1903 i et lignende Tilfælde³⁾.

Efter denne Praksis var da næsten enhver Begrænsning for Anvendelsen af § 153 opgivet; og de allerfleste Boycothandlinger vilde saaledes herefter kunne rammes af Straf. Selv den blotte Trusel med Boycot kunde straffes som »Drohung«, ganske uanset om Boycotten efter civilretlig Opfattelse maatte anses for retmæssig eller ej; ti R. G. Strafs. udtalte, at selv Trusel med noget retmæssigt kan være strafbar efter § 153⁴⁾.

Endda var der dem, der mente, at § 153 selv efter denne vidtgaaende Fortolkning ikke var nær vidtgaaende nok. Den eneste Begrænsning, der var bleven tilbage for Anvendelsen af denne Paragraf, var den, at der i Forvejen skal have fundet en Aftale eller Sammenslutning (§ 152) Sted, hvortil man vil søge at tvinge andre til at slutte sig. Men selv denne Begræns-

¹⁾ Jfr. bl. a. Landmann S. 553 ff.

²⁾ Dom i Goltdammer Bd. 38 S. 377.

³⁾ R. G. Strafs. Bd. 36 S. 236 ff. I dette Tilfælde havde Arbejderne truet med Boycot og dernæst ogsaa iværksat denne for at bevæge en Arbejdsgiver til at gaa ind paa en Løntarif.

⁴⁾ R. G. Strafs. Bd. 14 S. 387.

ning ønskede man fjernet, idet man fremhævede, at Forsøg paa at tvinge Arbejdere til Indstilling af Arbejdet ikke sjældent forekommer, uden at der i Forvejen har fundet Aftale eller Sammenslutning Sted. Der indbragtes da i 1899 af Regeringen i Rigsdagen et Lovforslag, der uden at opstille nogen Begrænsning i nævnte Retning idetheletaget satte en streng Straf — strengere end § 153 — for alle Slags Angreb paa den enkelte Arbejders (eller Arbejdsgivers) Frihed til at arbejde, hvor og naar han vil. Dette Lovforslag (det saakaldte »Zuchthausvorlage«), der navnlig tog Sigte paa Arbejderklassens Tvang og Vold overfor Arbejdsvillige, faldt imidlertid igennem i Rigsdagen¹⁾.

Skønt Forsøg paa en videregaaende Lovgivning end § 153 saaledes strandede, var denne Bestemmelse jo, som vist, i sig selv mere end vidtgaaende nok. Efter den Anvendelse, § 153 fik i Praksis, kunde, som vi saa, de fleste og væsenligste Arter af Boycotting rammes med Straf, og denne Praksis kunde anses for fæstnet efter de omtalte R. G.'s Domme af 1897, 1903 og 1905.

Imidlertid var ogsaa de civile Domstole kommet i Berøring med Boycotproblemet, og det viste sig snart, at disse Domstole, og navnlig deres øverste Instans, R. G.'s Zivilsenat anlagde langt mildere Synspunkter paa den moderne Boycotting end de kriminelle. Allerede ved en Dom i 1890 begyndte dette at vise

¹⁾ Allerede i 1891 var et lignende Forslag blevet indbragt i Rigsdagen, men forkastet. Det satte en skærpet Straf for ved Anvendelse af de ifølge § 153 ulovlige Midler at søge:

- 1) at bevæge Arbejdere eller Arbejdsgivere til Deltagelse i de i § 152 omtalte Aftaler eller til at hindre dem i at træde tilbage fra saadanne Aftaler.
- 2) at bestemme Arbejdere til at indstille Arbejdet eller at hindre Fortsættelsen eller Antagelsen af Arbejdet.
- 3) at bestemme Arbejdsgivere til Afskedigelsen af Arbejdere eller forhindre Antagelsen af Arbejdere. Se herom Landmann S. 552. Forslaget af 1899 gik i væsenlig samme Retning. Til Kritik af dette Forslag se Löwenfeld: Koalitions- und Strafrecht, Archiv für Soziale Gesetzgebung 14 Bd. S. 471 ff.

sig¹⁾). Og ved to Domme i 1902, én i Maj d. A. angaaende Boycotting indenfor Arbejdsstridigheder og én i Dec. angaaende Boycotting udenfor Arbejdsstridigheder, fastslog R. G.'s Zivilsenat det Standpunkt, der allerede kom til Orde i Dommen i 1890, nemlig, at Boycotting ikke i og for sig kunde anses for et utiladeligt Kampmiddel; kun under visse særlige, mere graverende Omstændigheder maatte den anses for retsstridig. Dette Synspunkt fastholdtes i en Række senere Domme, baade til Fordel for Arbejderne og Arbejdsgiverne; se nærmere nedenfor. Og i en Dom af Juli 1906 angaaende en Fagforenings offentlige Opfordring til at boycotte en Arbejdsgiver udtaltes det endog, at Gew. O. § 153 ikke kunde anvendes mod nævnte Boycot, ti denne Bestemmelse kunde ifølge sin Forbindelse med § 152 kun antages at angaa Tilfælde, hvor Arbejdere forfølger Arbejdere eller Arbejdsgivere andre Arbejdsgivere, men ikke derimod Tilfælde, hvor Boycotten anvendes af Arbejdere mod Arbejdsgivere og omvendt. I denne Klassekamp maatte Boycotten i og for sig anses for et tilladeligt Kampmiddel²⁾). Denne Dom sluttede sig saaledes i Virkeligheden til den ovenfor omtalte fra videnskabelig Side fremsatte Opfattelse og kom saaledes i bestemt Modstrid med ovennævnte R. G. Strafs. af 1903³⁾.

¹⁾ R. G. Bd. 28 S. 238—51.

²⁾ R. G. Bd. 64 S. 53—62.

³⁾ Ganske vist forsøgte Civildommen at hævde, at den ikke kom i Strid med nævnte Kriminaldom af 1903, idet den fremhævede, at dens eget Tilfælde var væsenligt forskelligt fra Tilfældet i Kriminaldommen af 1903. Ti i sidstnævnte Tilfælde var der dannet en Forening af Arbejdere og Arbejdsgivere med en bestemt Løntarif som Enighedsgrundlag, og det blev forsøgt at tvinge alle Arbejdsgivere i Distriktet til at slutte sig til denne Tarif, medens nærværende Tilfælde derimod udelukkende drejede sig om en Kamp mellem Arbejdere paa den ene og Arbejdsgivere paa den anden Side. Denne formentlige Forskel er imidlertid reelt set ingen Forskel, og den er kun stillet paa Benene for at redde Reichsgericht's Præjudikatkonsekvens, for at tilvejebringe ialtfald en vis ydre Harmoni mellem de to Afgørelser. Der var nemlig, som det vil ses af R. G. Strafs. Bd. 36 S. 237, vel i dette Tilfælde dannet et Forbund mellem Arbejdere og Arbejdsgivere med Enighed om den

Den her beskrevne Retstilstand, hvorefter Boycotten gen ifølge Civilpraksis maatte anses for et i sig selv retmæssigt Kampmiddel, medens efter kriminel Praksis endog den blotte Trusel med Boycot blev anset for strafbar efter §153, var naturligvis i Længden ganske uholdbar. En af disse Opfattelser, den civilretlige eller strafferetlige, maatte her vige, hvormeget man saa end formelt vilde søge at dække Præjudikatet. Det blev Kriminalpraksis, der bøjede sig.

Den nævnte Civildom, der indskrænkede § 153's Anvendelse, blev, som anført, afsagt i Juli 1906. Men allerede i Oktober 1906 faldt der en Dom af R. G.'s Strafsenat, der foretog Tilbagetoget. Denne Dom opgav vel tilsyneladende ikke den Fortolkning af § 153, hvorefter Ordet »Andere« i denne Bestemmelse ogsaa omfattede Modparten i Klassekampen; men den naaede alligevel til det samme Resultat, som blev forfægtet fra videnskabelig Side og af nævnte Civildom, men ad en anden Vej. Den indsaa, at § 153's Omraade maatte indskrænkes; men den valgte at anvende den indskrænkende Fortolkning ikke paa Ordet »Andere«, men paa Ordet »Drohung«. Den indsaa altsaa ligesom de engelske Domstole ved Ordet »intimidation« og de franske Domstole ved Ordet »menaces«, at Begrebet Trusel er saa vagt og omfattende, at det ikke egner sig til juridisk Anvendelse, selv ikke i sociale Kampe. Ordet »Trusel« maa altsaa ved Fortolkningen indsnævres til aldeles bestemte og klare Tilfælde. Nævnte Kriminaldom angik et Tilfælde, hvor Arbejderne offentlig havde forkyndt Boycot over en Arbejdsgiver, idet de ved Flyveblade opfordrede Befolkningen til ikke at købe i vedkommende Forretning.

nævnte Løntarif; men det var aldeles ikke dette Forbund, der optraadte overfor den genstridige Arbejdsgiver R., men derimod udelukkende Arbejderrepræsentanten S. som Arbejderforbundets Tilidsmand. Følgelig var Striden ogsaa i dette Tilfælde reelt alene en Strid mellem Arbejdere og Arbejdsgiveren. At nogle andre Arbejdsgivere — men langt fra alle — allerede havde bøjet sig for Arbejdernes Krav, maatte da i denne Sammenhæng være irrelevant. Der foreligger saaledes klar Strid mellem disse to Domme.

I disse Flyveblade fandt Retten vel Æresfornærmelser og »Verrufserklärung« mod den, der trods Boycotopfordringen alligevel dristede sig til at købe i den boycottede Forretning. Men overfor Modparten i Klassekampen, Arbejdsgiveren, kunde Forkyndelsen af et i og for sig tilladeligt Kampmiddel som Boycot — her bryder Civildommens Opfattelse klart igennem — ikke anses for en »Drohung« i § 153's Forstand¹⁾).

Konsekvensen af dette Standpunkt forekommer mig imidlertid nødvendig at maatte føre videre. Grænsen for det strafbare efter § 153 synes dog fornuftigvis i sidste Instans ikke at kunne drages efter, om Boycotten eller Boycottruslen anvendes direkte overfor Modparten i Klassekampen eller ej. Ti Erfaringen viser jo klart, at ogsaa i de Tilfælde, hvor Boycotten eller Boycottruslen anvendes overfor Klassefæller, af Arbejdere mod Arbejdere eller af Arbejdsgivere overfor Fagfæller, har Boycotforfølgningen dog indirekte, til syvende og sidst Klassekampen for Øje. Der ses derfor ikke at være mere Grund til at straffe Arbejderes Trusel om Strejke eller Boycot overfor en Arbejder for at tvinge denne til at indmelde sig i Fagforeningen eller til at slutte sig til Strejken som »Drohung« efter § 153 end at straffe Trusel om Boycot overfor en Arbejdsgiver under dette Udtryk, forudsat at førstnævnte lige saa vel som sidstnævnte Trusel i det enkelte Tilfælde maa anses for civilretlig tilladelig, retmæssig. De tidligere nævnte kriminelle Domme af 1897, R. G. Strafs. Bd. 30 S. 359, og 1905 R. G. Strafs. i D. J. Z. 1905 S. 507, kan derfor ikke erkendes for rigtige. Og Kriminalpraksis burde da sikkert lige saa vel ændre sit Standpunkt til Boycotting overfor Klassefæller, som det har ændret sit Standpunkt til Boycotting af Modstanderne i Kampen, og saaledes idetheletaget forlade den Opfattelse af § 153, som fik sit almindelige Udtryk i Dommen, R. G. Strafs. Bd. 14 S. 387, nemlig at selv Trusel med noget i og for sig ret-

¹⁾ R. G. Strafs. i Guldammer Bd. 54 S. 75.

mæssigt kan være en strafbar Trusel efter denne Bestemmelse. De tyske Domstole burde saaledes her fuldtud følge de engelske og franske Domstoles Eksempel og altsaa fortolke Ordet »Drohung« lige saa bestemt og skarpt som hine Domstole har fortolket henholdsvis »intimidation« og »menaces«. Som tidligere fremhævet, statuerede engelsk og fransk Retspraksis i Nutiden jo bestemt, at Trusel om Strejke eller Boycot f. Eks. overfor uorganiserede Arbejdere ikke faldt ind under »intimidation« eller »menaces«, ligesaa lidt som Arbejderes Boycot-trusler overfor Arbejdsgivere; og idetheletaget var Tendensen jo at indskrænke disse Udtryk til Trusel med noget klart retsstridigt, navnlig Trusel med Vold mod Person eller Gods eller med andre almindelige Forbrydelser. Hvis denne Tendens ogsaa bliver fulgt i tysk Praksis, bør Ordet »Verrufserklärung« sikkert ligeledes underkastes en indskrænkende Fortolkning og begrænses til de mere ondartede Tilfælde af Boycot, til saadanne, der ogsaa civilretlig er klart retsstridige, navnlig til den afgjort personlige Forfølgning.

Saalænge Retspraksis ikke fuldt ud vælger den her hævdede indskrænkende Fortolkning af § 153, hvad enten det drejer sig om Boycotting af Klassefæller eller Modstandere, saalænge vil den Anomali ikke forsvinde, at Tilfælde af Boycotting den ene Dag af Civilpraksis erkendes for retmæssige og den næste Dag af Kriminalretterne stemples som strafbare. Naar det ovenfor er hævdet, at Trusel med noget i og for sig retmæssigt ikke bør være strafbar efter Gew. O. § 153, skal hermed naturligvis ikke være sagt, at saadan Trusel overhovedet aldrig bør straffes. Men hele dette Spørgsmaal, under hvilke nærmere Betingelser Trusel med noget retmæssigt kan blive strafbar, hører naturligst hjemme under den almindelige Straffelov, nemlig ved Afpresningsforbrydelsen. Hvis Trusel om Boycot anvendes til Pengeafpresning, bør den naturligvis straffes efter den almindelige Straffebestemmelse herom, Str. G. B. § 253, men kun under de samme Betingelser — hverken strengere eller mildere — som alle andre Trusler. Der er da

ved Siden heraf ikke Brug for nogen særlig Bestemmelse som § 153.

Domstolene har da ogsaa anvendt Str. G. B. § 253 paa Boycotomraadet; men det maa sikkert erkendes, at de har anvendt denne Bestemmelse netop paa dette Omraade udenfor alle rimelige Grænser. I Boycottingens første Tid, i 90'erne, for Kriminalretterne, som før omtalt, meget strengt frem mod denne moderne Forfølgning fra Fagorganisationernes Side; og Retternes vigtigste Vaaben mod den var foruden Gew. O. § 153 netop Str. G. B. § 253. Denne sidste Bestemmelse er jo endog, som tidligere vist, en Tid blevet anvendt saa kraftigt, at den bragte selve Strejkeretten i alvorlig Fare¹⁾. Og Boycottingen er blevet ramt af denne Bestemmelse i saadanne Tilfælde, at de fleste Boycotformer herefter vil kunne straffes som Pengeafpresning. Saaledes statuerede en R. G. Strafs. i 1891, at Forkyndelse af Boycot overfor en Arbejdsgiver, saafremt han ikke gik ind paa en Lønforhøjelse, og Iværksættelsen af denne Boycot, der bestod i Spærring for Tilgang af Arbejdskraft ved stadige Boycotopfordringer i Arbejderbladet, er en strafbar Afpresning efter § 253²⁾. Og ved en Dom i 1899 er Arbejdernes Trusel overfor en Arbejder om alle at ville nedlægge Arbejdet, saafremt han ikke indmelder sig i Fagforeningen, blevet straffet som Afpresning ud fra det Synspunkt, at Tvang til Indmeldelse i Fagforeningen jo faktisk betyder Tvang til at betale til Fagforeningens Kasse³⁾.

Efter hvad der ovenfor er udviklet om Praksis Stilling til Gew. O. § 153, vil det ses, at Kriminalretterne i Virkeligheden har straffet de samme Boycottilfælde snart efter denne Bestemmelse, snart efter Str. G. B. § 253. Efterat Kriminalpraksis imidlertid, som vi ovenfor saa, paavirket af Civilpraksis, har foretaget et Tilbagetog ved § 153 og indskrænket dennes Anvendelse paa det moderne Boycotomraade betydelig, tør man vel gaa ud fra, at Praksis ogsaa ved Str. G. B. § 253 i Fremtiden

¹⁾ Se ovenfor S. 158—60.

²⁾ Dom i Reger Bd. 11 S. 280 ff.

³⁾ R. G. Strafs. Bd. 32 S. 335.

vil vise sig mere fordragelig. Der foreligger forøvrigt, omend kun fra et ganske særligt Omraade, en enkelt Dom fra Aar 1900, der allerede viser en langt dybere Forstaaelse af det moderne Erhvervslivs Kampe end de ovennævnte Domme fra 90erne og derfor en langt større Varsomhed med at anvende Afpresningsbestemmelsen paa Nutidens Boycotting.

Som jeg allerede fremhævede ved tysk Praksis' Stilling til Strejkeretten, er Grunden til, at Domstolene har kunnet ramme saa langt med § 253 i Arbejdskampene den, at Udtrykket »retsstridig Formuefordel« er ganske vagt. Praksis har, som før omtalt, fortolket disse Ord altfor vidt, nemlig som omfattende enhver Formuefordel, som man intet retsligt Krav har paa; og efter denne Fortolkning vil egentlig enhver Strejke eller Boycot for højere Løn eller udenfor Arbejdsstridigheder enhver Boycot for højere Varepriser kunne straffes som Pengeafpresning. Det er da klart, at denne Opfattelse af »retsstridig Formuefordel« ikke slaar til overfor det moderne Erhvervslivs Kampe. Heraf er der en vaagnende Erkendelse i den nylig berørte Dom af 1900¹⁾. Og ogsaa her mærker man klart en Paavirkning fra Civilpraksis. Dommen angik et Tilfælde, hvor et mægtigt Kartel havde truet en Forretningsdrivende A. med at afbryde al Forretningsforbindelse med ham, dersom han ikke helt ophørte med at tage Varer fra Firmaer, der ikke hørte til Kartellet. Her forelaa i og for sig Betingelserne for at statuere Afpresning, naar vel at mærke Domstolene vilde bedømme Boycottrusler lige saa strengt udenfor som indenfor Arbejdskampen. Ti A.'s Søgning var utvivlsomt en Formuefordel, hvorpaa Kartellet »intet retsligt Krav« havde. Imidlertid var der allerede tidligere faldet Civildomme, der ikke havde stillet sig ubetinget fordømmende overfor Karteller og deres Boycotting. I 1888 havde, som tidligere fremhævet, Bayerns Højesteret udtalt, at en Karteloverenskomst, hvorved Deltagerne havde forpligtet sig til at overholde visse Minimumspriser, et vist Produktionsmaksimum og desuden til ikke at

¹⁾ R. G. Strafs. Bd. 34 S. 16—24.

handle med nogen (i samme Fag), der ikke hørte til Kartellet; ikke i og for sig kunde anses for en mod gode Sæder stridende Retshandel¹⁾). Den sidstnævnte Del af denne Kartelkontrakt var jo i Virkeligheden, hvad man kunde kalde en *Boycotkontrakt*, en Aftale om at boycotte Ikke-Medlemmer. En saadan Aftale kunde altsaa efter Civildommens Opfattelse ikke uden videre erklæres ugyldig. Det var da kun en naturlig Konsekvens heraf, da R. G. ved den før omtalte Dom i 1890, sluttende sig til den bayriske Højesterets Opfattelse, for første Gang statuerede, at *Boycotting* ikke uden videre kunde anses for en retsstridig Handling²⁾). Denne Dom drejede sig ogsaa om *Boycotting* fra et Kartels Side.

Men efter disse Civildomme kunde Kriminaldommen af 1900 naturligvis vanskelig stemple den *Boycotting* fra et Kartels Side som en strafbar Pengeafpresning, der af Civilpraksis var erklæret baade for gyldig som Retshandel og retmæssig som Handling, medmindre der kom visse særlige, graverende Momenter til. Reichsgerichts Strafsenat nøjedes da denne Gang heller ikke med at konstatere, at det, Kartellet tilstræbte (A.'s Søgning), var en Formuefordel, hvorpaa det intet retsligt Krav havde. Men Retten gik over til at give en ny selvstændig Begrundelse af, hvad der i dette Tilfælde skulde forstaas ved »retsstridig« Formuefordel; og den fremhævede herunder navnlig, ligesom den bayerske Dom af 1888, at Hovedvægten maatte lægges paa, om Kartellet in casu maatte anses for samfundsskadeligt. Hvis Kartellet i nærværende Tilfælde søgte at tilintetgøre den af Lovgivningen tilsikrede Erhvervs- og Konkurrencefrihed (Gew. O. §§ 1 og ff.) for derigennem at vinde ganske ublu Fordele paa den købende Almenheds Bekostning, da var dets Optræden utvivlsomt ulovlig; og dersom dets Trusel overfor A. var et Led i saadanne Bestræbelser — hvilket nærmere maatte undersøges, hvorfor Sagen henvistes til ny Behandling — da maatte den tilstræbte Formuefordel siges at være retsstridig,

¹⁾ Seufferts Bl. Bd. 53 S. 199 ff.

²⁾ R. G. Bd. 28 S. 238—51.

og Afpresningsbestemmelsen maatte i saa Fald være anvendelig¹⁾).

Man fristes unægtelig overfor denne Dom til at sige, at naar den høje Ret i dette Tilfælde er kommet udi Tvivl, da det gjaldt om at straffe Kapitalisternes Boycotting som Afpresning, kunde denne Tvivl ogsaa passende have indfundet sig allerede den Gang, da det gjaldt om at straffe Arbejdernes Boycotting. Ti hvad enten det er Kartelkapitalister, der erklærer overfor en udenforstaaende, at de fremtidig aldeles ikke vil have noget med ham at gøre (sælge til ham), hvis han ikke slutter sig til Kartellet, eller det er Fagforeningsarbejdere, der erklærer overfor en udenforstaaende Arbejder, at de fremtidig ikke vil have nogetsomhelst med ham at gøre (arbejde sammen med ham), hvis han ikke slutter sig til Fagforeningen, er det retslige Grundspørgsmaal formentlig i begge Tilfælde det samme.

Hermed være naturligvis ikke sagt, at Reichsgerichts Strafsenat ved sine Domme om Afpresningsforbrydelsen paa Boycotomraadet har gjort sig skyldig i nogensomhelst bevidst Partiskhed. Boycotproblemet er et saare indviklet og vidt forgrenet Problem; og det er ikke altid let her at finde de afgørende Ligheder og Forskelle. Og Reichsgericht har iøvrigt ved Civildomme i de senere Aar, som vi nedenfor skal se, søgt at gennemføre den mest omhyggelige og samvittighedsfulde Upartiskhed i Arbejdsstridigheder. Men det kan ikke nægtes, at i Boycottingens første Tid var modstridende Domme som de ovennævnte om Afpresningsforbrydelsen i og udenfor Arbejdskampe vel egnede til at sætte ondt Blod.

Skulde vi da til Slut udtale nogen Spaadom om Anvendelsen af de to ovenfor behandlede Bestemmelser, Gew. O. § 153 og Str. G. B. § 253 i Fremtiden, da tør vi vistnok sige, at Straffedomstolene, begge Steder under Paavirkning af den civilretlige Opfattelse, i kommende Tilfælde vil vise stor Varsomhed med at anvende disse Bestemmelser paa det moderne Boycotom-

¹⁾ Jfr. ogsaa en Civildom fra 1901 i R. G. Bd. S. 118.

raade, baade indenfor og udenfor Arbejdskampen. Og dette turde ogsaa være det eneste rigtige; ti ingen af Forfatterne til de nævnte Straffebestemmelser har overskuet og forstaaet Nutidens Boycotproblem og dets vidtrækkende sociale Betydning.

Af andre Bestemmelser i den almindelige Straffelov, som angaar Trusler, og som der derfor kunde være Tale om at anvende paa det her behandlede Omraade, maa nævnes Str. G. B. §§ 240 (Nötigung) og 241 (Bedrohung). Men disse vil vanskelig finde Anvendelse paa Boycotfænomener, idet der i nævnte Paragraffer kræves Trusel med »Verbrechen« eller »Vergehen«. Disse Bestemmelser ses da heller ikke at være anvendte paa Boycottrusler¹⁾.

Derimod kan for Fuldstændigheds Skyld nævnes, at Boycotting er blevet straffet som »grober Unfug«, Str. G. B. § 360, 11°,²⁾ dog sikkert med Urette³⁾.

Sammenfatter vi nu Resultaterne af den foregaaende Undersøgelse om engelsk-amerikansk Rets, fransk og tysk Rets Stilling til kriminelt Ansvar for Boycotting, vil det altsaa ses, at Domstolene overalt i disse Lande i nyere Tid mere og mere har trukket sig tilbage og er kommet bort fra tidligere Tiders udstrakte Anvendelse af Straf paa dette Omraade. Hvad enten det var common law's Conspiracyregel, Bestemmelser som The Conspiracy and Protection of Property Act af 1875 s. 7 eller C.pén. Art. 414 og 415 eller tysk Straffelovs § 253 og Gew. O. § 153, mødte vi overalt i nyere Retspraksis en stadig mere og mere begrænset og forsigtig Strafanvendelse.

Heraf kan man nu imidlertid ingenlunde drage den dristige Slutning, at Strafanvendelse idetheletaget i Fremtiden bør for-

¹⁾ Jfr. K. Binding: Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, Leipzig 1902, Særlig Del S. 87—96, 102—105.

²⁾ R. G. Strafs. Bd. 27 S. 292 ff.

³⁾ Jfr. Liechti: Die Verrufserklärungen speciell Boycot und Arbeitersperre, Zürich, 1897, S. 49—50; se ogsaa Oertmann i Seufferts Bl. Bd. 72 S. 278—79.

svinde fra Boycotomraadet. En saadan Slutning vilde være en af de altfor omfattende Generaliseringer, der saa ofte har ført til skæbnesvangre Fejltagelser. Den moderne Boycot antager undertiden saa ondartede Former, at de civile Retsmidler ikke slaar til. En Slutning, der derimod formentlig er tilstrækkelig underbygget ved den foregaaende Undersøgelse, er den, at vil man straffe Boycotting, bør man ihvertfald ikke gaa de Veje, man hidtil er gaaet. Man bør 1) ikke anvende de almindelige Straffelovsbestemmelser, som f. Eks. Afpresningsparagraffen eller den almindelige Bestemmelse om Frihedskrænkelser, paa Boycottilfælde, uden at man er aldeles sikker paa, at alle de Forbrydelsesmomenter, man ellers altid kræver til disse Paragraffers Anvendelse paa andre Omraader, ogsaa er tilstede i Boycottilfældet. Og hvis man ud fra en vis Fortolkning som f. Eks. den tyske af »retsstridig Formuefordel« i Str. G. B. § 253 kommer til Resultater paa Boycotomraadet, der synes i høj Grad tvivlsomme, bør man være klar over, at en saadan Fortolkning efter al Sandsynlighed trænger til en kritisk Revision, inden altfor faste Afgørelser træffes. Men dernæst maa det 2) fremhæves, at hvis man beslutter sig til at give særlige Straffebestemmelser mod Boycotting — hvilket som fremhævet vil kunne vise sig nødvendigt — da bør man give disse Bestemmelser en aldeles bestemt, klar og skarpt afgrænset Formulering; og fremfor alt bør man i Fremtiden undgaa saadanne uklare og altomfattende Udtryk som »Trusel« og »Skræmmen« uden nogen nærmere Bestemmelse af, hvilke Onder, der skal trues med for at bringe Bestemmelsen til Anvendelse. De Vanskeligheder og Fortolkningstvivel, som Udtrykkene »intimidation«, »menaces« og »Drohung« som paavist har voldt henholdsvis de engelske, franske og tyske Domstole, burde for stedse i Fremtiden virke som et afskrækkende Eksempel paa, hvorledes en Lov ikke skal formuleres.

5. Kap.

Boycotproblemet.

B. Civilretligt Ansvar.

Det civilretlige Ansvar for Boycotting rækker naturligvis langt videre end det strafferetlige. Selv efter at man er begyndt at vise større Varsomhed i Strafforfølgningen paa dette Omraade, fastholdes det i Retspraksis overalt i Landene, at Boycotten i vidt Omfang er civilt retsstridig. De Tvivl og Vanskeligheder, som det civilretlige Ansvar, dets Begrundelse og Rækkevidde, rejser, er imidlertid endnu dybere end de, som opstod af det strafferetlige. I de store afgørende Konflikter synes Spørgsmaalet om Boycottens Retsstridighed eller Retmæssighed at føre ind i uløselige Gaader. Om engelsk Rets Holdning til dette Spørgsmaal siger en engelsk Jurist med Rette: »The subject for discussion presents some unique features, not only by reason of the magnitude of the social interests involved, but because it stands distinguished by the diversity of competent opinion it has called forth. Perhaps no other legal topic of recent times has aroused so keen or close a controversy or produced a more marked variation of individual opinion in the highest judicial quarters«¹⁾. Dette passede, som vi har set, ganske paa engelsk Ret. Men hvad der her siges om engelsk Ret, kan, som vi skal se, i Virkeligheden ogsaa siges at gælde om de øvrige Retsforfatninger.

Vi viste under engelsk Ret, hvorledes selv Højesteret i England i et af Boycotsystemets Grundspørgsmaal havde vaklet

¹⁾ Chalmers-Hunt S. 1.

saa stærkt, at den med faa Aars Mellemrum havde fældet Afgørelser, der i Virkeligheden var i fundamental Strid med hinanden. I 1891 sluttede Højesteret sig i the Mogul case afgørende til en vis Grundsætnings Anvendelse i Boycotproblemet. I 1897 udtalte samme Ret sig i Allen v. Flood lige saa bestemt imod denne Grundsætning. Men i 1901 vendte den atter i Quinn v. Leatham tilbage til denne. Saaledes var faktisk, som jeg viste, det reelle Forhold mellem disse tre ledende Afgørelser, hvormeget man saa end ved Hjælp af Conspiracylærens tekniske Enkeltheder søgte at redde Præjudikatet.

En lignende Vaklen og Usikkerhed vil vi imidlertid, som jeg i det følgende skal vise, finde i de andre Landes Praksis. Amerikansk Retspraksis har væsenlig fulgt den engelske — omend med noget skærpet Ansvar — og har derfor de samme Tvivl og Vanskeligheder som denne. I Frankrig kommer Appelretten i det samme Grundspørgsmaal, som de ovennævnte tre engelske Domme drejer sig om, til samme Resultat som Dommen i Allen v. Flood; men Cour de Cassation omstøder denne Afgørelse og udtaler sig (i 1892) for et lignende Resultat som det, der statueredes i Quinn v. Leatham og i Mogulsagen. Den franske Højesteret er imidlertid ingenlunde sikker eller klar i sin Begrundelse. I en Dom i 1896 udtaler den sig vel i det samme Spørgsmaal for det samme Resultat, som den statuerede i 1892; men den giver nu en helt anden Begrundelse.

Tysk Praksis søger at finde Afgørelsen ad andre Veje end engelsk og fransk. Men ogsaa Reichsgericht er usikker og kommer til modstridende Afgørelser. Først efterhaanden, gennem mange Aars Afgørelser, har der fæstnet sig et vist Standpunkt hos den. Dette Standpunkts ydre Linjer er vel nogenlunde bestemte; men de afgørende, dybere Vanskeligheder mægter heller ikke dette Standpunkt at fjerne. Imidlertid fortjener tysk Ret, netop fordi den bedømmer Boycottens Retsstridighed ud fra helt andre Betragtninger end engelsk og fransk Ret, stor Opmærksomhed.

Man vil efter det anførte forstaa, at det er ret vanskeligt at faa et klart Overblik over Retspraksis i de forskellige Lande.

Hvis man vilde behandle de forskellige Boycotarter hver for sig, altsaa f. Eks. Sympatistrejke for sig, dernæst Strejke for uorganiserede Arbejderes Afskedigelse, Boycotting gennem Cirkulærer og Blade, sorte Lister o. s. v., og man endvidere ved hver enkelt af disse Boycotarter vilde undersøge de forskellige Retsforfatningers Stilling til den, vilde man faa et højst forvirret Billede af modstridende Afgørelser, og man vilde samtidig ikke have faaet nogen Nøgle til Forstaaelsen af denne Modstrid. Den bedste Fremgangsmaade vil derimod, efter min Opfattelse, være: at undersøge hvert enkelt Lands Retsliv paa dette Omraade for sig, søge indenfor det enkelte Land — ligesom jeg ovenfor har forsøgt for Englands Vedkommende — ud fra Landets særlige positivretlige Forudsætninger at paavise Udviklingsgangen i Retspraksis, lige fra de første Boycottilfælde begynder at vise sig og til de seneste Afgørelser, at vise, hvilke ledende Betragtninger der efterhaanden kæmper sig frem i Dommenes Præmisser, og ud herfra belyse Enkeltafgørelserne overfor de forskellige Boycotarter. Det er dette, jeg i det følgende skal forsøge.

1. AMERIKANSK RET.

Før Mogulsagen tog man i amerikansk Retspraksis intet særligt Hensyn til Boycottens Formaal. Vel synes, som tidligere under kriminelt Ansvar omtalt, en Dom af 1867 at have lagt Vægt herpaa ved Strejketrusel for at opnaa en Arbejders Afskedigelse. Dette maa imidlertid enten ikke være blevet forstaaet eller senere være glemt; ti da den moderne Boycotperiode i 80'erne begynder, og Domstolene da kommer i Berøring med Boycotting under mange andre Former end de enkelte faa, der hidtil havde været anvendt i Strejkekampe, forstod man aabenbart slet ikke, at den nævnte Strejketrusel i Virkeligheden var en enkelt Side af det Forfølgelsessystem, som man nu paa andre Omraader kaldte Boycotting, og at derfor visse Arter af denne, som nu begyndte at blive almindelig anvendt i Forretningslivet, og som reelt maatte sidestilles med den omtalte

Strejketrusel, ogsaa retslig burde bedømmes paa samme Maade. Det historisk tilfældige, at Ordet Boycot har sin Oprindelse fra et helt andet Omraade end Arbejdskampe, har her uden Tvivl, ligesom i England, øvet stærk Indflydelse. Ihvertfald statueredes det i 1884 i *Payne v. Western and Atlantic Railroad Co.*, at et Jernbaneselskabs Trusel — ved Plakat — til sine Folk om, at de vilde blive afskediget, hvis de handlede med en bestemt Forretningsmand, er retmæssig, selvom Truslen kun tjener ondsindet Formaals¹⁾. Denne Trusel var jo i Virkeligheden retslig af samme Art som den nævnte Strejketrusel. Denne Dom frikendte saaledes Kapitalisten for ganske den samme Handling, som Arbejderne var blevet straffet for i 1867, og som stadig ansaas for civilt retsstridig paa Strejkeomraadet. Heller ikke stemmer Dommen af 1884 synderlig godt med Afgørelsen i *Old Dominion Steam Ship Co. v. McKenna et al.*, 1887, hvor det bl. a. statueredes, at en Sammenslutning af Arbejdere handlede retsstridigt ved at bevæge en Arbejdsgivers Folk, der ikke var misfornøjede med deres Løn, til at iværksætte en Sympatistrejke²⁾. Hovedstrejkens Formaal var ganske vist i dette Tilfælde angribeligt, men det var ihvertfald ikke personligt. Og naar der ifølge Dommen i 1884 overhovedet ikke skulde tages Hensyn til Formaålet, burde Arbejderne i Sagen 1887 ligesaavel være frikendt for dette Spørgsmaals Vedkommende som Jernbaneselskabet i 1884.

I 1889 afgjordes i England Mogulsagen af Court of Appeal; denne Dom har faaet afgørende Indflydelse paa hele Retningen i Praxis i de Forenede Stater. Den er her saavel som i England bleven det store leading case paa dette Omraade. Allerede i 1890 anførte en Dom Mogulafgørelsen som Støtte for sit Resultat; se nedenfor.

For Oversigtens Skyld sondres der i det følgende ligesom i engelsk Ret mellem Boycotting i Forretningsforhold og i Arbejdssstridigheder.

¹⁾ Se 81 Tenn. Reports 507. Der findes dog fra samme Aar, 1884, en Dom i modsat Retning, se 49 St. Reports 366.

²⁾ 30 Federal Rep. 48.

I. Boycotting i Forretningsforhold.

Fra det Omraade, Bowen's Dom direkte angik, Forretningslivet, kan først fremhæves et Tilfælde, hvor et stort Antal Detailhandlere havde dannet en Forening og vedtaget ikke at købe af nogen Fabrikant eller en gros-Handlende, som indlod sig paa at sælge direkte til Forbrugerne paa noget Sted, hvor et Medlem af Foreningen drev Forretning. Det statueredes i dette Tilfælde, at nævnte Forening og Overenskomst ikke var retsstridig, trods det at Foreningens Love bestemte, at hvis nogen Fabrikant eller en gros-Handlende solgte direkte til Forbrugerne i Strid med Foreningens Regler, skulde han betale en Bøde, og at Foreningens Sekretær, hvis Bøden ikke betaltes, skulde underrette alle Foreningens Medlemmer herom, saa at de afholdt sig fra at handle med den genstridige. Dommen be- raabte sig udtrykkelig paa the Mogul case som Autoritet for sit Resultat; nævnte Forening havde jo ved sin Boycotforanstaltning udelukkende Medlemmernes Forretningsinteresser for Øje¹). Endvidere er det statueret, ligeledes under Henvisning til Bowen's Dom, at det ikke var retsstridigt, at en Forening af Arbejdsgivere sendte Opfordringer til en gros-Handlende i de Materialer, som Arbejdsgiverne bruger, om ikke at sælge til dem, der ikke er Medlemmer af Foreningen, idet Foreningen samtidig truede med, at den ikke vilde give de Handlende sin Søgning, der var nævnte Opfordring overhørig²). Man har kritiseret denne Dom og hævdet, at den ikke kunde støttes paa the Mogul case³). Dette er urigtigt. Tilfældet er i Virkeligheden ganske analogt med Mogultilfældet; i dem begge kan den om- spurgte Handling formentlig kortest og klarest beskrives som Boycotopfordring under Forretningstrusel⁴). Og Motivet til denne Opfordring var i begge Tilfælde det samme: Varetagelse af Medlemmernes Erhvervsinteresser.

¹) Bohn Manufacturing Co. v. Hollis. 1893, 54 Minnesota Reports 223.

²) 33 Atlantic Reports 1, 1895. En lignende Afgørelse i et lignende Tilfælde er 28 Atlantic Reports 190, 1894.

³) Eddy I S. 486.

⁴) Jfr. ovenfor S. 198 ff.

Dette Motiv forelaa derimod ikke i et Tilfælde, hvor nogle af de største og mest indflydelsesrige Forretningsmænd i en By vidt og bredt lod udsprede den Efterretning, at de ikke vilde købe af nogen Handelsrejsende, der gav et vist Hotel i Byen sin Søgning. Grunden til, at Ejeren af nævnte Hotel havde paa-draget sig disse Forretningsmænds personlige Fjendskab, var navnlig den, at han ved Skatteligning havde ansat Ejendomme, hvori de var interesserede, til en efter deres Formening altfor høj Værdi. Retten erklærede deres Handling imod ham for en ulovlig Boycot. De kendtes erstatningsansvarlige for Conspiracy¹⁾.

Med de her anførte nyere Domme kan da den tidligere omtalte Dom af 1884 anses for »overruled«.

II. Boycotting i Arbejdsstridigheder.

Hvad der skal anses for Varetagelse af almindelige Forretnings- eller Erhvervsinteresser og hvad ikke, kan iøvrigt i mange Tilfælde være et meget vanskeligt Spørgsmaal. Navnlig er der opstaaet Tvivl i amerikansk, ligesom i engelsk Praksis, saasnart det gjaldt om at overføre Bowen's Grundsætning til de egentlige Arbejdsstridigheders Omraade. I et Tilfælde fra 1890, hvor en Fagforening for at tvinge en Arbejdsgiver til at bøje sig for dens Krav havde sendt Meddelelser til hans Kunder og Folk, han handlede med, om at hvis de vedblev at handle med ham, vilde de blive underkastede en lignende Boycot, blev Fagforeningen kendt erstatningspligtig. Dens Optræden blev anset for en ulovlig Conspiracy i Henhold til Mogulafgørelsen. Arbejderne havde nemlig — udtalte Dommen — vel Ret til at slutte sig sammen og strejke for højere Løn og bedre Kaar idethele; men de havde ingensomhelst Ret til at blande sig i Arbejdsgiverens Handel med Kunder og andre; ti denne Handel havde »ikke den fjerneste naturlige Forbindelse med de Sagsøgte Løn eller andre Arbejdsvilkaar«²⁾. Afgørelsen er efter

¹⁾ 26 State Rep. 791, 1899.

²⁾ Moores & Co. v. Bricklayers Union et al., 1890, 23 Weekly Law Bulletin 48.

vor Opfattelse rigtig. Men Begrundelsen ud fra Bowen's Grundsætning synes os mere end tvivlsom. Det maa nemlig fremhæves, at de omtalte Meddelelser fra Fagforeningen jo kun var et Middel i dennes Kamp for Arbejdernes Interesser. Man kan derfor overfor denne Dom spørge: I hvor nær Forbindelse skal det Kampmiddel, der anvendes, staa til de Interesser, det tjener?

Ogsaa ved Sympatistrejker volder, som tidligere vist, Anvendelsen af Bowen's Grundsætning Tvivl. De engelske Domstole ansaa jo længe Sympatistrejker for ulovlige, fordi de ikke tjente de Strejkendes egne Interesser og saaledes formentlig ikke kunde forsvares ud fra denne Grundsætning. Ganske det samme Standpunkt har amerikansk Retspraksis indtaget.

De amerikanske Sympatistrejker har ofte antaget et mægtigt Omfang og herved vist, at ogsaa Arbejdernes Kamporganisationer kan rumme Farer for Samfundet, som i visse Tilfælde meget vel kan sidestilles med de Farer, Trusterne har beredt det. Det er da ogsaa betegnende, at en af de største Sympatistrejker, Amerika har haft, er blevet kendt ulovlig efter Anti-Trustloven af 1890.

Siden 1863 bestod der en Fagforening af Lokomotiv-Maskinister, der efterhaanden gennem talrige stedlige Afdelinger havde udstrakt sit Magtomraade over de Forenede Stater, Canada og Mexico. En af Bestemmelserne i denne Fagforenings Love gik ud paa, at hvis en Strejke, iværksat af en stedlig Afdeling, blev billiget af Forbundets øverste Leder, skulde Medlemmerne i alle de andre Afdelinger hjælpe deres Kammerater ved overalt at nægte at arbejde med, hvad der tilhørte det Jernbaneselskab, hos hvem Strejke var erklæret. Der er jo mange forskellige Jernbaneselskaber paa det omtalte udstrakte Landomraade, men de er naturligvis afhængige af hinanden, idet de navnlig for Godstrafikkens Skyld uafbrudt er nødt til at arbejde med hinandens Materiel. Hvis altsaa Fagorganisationens Hovedleder erklærede en Boycot som den omtalte mod et af Jernbaneselskaberne, vilde dettes Virksomhed derfor hurtig blive umulig. Et saa kraftig Kampmiddel forblev naturligvis heller ikke ubrugt. Hos et enkelt Jernbaneselskab udbrød der Strejke, som billigedes af Hovedorganisationens Leder. Denne meddelte da visse andre Jernbaneselskaber, at de ikke skulde anmode deres Folk om at besørge nogensomhelst Fragt fra det nævnte Selskab efter en vis Dato. Det boycottede Selskab anlagde

da Sag. Dommer Taft statuerede, at for det første var den omtalte Boycot ulovlig, fordi den stred mod Bestemmelserne i de Forenede Staters Revised Statutes om »common carriers« i »interstate commerce«¹⁾, hvorefter Fragtførere i Handel mellem Staterne er forpligtede til at transportere al Fragt uden Forskel; Personer, der sluttede sig sammen og iværksatte en Boycot som den nævnte, gjorde sig altsaa skyldige i en strafbar Conspiracy, jfr. Revised Statutes sect. 5440. Men dernæst udtalte Dommeren, at Maskinisterne hos det enkelte Jernbaneselskab selvfølgelig havde Ret til at strejke for deres egne Interesser; men Maskinisterne, der var ansat i de andre Selskaber, og som ikke var misfornøjede med deres Løn, havde ingensomhelst Ret til ved Strejketrusel at tvinge disse Selskaber til at boycotte førstnævnte Selskab for derigennem at hjælpe deres Kammerater. Dette er Forskellen mellem Strejken og Boycotten. Strejken er et lovligt Forsvar for Arbejdernes Interesser; Boycotten er derimod, ihvertfald under den foreliggende Form, et ulovligt Tvangsmiddel. Og Taft henviste her til the Mogul case og Temperton v. Russell²⁾.

En endnu mere storstilet Boycot iværksattes ved den berømte American Railway Union Strejke i 1894.

Der udbrød Lønstrejke i Maj hos det bekendte Jernbanefabrikantfirma Pullman Palace Car Co., hvis Vogne anvendes i meget vidt Omfang paa Amerikas Jernbaner. I Juni holdt den tidligere omtalte Railway Union Kongres i Chicago; tilstede var Repræsentanter for 450 stedlige Foreninger under denne Organisation. Ialt talte The Railway Union, som i vor indledende Oversigt omtalt, paa denne Tid ca. 250,000 Medlemmer. Denne Kongres besluttede nu at komme Pullman's Arbejdere til Hjælp gennem en lignende Sympatistrejke som den, der blev anvendt i det sidst anførte Tilfælde. Paa alle Jernbanelinjer, hvor Unionens Medlemmer var ansatte, skulde disse vægre sig ved at arbejde med Pullman Vognene for derigennem at tvinge Jernbaneselskaberne til at ophøre med at anvende disse Vogne, hvorved Pullman Selskabet vilde lide et mægtigt Tab. Hvis Jernbaneselskaberne trods alt skulde vægre sig ved at følge Boycotten, maatte der gøres enhver mulig Anstrengelse for, at disse Vogne alligevel ikke blev anvendt, og særlig skulde Opmærksomheden rettes mod Fragttrafikken. Da The Railway Union's Magt gennem sine talrige stedlige Afdelinger strakte sig fra Alleghany Bjergene til Stillehavskysten, vil det ses, at i det Tilfælde Jernbaneselskaberne vægrede sig ved at slutte sig til Boycotten mod Pullman Selskabet, vilde der indtræde en Lammelse af al Jernbanetrafik gennem hele dette mægtige Territorium.

For Retten opstod nu Spørgsmaalet: var denne vidtrækkende Sammen-

¹⁾ Se om common carriers' Retsstilling nærmere J. Kent: Commentaries. Boston 1896, 2. Bd. 599 ff.

²⁾ 54 Federal Rep. 730, 1893.

sværgelse en ulovlig Conspiracy? Dette besvaredes i Dommen afgjort bekræftende, og ud fra flere Grunde. Det udtaltes bl. a.: Den gigantiske Karakter i The American Railway Union's Conspiracy overvælder Fantasien. Jernbanerne er i dette Land blevet lige saa nødvendige for Folkets Liv og Sundhed, som de store Blodaarer i det menneskelige Legeme er for Individet. Og dog var den nævnte Organisations Formaal i dette Tilfælde at lamme hele den Samfærdsel, gennem hvilken Folket lever, og det udelukkende for at tvinge et privat Firma, for hvis Handlinger hverken Almenheden eller Jernbaneselskaberne er i fjerneste Maade ansvarlige, til en Lønforhøjelse. Et saadant Angreb mod Folkets Velfærd kan ikke være et lovligt Formaal for en Sammenslutning.

Desuden var denne Sammenslutning i direkte Strid med Anti-Trustloven af 2. Juli 1890, der jo ved sin sect. 1, se ovenfor, rammer ikke blot Truster, men overhovedet enhver »conspiracy in restraint of trade or commerce among the several states«.

Endvidere var hele denne Sammenslutning ulovlig efter de almindelige Grundsætninger om Conspiracy, fordi den var en Boycot. Ligesom i forrige nævnte Tilfælde udtaltes det, at medens Strejken er lovlig, er Boycotten ulovlig. Naar The Railway Union's Medlemmer vilde strejke overfor Jernbaneselskaberne, var det jo slet ikke for at forsvare deres egne Interesser, men udelukkende forat tilføje Pullmanfirmaet Skade og derigennem tvinge det til Indrømmelser overfor deres strejkende Kammerater¹⁾.

Denne Dom statuerede altsaa det samme som Dommen i det forrige Tilfælde, nemlig at den Boycotart, som vi efter nyere engelsk Sprogbrug kalder Sympatiststrejke, ikke kan forsvares ud fra the Mogul case.

Medens, som tidligere omtalt, engelsk Retspraksis senere har forandret sin Holdning overfor Sympatiststrejker, ligesom disse jo ogsaa nu efter Loven 1906 positivt maa anses for retmæssige, har de amerikanske Domstole derimod ikke forandret deres Standpunkt, men anser stadig denne Boycotart for ulovlig²⁾.

En Boycotart, der har vundet en overordenlig Udbredelse i Amerika og navnlig er blevet et hyppig anvendt Kampmiddel i Arbejderorganisationernes Haand, er Opfordringer til Arbejderne eller Publikum gennem Cirkulærer, Blade, Løbeseidler, Plakater, Bannere

¹⁾ 62 Federal Rep. 803, 1894.

²⁾ Gen. Dig. I 1907 A. Sp. 939.

o. l. om ikke at tage Arbejde eller handle med en Person. Disse Boycotopfordringer blev jo, som vi saa, i England før L. 1906 anset for retmæssige paa Betingelse af, at de kunde forsvares ud fra Bowen's Sætning og at de ikke indeholdt noget som helst Tvangs- eller Truselselement, jfr. L. 1875 sect. 7 (violence or intimidation). Dette synes at skulle blive Reglen i amerikansk Retspraksis¹⁾. De amerikanske Domme er imidlertid idethele strengere end de engelske ved Spørgsmaalet om, hvorvidt der in casu foreligger tvingende eller truende Adfærd. De mangfoldige, forskellige Tilfælde af denne Boycotart, som er kommet for Domstolene i Amerika, har Gang paa Gang bekræftet den Erfaring, at Boycotopfordringer, udgaaede fra store Arbejderorganisationer, næsten altid vil have enten en direkte eller en i n d i r e k t e truende Karakter. Selvom Opfordringen ikke ligefrem udtaler en bestemt Trusel²⁾, kan den ved sin Form og Tone antyde, at de, der ikke retter sig efter den, vil udsætte sig for aktiv Fjendtlighed fra Organisationens Side³⁾. Og alene det, at en Arbejderforening udstillere Bannere med en Indskrift, der befaler alle arbejds-søgende at holde sig borte fra en vis Arbejdsgiver, er en indirekte Trusel mod alle arbejdsvillige⁴⁾. En indirekte Trusel ligger endog blot deri, at en mægtig og vidtforgrenet Organisation i Anledning af en Typografstrejke hos et enkelt Blad opfordrer alle Venner om ikke at købe Bladet eller avertere i det; ti herved udøves der i Virkeligheden et moralsk Pres, »a moral intimidation« mod alle Averterende⁵⁾.

Det er imidlertid ikke blot ved Spørgsmaalet om den indirekte Trusel men ogsaa ved Spørgsmaalet om A r t e n af det Onde, hvormed der trues, at amerikansk Retspraksis er stren-

¹⁾ Se Dommene i 30 Federal Rep. 48 (1887), 147 Massachusetts' Rep. 212 (1888), 30 Atlantic Reports 881 (1894). 83 Federal Rep. 912 (1897), Gen. Dig. IV, 1908 B. Sp. 1559.

²⁾ Som i 30 Federal Rep. 48.

³⁾ Saaledes i 83 Federal Rep. 912.

⁴⁾ Se saaledes 147 Massachusetts' Rep. 212.

⁵⁾ 30 Atlantic Reports 881.

gere end engelsk. Medens de engelske Domme, som tidligere omtalt, nærmest synes tilbøjelig til at kræve Trusel om Vold mod Person eller Ejendom, anser de amerikanske Domme Boycotopfordringen for retsstridig, selvom den kun indeholder Trusel om Erhvervs- eller Forretningstab, »loss of business«¹⁾.

Fordringen om et Truselement i Boycotopfordringen som Betingelse for dennes Retsstridighed er saaledes baade i Henseende til Truslens Fremsættelsesmaade og Art bragt ned til et Minimum. Og det vil ofte være et vanskeligt faktisk Spørgsmaal at afgøre, om dette Minimum har været tilstede, om Boycotopfordringen i det enkelte Tilfælde virkelig har været i Stand til at udøve en indirekte Tvang, et blot moralsk Pres. Det er derfor forstaaeligt, at der findes Domme, hvor en offentlig Boycotopfordring er anset for retsstridig, uden at det Spørgsmaal ses at have været særlig undersøgt, om der forelaa en indirekte, moralsk Tvang²⁾. Flertallet af Dommene fastholder imidlertid som fremhævet dette Minimum.

Ganske det samme vanskelige faktiske Spørgsmaal, om der in casu er udøvet en indirekte Tvang eller ej, opstaar ved en anden Boycotart, nemlig Opfordringer gennem Strejkevagter. I teoretisk Almindelighed udtales det ogsaa her, at naar Strejkevagter indskrænker sig til en rent fredelig Overtalelse, og altsaa ikke udviser nogen Art af blot indirekte truende Adfærd, er de retmæssige³⁾. Men det erkendes paa den anden Side, at i det virkelige Liv forekommer saadanne ideale Strejkevagter saa godt som aldrig⁴⁾. Meget ofte anvendes

¹⁾ Se 103 State Rep. 477, jfr. Udgivernoten til denne Dom s. St. S. 495—96.

²⁾ Saaledes den i 103 State Rep. 499 meddelte Dom, se ogsaa Gen. Dig. II 1907 B. Sp. 1365.

³⁾ 103 State Rep. Udgivernoten S. 496—98, Gen. Dig. 1904 A. Sp. 2330.

⁴⁾ »It unfortunately happens that there is seldom a case where a picket is maintained that the members of the picket or their hangers-on do not resort to acts of violence and to jeers, cries, epithets and threats calculated and intended to intimidate workmen who are not members of the association. So true is this that the very term »picket« has come to mean in the popular mind threats, violence and intimidation«, Eddy S. 441.

direkte Truster¹⁾, lige fra Trusel om personlig Vold til Advarsel om overalt at blive boycottet fra Fagforeningens Side. Men selvom der ikke direkte trues, ligger der ofte i selve den Maade, hvorpaa Strejkevagterne optræder, den kraftigste indirekte Tvang. Enten optræder de i saa store Skarer udenfor Arbejdspladsen, at alene deres Antal virker skræmmende, og i samme store Antal ledsager de de Arbejdsvillige paa deres Vej til og fra Arbejdet²⁾. Eller de holder alle Gader og Adgange til Fabrikken besat baade ved Nat og Dag for herved at bortskræmme Arbejdssøgende³⁾. Og i en Dom fra nyeste Tid er det erkendt, at blot det, at en Række Strejkevagter opstilles af en Fagforening udenfor en Fabrik, er retsstridigt, selvom Strejkevagterne hverken udviser direkte eller indirekte truende Adfærd, men helt igennem indskrænker sig til fredelig Overtalelse, idet den blotte Nærværelse af disse Strejkevagter er en Truselsaks, an act of intimidation⁴⁾.

Strejke, Trusel om Strejke eller Boycot forat opnaa en Ikke-Fagforeningsarbejders Afskedigelse er, som tidligere bemærket, ikke længer strafbar i Amerika. Derimod er denne Boycotart stadig — ihvertfald under visse Omstændigheder — retsstridig. I et Tilfælde, afgjort af Højesteret i Maryland (i 1893), havde en Fagforening tvunget en Arbejdsgiver til at afskedige en Ikke-Fag-

¹⁾ Se f. Eks. 4 New York Criminal Reports 429. Undertiden anvendes der personlig Vold. Hvor kraftig man i saa Henseende kan gaa til Værks, derom er en Dom i 54 Federal Rep. 260 oplysende. I dette Tilfælde gik ca. 100 strejkende Arbejdere til Arbejdspladsen, kastede to Mænd, der vedblivende arbejdede der, ud, førte dem med Magt til deres Fagforenings Bygning og forlangte der i Overværelse af en stor Mængde Arbejdere, at de skulde indmelde sig i Foreningen eller forlade Egnen. Da de to Arbejdere imidlertid havde Mod til at nægte dette, besluttede Mødet, at de med Magt skulde føres ud af Staten. De blev herpaa ført af Sted, eskorterede af ca. 200 Mand, og undervejs tiltaltes de med »scabs« og andre nedværdigende Benævnelser.

²⁾ 25 Atlantic Reports 492, Gen. Digest I 1907 A. 2618.

³⁾ 90 Federal Rep. 608.

⁴⁾ Gen. Dig. III 1908 A. 1475.

foreningsarbejder ved Trusel om, at hvis han ikke blev afskediget, vilde Fagforeningen underrette alle Arbejderorganisationer i Byen om, at Arbejdsgiverens Forretning var et Ikke-Fagforeningsfirma, og ved denne Boycot tilføje ham stort Tab (Firmaet havde mange Kunder blandt Arbejderne). Dette Tilfælde havde et særlig graverende Moment, der kaster et ejendommeligt Lys over, hvilke Farer mægtige Arbejderorganisationer kan bringe. Den omtalte Arbejder havde nemlig paa sin Principals Opfordring erklæret sig villig til at indmelde sig i Fagforeningen og havde ansøgt om Optagelse heri; men denne blev nægtet ham, ti Fagforeningen havde vedtaget foreløbig ikke at optage flere Medlemmer. Man fremtvang altsaa Arbejderens Afskedigelse udelukkende for, at et af Foreningens Medlemmer kunde faa hans Plads. Højesteret erklærede hele denne Fagforenings Optræden for retsstridig¹⁾.

Men ogsaa uden dette graverende Moment er Boycottrusel for at fremtvinge en Arbejders Afskedigelse blevet anset for retsstridig; og det samme er statueret ved Boycottrusel overfor en Arbejder forat tvinge ham til at slutte sig til en Fagforening. Denne truede ham med overalt at ville forhindre ham i at faa Arbejde²⁾.

De nævnte Domme angik, som det ses, udelukkende Tilfælde, hvor Tvangsmidlet var Boycottrusel. Derimod har det i Retspraksis været Genstand for Tvivl, under hvilke Betingelser Strejketrusel eller Strejke for at fremtvinge en Ikke-Fagforeningsarbejders Afskedigelse er retsstridig. I en Dom i 1895 erklæredes en saadan Trusel for retmæssig, naar Arbejderne ikke anvender Vold og ikke ledes af personlige Motiver. Denne Afgørelse er imidlertid blevet stærkt kritiseret, idet man har hævdet, at en Strejke eller Strejketrusel af nævnte Art overhovedet ikke har til Formaal at skaffe bedre Arbejdsvilkaar, men kun at skade andre³⁾. Nævnte Strejke eller

¹⁾ 77 Maryland Rep. 396, 26 Atlantic Reports 505 (1893).

²⁾ 67 Vermont Rep. 690 (1894).

³⁾ Eddy I 416—17.

Strejketrusel skulde altsaa ikke kunne forsvares ud fra Bowen's Sætning. Dette er urigtigt, da, som tidligere vist, denne Tvang fra Fagforeningens Side meget vel kan tjene Arbejdernes almindelige Interesser. En Højesteretsdom i Pennsylvania har imidlertid fulgt den omtalte Kritik og i al Almindelighed erklæret Strejke (eller Trusel herom) med nævnte Formaal for retsstridig¹⁾.

Om sorte Lister findes der ligeledes modstridende Afgørelser. I et Tilfælde, afgjort i 1894, havde en Række Jernbaneselskaber indbyrdes vedtaget nogle Regler, hvorefter de hver for sig skulde føre Lister over Arbejdere, som havde deltaget i Strejker, og levere hinanden Afskrifter af disse Lister med den Virkning, at intet Selskab maatte tage Folk i sin Tjeneste, hvis Navn var opført paa Listerne. Denne Boycotting blev i Dommen erklæret for retsstridig²⁾. Dette er jo klart uretfærdigt mod Arbejdsgiverne, naar der ses hen til, at Forbund af Fagforeninger overalt uden Ansvar kan føre sorte Lister over Arbejdsgivere, der har lock-outed Arbejdere. Senere Praxis viser da ogsaa en Ændring. Ved en Dom i 1903 statueredes det, at en Arbejdsgiver, der havde afskediget Arbejdere, fordi de var Medlemmer af en Fagforening, havde Ret til at føre en Bog over deres Navne og om Grunden til deres Afskedigelse og at indbyde andre Arbejdsgivere til at gennemse denne Bog, skønt disse som Følge heraf vægrede sig ved at tage de afskedigede Arbejdere i deres Tjeneste³⁾.

Det ovenfor udviklede vil have vist, at amerikansk Retspraksis i det Store og Hele har fulgt Bowen's Sætning, men at man i mange Tilfælde har givet denne en strengere Fortolkning end i England. Dette gælder saaledes baade ved Sympatiststrejker og ved Strejketrusel for at opnaa Ikke-Fagforeningsarbejderes Afskedigelse. Endvidere har amerikansk

¹⁾ 207 Pennsylvania Rep. 79.

²⁾ 3 Ohio Rep. 526.

³⁾ 124 Federal Rep. 246. I nogle Stater er sorte Lister blevet forbudt ved særlig Lov; se F. J. Stimson: Handbook to the Labor Law of the United States 1896 S. 300—303.

Praksis vist sig langt strengere end engelsk overfor offentlige Boycotopfordringer gennem Løbesedler, Blade, Cirkulærer o. l. (Blokademeddelelser). Allen v. Flood har ikke haft nogen Indflydelse i Amerika. Den har her ikke engang faaet den midlertidige Virkning, den fik i England. Og efterat man selv i engelsk Praksis med Quinn v. Leatham er gaaet uden om Allen v. Flood og er vendt tilbage til Moguldommen, har der været endnu mindre Opfordring til at fravige denne. Der er, som vi har set, idetheletaget i de amerikanske Domme en stedse stigende Tendens til at lægge Vægt paa Boycottens Motiv eller Formaal. Herved lægges der en Dæmper paa de værste Udslag af Boycottilbøjeligheden. Og Amerika er — ialtfald hidtil — blevet forskaanet for en Lov som den engelske Trade Disputes Act 1906. Ordet Boycot har idethele ingen god Klang i Amerika. Man har her bitrere Erfaring om denne Forfølgning end noget andet Sted. De mange ledende Udtalelser i Dommene om, at medens Strejken er lovlig, er Boycotten ulovlig, er derfor et godt Udtryk for almindelig amerikansk Retsbevidsthed.

2. FRANSK RET.

Medens fransk Retspraksis, som vi viste i forrige Kap., ikke har følt sig bundet ved Grundtanken i Loven 1884 ved Spørgsmaalet om Strafansvar for Boycotting, har denne Grundtanke derimod overalt været Ledestjernen for Domstolene i Spørgsmaalet om civilretligt Ansvar for denne Forfølgelse. Loven 1884's Hovedformaal fremgaar klarest af dens Art. 3 i Forening med dens Art. 1 og 7. Loven gav jo Fagforeningerne retslig Anerkendelse, men kun under Forudsætning af, at de 1) u d e l u k k e n d e forfulgte økonomiske, industrielle, med ét Ord f a g l i g e Interesser, Lovens Art. 3; og for at de mere effektivt kunde forfølge disse Interesser gennem en uhindret Haandhævelse af 2) F o r e n i n g s j u s t i t s e n, ophævedes jo C.pén. Art. 416, Lovens Art. 1; men samtidig betonedes, som ofte fremhævet, paa det bestemteste 3) d e n E n k e l t e s R e t t i l at holde sig udenfor Organisationerne, Lovens Art. 7.

Gennemgaar man fransk Retspraksis i hele den moderne Boycotperiode, vil det formentlig vise sig, at det i Virkeligheden er paa Grundlag af de 3 ovenfor særlig fremhævede Elementer, at Domstolene har bygget deres civilretlige Stilling til Boycot-spørgsmaalet. Først og fremmest stred nu Fagforeningernes Forfølgning af *Arbejdere*, der ikke var Medlemmer, saa afgjort mod Tanken i L. 1884 Art. 7, at man, selvom man fritog den for Straf, ikke kunde anse den for retmæssig. Det laa desuden nær at hævde, at denne Forfølgning intet havde med faglige Formaal at gøre, men kun iværksattes for at skade andre. Og at man indrømmede Fagforeningen Ret til at holde Justits overfor sine egne Medlemmer, berettigede den ikke til at øve Tyranni overfor udenforstaaende. Hvad dernæst Fagforeningernes Boycotting af *Arbejdsgivere* eller *andre* angaar, laa det ligeledes nær at hævde, at naar Arbejderlederne ved deres Boycotopfordringer gik udenfor Foreningens Rammer, og søgte at faa Offenligheden til at deltage i Forfølgelsen, betød dette i Virkeligheden at forlade de strengt faglige Interessers Omraade og give efter for en mere personlig Forfølgelseslyst.

Første Gang, det her angivne Hovedsynspunkt blev bragt til klar Anvendelse i fransk Retspraksis, er, saa vidt mig bekendt, i Dom af Cour d'appel de Nancy af 14. Maj 1892. I dette Tilfælde havde en Fagforening opfordret Ejeren af en Café til at nægte de Arbejdere Adgang til Caféen, som havde forladt Fagforeningen; og da han ikke vilde lystre denne Boycotordre, opfordrede Foreningen offentlig i et Blad »alle gode Borgere« til ikke længer at søge denne Café. Dommen fastslog, at denne Boycotopfordring, denne »mise à l'index« var et utiladeligt Angreb paa den Enkeltes — in casu nævnte Ejers — Frihed, nemlig »une atteinte au libre exercice de son commerce ou de son industrie«¹⁾; Loven af 1884 havde ved at indrømme Fagforeningsret ikke givet Fagforeningerne Ret til at under-

¹⁾ Denne Erhvervsfrihed er jo, som i første Afsnit omtalt, sikret ved fransk Rets Grundbestemmelse paa dette Omraade, nemlig Loven af 2.—17. Marts 1791 Art. 7; se ovenfor S. 60.

trykke Individerne. Heller ikke tjente Boycotten i dette Tilfælde paa nogen Maade faglige Interesser, »intérêts professionnels», ti nævnte Café's Ejer havde jo ingensomhelst Indflydelse paa Arbejdslønnen eller idethele paa Arbejdsvilkaarene. Der tilkendtes derfor nævnte Caféer Erstatning i Henhold til den almindelige Erstatningsregel i C.civ. 1382. At Strafansvaret for en saadan Boycotforfølgning var bortfaldet med C.pén. 416, berørte ikke det civile Ansvar¹⁾.

Kort Tid efter denne Dom blev det samme Hovedsynspunkt fra Loven 1884 anvendt af Højesteret paa Strejketrusel forat fremtvinge en Ikke-Fagforeningsarbejders Afskedigelse (la mise à l'index d'un ouvrier non-syndiqué), nemlig i Cour de Cass. af 22. Juni 1892. Appelretten (i Grenoble) havde i dette Tilfælde ved Dom i 1890 frikendt Fagforeningen, idet den hævdede, at efter Ophævelsen af C.pén. 416 var en Strejketrusel med nævnte Formaal ikke længere retsstridig. Den fremhævede endvidere, at hvad en enkelt retmæssig kan gøre, maa flere ogsaa retmæssig kunne gøre i Forening. En enkelt Arbejder har Ret til at nedlægge Arbejdet — med eller uden Grund eller simpelthen, fordi det ikke behager ham at arbejde sammen med en anden; følgelig maa flere Arbejdere i Forening have samme Ret. Og alt, hvad Fagforeningens Arbejdere i nærværende Tilfælde havde gjort, var jo netop kun at erklære, at de ikke vilde arbejde sammen med en bestemt Mand. Hvad Motiv de havde til denne Optræden var ligegyldigt, ti den Handlendes Motiv havde ingen Indflydelse paa Handlingens Retmæssighed eller Retsstridighed. Men forøvrigt mente Dommen, at Arbejdernes Nægtelse af at arbejde sammen med Sagsøger ikke var dikteret af nogen fjendtlig Følelse mod ham personlig, men kun af faglige Interesser.

Denne Appelretsdom vakte stor Bevægelse og Kritik, idet man hævdede, at den i Virkeligheden gjorde Fagforeningernes Tyranni overfor Ikke-Fagforeningsarbejdere retmæssigt. Denne Kritik kom ogsaa til Orde i Parlamentet. I Senatet erklærede

¹⁾ Dalloz 1892 II S. 433.

Trarieux, at Grenobledomstolens Argumentation var juridisk uholdbar, idet han hævdede, at Afskaffelsen af C.pén. 416 ingenlunde betød Afskaffelsen af Civilrettens almindelige Regler paa dette Omraade, navnlig C. civ. Art. 1382¹⁾).

Højesteret underkendte ogsaa fuldstændig denne Dom. Den udtalte i sin nævnte Afgørelse af 1892, at da L. 1884 havde ophævet C.pén. 416, var Strejketrusler fra en Fagforenings Side overfor en Arbejdsgiver retmæssige, naar de fremsattes uden Vold eller Svig og de havde til Formaal at forsvare rent faglige Interesser; derimod var de retsstridige, naar de havde til Formaal at paalægge Arbejdsgiveren at afskedige en Arbejder, fordi denne har meldt sig ud af Fagforeningen eller nægtet at indmelde sig; ti denne Strejketrusel var et Angreb paa en andens Ret, nemlig den ubetingede Ret til frit at holde sig udenfor al Organisation, som L. 1884 Art. 7 sikrer enhver Arbejder. Og da Strejketruslen i nærværende Tilfælde havde haft omtalte Arbejders Afskedigelse til Følge, var Fagforeningen erstatningspligtig ifølge C.civ. Art. 1382²⁾).

I disse to Domme af 1892 kæmpede der sig en Tanke frem, der skulde faa sit fulde og klare Udtryk i Cour de Cass. af 9. Juni 1896. Denne Tanke var, som allerede antydnet, at Boycottes Retsstridighed beror paa dens Formaal eller Motiv: den er retsstridig, naar dens Motiv er personligt, retmæssig, naar Motivet er Forsvaret for faglige Interesser. Af disse to Modsætninger kom egentlig kun den ene helt klart frem i de anførte Domme, nemlig: Forsvaret for faglige Interesser. Som Modsætning hertil stillede Dommene mere objektivt: Krænkelse af en andens Ret, i den første Dom den Enkeltes Ret til Frihed i sin Handel og sit Arbejde, i den sidste Dom den særlige Frihedsret, som L. 1884 Art. 7 sikrer. Erfaringerne fra Arbejdskampen bragte imidlertid snart Domstolene ud over dette objektive Stade. I det Tilfælde, Cour de Cass. af 9. Juni 1896 angik,

¹⁾ Jfr. Noten af R. Jay til Højesterets Dom i Sirey 1893 I S. 41—43.

²⁾ Sirey 1893 I S. 41—48; jfr. Dom i Marts 1893 Dalloz 1893 II S. 191; se endvidere senere Appelretsdomme i ganske lignende Tilfælde Sirey 1894 II S. 306 og 1896 II S. 30.

havde en Del Arbejdere erklæret Strejke forat tvinge Arbejdsgiveren til at afskedige en Formand, som de paastod var uudholdelig at arbejde sammen med; og da han herefter blev afskediget, søgte han Erstatning hos Arbejderne. I dette Tilfælde udgik Forfølgelsen, som det ses, ikke fra nogen Fagforening; Arbejderne handlede paa eget Initiativ. Underinstansen søgte naturlig nøje at følge den Vejledning, Højesteretsdommen af 22. Juni 1892 havde givet i det tildels beslægtede, tildels forskellige Tilfælde; men den tillagde denne Dom en rent objektiv Opfattelse, en Fortolkning, der jo efter det ovenfor anførte havde gode Grunde for sig. Underinstansen fremhævede nemlig, at Arbejderne i nærværende Tilfælde i Modsætning til Arbejderne i Cour de Cass. 22. Juni 1892's Tilfælde ikke havde krænket Frihedsretten i L. 1884 Art. 7; der var jo i nærværende Sag aldeles ikke Spørgsmaal om nogen Fagforening eller Tvang til Indmeldelse heri; Arbejderne havde kun gjort Brug af deres almindelige Arbejdsfrihed ved at erklære, at de ikke vilde arbejde sammen med nævnte Formand; og den Slags Handlinger havde L. 1884 ved at ophæve Art. 416 gjort retmæssige uden at gøre nogen Forskel i Henseende til Motivet, *»sans distinction de mobile«*. Højesteret omstødte imidlertid denne Dom; og denne Gang udtalte den sig aldeles tydelig og afgjort, idet den statuerede, at efter at L. 1884 havde ophævet Art. 416, var Strejketrusler uden Vold og Svig tilladelige, naar de havde til Formaal at forsvare faglige Interesser; men de var civilt retsstridige, naar de, inspirerede *»par un pur esprit de malveillance«*, havde til Formaal og Virkning at bevæge en Arbejdsgiver til at foretage en Afskedigelse, som ingen alvorlig Klagegrund kunde motivere; jfr. C. civ. 1382 og L. 1884 Art. 1. Underinstansen havde følgelig begaaet en Fejl ved ikke nærmere at undersøge, om de Strejkende i nærværende Tilfælde havde forfulgt en faglig Interesse eller om de kun havde ladet sig lede af en Følelse af uberettiget personlig Uvilje¹⁾.

Gennem de fremhævede Udtryk fra Underinstansens og

¹⁾ Dom i Sirey 1897 I S. 25.

Højesterets Dom ser man klart Modsætningen mellem den ældre objektive og den nyere subjektive Opfattelse af Retsstridighedsproblemet. Med denne Dom har Højesteret altsaa naaet frem til Erkendelse af, at den Handlendes Motiv maa have afgørende Indflydelse paa Spørgsmaalet om Handlingens Retsstridighed. Og den ledende Grundsætning, som Dommen fastslog for en af de vigtigste Boycotarter og som senere er bragt til Anvendelse paa dem alle, kan da udtrykkes saaledes, at Boycotten, la mise à l'index, er, hvem den end er rettet mod, Arbejdere, Arbejdsgivere eller andre, kun retmæssig, naar den har til Formaal at forsvare faglige Interesser, men retsstridig, naar den forfølger personlig skadende Formaal¹⁾).

Denne Grundsætning er, som det vil ses, en gammel Kending for os. Det er jo i Virkeligheden den Grundsætning, der udtaltes i the Mogul case, som vi møder igen her paa fransk Retsomraade. Og naar den samme Tanke baner sig Vej paa to forskellige, betydelige Retsomraader, bestyrkes den unægtelig i indre Sandhed. Dog vilde det, saavidt vi kan se, være urigtigt at paastaa, at Resultatet i fransk Ret er naaet helt uafhængig, upaavirket af engelsk Ret. Den stærke Indflydelse fra England, der, som i de forrige Afsnit vist, overalt gør sig gældende i fransk Lovgivning paa disse Omraader, har ogsaa gjort sig gældende her. Det rette Aarsagsforhold er vistnok det, at fransk Rets Stilling til Boycotting her i ikke ringe Grad kan føres tilbage til den selv samme Kilde, hvorfra Lord Bowen's Grundsætning har sin Oprindelse. Allerede i 40erne antog jo, som tidligere omtalt, den engelske Fagforeningsbevægelse endelig og afgjort den strengt faglige Ka-

¹⁾ I Planiol's Fremstilling II Bd. S. 285—88. hvor Spørgsmaalet om Motivets Betydning for Retsstridigheden berøres. fastholdes det stadig som gældende fransk Ret, at Motivet er irrelevant, og at det alene kommer an paa det objektive, om Handlingen har krænket en Andens Ret; og der henvises til de ovenfor anførte ældre Domme, navnlig ogsaa til Højesteretsdommen af 22. Juni 1892, se Planiol S. 287. Planiol har imidlertid ganske overset, at den nyere Højesteretsdom af 9. Juni 1896, som ovenfor paavist, helt har forladt det ældre objektive Stadi og lægger den afgørende Vægt paa Boycottens Motiv.

rakter, som den siden stedse har bevaret. Begrebet faglig stilledes herved i klar Modsætning til politisk, revolutionær. Det faglige Formaal var jo imidlertid ogsaa blevet stærkt betonet af den engelske Lovgivning, nemlig allerede af Loven 1825, der vel indrømmede Arbejderne Ret til at slutte sig sammen om Strejke, men kun naar Formaalet var at opnaa højere Løn og kortere Arbejdstid. Herved klaredes, som tidligere fremhævet, den anden Modsætning til Begrebet faglig: personlig, idet Domstolene jo modsætningsvis fra Loven 1825 sluttede, at Sammenslutninger, der ikke havde til Formaal at opnaa højere Løn eller bedre Arbejdsvilkaar, men at skade andre, uden økonomisk Fordel for en selv, var ulovlige. Og dette Synspunkt, der klarest blev fremhævet i Reg. v. Rowlands i 1851, og som anvendtes, hvadenten det var en Arbejder eller Arbejdsgiver, Sammenslutningen vilde til Livs, var jo, som tidligere vist, i Virkeligheden det samme, som Lord Bowen senere anvendte i the Mogul case, men som først gennem ham fik sin dybere Begrundelse og sin videre Anvendelse paa hele det moderne Boycotomraade.

Ved Loven 1884 indførte Waldeck-Rousseau jo det engelske Fagforeningsideal i fransk Ret. Hele Lovens Aand var Betoningen af det rent faglige Formaal for alle Arbejdets Sammenslutninger. Og ligesom i England opstod herved ikke blot Modsætningen til det politiske, men ogsaa til det personlige Formaal. Ligesom engelsk Retspraksis lige siden Loven 1825 førtes ogsaa fransk Retspraksis efter Loven 1884 nødvendig til at fordømme alle Sammenslutninger, der havde den personlige Forfølgelse af den enkelte, være sig Arbejder eller Arbejdsgiver, til Formaal. Og saaledes forstaar vi da, at den samme Grundsatning, der efter Bowen's Dom i 1889 blev den ledende for de engelske Domstole paa hele det moderne Boycotomraade, ligeledes blev den ledende for de franske Domstole paa samme Omraade efter den omtalte Højesteretsdom af 1896.

Ved denne Fremhævelse af Handlingens Formaal eller Motiv indførte Loven af 1884 en ny Tanke i fransk Ret. Efter herskende fransk Retsopfattelse har det hid-

til været et fast Dogme, at den Handlendes Formaal eller Motiv ingen Indflydelse har paa Spørgsmaalet om Handlingens Retsstridighed¹⁾. Det var da ikke underligt, at det, som vist, kostede Retspraksis Kamp at naa frem til en modsat Opfattelse. Erfaringerne fra et helt nyt, særligt Retsomraade, Arbejdskampen banede Vejen herfor. Troen paa det omtalte Dogme nedbrødes først, da Hovedsynspunktet fra den særlige Lov, L. 1884 syntes Praksis at være det eneste, der kunde bringe Klarhed og Vejledning i de vanskelige Retsspørgsmaal, Arbejdskampene havde rejst.

Som allerede fremhævet under engelsk og amerikansk Ret, har Afgrænsningen mellem Forsvaret for faglige Interesser og den personlige Forfølgning imidlertid ikke altid faldet Domstolene let. Strejketrusel og Strejke for at fremtvinge en Arbejders Afskedigelse er jo netop et Eksempel herpaa. Fransk Retspraksis sondrer her, som vi har set, skarpt imellem, om denne Boycotting er rettet mod en uorganiseret Arbejder eller ej. I første Tilfælde betragtes denne Forfølgning altid som ufaglig, og er derfor ubetinget retsstridig. I sidste Tilfælde undersøges det derimod nærmere in concreto, om Forfølgningen har det faglige eller det personlige Motiv. Afgørelsen i førstnævnte Tilfælde er efter vor Opfattelse for ubetinget. Ogsaa i dette Tilfælde maa der, som vi tidligere har fremhævet, sondres imellem den faglige og den personlige Forfølgning. Naar fransk Ret her ikke har truffet det formentlig rigtige, skyldes det imidlertid sikkert, efter hvad vi ovenfor har udviklet, den særlige positive Bestemmelse i L. 1884 § 7, der jo kræver den enkelte Arbejders Frihedsret ubetinget respekteret i Kollisionen med Fagforeningens Interesser.

I nær Tilknytning til disse Resultater er det endvidere m. H.

¹⁾ Se saaledes Demolombe: Cours de Code Napoléon, Paris 1882, 8 Bd. S. 572—74; Theophile Hue: Commentaire du Code civil, Paris 1895, 8. Bd. S. 534; Planiol II Bd. S. 283—86; jfr. Cour de Cass. 26. Marts 1862, Sirey 1862 I S. 673.

t. sorte Lister statueret, at en Fagforening handlede retsstridig ved at sætte en uorganiseret Arbejder paa »piloni corporatif« i deres Fagblad, idet den under Trusel om samme Behandling havde forbudt alle Arbejdsgivere at tage nogen Arbejder i deres Tjeneste, som var sat paa nævnte sorte Liste; og da denne Forfølgning havde bevirket, at den paagældende Arbejder ikke kunde opnaa Arbejde hos nogensomhelst Arbejdsgiver indenfor sit Fag og derfor saa sig tvunget til helt at forlade Faget og tage Arbejde ved andet og til langt ringere Løn, idømtes Fagforeningen Erstatning¹⁾.

M. H. t. Opfordringer gennem Blade, Plakater, Rundskrivelser o. l. til ikke at søge Arbejde eller ikke at købe hos en Person, er det først ved flere Appelretsdomme fastslaaet, at saadanne Opfordringer er retmæssige, naar de kun rettes til en Forenings Medlemmer og ikke over nogen Indflydelse udenfor denne Kres, men retsstridige, naar Opfordringen rettes til andre, udenforstaaende. Dette er statueret baade indenfor Arbejdskampens Omraade og udenfor, ved Boycotting i Forretningslivet²⁾. Betragtningen har her været den, at naar en Boycottopfordring offentliggøres udenfor den faglige Organisations Rammer, taber den sin faglige Karakter. Som det hedder i en af Dommene: »cette publicité extra-professionnelle³⁾ est vexatoire et abusive«⁴⁾. Og disse Dommes Opfattelse kan nu betragtes som endelig gældende fransk Ret efter Cour de Cass. af 25. Jan. 1905⁵⁾. Denne Dom fremhæver yderligere den Begrænsning, at selvom en Boycottopfordring kun rettes til en For-

¹⁾ Se Domme af 31. Marts 1896, Paris, Sirey 1896 II S. 98, og af 19. April 1902, Douai, Sirey 1906 II S. 155.

²⁾ Se Domme i Maj og Juni 1902, Limoges og Douai, Sirey 1903 II S. 233; om denne Art Boycotting i Forretningslivet se Dom af 7. Febr. 1900, Riom, Sirey 1903 II S. 225.

³⁾ Udhævet af mig.

⁴⁾ Se den anførte Dom af Maj 1902, Douai.

⁵⁾ Sirey 1906 I S. 209 ff., jfr. Dom af 7. Juli 1905, Amiens, Sirey 1906 II S. 66.

enings Medlemmer, er den retsstridig, hvis den forfølger et personligt Formaål.

Endelig maa nævnes, at det er fastslaaet, at en Fagforenings Medlemmer vel har Ret til frit at propagandere for Tilslutning til deres Forening, men at en saadan Propaganda er en retsstridig Handling, dersom den finder Sted i Fabrikken, og forpligter til Erstatning, dersom den bevirker, at Fabrikkens Arbejdere eller nogle af disse nedlægger Arbejdet¹⁾.

3. TYSK RET.

Det er som vist i Almindelighed vanskeligt at faa et virkeligt Indblik i Retslivets Stilling til Boycotproblemet i de forskellige Lande. Men i Tyskland kommer her endda en Række Vanskeligheder til, som skyldes visse Ejendommeligheder, der er ganske særlige for tysk Ret. Det vil formentlig ikke kunne bestrides, at det, tysk Ret her som ved saa mange andre Spørgsmaal lider under, er al den overdrevne Codification og Lovmageri idethele, al den Paragrafkultus, der Gang paa Gang lægger Hindringer i Vejen for Retslivets naturlige Udvikling. Alt for mange skønne intellektuelle Kræfter maa de tyske Dommere spille paa den formelle Fortolkning af de utallig mange Lovbud, paa Udfindelsen af disses indbyrdes Harmoni og af de rette dogmatiske »Systembegreber«; og efter alle disse teoretiske Undersøgelser og Overvejelser skal da Afgørelsen af Livets nye Tilfælde træffes, og ikke efter det, som dog formentlig er det mest naturlige i Nutidens Retsliv, nemlig efter en fri, men grundig og videnskabelig Prøvelse af alle Spørgsmaalets faktiske og retslige Grunde. Og saa vidt er det kommet i tysk Ret, at en fri retsskabende Virksomhed som Regel kun staar Dommeren aaben ved de enkelte faa, egenlig ganske ujuridiske Paragraffer, navnlig i B. G. B., der henviser Afgørelsen til moralske Overvejelser og Begreber som »gute Sitte«. Paa Grund af disse Begrebers Uklarhed og Ubestemthed kan Domstolene

¹⁾ Se Dom af 19. Juni 1894, Bourges, Sirey 1895 II S. 197.

her frit bygge deres Afgørelser paa rent praktiske Overvejelser. Det er værd at lægge Mærke til, at de relativt fornuftigste Resultater i Boycotspørgsmaalet har Domstolene netop naaet gennem Anvendelsen af en af disse »Sædelighedsparagraffer«, nemlig B. G. B. § 826. Men det forekommer mig ikke at kunne bestrides, at disse Paragraffer i sig selv er en Uting og egenlig aldrig burde findes i en moderne Lov. De hviler jo nemlig paa en fundamental Uklarhed ved Sammenblandingen af moralsk og juridisk Omraade. Forat Anvendelsen af disse Sædelighedsbestemmelser ikke i de enkelte Tilfælde skal svømme ud i almindelig holdte moralske Betragtninger eller i et rent subjektivt Dommerskøn, bør Retspraksis utvivlsomt ogsaa her altid træffe sine Afgørelser efter rent retslige, praktiske Hensyn. Men netop derfor havde det været det rigtigste, om allerede Lovgiveren havde søgt selv at blive klar over, hvilke retslige Hensyn det er, der foresvæver ham ved den mystiske Henvisning til det »sædelige«. M. a. O. en almindelig Sædelighedsparagraf vil efter vor Formening altid ved en grundig Undersøgelse vise sig at kunne opløses i bestemte, særlige, rent juridiske Bestemmelser.

Tysk Rets Stilling til Spørgsmaalet om Boycottens civile Retsstridighed beror paa Reglerne om »unerlaubte« Handlinger i B. G. B. 2. Bog, 25 Tit., §§ 823 ff. Den almindelige Erstatningsgrundsætning findes intetsteds udtalt i B. G. B. Denne Lovbog danner herved en Modsætning til C.civ., i dennes Art. 1382 og 1383, og andre Codificationer, se f. Eks. den schweitziske Obligationsrets Art. 50. B. G. B. indrømmer først og fremmest kun Erstatning for Krænkelser af den bestemte Række Retsgoder, der opregnes i § 823, 1. Stk., eller af den bestemte Slags Love, der omtales i § 823, 2. Stk. Udenfor denne Kres hjemles der dernæst som et Slags Tillæg Erstatning i de enkelte, ganske særlige Tilfælde i §§ 824 og 825.

Disse Regler rækker vel tilsammen over et meget stort Omraade; men de er dog alle, som man ser, lutter Særregler: en almindelig Erstatningsregel indeholder ingen af dem. Lov-

bogens Forfattere var da ogsaa klar over, at der udenfor den Kres af Tilfælde, som rammes af §§ 823—25, meget vel kunde tænkes at opstaa Tilfælde, hvor det vilde være haardt og ubilligt at nægte et Erstatningskrav. Men istedenfor nu heraf at drage den Lære, at alle Særregler, hvordan de end affattedes, dog ikke kunde gøre Fyldest, og at den eneste rigtige Løsning derfor vilde være at indføre den almindelige Erstatningsregel, ønskede man helt at undgaa denne og søgte derfor ogsaa for de udenfor §§ 823—825 faldende Tilfælde at give en Særregel. Da man imidlertid — naturligvis — ikke var i Stand til at danne sig et klart Begreb om, hvilke eller hvor talrige de Tilfælde var, i hvilke der vilde vise sig Trang til et Erstatningskrav udenfor §§ 823—25, blev man nødt til i den hertil givne Bestemmelse, § 826 at give Domstolene en ganske almindelig holdt Fuldmagt til efter et ret vilkaarligt Skøn at indrømme Erstatning for forsættelige Handlinger, naar disse maatte anses for stridende mod »gode Sæder«. Men herved kom man i Virkeligheden til at gaa endog langt udenfor det Omraade, den almindelige Erstatningsregel rammer.

Men idet §§ 823—826 saaledes trækker Grænsen for det retsstridige snart snevrere, snart videre end den almindelige Erstatningsregel, er der fremkommet en højst utilfredsstillende Retstilstand. § 823 har fremkaldt en Mængde Tvivl og Strid om den rette Afgrænsning af den Kres af Rettigheder, Paragraffen omfatter; men al denne Strid har reelt været ret ufrugtbar. Og § 826 har ved den uklare Sammenblanding af moralske og retslige Overvejelser, den fører ind i, kun været egnet til at forvirre Retserkendelsen og skabe Usikkerhed i Praxis. At Resultaterne i Praxis endda ikke altid er blevet urimelige, er ikke Paragraffernes Skyld.

Der er ingen Grund til paa dette Sted at fordybe sig i alle de Fortolkningstvivl, som § 823 har givet Anledning til. Her skal kun fremhæves nogle Hovedpunkter, der har særlig Betydning for Boycotomraadet.

Forat der skal kunne tilkendes nogen, der er Genstand for

Boycotting, Erstatning efter § 823, 1. Stk., maa det som sagt kunne paavises, at Boycotten krænker et af de i denne Paragraf nævnte Retsgoder. Her kunde der da særlig være Tale om »Freiheit« eller »sonstiges Recht«. Begge disse Udtryk er jo ret omfattende. Og skal man allerede under den bestaaende Rets-tilstand skaffe Beskyttelse for den Ret, som Boycotforfølgningen krænker, en Ret, hvis Natur og Grænser endnu ikke er undersøgt og bestemt, da maa man nødvendigvis søge de Steder i Lovgivningen, der er omfattende og uklare nok til at kunne optage dette ubekendte X under sig. Hertil egner nu i og for sig Begrebet »Frihed« sig udmærket. Herunder kan man som bekendt efter Behag tage alt muligt. For § 823's Vedkommende er det imidlertid kun fra ganske enkelte Forfatteres Side blevet hævdet, at Boycotting, ialtfald visse Arter af denne, maatte henregnes til de efter denne Bestemmelse retsstridige Frihedskrænkelser. Man har nemlig ment, at ved Krænkelse af »Friheden« maatte naturlig forstaas enhver Forstyrrelse i eller Hindring af den frie Viljesvirksomhed; og følgelig maatte en Frihedskrænkelse efter § 823 siges at foreligge, naar arbejdsvillige Arbejdere forhindredes af strejkende Arbejdere i at optage Arbejdet, eller naar nogen forhindredes i at købe af eller sælge til et bestemt Firma¹⁾. Som man ser, er det selv efter denne Anskuelse endda ikke den *boycottede selv*, der direkte beskyttes: han opnaar kun indirekte Beskyttelse derved, at den, til hvem Boycotopfordringen rettes, beskyttes efter § 823. Dog maatte det vel efter denne Anskuelse ogsaa antages, at hvis man hindres i at tage Arbejde eller i at handle ved Trusel om selv at blive gjort til Genstand for Boycotting, hvis man ikke deltager i Boycotten mod Tredjemand, foreligger en Frihedskrænkelse efter § 823.

Reichsgericht har imidlertid ikke sluttet sig til denne Opfattelse. Vel kan Frihedskrænkelsen efter denne Paragraf ikke indskrænkes til de af Str. G. B. §§ 234—241 omfattede Til-

¹⁾ Se Planck S. 970—71; herimod Endemann S. 1262 Note 27. Oertmann i Seufferts Bl. Bd. 72 S. 277. Bröcker S. 21—24; for den vide Bestemmelse af Begrebet Frihed er iøvrig ogsaa Liszt S. 24—25.

fælde; det erindres tillige herved, at § 823 ogsaa rammer uagtsomme Handlinger, hvilket ikke er Tilfældet med de nævnte Straffelovsbestemmelser. Men R. G. har dog udtalt, at ikke enhver Indvirkning paa den frie Viljesbestemmelse er en Frihedskrænkelse efter § 823¹⁾. Og i senere Afgørelser udtales det bestemt, at kun den Indvirkning paa den frie Viljesbestemmelse, som antager Karakteren af Trusel eller Tvang, er retsstridig Frihedskrænkelse efter § 823²⁾. Og hertil maa der sikkert kræves en mere direkte, ydre Tvang eller Trusel end Boycot og Boycottrusel³⁾.

Men naar saaledes Begrebet Frihed i § 823 1. Stk. ikke kan faa nogen særlig Anvendelse paa Boycotomraadet, bliver der kun tilbage Udtrykket »sonstiges Recht«. Dette Udtryk kan i og for sig godt omfatte alle mulige Rettigheder, enhver retslig beskyttet Interesse⁴⁾. I saa vid en Betydning kan det imidlertid ikke være taget i § 823, 1. Stk.; ti i saa Fald vilde § 823, 2. Stk. komme til at staa som ret overflødig, idet 1. Stk. da vilde ramme væsenlig de samme Handlinger som 2. Stk.; og dette kan umulig have været Lovens Mening⁵⁾. Det kan ogsaa her fremhæves, at hvis man valgte denne vide Forstaaelse af »sonstiges Recht«, vilde § 823, 1. Stk. stærkt nærme sig den almindelige Erstatningsregel, som det netop var Meningen at undgaa.

Der kan endvidere spørges, om man ikke kunde forstaa »sonstiges Recht« som omfattende alle de Rettigheder, der i tysk Retsvidenskab er blevet indfattet under Navnet »Personligheds- eller Individualrettigheder«. Dette vilde faa Betydning for Boycotproblemet. Ti »Personligheds- eller Individualrettigheder« er et saa vidt Begreb, at man meget vel til disse kan

¹⁾ R. G. Bd. 48 S. 123.

²⁾ R. G. Bd. 58 S. 28, J. W. 1908 S. 679. I sidstnævnte Tilfælde udtales det, at § 823 kun krænkes i Tilfælde af: »Beugung des fremden Willens durch Drohung oder Zwang.»

³⁾ Se ogsaa R. G. Bd. 48 S. 123—24.

⁴⁾ Liszt S. 26.

⁵⁾ Jfr. Staudinger S. 1421.

henregne en Ret »til fri, uforstyrret Udnyttelse af sin Arbejds-kraft og sine personlige Evner« eller en Ret »til fri, uforstyrret Erhvervsvirksomhed« eller lignende omfattende Begreber, hvorved man hidtil har opfattet den Ret X, som Boycottingen antages at krænge.

Det er imidlertid efterhaanden — med Rette — blevet den almindelige Opfattelse, at »Personligheds- eller Individualrettigheder« idethele er et altfor uklart og i bedste Fald ufærdigt Begreb til at anvendes ved Fortolkningen af § 823. For det første er det endnu usikkert og dunkelt, hvad der egentlig er Kernen i nævnte Begreb. Og dernæst betegner Begrebet ihvertfald en uafsluttet Række Rettigheder, som enhver Forfatter i Virkeligheden kan fortsætte efter Behag¹⁾. M. a. O. Begrebet savner ganske den videnskabelige Undersøgelse og Afklaring, som er nødvendig, hvis det skal være til nogen Nytte i den positive Ret. Reichsgericht har da ogsaa bestemt afvist det²⁾. Og hvad særlig den omfattende Ret til »fri, uforstyrret Udnyttelse af sin Arbejdekraft« eller til »fri, uhindret Erhvervsvirksomhed«, har den herskende Opfattelse i Videnskab og Praxis ligeledes stillet sig afvisende³⁾.

Den almindelige Mening er da idethele for en indskrænkende Fortolkning af § 823, 1. Stk.; og der kan nu i det væsentlige siges at være blevet Enighed om, at Kresen af de Rettigheder, der beskyttes efter denne Bestemmelse, bør begrænses til de Privatrettigheder, der allerede i Forvejen er positivt anerkendt i den øvrige Lovgivning, være sig Rigslovgivning eller Landslovgivning⁴⁾. Ud fra dette Synspunkt kan da en Ret til fri Udnyttelse af sin Arbejds-

¹⁾ Se Planck 1. Bd. S. 51 ff., 2. Bd. Bem. til § 823; og Cosack S. 602.

²⁾ Se navnlig de træffende Bemærkninger i R. G. Bd. 51 S. 373, jfr. ogsaa R. G. Bd. 69 S. 403.

³⁾ Planck: S. 972: »en særlig Ret til uhindret, fri Anvendelse af sin Arbejds-kraft eksisterer ikke«; se ogsaa Oertmann S. 943, Dernburg S. 700, Staudinger S. 1423; af Praxis se foruden den anførte Dom i R. G. Bd. 51 S. 373 ogsaa R. G. Bd. 65 S. 210.

⁴⁾ Staudinger S. 1421—22, Planck S. 971, Oertmann S. 843. Endemann S. 1261—62, Bröcker S. 24—27.

kraft eller til fri, uforstyrret Erhvervsvirksomhed kun anerkendes i de Tilfælde, hvor Adgangen til en bestemt Næring eller et bestemt Erhverv er reguleret ved særlige positive Forskrifter i den øvrige Lovgivning.

Dette Standpunkt hører i Virkeligheden til den Slags Udveje, man griber til i den yderste Nød, naar man mærker, man er kommet ud paa et usikkert Omraade, som man ikke mægter at trænge til Bunds i. I saadanne farlige Tilfælde er det jo en gammel anerkendt juridisk Metode at tage sin Tilflugt til formelle positive Kriterier. I disse mener man da at have fundet et fast Holdepunkt. Denne Fasthed turde imidlertid for en nøjere Betragtning vise sig at være rent ydre og i Længden ganske uholdbar. Man kan ikke i Længden holde den selvstændige, reelle Undersøgelse ude. Og gør man det, vil det snart hævn sig i de praktiske Resultater. Jeg kan ikke ønske mig et bedre Bevis herfor end tysk Teori og Praksis ved »sonstiges Recht« i B. G. B. § 823. Reichsgericht har nemlig ud fra det omtalte formelle positive Kriterium statueret, at da en Læges Erhverv ikke i Almindelighed er et Erhverv i den gældende Næringsordnings, Gew. O.s Forstand, idet dennes Forskrifter som Regel ikke finder Anvendelse paa Lægegerningen, jfr. Gew. O. § 6, er denne følgelig heller ikke i Almindelighed beskyttet efter B. G. B. § 823. Da derfor en Lægeforening havde forbudt sine Medlemmer at have kollegial Forbindelse med en vis Læge, der ikke hørte til Foreningen, saaledes, at de hverken maatte overtage hans Praksis, naar han var borte, eller deltage i nogen fælles Konsultation med ham, statueredes det, at denne Boycotting ikke i Almindelighed var retsstridig efter § 823¹⁾. Nu findes der imidlertid i Gew. O. undtagelsesvis enkelte Forskrifter ogsaa om Lægevirksomhed; og blandt disse findes der en Regel, nemlig i § 30, der siger, at den, der opretter Privatsygeanstalter, Fødejem o. l., behøver en særlig Koncession af de højere Forvaltningsmyndigheder. I dette Tilfælde finder

¹⁾ Dom af Reichsgericht i 1902, anf. i J. W. 1902 B. S. 228.

Reichsgericht da (i Tilknytning til en tidligere preussisk Forvaltningsafgørelse), at Lægegerningen ogsaa maa være beskyttet efter § 823; og den højere Visdom heri finder den gemt i den ejendommelige Betragtning, at Lægevirksomheden i § 30's Tilfælde ved at have givet sig Udslag i en egenlig Privatsygeanstalt med særlige Værelser og Indretninger til Sygepleje har faaet en bestemt »Legemliggørelse«. Naar altsaa en Læges Erhverv har faaet en saadan Legemliggørelse, »gegenständliche Verkörperung«, nyder han Beskyttelse efter § 823 imod den omtalte Boycotting fra sine Fagfællers Side, ellers ikke! Uden altsaa i mindste Maade at indlade sig paa en selvstændig, reel Undersøgelse af, om de Grunde, der har ført til den positive Regulering i § 30, nu ogsaa har det ringeste at gøre med de Grunde, der fører til Beskyttelse mod Boycotting, tager Reichsgericht altsaa her i sin Søgen paa dette usikre Omraade efter et fast »positivt« Stade sit Udgangspunkt i en skjult Dybsindighed i § 30, som Lovgiveren til denne Paragraf sikkert selv vilde være den mest forbavsede over at finde.

Dette vellykkede Eksempel paa en konstruktiv-dogmatisk Metode er man tilmed blevet saa begejstret for, at senere Domspraksis afgjort har bestemt sig for at gøre det til et almindeligt ledende Synspunkt, altsaa ikke blot indenfor Lægeerhvervet, men for alle Arter af Næringsvirksomhed. Ifølge en hel Række Domme — baade indenfor og udenfor Arbejdsstridigheder — kan dette Synspunkt udtrykkes saaledes, at en Næringsvirksomhed hører til de efter § 823, 1. Stk. beskyttede Retsgoder og er følgelig beskyttet mod Boycotting, naar Virksomheden er selvstændig indrettet og udøvet, hvilket kræver en bestemt Legemliggørelse¹⁾.

¹⁾ Se foruden den omtalte Dom ogsaa følgende Reichsgerichtsdomme: R. G. Bd. 51 S. 373—74 af 1902; Bd. 58 S. 29—30, 1904 (»gegenständliche Verkörperung«); Bd. 64 S. 157, 1906 (»verkörpertten Gewerbebetrieb«. »Räumen und Einrichtungen«); Bd. 64 S. 52 ff., 1906 (»ein bereits eingerichteter und ausgeübter Betrieb eines selbständigen Gewerbes«); Bd. 73 S. 107 ff., 1910. — Hvorvidt Praksis ved Siden af Fordringen om Legemliggørelse tillige vil kræve, at den paagældende Næring er reguleret ved særlige positive Forskrifter i den øvrige

At hele denne Fordring om Legemliggørelse praktisk set er ganske uholdbar, er formentlig indlysende. Ti 1) hvor er Grænsen mellem, om en Virksomhed kan siges at være »legemliggjort« eller ikke? Hvor mange Værelser og Indretninger skal der kræves? Er ét Værelse med Apparater tilstrækkeligt eller skal der kræves flere og da hvormange? Eller i almindelig Forretningsdrift: hvor mange Kontor- og Lagerlokaler og hvor meget Inventar skal der kræves? Men 2) selv om det var muligt at drage en retsteknisk sikker Grænse, hvorfor skal saa den større, mere omfangsrige Bedrift her beskyttes mere end den mindre? Og hvis nu en Virksomhed tilfældig ikke kræver nogen Art af særlige Indretninger, ikke til sin Udøvelse behøver nogen Art af Legemliggørelse, hvorfor skal den da ikke beskyttes, naar den dog er den paagældendes hele Eksistens?

Vi synes da som Resultat af vor Undersøgelse af § 823, 1. Stk. og dens Forhold til andre Bestemmelser at turde fastslaa, at tysk Rets Lovmageri paa dette Omraade, dens Forsøg paa istedenfor den almindelige, naturlige Erstatningsregel at indføre særlige, opregnende positive Paragraffer er i højeste Grad uheldigt. Ti for det første har dette Forsøg ført tysk Teori og Praksis til en betænkelig Stagneren paa dette Omraade, idet Kresen af de retsbeskyttede Goder jo straks paa Forhaand lukkes og stænges, idet den indsnevres til de Goder, der allerede i Forvejen er omtalt og reguleret af den øvrige Lovgivning — en Omtale og Regulering, der jo reelt kan være ganske irrelevant for Spørgsmaalet om Erstatning; medens derimod en almindelig Erstatningsregel, der alene er udviklet gennem Viden- skab og Praksis, stadig kan give disse frie Hænder til at imødekomme Livets nye, stadig voksende Krav. Og for det andet har denne Paragrafdyrkelse, som ovenfor illustreret ved § 823 og Gew. O.s § 30, ført Domstolene ind paa ganske ufrugtbare Tankeveje, paa livsfjerne Begreber.

Lovgivning, eller om den idetheletaget paa det næringsretlige Omraade vil blive staaende ved den nævnte Fordring, synes noget tvivlsomt. Men den sidste Opfattelse er dog efter Udtrykkene i de anførte Domme den sandsynligste.

Af B. G. B.'s øvrige særlige Bestemmelser paa dette Omraade maa endnu nævnes § 823, 2. Stk. og § 824. Efter § 823, 2. Stk. er man erstatningspligtig, naar man overtræder en til Fordel for en anden given »Schutzgesetz«. Ogsaa denne Bestemmelse har givet Anledning til megen Tvivl¹⁾; og der har været fremsat de mest forskellige Meninger om Betydningen af Udtrykket: Schutzgesetz. Dog synes der efterhaanden at skulle blive Enighed om, at dette Udtryk omfatter ikke blot Politiforskrifter, men tillige Straffelove, og vistnok ogsaa privatretlige Beskyttelses- og Forsorgsbestemmelser til Gunst for bestemte sociale Lag eller Kresse af Befolkningen eller for Befolkningen i Almindelighed. Herved mener man at kunne faa Harmoni mellem 1. og 2. Stk. af § 823, idet 1. Stk. kun rammer Krænkelser af de det enkelte Retssubjekt tilkommende Privatrettigheder²⁾. Retspraksis har idet hele sluttet sig til denne Opfattelse³⁾. Herved vil man forstaa, at de civile Domstole for Erstatningens Skyld undertiden maa komme ind paa de samme Spørgsmaal om Fortolkningen og Anvendelsen af visse Straffelovsbestemmelser eller almene Beskyttelsesbestemmelser som Straffedomstolene, saaledes som vi ovenfor har set ved Str. G. B. § 253 og Gew. O. §§ 152 og 153 i deres Anvendelse i Boycotspørgsmaal.

Foruden § 823 kan der dernæst være Tale om at anvende § 824 paa Boycothandlinger. Ti hvis man f. Eks. ved Boycotting forhindrer en Arbejder i at faa Arbejde eller en Arbejdsgiver i at faa ny Tilgang af Arbejdskraft, maa den Skade, der herved foraarsages, sikkert kunne henregnes til de »Nachteile für Erwerb oder Fortkommen«, som § 824 giver Erstatning imod. Imidlertid er de retsstridige Handlingers Kres i § 824 stærkt begrænset. Den rammer nemlig kun Skade, tilføjet en andens Kredit, Fremgang eller Erhverv, forsaavidt den

¹⁾ Se imod den Liszt S. 32; jfr. dog Bröcker S. 28—30.

²⁾ Oertmann S. 947—48, Planck S. 983—85. Dernburg S. 703. Bröcker S. 28; herimod dog Liszt S. 32. se ogsaa Cosack S. 604—05.

³⁾ Jfr. Staudinger S. 1432—33.

foraarsages ved *usande* Meddelelser. Og den giver derfor lige saa lidt som Straffelovens Ærefornærmelsesparagrafer noget egentligt Bidrag til Problemet om Boycottingens Retsstridighed. Naar en Boycottopfordring altsaa er ledsaget af *usande* Meddelelser, er den retsstridig efter § 824¹⁾, ligesom den naturligvis er det, naar den indeholder Ærefornærmelser, Str. G. B. §§ 185—87, jfr. B. G. B. § 823, 2. Stk. Men Boycottingen behøver ikke at indeholde og indeholder faktisk i det alt overvejende Antal Tilfælde ingensomhelst Ærefornærmelser eller *usande* Meddelelser. Spørgsmaalet om Boycottingens Retsstridighed er altsaa et aldeles *selvstændigt* Spørgsmaal, der maa besvares ganske uafhængigt af Spørgsmaalet om *usande* og ærekrænkende Meddelelsers Retsstridighed²⁾.

Som det ses, vil der altsaa kun undtagelsesvis blive Tale om at anvende §§ 823 og 824 paa Boycotting. Skal den da i tysk Ret kunne rammes, kan det hovedsagelig kun ske ved at opfatte den som stridende mod de »gode Sæder«, som det er § 826's særlige Opgave at værne. Det er da ogsaa denne Paragraf, der er blevet hyppigst anvendt mod Boycotten.

Med § 826 bevæger vi os ind i mere naturlige Tankekrese af tysk Ret. Som vi begyndte med at fremhæve, er denne Bestemmelse i og for sig juridisk en Uting. Men, som vi ogsaa betonedede, besidder den dog, sammenlignet med de andre Paragraffer paa dette Omraade, den Fordel, at den giver Domstolene forholdsvis frie Hænder. Derfor er de rimeligste Resultater i Praksis ogsaa naaet gennem denne Bestemmelse.

§ 826 bestemmer: »*Wer in einer gegen die guten Sitten ver-*

¹⁾ Se R. G. Bd. 61 S. 366—71.

²⁾ Om B. G. B. § 824 og dens Forhold til Ærefornærmelsesbestemmelserne i Str. G. B. §§ 185 ff. se idethele nærmere Planck 988 ff. og Staudinger S. 1437 ff. Det erindres herved navnlig, at B. G. B. § 824 rækker videre end Str. G. B. §§ 185 ff. Den rammer saaledes ikke alene forsættlige, men ogsaa uagtsomme Handlinger.

stossenden Weise einem Anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem Anderen zum Ersatze des Schadens verpflichtet».

Hvad der navnlig volder Vanskelighed ved Anvendelsen af denne Bestemmelse, er Spørgsmaalet: h v i l k e n Moral, h v i l k e gode Sæder er det, der skal være afgørende Norm? Hvis der svares: d e n a l m i n d e l i g e F o l k e m o r a l, er Spørgsmaalet hermed dog ingenlunde løst; ti hvis der paa et særligt Omraade findes e n s æ r l i g Stands- eller Klasse-moral og denne ubetinget strider mod den almindelige Folkemoral, bliver Spørgsmaalet, hvilken af de to Arter af Moral der skal foretrækkes. Det synes dog her at være den herskende Mening, at den almindelige Folkemoral er det M i n i m u m, der maa kræves forat gaa fri for Ansvar efter § 826. Tilfredsstiller Stands- eller Klassemoralen ikke dette Minimum, bør den altsaa vige¹⁾. En Reichsgerichtsdom udtaler saaledes, at fordi en vis Handlemaade er meget almindelig i Handelsverdenen, er Ansvar efter § 826 dog ingenlunde udelukket; ti hvis en Forretningspraktik, selvom den er meget almindelig anvendt (og saaledes ikke strider mod den herskende Handelsmoral), dog ikke desmindre snarere maa kaldes en »Unsitte« end en »Sitte«, idet den afgjort strider mod »das Anstandsgefühl aller billig und gerecht Denkenden«, vil § 826 kunne anvendes²⁾. Og ligeledes maa den almindelige Folkemoral være den normgivende, hvis den handlende og den skadelidte hører til forskellige Klasser og hver beraaber sig paa sin Klasse- eller Standsmoral. Men udenfor disse Tilfælde er Opfattelsen i tysk Ret alt andet end klar. Dog maa det vel være Meningen, at hvor Standsmoralen staar højere end den almindelige Folkemoral og begge Parter hører til samme Stand, er Standsmoralen den afgørende. Og det samme maa vel ogsaa gælde, hvor den almindelige Folkemoral tier³⁾.

¹⁾ Jfr. Oertmann i Seufferts Bl. Bd. 72 S. 280.

²⁾ Se R. G. Bd. 48 S. 124—25.

³⁾ Jfr. Oertmann anf. St., hvor Udviklingen dog er temmelig uklar; se ogsaa samme Forf.'s Gutachten i Verhandlungen des 28. Deutschen Juristentages 1905. 2. Bd., S. 71, hvor den ledende Anskuelse udtrykkes

Men bortset fra de Tilfælde, hvor en særlig Standsmoral gør sig gældende, maa det iøvrigt fremhæves som ledende Grund-sætning, at Folkets almindelige Moral ikke blot er Minimum men ogsaa Maximum for, hvad der kan kræves efter § 826. At en Handling strider mod det lille Mindretal af fint følende Menneskers Begreber om Ret og Uret, kommer ikke i Betragtning, naar blot Handlingen tilfredsstiller de moralske Fordringer, som Folkets store Flertal stiller. Reichsgericht kommer i adskillige Domme, navnlig paa Boycotomraadet, ind paa denne Modsætning og fremhæver, at man maa anse for lovligt (efter § 826), alt, hvad der »nach dem allgemeinen Volksbewusstsein und nach der sittlichen Auffassung aller billig und gerecht Denkenden« anses for tilladeligt; medens man derimod ikke kan fordre den Moral, hvoraf »Männer von vornehmer Denkungsart und feinem Anstandsgefühl« lader sig lede¹⁾.

Efter disse mere almindelige Synspunkter for § 826's Anvendelse idetheletaget bliver Spørgsmaalet: hvorledes har Retspraksis efter disse Synspunkter anvendt § 826 paa det særlige Boycotomraade? Efter en lang Række Domme, lige fra den første Boycotperiode i 90'erne og til vore Dage, kan Praksis' Hovedstandpunkt nu betragtes som fastslaaet og udtrykkes saaledes: Boycotten kan ikke i og for sig anses for et utilladeligt Kampmiddel. Den kan nemlig ikke under alle Omstændigheder siges at støde an mod Folkets almindelige moralske Bevidsthed, hvormed dog ingenlunde skal være sagt, at den er noget særlig »fint« Vaaben. Derimod maa Boycotten under visse Omstændigheder, nemlig naar enten dens Formaal eller dens Midler har en vis nærmere betegnet graverende Karakter, siges at overskride det Minimum af gode Sæder, som maa fordres efter § 826. I saa Fald forpligter den altsaa til Erstatning, ligesom der da ogsaa kan nedlægges Forbud.

derved, at Standsmoralen gælder præter, men ikke contra Folke-moralen.

¹⁾ R. G. Bd. 60, S. 104—105 (1905), Bd. 73, S. 113 (1910), jfr. Bd. 56 S. 278—79 (1902), Bd. 48, S. 124—25 (1901); Bd. 76, S. 110 (1911).

Den første Spire til denne Opfattelse maa, som før fremhævet, søges i en Dom af Bayerns Højesteret i 1888 (Seufferts Bl. Bd. 53, S. 191), der, som tidligere omtalt, erklærede en Overenskomst, der i Virkeligheden bl. a. indeholdt en Boycotaftale, for gyldig. Et Par Aar efter, nemlig i 1890, erklærede Reichsgericht en noget lignende Aftale for retmæssig og statuerede idetheletaget, at en Boycot kun var retsstridig, naar dens Formaal havde en særlig Karakter (R. G. Bd. 28 S. 238 ff.). Denne Dom angik et Tilfælde af Boycotting i Forretningslivet. Men dens Hovedsynspunkt blev senere ogsaa bragt til Anvendelse indenfor Arbejdsstridigheder, nemlig ved en Dom i 1902 (R. G. Bd. 51 S. 369 ff.), der desuden samtidig fremhævede, at ogsaa Boycottens Midler kunde give denne en retsstridig Karakter. Hermed var da Grundlinjerne i Praxis' Stilling givne. Og den senere talrige Række Domme har kun været Anvendelser og nærmerere Forklaringer af det Grundsynspunkt, som de nævnte to Domme har angivet.

Det vil herefter være det naturligste i tysk Ret at sondre mellem de Tilfælde, hvor Boycotten er ulovlig paa Grund af dens Formaal, og de Tilfælde, hvor den er ulovlig som Følge af de anvendte Midler.

1. Boycotten ulovlig paa Grund af dens Formaal.

Som vi har set, var det efterhaanden blevet anerkendt baade i fransk og engelsk-amerikansk Ret, at en Boycot, der kun har til Formaal personlig at skade en anden, er retsstridig. I tysk Ret findes der i B. G. B. § 226 en almindelig Grundsætning om, at den Udøvelse af en Ret, der kun kan have til Formaal at tilføje en anden Skade, er retsstridig. Direkte kan man maaske ikke anvende § 226 i Boycotspørgsmaalet. Ti en »Ret til Boycotting« findes ihvertfald ikke blandt de almindelig anerkendte Rettigheder. Der var ganske vist den Udvej at betragte en saadan Ret som en Del af den almindelige Handlefriheds Ret. Men hvad man nu end vil mene herom,

er det dog ialtfald anerkendt, at § 226 i n d i r e k t e belyser § 826. Ti naar selv Udøvelsen af ens Ret kan blive retsstridig, hvis den sker i ondsindet Øjemed, maa Foretagelsen af en Handling, hvis Berettigelse i sig selv er tvivlsom, — in casu Boycotting — a fortiori være ulovlig, ihvertfald stridende mod gode Sæder ifølge § 826, hvis den foretages i samme Øjemed¹⁾. Det er da saaledes ogsaa i Praksis blevet antaget, at organiserede Arbejderes Vægning ved at arbejde sammen med en uorganiseret Arbejder er stridende mod gode Sæder if. § 826, naar Vægningen skyldes Skadelyst²⁾

Dette Synspunkt har imidlertid ikke tilnærmelsesvis faaet den Betydning i tysk Retspraksis som det har faaet i engelsk, amerikansk eller fransk. Tysk Ret har jo ikke paa dette Omraade været under den direkte eller indirekte Indflydelse fra engelsk Ret som amerikansk og fransk Ret. Herved er det rent faglige Ideal for Arbejdernes Sammenslutning i Modsætning til personlige, politiske og andre uvedkommende Formaal ikke i Tyskland blevet saaledes betonet som det afgørende Skelnemærke mellem lovligt og ulovligt som i de andre Lande.

Men hertil kommer, at de tyske Domstole har fundet et andet Synspunkt, hvorefter Boycotten i langt videre Omfang anses for retsstridig paa Grund af dens Formaal, end engelsk Ret er gaaet med til. Dette vidererækkende Synspunkt har da — vel ikke overflødiggjort — men dog stillet det personlige Synspunkt noget i Skygge.

Forat forstaa Forskellen mellem engelsk-amerikansk og fransk Ret paa den ene Side og tysk Ret paa den anden ved dette Spørgsmaal om Boycottens Retsstridighed paa Grund af dens Formaal vil det være rettest at sondre mellem det f j e r n e r e, m i d d e l b a r e Formaal (Motivet) og det n æ r m e r e, d i r e k t e Formaal. Engelsk-amerikansk Ret og fransk

¹⁾ Se Dom i Rechtsprechung der Oberlandesgerichte Bd. 12 S. 114 (1904). jfr. ogsaa R. G. i Seufferts Bl. Bd. 69 S. 482—89.

²⁾ Se iøvrigt om Forholdet mellem §§ 826 og 226 nærmere Staudinger S. 1454, Dernburg S. 734 og navnlig Oertmann S. 956 og samme Forfatter i D. J. Z. 1903 S. 325 ff. og i Seufferts Bl. Bd. 72 S. 280.

Ret lægger alene Vægt paa Formaalet i den førstnævnte Betydning. De tyske Domstole har ved Siden heraf tillige lagt Vægt paa Formaalet i sidstnævnte Betydning. Gennem en lang Prægis kan det nemlig nu betragtes som fastslaaet, at en Boycot er stridende mod gode Sæder if. § 826, naar dens direkte Formaal er at undergrave eller ødelægge en Mands hele økonomiske Eksistens, at gøre ham varig erhvervsløs.

Det er klart, at disse to Synspunkter, henholdsvis fra det indirekte og det direkte Formaal, ikke falder sammen. Man kan saaledes vel for at tvinge en Arbejder eller Forretningsdrivende ind under en Organisations Bud beslutte at føre den økonomiske Krig ud i dens yderste Konsekvenser, altsaa i Nødsfald ogsaa helt at ruinere den paagældendes Erhverv, uden at man i mindste Maade hermed forfølger noget personlig ond-sindet Formaal. Dette var, hvad Lord Bowen i the Mogul case kaldte: *„pursue to the bitter end a war of competition waged in the interest of their own trade“*; og dette ansaa han for lovligt. Men efter tysk Prægis er det ulovligt, nemlig moralstridigt if. § 826. Og omvendt kan man have til Hensigt at forulæmpe og chikanere en Mand i hans Erhverv og herved kun tilfredsstille en rent personlig Skadelyst, skønt man ikke tænker paa at ruinere ham.

Det direkte Formaalets Synspunkt kom første Gang til Orde i den førnævnte Dom af 1890.

I det Tilfælde, denne Dom angik, havde en Kartelsammenslutning af tyske Boghandlere og Forlæggere, en saakaldt Børsforening, i dens Statuter vedtaget, at det skulde være ethvert Medlems Pligt at holde sig indenfor de af Foreningen for Kunderabat fastsatte Grænser og ikke mod Forlæggerens Vilje levere fra disses Forlag til saadanne Boghandlere — Medlemmer eller Ikke-Medlemmer — som ikke overholdt disse Grænser. Meningen var at øve en streng Justits overfor de Boghandlere, der stadig gjorde sig skyldige i en ganske overdreven Rabatgivning til Publikum og som derfor af Børsforeningens Bestyrelse betegnedes som principielle Underbydere. Til disse Underbydere hørte Sagsøger. Allerede tidligere havde Bestyrelsen gjort ham (sammen med andre) til Genstand for Boycot, idet den havde paalagt Forlæggermedlemmerne enten slet ikke at levere til ham eller ialtfald kun med indskrænket Rabat. Men efter de nævnte

Statuters Vedtagelse og da Sagsøger stadig uanfægtet fortsatte sit Underbyderi, besluttede Bestyrelsen at gaa skarpere til Værks mod ham og Ligesindede. Den nøjedes derfor ikke denne Gang med at give Medlemmerne selv Valget mellem, om de vilde anvende det forholdsvist mildere Tvangsmiddel — Rabatformindskelse — eller det haardere — Nægtelse af Levering overhovedet; men den opfordrede i Foreningens Børsblad paa det kraftigste Medlemmerne til at iværksætte en fuldstændig Leveringsboycot af Sagsøger og andre Firmaer, hvis Navne stod opført med store Typer paa Bladets sorte Liste over Underbydere. Det maa iøvrigt bemærkes, at nævnte Blad i Reglen kun sendes til Medlemmer; og kun ifølge særlig Tilladelse fra Bestyrelsen og efter særlig Bestilling kan det sendes til Udenforstaaende.

Paa dette sidste Moment henvendte Reichsgericht imidlertid ikke sin Opmærksomhed. Den begyndte med at udtale, at en Ring eller et Kartel til Regulering af Prisen (in casu Boghandlerrabatten overfor Publikum) ikke i og for sig kunde anses for retsstridig; og den fandt intet retsstridigt i Børsforeningens omtalte Statuter. Ej heller kunde Retten finde noget ulovligt i Bestyrelsens Optræden, forsaavidt den havde indskrænket sig til at opfordre Medlemmerne til at anvende den mildere Form for Boycot (Rabatformindskelse) eller ialtfald givet dem Valget mellem denne og den strengere. Naar Bestyrelsen derimod gennem de i Børsbladet udstedte Bekendtgørelser havde opfordret Medlemmerne til en fuldstændig Leveringsboycot overfor Sagsøger og andre, var det retmæssiges Grænse herved overskredet. Ti hvis denne Boycot blev gennemført, vilde den betyde en fuldstændig Undergravning og Ødelæggelse af Sagsøgers Forretning. Og ligeledes var det retsstridigt, naar Foreningen i de samme Kundgørelser havde truet dem, der ikke adlød Opfordringen, med samme Boycotting. Positivt støttedes Rettsstridigheden i nærværende Tilfælde paa de almindelige Erstatningsregler, der fandtes i den dagældende sachsiske borgerlige Lovbog¹⁾ og som var omfattende nok til at ramme enhver

¹⁾ Denne fik Anvendelse i dette Tilfælde, fordi Boghandlerforeningens Sæde var i Leipzig.

Formueskade i vid Forstand, herunder ogsaa Næringstab. Efter B. G. B.'s Ikrafttræden findes saadanne almindelige Erstatningsregler jo imidlertid ikke længer i tysk Ret. Reichsgericht har imidlertid alligevel fuldtud fastholdt sit Standpunkt fra denne Boghandlersag i 1890; den har blot nu taget sin positive Støtte i B. G. B.'s nye Sædelighedsparagraf, § 826. I en anden Boghandlersag i 1902, der var anlagt mod den samme Børsforretning og som drejede sig om det samme Retsspørgsmaal, udtalte R. G. igen — idet den fastholdt Sondringen mellem Rabatformindskelse og fuldstændig Leveringsboycot — at naar en Boycot havde til Formaal at lamme eller undergrave en andens økonomiske Eksistens, var rigt skade hans Kredit eller Anseelse i Forretningsverdenen, var Boycotten utilladelig. Den maatte i saa Fald anses for sædelig forkastelig ifølge § 826¹⁾.

Denne Grundtanke er blevet ledende i al senere tysk Praksis i Boycotspørgsmaal, ikke alene paa Forretningslivets Omraade, men navnlig ogsaa i Arbejdskampe²⁾. I et Tilfælde fra 1904 havde et mægtigt Arbejdsgiverforbund, nemlig Metalindustriforbundet for Berlin og Omegn, udespærret en Arbejder paa ubegrænset Tid (»indtil videre«) fra Arbejdet i samtlige de til Forbundet hørende Fabriksvirksomheder, fordi han i en af Fabrikkerne, hvor han arbejdede, stadig havde forstyrret sine Kammerater under Arbejdet ved utidig Agitation og idetheletaget optraadt utilbørlig. Rigsretten statuerede, at denne Boycot — som man ser, et typisk Tilfælde af sorte Lister — paa ubegrænset Tid var vel egnet til at gøre den nævnte Arbejder varig erhvervsløs (Berlinerforbundet stod i Forbindelse med de samvirkende tyske Metalindustriforbund); og den maatte derfor anses for ulovlig if. § 826; og

¹⁾ R. G. Bd. 56 S. 271—87.

²⁾ Se Domme i R. G. Bd. 51 S. 369—85 (1902). Bd. 57 S. 418—32 (1904), Bd. 60 S. 94—106 (1905). J. W. 1907 S. 333. R. G. Bd. 71 S. 108 ff. (1909), Bd. 76 S. 35—49 (1911). Tanken synes ogsaa at blive godkendt i tysk Videnskab, se Oertmann i Seufferts Bl. Bd. 72 S. 282, og A. Brückmann i J. W. 1902 S. 626 ff.

Retten henviste her til Afgørelserne i de omtalte Boghandlersager. Ti ganske vist maatte det indrømmes, at den paagældende Arbejder havde opført sig utilbørlig, men en saa haard Forfølgning, som Forbundet her iværksatte, kunde kun retfærdiggøres ved meget alvorlige Forseelser¹⁾. Udespærres en Arbejder derimod i et lignende Tilfælde kun foreløbig, er Boycotten lovlig²⁾. Og hvis vedkommende Arbejder ikke udelukkes paa Grund af sin Opførsel, men fordi han som sjælelig og legemlig nedbrudt af Sygdom af Arbejdsgiverforbundet ikke anses for arbejdsdygtig, er Udespærringen lovlig³⁾. — Som Eksempel i omvendt Retning, altsaa paa Arbejderes Boycotting af en Arbejdsgiver, kan nævnes et Tilfælde, hvor Arbejderne i Flyveblade opfordrede Publikum til ikke at købe hos en navngiven Mester, som de var kommet i Strid med. Da Formaalet med denne Boycot aabenbart var at undergrave Mesterens økonomiske Eksistens, erklærede Rigsretten Boycotten ulovlig efter § 826⁴⁾.

Som de anførte Domme viser, har Praxis anvendt det her angivne Hovedsynspunkt paa alle Omraader, ligegyldigt om Boycotten iværksættes af Arbejdere, Arbejdsgivere eller andre. Og det er anvendt uden Hensyn til, om Boycotten begrænses til en Forenings eller Forbunds Medlemmer eller ej. Idetheletaget er Boycottens Art ligegyldig. I saa Henseende skal endnu omtales, at ogsaa Boycotopfordring under Boycottrusel bedømmes efter samme Synspunkt. Dette blev allerede, som ovenfor berørt, statueret i den første Boghandlersag. Og i en Dom af 1905, der faktisk angik den samme Boycotart, omend paa et andet Omraade, fastsloges det samme Resultat. I dette Tilfælde havde et Arbejdsgiver- og Kartelforbund nægtet at optage to Fabrikanter — af alment økonomiske, upersonlige Grunde — og havde desuden bevæget et mægtigt Arbejderforbund til at boycotte disse Fabrikanter, idet Arbejdsgiver-

¹⁾ R. G. Bd. 57 S. 418—32 (1904).

²⁾ R. G. Bd. 71 S. 108 ff. (1909).

³⁾ R. G. Bd. 65 S. 423 ff. (1907).

⁴⁾ Se Dom i J. W. 1907 S. 333.

forbundet endog gjorde en omfattende Løn- og Arbejdstarifs Vedtagelse afhængig af, at Arbejderforbundet fortsatte Blokaden af de nævnte Fabrikker. Rigsretten fastslog i dette Tilfælde, at da Arbejdsgiverforbundet gennem denne Boycot havde til Formaal at umuliggøre de to Fabrikkers Erhverv, var dets Hand- lemaaade i Strid med § 826¹⁾. Denne Boycotart ansaa altsaa her for ulovlig overfor den boycottede. Men den maa utvivlsomt — under samme Forudsætning (at vedkommendes økonomiske Ruin tilstræbes) — ogsaa anses for ulovlig i Forhold til Boycotadressaten, den, som trues med en saadan Boycot. Dette udtaltes ogsaa i den første Boghand- lersag.

Der findes ganske vist nogle Udtalelser i en enkelt Dom, der synes at være i Strid med de ovenfor anførte Domme. Det er i Rigsretsdom af 1901, R. G. Bd. 48 S. 114—129, hvor det i al Almindelighed siges, at naar et Firma retter en Opfordring til et andet Firma, hvorved hint direkte søger at bevæge dette til at afbryde Forretningsforbindelsen med et tredje Firma, er denne Opførsel stridende mod gode Sæder. Men for det første er selve Udtryksmaaden i denne Dom alt andet end klar²⁾. Men dernæst stammer denne Dom fra en Tid, der ligger lige efter B. G. B.'s Ikrafttræden, da det endnu ikke var statueret, at Synspunktet fra 1ste Boghandlersag ogsaa vilde blive fast- holdt under den nye Lovbog, efter dennes § 826. Men efterat Dommen i 2den Boghandlersag og de senere ovenfor fremhæ-

¹⁾ R. G. Bd. 60 S. 94—106 (1905).

²⁾ Et Sted i Dommen (anf. St. S. 125—26) hedder det saaledes, at det vistnok ikke kunde anses for stridende mod gode Sæder, at Firmaet A. meddelte Firmaet B., at det ved de Fragter, som gik gennem Speditions- firmaet C., fremtidig maatte beregne højere Fragtsatser (>allerdings zweifelhaft<). Men lige herefter hedder det, at hvis denne A.'s Opfor- dring til B. havde den Betydning, at den direkte skulde indvirke paa B. saaledes, at B. i Fremtiden ikke mere overdrog C. Speditioner, da vilde A.'s Opførsel være stridende mod gode Sæder (S. 126). Vel er det maaske formelt muligt at drage en Sondring mellem disse to af R. G. opstillede Maader at opfordre B. paa: men praktisk vil de falde sammen og have samme Virkning.

vede Domme nu har fastslaaet, at dette Synspunkt fremdeles skal være det ledende, baade i Forretningslivet og i Arbejdsverdenen, maa den anførte isolerede Rigsretsdom fra 1901 sikkert anses for opgivet eller rettere begrænset i Forstaaelse med de nævnte senere Afgørelser. Det maa altsaa fastholdes, at Boycotopfordring under Boycottrusel efter tysk Ret ikke i Almindelighed er ulovlig, men kun, naar dens Formaal er at bevirke den forfulgte økonomiske Ruin eller den bundet i Skadelyst. Et modsat Resultat vilde ogsaa stemme daarligt med Retspraksis' Stilling til Sympatistrejker og Sympatilock-out'er. Disse er ikke blot, som før nævnt, straf-fri, men i Almindelighed ogsaa retmæssige¹). Og dog indeholder de jo, som før paavist, det samme Boycotfænomen som det her omhandlede: Boycotopfordring under Boycottrusel eller Boycot.

2. Boycotten ulovlig paa Grund af de anvendte Midler.

Medens tysk Ret, som antydet, ved Boycottens Formaal ikke synes at have truffet saa centralt som engelsk Ret, har tysk Ret derimod efter vor Opfattelse ved Boycottens Midler fremhævet visse vejledende Momenter, som engelsk Ret ikke har haft Blikket for.

En Boycotopfordring ledsages jo, som tidligere omtalt, i mange Tilfælde af en Sagsfremstilling d. v. s. en Fremstilling af det Stridsspørgsmaal, der ligger til Grund for Boycotten, af Stridens Oprindelse og Formaal. En saadan Sagsfremstilling bruges navnlig i den offentlige Boycotopfordring. Ved denne henvender de boycottende sig jo til Almenheden, ialtfald til større Krese af Befolkningen, og søger at vinde disse for en Tilslutning til Boycotten. Og forat vinde denne bredere Tilslutning, er en saadan motiverende

¹) Se R. G. Bd. 54 S. 255—60 (1903).

Fremstilling selvfølgelig nødvendig. Henvender Boycotopfordringen sig derimod alene til enkelte bestemte Klasser af Befolkningen, navnlig de boycottendes Klasse- og Standsfæller, vil en saadan Motivering, som tidligere berørt, i mange Tilfælde være unødvendig. Den n ø g n e Boycotopfordring, der i saa Fald anvendes og hvis typiske Eksempel er Arbejderorganisationernes Blokademeddelelser, virker ved sin korte, kraftige Form paa de organiserede Arbejdere som en Befaling, paa de uorganiserede som en Trusel.

Enhver Retsorden maa naturligvis anerkende, at hvis en motiverende Boycotopfordring indeholder usande Meddelelser om Stridsspørgsmaalet eller Modparten, er den retsstridig. I tysk Ret er det da ogsaa af Rigsretten flere Gange udtalt, at en saadan usand Boycotopfordring er stridende mod § 826¹⁾. Men de tyske Domstole synes her at ville gaa et Skridt videre og idethele stille strengere Krav til Boycotopfordringens Sagsfremstilling, end man har gjort i engelsk-amerikansk og fransk Ret. Ikke blot ligefrem u s a n d e Kendsgjerninger, men ogsaa o v e r d r e v n e eller f o r v a n s k e d e Kendsgjerninger i Boycotopfordringen er stridende mod § 826²⁾. Og endelig har man taget den fulde Konsekvens af Sandhedskravet og fastslaaet, at ogsaa hvis Boycotopfordringen f o r t i e r Kendsgjerninger og ved denne Undertrykkelse af Sandheden giver Almenheden eller de Klasser af Befolkningen, hvis Tilslutning til Boycotten man søger at vinde, et falsk Billede af Stridsspørgsmaalet, er Boycotopfordringen stridende mod § 826³⁾. Rigsretten siger saaledes i en af sine Domme om dette Spørgsmaal træffende, at det maa forlanges af den, der opfordrer til Boycot, at han i sine herpaa rettede Offenliggørelser »den Sachverhalt wahrheitsgemäss so weit darlegt, dass diejenigen Personen, an welche er sich wendet, in

¹⁾ Se saaledes R. G. Bd. 51 S. 369—85, Bd. 66 S. 379—85, Bd. 75 S. 61.

²⁾ R. G. Bd. 76 S. 35 ff., Bd. 75 S. 61.

³⁾ Hvis Stridsspørgsmaalet derimod i Forvejen er Offenligheden tilstrækkelig bekendt, kan en Sagsfremstilling naturligvis undlades. se J. W. 1908 S. 38.

die Lage gesetzt werden, sich ein eigenes Urteil in der Sache zu bilden und danach ihr Verhalten einzurichten«; og det er følgelig bl. a. stridende mod gode Sæder, naar Arbejderførerne i offentlige Boycotopfordringer »durch allgemeine auf das Solidaritätsgefühl der Arbeiter berechnete Schlagworte diese wider den Gegner aufzureizen und zu einem, diesem nachteiligen, insbesondere ihn an seinem Vermögen schädigenden, Verhalten zu veranlassen«¹⁾. Og i en anden Dom siger Rigsretten, at den, der opfordrer til Boycot, handler ulovligt, naar han ved at undertrykke eller forfalske det foreliggende Stridsspørgsmaal søger at ophidse Liden-skaberne²⁾. Ja, selvom Fremstillingens Indhold er rigtigt, kan dens Form være saaledes ophidsende, at den fremkalder en Virkning, navnlig i de bredere Befolkningslag, der ikke staar i noget som helst Forhold til Sagens Kerne. Som Rigsretten i en anden Dom med Rette fremhæver: »auch in der Mitteilung wahrer Tatsachen kann namentlich im Hinblick auf ihre Form und ihren Zweck ein Verstoss gegen die guten Sitten liegen«³⁾.

Det maa altsaa idethele kræves, at Boycotopfordringen giver en sandfærdig og fuldstændig, samt i Form og Indhold objektiv Fremstilling af det foreliggende Stridsspørgsmaal, saaledes at Almenheden sættes i Stand til at danne sig en rolig og upartisk Dom om Sagen og derefter tage sit Standpunkt.

Imod dette simple Sandhedskrav syndes der, som Praksis viser, i Nutidens Klassekampen paa det groveste, og desværre ganske særlig fra Arbejderpartiets Side. En meget stor Del af vor Tids Boycotting og dens Ulykker kunde undgaas, hvis ikke visse Arbejderførere Dage og Uger i Forvejen i deres Blade gennem en systematisk Forfalskning af Stridsspørgsmaalet, gennem en samvittighedsløs Undertrykkelse af de Sandheder, der er i Mod-

¹⁾ R. G. Bd. 66 S. 384—85 (1907).

²⁾ R. G. Bd. 76 S. 35—39 (1911).

³⁾ Dom i J. W. 1907 S. 333.

standerens Favør, og gennem den raaeste Tone og Form forstod at ophidse Klassehadet hos de bredere Befolkningslag til en saadan Højde, at disse i deres Forfølgning af Boycottens Ofre — ikke alene Arbejdsgivere, men Tusinder af Mennesker, der uskyldig drages ind i Kampen — bliver mere hævnlystne og skaanselsløse end Dyr. Paa Arbejderførere, der benytter den Slags Midler i Kampen, passer unægtelig det gamle Ord om den haarde Straf, der bør ramme den, som forarger enhver af de mindste smaa. Alligevel findes der desværre undertiden Dommere, der vildledte af en falsk og blødagtig social Medfølelse altid føler sig forpligtet til at se mildt og overbærende paa Arbejderpartiets Gerninger, hvor grove Retsbrud de end er. Saadanne Dommere burde indprente sig Rigsrettens ovenfor nævnte Ord. Undertiden anføres det til Forsvar for saadanne Arbejderførere, at Modparten. Arbejdsgiverne i Klassekampen ikke behøver at tage deres Tilflugt til saadanne Midler for at opnaa en kraftig Virkning. Som om det kunde gøre et Retsbrud tilladeligt, at visse Mennesker eller Klasser ikke behøvede eller havde Lejlighed til at begaa det. Som om det kunde gøre Tyveri frit tilladt, fordi den velhavende Klasse ikke behøver at begaa det. Intet kan være mere nedbrydende for Retsordenens Autoritet end en Begrebsforvirring af denne Art.

— Naar Domstolene saaledes som vist kræver, at Boycotopfordringen skal give en saa vidt mulig fuldstændig Fremstilling af Stridsspørgsmaalet, maa heraf følge, at den nøgne Boycotopfordring i Almindelighed er retsstridig efter tysk Ret. Dette er ogsaa anerkendt i Rigsretsdommen i R. G. B. 66 S. 379—85 (1907). Det hedder i denne Dom, at Sagsøgte, en Arbejderorganisation i sine Boycotopfordringer til Arbejderne og Offenheden idethele intetsteds havde udtalt sig om den mellem den og Arbejdsgiveren opstaaede Strid og saaledes gjort Stridsgenstanden almen bekendt. Baade i Offentliggørelserne i Dagspressen og i Flyvebladene »fehlt es an jeder positiven Angabe über die Verhältnisse, welche dem Streite zugrunde lagen«. Boycotopfordringen ansaas derfor for retsstridig.

Heraf kan man dog formentlig ikke slutte, at en nøgen Blokadeopfordring (om ikke at søge Arbejde), der alene rettes til Fagfæller, til Arbejderne indenfor det paagældende Fag og indenfor dette Fags Organisation, skulde være retsstridig. Ti blandt disse tør Stridsgenstanden i Almindelighed forudsættes bekendt. Det er saaledes vistnok først, naar videre Arbejderkrese eller Offenligheden idethele opfordres til at deltage i Forfølgningen, at den nøgne eller ufuldstændige Boycotopfordring maa anses for retsstridig.

RETTELSER OG TILFØJELSER.

S. 35 L. 13 f. o. Bestyrelsens læs Bystyrelsens.

S. 53 L. 3 f. o. méter — mètér.

S. 87 L. 2 f. n. oprindelig — oprindelige.

S. 107 Noten L. 5 f. n. hem — ham.

S. 159 L. 9 f. n. efter »ogsaa« tilføjes »vakt«.

S. 182 Noten tilføjes: Foruden Aktieselskabslovgivningen har selvfølgelig ogsaa det engelske Frihandelssystem bidraget til at modvirke Udbytningsstendenserne paa dette Omraade.

S. 247 Noten tilføjes: Hvilken nærmere Virkning de sidstnævnte Domme vil faa, er det maaske endnu for tidligt at dømme om. Dog kan anføres, at Petroleumstrusten vel efter Dommen har opløst sig i 38 saakaldte uafhængige Selskaber, men at der stadig synes at bestaa en vis hemmelig Forstaaelse mellem disse. I denne Forbindelse har det ogsaa Interesse, at Standard Oil Co.'s Aktier, medens Retssagen stod paa, faldt til 585 Dollars pr. Aktie, men efter Dommen steg til 900. Og The American Tobacco Co.'s Aktier, der under Sagen sank til 390, er efter Dommen steget til 529; se English Law Magazine and Review 1913 S. 209.